

Фатих Әмирхан

Хәят

Казан – 2016

УДК 821.512.145-3
ББК 84(2Рос=Тат)-44
Ә 54

*ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге
Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының
Гыйльми советы карары белән басыла*

16-46-161059 номерлы проект кысаларында
РФФИ һәм Татарстан Республикасы Хөкүмәте
ярдәме белән нәшер ителә

ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать
институты һәм ТР Милли музееның уртак проекты

Проект коллегиясе:
К.М. Миңнуллин, Г.Р. Нәҗипова, И.Г. Гомәров, Ф.З. Яхин

Текстларны басмага әзерләделәр:
Э.М. Галимҗанова, Л.Ш. Гарипова, Л.Ә. Медведева,
Ф.Г. Фәйзуллина, Г.М. Ханнанова, Г.А. Хөснетдинова

Ә 54 Әмирхан Ф.З.

**Хәят / Фатих Зариф улы Әмирхан. – Казан: ТӘҺСИ,
2016. – 308 б.**

ISBN 978-5-93091-202-9

Татар әдәбияты классигы Фатих Әмирханның «Хәят»
эсәренең яңа басмасы әдипнең үз кулы белән язылган
20 дәфтәрдәге оригинал текстлардан эшләнелде. Шуларның
6 дәфтәре моңарчы басылмаган һәм ул повестының дәвамын
тәшкил итә. Текстлар хәзерге язуда һәм язучы автографы фак-
симилесе белән тәкъдим ителә.

УДК 821.512.145-3
ББК 84(2Рос=Тат)-44

ISBN 978-5-93091-202-9

© ТӘҺСИ, 2016
© ТР Милли музейе, 2016

КЕРЕШ

Фатих Әмирхан «Хәят» әсәренең беренче кисәген 1909 елда яза башлап, 1911 елның 18 июлендә тәмам итә. Повесть шул ук елны 88 битле җыентык рәвешендә дөнья күрә һәм тиз арада укучыларның яраткан китабына әверелә. Шул чорда басылган хәбәрләрдән аңлашылганча, әдип әлеге әсәрен «Матур хатын» исеме белән 5 пәрдәлек пьеса итеп язарга уйлый. Әмма эш барышында әдәби материал пьеса жанры чикләренә сыешмыйча, күләмлерәк әсәр – «Хәят» повестена әверелә. Автор бу хакта үзе болай дип яза: «Бу хикәянең мөзугысы¹ әүвәл “Матур хатын” исеме белән пьеса тарызында² языла башлаган иде. Яза торгач, мөзугъ пьесалыктан тарсынды да хикәя тарызына әйләндерелергә тиеш булды. Бу тарыз да инде озын бер хикәя булып чыккач, икегә бүлеп нәшер итәргә уйланылды. Алдыңыздагы беренче бүлек – Хәятның кызлык дәвере. Озакламый нәшер ителәчәк икенче бүлек – Хәятның хатынлык дәвере булачактыр».

Аңлатмадан күренгәнчә, язучы повестьның дәвамы өстендә дә эшләп, тиз арада бастырып чыгарырга җыена, әмма билгеле бер сәбәпләр аркасында бу эш үтәлми кала. Укучылар исә матбугат битләрендә, әдипнең үзенә мөрәҗәгать итеп, әсәрнең дәвамы язылу мәсьәләсе белән кызыксынып торалар. Шундый мөрәҗәгатьләренең берсе 1913 елда «Идел» газетасында шигъри сорау рәвешендә дөнья күрә:

«Фатихым, күрсәтче безгә шул «Хәят» ның калганын,
Ул Хәят бәгъде-т-тәзәүеж³ нинди төсләр алганын».

Ф. Әмирхан бу сорауга үзе эшләгән «Кояш» газетасы битләрендә җавап урнаштырырга мәҗбүр булган:

¹ Мөзугъ – тема; сюжет.

² Тарыз – ысул; сурәт.

³ Бәгъде-т-тәзәүеж – кияүгә чыкканнан соң.

«Идел» гәзитәсенең 23 апрельдә чыккан номерында Бәдреддин әфәнде Киләчи «Ф. Әмирхан жәнапләренә теләк» гыйнване¹ белән башлаб, миндән «Хәят»ның икенче жөзъен тизрәк нәшер итүне таләп итә. [...] Карыйлар тарафындан күрсәтелгән мондый игътибарга язучының мәмнүн² булуы бик табигый. Ләкин «Хәят» шикелле нәрсәләрнең тиз вә озак язылулары язучының үз ихтиярына иярми торган бер эш булганлыктан, мәгат-тәэссеф³, бу көнгә кадәр мин мәзкүр затларның таләпләрен үти алмадым. Бу соңгы ай эчендә инде «Хәят»ның икенче кисәген тәмамлармын, дип уйлаган идем, ләкин Казан яшьләре арасында соңгы көннәрдә булып киткән зыяглар, хосусан, Тукайның вафаты, күпмегә булыр инде, мине бөтен яза торган нәрсәләремне ташлап торырга ирексез итте»⁴.

Бу өзектә искәртелгән Тукай үлеменә 1911 елда Ф. Әмирханның бертуган апасы Сәгадәтнең вафатын да өстәсәк, чыннан да, әдип тормышындагы зур югалтуларның ижатка тәэсирен, 1911–1913 еллардагы әдәби һәм ижтимагый активлыгының сүрәнләнә төшү сәбәпләрен аңларга мөмкин.

Озак еллар дәвамында әсәрнең дәвамы яки бөтенләй булмаган, яисә булып та, табылмаслык дәрәжәдә югалган дип уйланылды. Әйттик, 1957 елда Ф. Әмирханның ике томлык әсәрләр тупламын төзеп чыгарган Афзал Шамов «Хәят»ның икенче өлешеннән бер бит кулъязмага юлыгуы турында хәбәр итә. Әлеге фактан чыгып, язучы «бу өзек “Хәят”ның икенче кисәге булганлыгын, дөрәсрәге, аның языла башлавын исбат итә. Әсәр язылып беткәнме, юкмы? Язылып беткән булса да, булмаса да, аның язылган өлеше кайда, кем кулында? Кызганычка каршы, безгә боларның берсе дә билгеле түгел»⁵ дип, нәтижә ясый.

Язучы һәм әдәбият галиме М. Мәһдиев тә, повесть дәвамының язмышына ачыклык кертү максатыннан,

¹ Гыйнване – исеме; адресы.

² Мәмнүн – разый, шат.

³ Мәгат-тәэссеф – кызганыч ки.

⁴ Әмирхан Ф. «Хәят» хакында // Кояш. 1913. № 109. 4 б.

⁵ Әмирхан Ф. Сайланма әсәрләр: 2 томда. Беренче том. – Казан: Таткнигоиздат, 1957. – 595 б.

журналист Сәхи Рәхмәтинең А.Шамовка юллаган хатыннан кызыклы мәгълүматлар китерә: «...Ләкин “Хәят”ның икенче бүлгеге чыкмый калды. Сәбәбе шул: 1911 елда “Хәят”ның беренче бүлгеге басылып чыгып берәз вакыт магазиннарда сатылгач та, бу китапта тасвир ителгән Хәят Г.ның хатыны Ү. ханым икәнлеге бөтен Оренбург халкына, бигрәк тә әдәбият белән шөгыйльләнүчеләргә мәгълүм була. Күп тә вакыт үтми, Г. “Хәят”ның магазиннарда булган бөтен нөсхәләрен сатып алып яндырта һәм “Хәят”ның икенче кисәгенең кулъязмасын бөтен хокуклары белән ун мең сумга сатып алды, дигән хәбәр тарала»¹. Өзектән күренгәнчә, киләчәктә әсәр дәвамының табылуы зур шик астына куела.

Бу урында хакыйкәт өчен тагын бер чыганакка мөрәжәгать итү дә дәрәс булыр. Татарстан Фәннәр академиясе Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының Язма һәм музыкаль мирас үзәгендәге Ф. Әмирхан фондында әдипнең вафатыннан соң аның васыятен үтәүчеләр – Галимжан Шәрәф, Ибраһим Бикколов һәм энесе Ибраһим Әмирханнар тарафыннан 1926 елның 17 октябрендә имзаланган бер чыганак саклана. Бу – язучының вафатыннан соң аның бүлмәсендәге кулъязмаларын, басма нөсхәләрен, шәхси әйберләрен исәпкә алган Акт кәгазе². Чыганакның икенче битендә барланган кулъязмалар арасында 13 номер астында «Хәят». Хәятның беренче жөзье. Ундүрт дәфтәр. Бер йөз утыз алты бит», ә 14 санда «Хәят» Хәятның икенче жөзье. Үз кулы белән язылган. Барысы ун дәфтәр. Ләкин дәфтәрләренең барысы да номерлы түгел һәм кайбер дәфтәрләр тулы да түгел. Шулай ук кайберләрендә бер үк текстның тәкратлары³ бар» дип билгеләнгән. Димәк, үз чорында ук васыйлар «Хәят» повестенен икенче өлеше язылган ун дәфтәрнең булганлыгын теркәп калдырганнар.

Шунысы игътибарга лаек: максатчан рәвештә үткәрелгән эзләнүләрдән соң, әлеге дәфтәрләренең Татарстан Республикасы Милли музей фондында

¹ Мәһдиев М. Ф. Әмирхан. Тормышы һәм иҗат юлы турында кыскача очерк. Казан: Татар. кит. нәшр., 1986. 67 б.

² Язма һәм музыкаль мирас үзәге. 16 фонд, 1 тасв., 47 сак. бер., 2 б.

³ Тәкрат – кабатлану.

саклануы ачыкланды. Алар 2000 еллар башында Галимжан Шәрәфнең улы Арыслан Шәрәф тарафыннан Рәмзия Абзалина һәм Лилия Байбулатова аша музейга тапшырылганнар. Повестьның беренче өлеше, нәкъ акт кәгазендә искәртелгәнчә, ундүрт дәфтәрдән, 136 биттән гыйбарәт. Ә икенче өлеше исә, алты дәфтәргә теркәлгән, тәмамланмаган. Димәк, акт-чыганакта билгеләнгән ун дәфтәрдән алтысының язмышы ачыкланды дияргә мөмкин. Повестьның дәвамы язылган тагын дүрт дәфтәр дә киләчәктә табылмас дип әйтеп булмый.

* * *

Ф. Әмирхан ижат эшчәнлеген 1907 елны, «Гарәфә кич төшемдә» романтик хикәясә белән башлап жибәрә. Беренче хикәяләрендә үк язучы үзен оста психолог, бер мизгел сурәтендә кеше язмышын, яшәеш фажигасен тергезә алучы рәссам итеп таныта. Әйттик, романтик «Хәкарәт саналган мәхәббәт» (1908), «Картайдым» (1909), символик «Татар кызы» (1909) хикәяләрендә геройларның эчке дөнъясын, уй-кичерешләрен тасвирлау белән төреп, тәэсирле һәм ышандырырлык итеп яшәү мәгънәсе, яшәеш законнары, милли проблемалар хақында укучы белән «сөйләшү» оештыра.

Үз ижатының гына түгел, татар әдәбиятының тажы булган «Хәят» повестен язуга Ф. Әмирхан менә шундый әдәби тәҗрибә белән килә. Повестьта сурәтләнгән тормыш яшьлек, аның да мәхәббәт көтү дәверенә кагыла. 16 сы да тулмаган Хәятның күңелендә Михаилга, Галигә карата кызыксыну уяну, акылның бу кызыксынуны ярату хисенә үстерми туктатып калуы, чибәр һәм самими кызның үзе ярәшелгән егеткә мәхәббәт бирүен сорап Аллага ялваруы... Төп сюжет сызыгын Хәят күңелендә барган үзгәрешләр тәшкил итү авторның романтизм сукмагында каләм сынавын дәлилли.

Повестьның моңа кадәр билгеле өлешендә төп сюжет сызыгы Хәят күңелендәгә мәхәббәт көтүдән кияүгә чыгарга карар кылуга кадәрге аралыкны колачлый. Бу сюжетны «мәхәббәт көтү тарихы» дип атарга мөмкин. Аны хәрәкәткә китерүче конфликт, Хәяттагы хис һәм акыл көрәше, гаилә (иске татар көнитеше, татар жәмгыятендәгә кануннар, тирәлек) белән Хәят күзал-

лаган идеал тормыш арасында булып чыга. Хис һәм акыл үзгәреше бәхеткә, иректә, үзең теләгәнчә яшәргә омтылышың – моның мөмкин түгеллеген аңлау, ризалашу, буйсыну белән алмашынуы арасында тирбәлә. Вакийгалар үстерелеше Салих Фатихов фотосын күргәннән соңгы икеләнүләрдә иң югары ноктага – кульминациягә җитә. Чишелеш – Хәятның үзе күрмәгән-белмәгән, әмма ата-аналары бирергә теләгән егеткә кияүгә чыгарга карар кабул итүе. Ләкин әсәр соңында кызның Аллага ялваруы («Илаһи, мөхәббәт бир!») каршылыкның чишелеше дә, ата-ана кушуы белән мөхәббәткә ирешү дә мөмкин түгеллекне раслый.

Тышкы каршылыктар исә Хәят һәм аның тирәлеге, беренче чиратта – гаиләгә бәйлә туа. Хәятның әти-әниләре аны традицион дини карашларга туры китереп тәрбиялиләр: бу, беренче чиратта, намаз һәм дини китаплар укутуда, мөселман ир-егетләре белән танышырга рөхсәт итмәүдә (хәтта очраклы очрашулар вакытында чит кешеләрдән йөзне каплау) күренә. Бер үк вакытта Хәят балачактан Лиза Мясникова белән дус, аның гаиләсе, абыйсы Михаил белән таныш. Мясниковлар гаиләсе тормышы Хәятлар көнитешеннән нык аерыла: Лиза һәм Михаил дөньяви белем алалар, өйләрендә еш кына яшьләр өчен бию кичәләре оештырыла.

Мясниковлар белән аралашу Хәят өчен эзсез үтми: ул русча иркен сөйләшә һәм укырга өйрәнә, әлегә кадәр дини-дидактик эчтәлекле «Дөррәтен-нәсыйхин»нар белән чикләнгән кыз яңа китаплар дөньясына килеп керә, ул үзен рус студентлары белән аралашу вакытында да бик иркен тотта. Бер үк вакытта Хәятның иҗтимагый хәле Әминә һәм аның апасы Рокыяның хәле белән аваздаш. Димәк, рус яшьләре белән иркен аралашсалар да, татар хатын-кызлары хокуксыз, сайлау ирегәннән мөхрүм булып чыга. Аларның киң тормышка омтылуы исә, язучы карашынча, күп яктан заманның тиз үзгәреше белән бәйлә. Мәсәлән, Әминә студент Степанов белән мөнәсәбәтләре хакындагы сорауга болай җавап бирә: «Юк, белеш түгел; белешләнәргә теләмим дә: андый егетләргә читтән торып сөяргә генә ярый... Сөй, сөймә, барыбер, туганым, алар безгә, без аларга буласы түгел бит инде». Хәят та, Михаил турында уйлы башлауга,

алар арасында мэхэббэт булу мөмкин түгеллекне, бу хиснең киләчәге юклыкны исенә төшерә: «Менә башка шушы соңгы уйлар килгәндә, Хәят кинәт Михаил белән үз арасында үтеп булмый торган чокыр барлыгын сизде. Ничектер, моны әүвәл бер пәрдә белән каплап торганнар да, кинәт ул пәрдәне тартып алып, аның артында капланып торган салкын һәм куркыныч нәрсәне күрсәтеп калдырганнар шикелле итеп күңеленә килгән киттеклекне ул хәзер генә аңлап житте: «Михаил мөселман түгел бит, ул кяфер бит».

16 бүлектә Хәят белән Әминәнең сөйләшүе кызларның заманча уйлап та («...ул сине сөямә, син аны сөя аласыңмы икәннен белмәгән кешегә гомерлеккә хатын булу куркыныч»), ата-аналары теләгән кешегә кияүгә чыгуларын («Барыбер, кайчан да булса бер бармый хәл юк») аңлатып килә. Язучы моны әсәр буенча гаҗәеп оста файдаланылган күпсанлы, төрле характердагы детальләрдә ассызыклап бара. Менә бер мисал: «Бүлмәнең сул стенасына эленгән кыйммәтле урман рәсеменә каршы, уң стенага бик яхшы рам эченә тыгылган, хатты куфи белән язылган «Аятелкөрсин» куелган иде дә, «урман», хатты куфига карап, көлеп тора, хатты куфи, «урманга» карап, кашларын жыерып, ачуланып тора шикелле иде». Лексик антиномия биредә XX йөз башы татар тормышына кагылышлы бәягә әйләнә: рәсем һәм дини аять янәшә урын яуларга, икесе гармониядә яшәргә омтылган вакытны белдерә.

Төп сюжет үзе өч ярдәмче сюжет сызыгына, ягъни шул ук акыл-хис каршылыгына нигезләнгән мөстәкыйль өч тарихка таркала. «Михаилның Хәятка мэхэббәт аңлату тарихы», «Хәятның Гали Арсланов белән танышырга теләү тарихы», «Хәятның Салих Фатиховка кияүгә чыгарга карар кылу тарихы» алар. Ярдәмче сюжет сызыклары охшаш төзелгән: егетләр белән бәйле күңелдә кызыксыну уяну, өметләр һәм икеләнүләр агышы пәйда булу, карар кабул ителү кебек үсә һәм төгәлләнә.

Яңа табылган дәвам өлеше өч бүлекне колачлый: 18 бүлек «Йөрәк ашкынмый, ыргытылмый, артык сизелүлек бернәрсә тоймый...», 19 бүлек «Ят, билгесез һәм куркыныч кеше», 20 бүлек «Сөям бугай...». Әлеге өч бүлекне «Хәятның Салих Фатиховка кияүгә чыгу

тарихы» дип атап булыр иде. Һәр бүлек бер зур вакыйганы үзәккә куя: 18 бүлек – туй, 19 бүлек – Идел буйлап пароходта сяхәт, 20 бүлек – Салих өөндә тормыш. Бу бүлекләрдә дә хәрәкәтне Хәятның каршылыклы мөнәсәбәте, хис һәм акыл көрәше барлыкка китерә. Акылның яратмаган Салихны аңларга тырышуга, аклауга, яратам дип уйлауга этәрүе, хиснең исә һәр мизгелдә кыз идеалы белән тәңгәл килмәгән детальләргә игътибар итә баруы күзгә ташлана. Мәсәлән, 18 бүлектә Хәятның беренче тәэсирләрен сурәтлөгәндә үк әдиш шушы эчке каршылыкны калкуландыра: «Шактый вакытлар узгач кына Хәятның күз алдын каблаб тора торган томан акрын гына тарала башлады һәм бары шул вакытда гына ул Салихның матур һәм сөйкемле егет икәннен шактый ачык итеб күрдә. Ләкин бу матурлык, бу сөйкемлелек Хәятдә үткен бер тойгы тудыра алмады: күзләр рәхәтләнәләр, әмма йөрәк ашкынмый, ыргытылмый. Артык сизелерлек бернәрсә тоймый иде, ки тойгы ничекдер бер читендәрәк яшеренә, нәрсәгәдер юл куеб тора шикелле иде. Хәят кыска гына бер вакытда Салихның үзенә «ир», үзенең аңар «хатын» икәнлеген дә уйла алды. Ләкин бу уй да аның йөрәгендә әллә нинди үткен сизелерлек бер тойгы кузгата алмый, әллә ничек ялкау вә салкын уйлана иде: Салихның «ир-кияү» булчулыгы, Хәятның аңар «хатын» булчулыгы бертөрле заказ кушылыб эшләтелгән, гадәт шулай булганлыктан эшләнгән нәрсә шикелле иде, ки болар һәр икесенә үткен йөрәкне катырак вә ешрак тибдерерлек булыб сизелми иде. Азан ишеткәч, дога укый башлау – ашаб бетергәч, бит сыпырыб кую кебек, теләү-теләмәүгә карамыйча, үз-үзөндән эшләнәб ташлана торган эшләр шикелле, Хәятның Салихка «хатын» вә Салихның аңар «ир» булуы да теләү вә кирәксенүдән бигрәк «тиешлек» өчен эшләнгән эш төсле иде, ки күңел вә тойгы әллә ничек катышмыйча читдә вә керешсез калган иде».

Тышкы каршылыктар да шул ук: хәзер инде Хәятның эти-әнисе, туганнары урынын – кайнанасы, аның күзаллаулары, мөнәсәбәте били. Беренче каршылык кияү белән күрешкәндә аның кулын үбәргәме, юкмы дигән сорау тирәсендә туа һәм Хәятның әнисе Газизә абыстай белән дустанә Әминәнең фикерләре төрлеләге

моның өлкән буын белән замана яшьләренең карашлар аерымлыгы булуын ассызыклай: «Хәят үзе дә Әминәчә уйласа да, эшкә килгәч, анасы сүзен тотумы яки туганы сүзен тотумы яхшырак, килешләрәк буласын ачык билгеләб йиткерә алмый абдырады. Әллә нинди бер һавалылык аңар туганымы сүзен тотарга куша иде. Моңар кадәр аны чолгаган рус егетләре үзләре аның, Хәятнең, кулын үбә иделәр; бүген генә инде ул иң әүвәл күргән бер егетнең кулын әүвәл күрешүдүк һичбер сәбәбсез үзе үбсә, кызлыкның, матурлыкның хөрмәтен жуйган була шикелле; Хәят моны үз-үзенә ачык әйтеб күрсәтә алмаса да, йөрөгенең әллә кайсы бер чите белән шулай итеб аңлай иде. Ләкин икенче яқдан әллә нинди белем-сез бер курку аңар анасы сүзен тотарга куша, аны көчли, ирексезли дә абдырашда калдыра иде. Берәз абдыраш... яңадан берәз абдыраш... андан соң курку йиңде дә, Хәят күңеленең теләмәвенә вә риза булмавына карамыйча, анасы сүзен тотарга, ягъни Салихның кулын үбәб күрешергә уйлаб беркетеп куйды. Бу карар Хәятның кызлык көнләренең соңгы карары булды».

Үз заманы татар тормышында да руслар белән аралашып яшәу ягыннан аерылып торган Хәятлар гаиләсе белән чагыштырып, әдип Салихның «артык европалы» түгеллеген күп кенә детальләрдә күрсәтә. Мәсәлән, Хәят егетнең кайбер рус сүзләрен дәрәс әйтмәвен искәрә. Әмма артык яңалык яклы булмаган Салих белән аның әнисе Гаделбану абыстай арасында да күп кенә мәсьәләләрдә каршылык туа: «...Гаделбану абыстай төзөгән бу тәртиб артык «чын мәселманча»лыгы белән аңар ук, Салих өчен үк, бик уңгайсыз да иде. Салих фикере белән бигүк яурупалашкан кеше булмаса да, тышкы (матди) тормышны яурупача итәргә ярата, татар тормышының артык бер төрлелеген һәм тарлылыгындан ялыга, аның шәхси эшләргә куйган рамкасындан торган өй тормышларын бер төрле киңрәк, яурупачарак куярга тели, ләкин шул тугрыда эшли башлаган һәрбер эшенең анасы ягындан каршылык күрә иде». Моны язучы Салихның уйларында варенье савыты кую, яки рус повар алуға бәйле анасы белән ике арада туган каршылыктарны искә төшереп, аннары Салихның русларны өенә кунакка чакыру күренешен хәтерләтеп сөйли.

Хэят белэн Гаделбану абыystай арасындагы мөнә-сәбәтләрне дә язучы шушы якка игътибар итеп сурәт-ли: «Сине театрға алыб барасы бардыр бит аның, кирәк вакытына кайтыб йитәр ул! – диде. Хэяткә Гаделбану абыystайның тавышында әллә нинди бер мыскыллау аһәңе ишетелә иде. Бу сүzlәр аның йөрәгенә барыб кадалган шикелле булдылар. Ул бер җаваб да бирә алмады. Гаделбану абыystай чынлаб да «сине театрға алыб барасы бардыр бит аның» дигән сүзен әллә нинди бер басынкы вә мыскыл тавыш беләнрәк әйткән вә ул сүzlәрнең нинди мәгънәдән әйткәнлеген Хэят дә аңласын диб тырышкан иде. Салих белән Хэятның һәркөн кич дип әйтерлек киенешәб «әллә кая» чыгыб китүләренә Гаделбану абыystай күбдән инде пошына вә шул пошынуын ничек дә булса Хэятның үзенә бер аңлатырга тели. Ләкин тугры итеб вә аның өчен Салих белән кычкырышыб аңлатырга түгел, бәлки менә шушы бүгенге тарыз¹ шикелле бер тарызда аңлатырга тели иде. «Сине театрға алыб барасы бардыр бит аның» дигән сүз Гаделбану абыystайның үзенә бик күб нәрсәләр аңлата иде. Бу сүзненә чендә хатынын театрға алыб бара торган Салихдан көлү, ире белән театрға бара торган Хэятка шул эш өчен «төртдөрү», Салих «хатын колы» булганлыгы өчен хурлау, Хэятка бу эшнең килешмәгәнлеген аңлату, тагы әллә нинди «кечкенә» мәгънәләр бар иде». Бу кечкенә генә өзектә Хэятның да, Гаделбану абыystайның да күңел халәте яңача уйлау белән искечә фикерләү каршылыгы төсендә ачылып китә.

Повестының матурлыгы, эмоциональ тәэсирлелеге, шиксез, төп образ бирелеше белән турыдан-туры бәйлә. Хикәяләүче үз героинясы Хэятны сокланып, кызның уй-фикерләрендә, хис-кичерешләрендә калкып чыккан каршылыкларга битараф калмыйча тасвирлай.

Әсәрнең күпчелек өлеше Хэятны характер буларак ачуға хезмәт итә. Язучы аның портретын әсәр буенча «сибеп» бара: «Матур бу кызның озын керфекле кара күзләре алсу-ак йөзенә, могҗизалы якутлар шикелле, нур чөчеп торганлыктан, гүзәл башы, хәтта бөтен буге нурда йөзә шикелле күренә иде»; «Ул озын, куе вә

¹ Тарыз – рәвеш, тәртип.

үз-үзләрәннән күперенеп тора торган, кара ефәк көлтәсе шикелле чөчләрән тараганда...» һ.б. Тышкы кыфәтне һәм холык-фигыльне сурәтләү максатында, башка геройларның бәяләре кулланыла. Алар кызның матурлыгын да, эчке самимилеген һәм сафлыгын да асызыклылар.

Ләкин иң әһәмиятлесе – хикәяләрүче аңлатмалары, аның, психологизм алымнары кулланып, Хәят күңелендә туган хис-кичерешләрен, аңында бер-берсен алыштырып килгән фикерләрен укучыга «сөйләве». Кызның эчке дөньясы нигездә шулар аша тергезелә. Бу вакытта язучы аң агышы алымы ярдәмдә Хәятның күңел халәтен күзәтә. Болар арасында хис һәм акыл көрәшен тергезгән урыннар аеруча мөһим һәм алар хәрәкәт хасил итә.

Бу үзенчәлек повестьның яңа табылган дәвамында да күзгә ташлана. Әмма биредә инде мөхәббәт көтү белән бәйлә хис һәм акыл көрәше түгел, үз хәле белән килешергә омтылудан туган каршылыклы халәт ачыклана. Әйттик, Салихның соңаруын сурәтләгән соңгы вакыйгада язучы героинясының кичерешләрен болай аңлата: «Шулай булды инде, бер көнгә шикелле төнлә генә кайтыр инде! – диб, Хәят башына килгән фикерен теле белән әйтеб, үз-үзенә аңлатды. Аның эче поша иде. Бу эч пошу Салихны сагынгандан түгел, Салихны әллә нинди хатынлар янында йөри торгандыр диб уйлаб көнләшкәндән түгел, Салих белән менә хәзер эшләнергә тиешле бер эш булыб да, шул эшнең вакытыннан кичеккәнән түгел, хәтта Салихны кәефләнәб кайтыб, үзен кәефсезләндерер диб уйлаудан да түгел, бәлки коры, билгесез рәвешдә эч пошу иде. Хәятта Салихка каршы үткен бер тойгы юк, шунлыктан ул аны сагыныб көтми, Салихны Хәят бозык бер фахиш диб дә уйламый, шуңар күрә, ул андан көнләшми; Салихның кәефләнәб кайтуы аңар бер көн кәефсез булса да, әүвәлгә мәртәбәдәге пароходдагы шикелле үк үткен тоелмаган вә шуңар күрә ул хәзер аның тугрысында да куркыныб уйланмый, бәлки үзенә мөгълүм булмаган пошуну белән пошуну иде».

Бу аңлатуга Хәятның гына түгел, яратмаган, белмәгән-күрмәгән кешесенә кияүгә чыккан татар кызла-

рының хәленә ачыну, сызлану килеп катнаша. Әгәр повестьның төп текстында Хәятның индивидуальлеге үзәктә торса, дәвам өлешендә типиклаштыру, Хәят язмышын татар кызлары язмышы кебек гомумиләштереп бәяләү калкытып куела.

Әсәр исеменә чыгарылган һәм төп героиня исеме булган, татар яшьләре хәяты дигән җыелма образда уйнатылган символның дәвам өлешендә татар хатынкызы язмышы мәгънәсе алга чыга. Аңа каршы куелган йорт образы Салих йорты мисалында яңа яклары белән күренә башлый. Традицион татар көнитешен матур һәм бай итеп бәяләү белән бергә, язучы аның яңалыкны кабул итмәвен дәвам өлешендә дә ассызыклай.

Беренче өлештә парлы символлар – роза чәчәге һәм сандугач әсәрне лирик-эмоциональ дулкынга көйли. Чәчәк – Хәятка бәя бирә: хикәяләүче кызны матур чәчәккә охшата, Михаил исә аны кояшта сулган чәчәк белән чагыштыра. Шулай итеп чәчәк – яшьлек, матурлык, мәхәббәт символы, ул яшьлекнең матурлыгын да, тереклекне-матурлыкны саклап кала алмау ачысын да ассызыклай. Хәятның кияүгә чыкканнан соңгы торышы өлеге сулган чәчәк белән тиңләшә. Моңың өчен язучы янәшәлек алымына мөрәҗғәгать итә. Туйлары августта булган яшьләрнең пароходта йөзүләре җилле салкынча вакытка, Хәятның кияү өендә яши башлавы исә караңгы кыш көннәренә туры килә. Кыз торышындагы үзгәрешләр шулай бәяләнә.

Героиня өчен әһәмиятле һәр вакыйга аның күңелендә каршылыклы уйлар һәм хисләр көрәшен уята, бу исә эч пошуга китерә. Эч пошу – Хәятның үзе дәрәҗә түгел дип тапкан ситуациядән чыгу юлын таба алмавы ул. 18–20 бүлекләрдә исә бу халәт даими калкып чыгып тора, бу аларның тулаем диярлек эчке монолог кебек язылулары белән дә аңлатыла. Язучы Хәятның кияүгә чыкканнан соңгы халәтен мәхәббәткә өмет итеп тә, аңа ирешү мөмкин түгеллекне аңлау белән бәйли.

Әсәрнең дәвамында читтән торып ясалган психологик анализ да урын таба: «Гаделбану абыстай сүзләрендә вә мөгәмләсендә Хәятка үзенең аны әллә ничек, бигүк сөбәб бәтермәгәнлеген белдертмәскә тырышса да, Хәят йөрәгенә әллә кайсы бер чите белән бу эшне

сизенә, ләкин аңа бик зур әһәмиәт бирмәскә тырыша, үз-үзен әһәмиәт бирмәскә ирексезли иде».

Шулай итеп, повестьның психологик стильдә язылуын, авторның әсәрнең дәвамын эшлөгәндә дә сайланган язу рәвешенә тугры калуын билгеләргә кирәк. Героиняның күңелендә барган үсеш-үзгәрешне күзәтеп барып, язучы татар кызының матурлыгын аны чолгап алган тормышның кырыслыгына каршы куя. Үз хыялында гына булса да Хәят тормышны үзгәртәргә, гармониягә китерергә омтыла, бу вакытта аның өчен иң мөһим башлангыч булып мөхәббәт тора. Әмма кызының күңел хәрәкәте мөхәббәткә, бәхеткә, иреkkә, үзең теләгәнчә яшәргә ашкындан – моның мөмкин түгеллеген аңлау, ризалашу, буйсынуга таба юнәлә. Хәятның эш-гамәлләре дә татар кызының ижтимагый шартлардан котыла, күнегелгән гадәтләрдән читкә чыга алмавы турында сөйли. Шулай Хәят тарихы гомумән татар хатын-кызлары язмышына әверелә, XX йөз башы татар җәмгыятендә яшьләренә яңача яшәргә, хөрлеккә омтылуын, ләкин иске тәртипләренә бу омтылышларны чикләвен аңлата. Әмма бу тарих матурлык теле белән иҗат ителгән, шуңа да ул романтик кимәлдә кала, күрсәтелгән омтылышларның гүзәллеген ассызыклай, татар кызының тышкы матурлыгына, акылына, уй-фикерләре табигыйлегенә сокланырга мәҗбүр итә, шулар аша аның хөр, ирекле, азат булачагына ышаныч саклана.

Ф. Әмирханның «Хәят» текстын кабат-кабат эшләгәнлеге, 1911 елда басылганнан соң да кат-кат редакцияләвә мәгълүм. «Хәят»ның моңа кадәр дөнья күргән басмаларында бу төзәтмәләр мөмкин кадәр исәпкә алынганнар. Ә бу басмага исә, яңа табылган чыганаclarдагы текстлар нигез итеп алынды. Китапта, шулай ук, аларның факсимеле сурәтләре дә тәкъдим ителә. «Хәят»ның моңа кадәр билгесез саналган икенче өлеше дә, тәмамланмаган сурәттә булса да, әдәбият сөюче укучыларыбызга зур бүләк булып дип ышанабыз.

*Д. Заһидуллина,
И. Гомәров*

Хэят

1 нче кисәк

Майның бер якшәнбесе, көндөзгө сэгать өчләр иде. Бер сэгать кенә мондан әүвәл явыб киткән йиңел яңгыр шәһәр урамларының тузанын баскан һәм һавадагы кызулыкны йиңелчә язгы йылылык белән алмашдырыб, көнне ямьлелекнең чигенә ирешдергән иде. Әле һаман һавадан жуялыб бетмәгән яз йиле кояш батышы ягындан аерым бер акрынлык вә тынычлык белән исә дә дөньяга яңару вә яшәрү исләре чәчә һәм бөтен жанлы вә жансыз нәрсәләрне үзләренә бертөрле тереклекдә коендыра иде.

Н шәһәренәң уртарак бер урамында Гыймадовлар йортының кабкасы төбенә килеб туктаган кечерәк кенә тарантасдан гимназия формасында киенгән 16–17 яшьлек чандыррак (ябыграк) кына гәүдәле вә сары чәчле бер кыз төшдә дә йиңел адымлар белән ашыкмый гына кабкадан кереб китдә һәм ишек алдына кергәч дә, каршысына очраган, искерәк вә шабшаграк киенгән, калын йөзле асрауны туктатыб:

– Биби, Хаечка дома?¹ – диб сорады.

Биби, ни өчен икәнән үзе дә белмичә, бик киң итеб елмайды да һәм жәһәт кенә адымлар белән ишек алды түрөндөгә бакчаның челтәрле коймасы янына килеб:

– Хәят апа, Лиза (Лиза²) килдә! – диб кычкырды.

Бер минутдан соң бакчадан Хәятның йөгереб чыкканлыгы күрөндә. Матур бу кызның озын керфекле кара күзләре алсу-ак йөзөнә мөгжизалы якутлар шикелле нур чәчәб торганлыктан, гүзәл башы, хәтта бөтен бие нурда йөзә шикелле күрөнә иде. Ул:

– О, Лиза! Менә гакуллы, дустан онйтмаган! – диб, шадлыклы йөгереб, гимназистка янына килдә. Дуслар, бик күбдән күрешми торган шикелле, үбешәб күрешделәр дә өйгә кереб китделәр.

¹ Биби, Хәят өйдәме? (Ф. Әмирхан аңлатмасы); кирилл хәрәфләре белән язылган.

² Рус кызлары исемләренән бер исем (Ф. Әмирхан аңлатмасы); кирилл хәрәфләре белән язылган.

Лизалар мондан ун көн әүвәл N шәһәрәндән 2–3 чак-рым ераклықдагы бер йиргә чыкканлар вә аның бүгенге килүе дачага чыкгандан соң әүвәлге килүе иде.

Кунак кыз Хәятның анасы Газизә абыстай белән ике куллаб күрешде дә, хәзер Хәятны үзләренә кунакга алырга килгәнлеген сөйләде. Газизә абыстай Лизаны бик хөрмәтләб кабул итде, ләкин ватык кына русча тел белән, Хәятны атасы рөхсәтендән башка, андый «ерак» йиргә йибәрергә яхшысынмый икәнән аңлатды. Лиза Газизә абыстайның ай-ваена карамады:

– Борһан Ахмедович ачулана башласа, мине гаебле итеб күрсәтерсез; мин андан үзем гафу үтенермен, – диб, Газизә абыстайны ярым көчләб, рөхсәт бирергә ирексез итде.

Кызлар Хәят бүлмәсенә керделәр. Хәятка өстен алыш-дырырга һәм чәчен прическаларга кирәк иде. Ул озын, куе вә үз-үзләрендән күперенәб тора торган, кара ефәк көлтәсе шикелле чәчләрен тараганда, Лиза дача хәлләрен сөйли торды. Башкалар арасында, дачада егетләр күбле-ген, хәзер инде аларның һәммәсе белән үзенең танышыб йиткәнлеген Лиза үзенә бертөрле кәефләб сөйләде.

Хәят прическасын ясаб бетергәч, дуслар ничек ки-енү тугрысында кызу гына сөйләшеб алдылар да, Хәят киенергә, Лиза аңар булышырга тотынды. Хәят әле бары 16 нчыда гына булса да, бу ел кыш ул, кинәт үсәб китеб, бие-сыны белән инде «йиткән» кызлардан аермасыз бул-ган иде. Аның яшь икәнлеген күрсәтә торган бер билге була торган әгъзаларның гомуми күренеше белән бигүк мөтәнасиб булмаган¹ нечкәлек кенә иде. Аның бу ел тек-дергән ал ефәк декольте² күлмәге инде «йиткән» кызлар кия торган модаларның иң соңгысы белән тегелгән иде.

Хәят Лизаларга барырга шул күлмәген киде һәм, дуствының киңәше буенча, күлмәге белән бер төсдәге кечкенә генә калфагын да прическалы чәчләре арасына

¹ Мөтәнасиб булмаган – туры килмәгән.

² *Декольте* – муен, беләкләр һәм күкрәкнең бер кыйсемен ачык калдыра торган күлмәк (Ф. Әмирхан аңлатмасы).

кадаб куйды. Бу калфак, ефэк көлтәсенә чолганган гөл чәчәге (роза¹) шикелле көлеб тора иде.

Ал киём безнең Хәятка бик килешә: ул аның эчендә ал фәрештә шикелле була. Бүген дә ул шулай ук булды. Моны күргән беркатлы (садә) Лиза:

– Ах, Хәят, син нинди матур син! Син бәхетле, бик бәхетле! – дими чыдый алмады.

Дуслар китделәр... Кояш, алар өстенә ак болытлар арасындан караб, оялчан гына көлеб тора иде.

Хәят белән Лиза бала вакытларындан ук бергә уйнаб үскән дуслар иде. Хәятның атасы Борһан абзый Гыймадов күбрәк рус купецлары белән эш итә торган сәүдәгәр булганга, Гыймадовлар йорты рус урамында иде. Шунлыктан Хәят да бик яшә вакытдан ук рус балалары белән уйнаб үсде һәм яшәдән үк бик яхшы русча сөйләшергә өйрәнде.

Лиза Гыймадовлар белән бер үк урамда торучы Мясников (Мясников²) фамилияле бер гаскәриң кызы булып, бу ике кыз, кечкенә вакытдан ук бергә уйнаб үскәнгә күрә, бер-берсенә бик ияләнгәнләр иде.

Борһан абзый үзе дә интендантствога³ гаскәр кирәк-ярагындан кайбер нәрсәләр хәзерләтдерүче һәм Мясниковның яхшы белеше-«приятел»⁴ булганлыктан, бу ике яшә кызның дуслыклары гаиләләр арасындагы катышу белән тагы бер кат ныгыган иде. Шулкадәресе бар: дусларның алган тәрбияләре бер-берсенекенә охшамый иделәр.

Лиза, сигез яшәндән бу елга кадәр гимназиядә укып, хәзер урта тәхсилне⁵ тәмам итә иде. Хәят, 7 яшәндән ундүрткә кадәр Мәлихә абыстайда укып, үткән кыш [...] ⁶

¹ Кирилл хәрәфләре белән язылган.

² Кирилл хәрәфләре белән язылган.

³ Интендантствога – армияне барлык кирәк-ярак белән тәмин итә һәм хәрби хужалыкны алып бара торган хәрби оешмага.

⁴ Кирилл хәрәфләре белән язылган.

⁵ Тәхсилне – белемне.

⁶ Кулъязмада бу урында аралык калдырылган. 1911 нче елгы басмада «Дөррәтен-нәсыйхин» сүзе өстәлгән.

яртысын тәмам итеб, сабак абыстаена йөрүдән туктаган иде. Хәят үскән бу чорда әле татарлар аз тора торган мондый шәһәрләрдә кызлар өчен ысуле жәдидә мәктәпләре дә юк иде.

Гимназия Лизага, бер яқдан, рус милләтчелеге рухы биреп чыгарырга тырышса, икенче яқдан, рус әдәбияты белән танышдырып, жанына нәрсәдер эзләнү оеткысы сала иде.

Мәлихә абыстай Хәятны бөтенләй икенче юлга тәрбия итде. Әүвәл ул аңар бик озаклык вә читенлек белән язу танытды, андан соң мөселман кеше тормышы өчен борынгыдан эшләнеб килгән боларны кат-кат өйрәтте. Төрле якларындан өйрәтте. Мәлихә абыстайның тырышлығы бушка жуялмады. Хәятка – каршы сөйләү һәм шик итүне күртәрми торган бер караш бирде дә, шушы нәрсәләрдән дөрест, болардан тугры вә болардан кирәкле нәрсәләр, дөнья юк инде дигән фикер урнашдырды. Хәятның иң соң укылган китабы «Дөррәтен-нәсыйхин» абыстайның бу тәрбиясен бигрәк нык беркетә бара иде. Бу китабны шәкерд дә, мөгаллимә үзе дә ярым-йорты гына аңлап барсалар да, аңланган кадәрлесендән кирәкле нәтижәне чыгару Хәятка артык читен булмады. Ул бу китабдагы изгеләр вә аларның тормышлары хакында язылган хикәяләрне чын бер дәрәдә белән укый, жәннәт рәхәтләрен, жәһәннәм газабларын язган йирләрне ихлас белән күңеленә салып кала иде. Аңар бу китаб нык бер идеал (гаяте хыялын) ясап бирде: ул изгеләрне вә аларның тормышларын иң зур максуд итеп күрә, «явыз»лар вә аларның эшләрендән бик курка торган булды. Шулай итеп, аның карашында адәмләр ике, бер-берсенә бер дә охшамый торган, аермачык билгеле бүлекләргә аерылдылар: тегеләре – жәннәтдә, болары – жәһәннәмдә!..

Ләкин алган тәрбияләренең болай бер-берсенә кама-каршы булуычылыгы да бу яшь кызларның якынлыгын боза алмады: Хәят белән Лиза һичбер вакытта артык чынлыклы (жидди) мәсьәләләр тугрысында сөйләшмиләр, бер-берсенең тормышка карашларын

тикшермиләр иде. Гаиләләренә вә хосусән¹ Мясниковларга катышыб килеб, рус жәмгыятендәге горейф вә әдәбләрене яхшы ук өйрәнгән булуы да тәрбияләр арасындагы бу зур аерманы каблаб тора иде.

Гыймадовларның гаилә тормышлары да Мясниковларныкына бер дә охшамый иде. Борһан абзый гади бер татар купецы вә гади татар бае тормышы белән тора торган кеше иде. Шуңар күрә аның йортындагы һәр кеше, үз теләге вә үз тойгыларына буйсынудан бигрәк, борынгыдан эшләнеб килгән кагыйдәләргә буйсынырга вә шулар билгеләб куйган юлдан чыкмый барырга тиеш иде. Әмма Мясниковлар гаиләсендә, берничә генә нәрсәне истисна белән², һәркемнең үз теләге вә үз тойгылары бик күб урында, бик күб нәрсәләрдән алда тотыла иде.

Шулай итеб, безнең Хәят ике бер-берсенә бөтенләй каршы тормыш агымлары уртасында үсде. Рус жәмгыятенең күңелле тормышы аның яшь йөрәген үзенә тарта да, ул Мясниковлар вә башка кайбер рус гаиләләренең күңелле вечерларында³ төнге сәгать өчкә кадәр танцевать итә ала иде. Икенче якдан, кызыклы вечерлардан арыб-талыб кайтыб, урынына яткач, икешәр сәгать тошаш төрле «догалыклар» вә салават укыныб да ята ала иде. Хәят тормышны ике төрләгә аера: мөселман тормышы – монысы үзләре (Гыймадовлар)ныкыча булырга тиешле; рус тормышы – монысы Мясниковларныкыча булырга кирәк, диб ышана иде. Менә шул игътикад⁴ нәтижәсе – Хәят бу ике тормышның икесе белән дә торса да, аларның бер-берсенә кушылыб, үрелеб китүләренән курка, икесен йөрәгенең ике почмагына яшереп, араларында калын бер пәрдә корыб куя иде.

Мясниковның киңәше буенча, Борһан абзый быел кыш Хәятны 5–6 ай русча да укытды. Зирәк, ләкин бер аз ялкаурак Хәят, русчаны бик яхшы сөйләшә белүе аркасында, шушы аз вакыт эчендә русча укыб аңларга,

¹ Хосусән – бигрәк тә.

² Истисна белән – исәпкә алмаганда.

³ Кичке мәҗлес (Ф. Әмирхан аңлатмасы).

⁴ Игътикад – ышану.

беркадәр язарга өйрәнеб һәм беркадәр хисаб башлангычлары белеб өлгерде. Кирәк Борһан абзыйга вә кирәк Хәятның үзенә шулкадәр нәрсә бөтенләй йитә иде...

Лизалар тора торган дачага бару өчен, татарлар күбрәк тора торган берничә урамларны да кичеб, шәһәр янындагы бер кырга чыгарга кирәк иде. Шәһәр урамлары яңгырдан соң тузансыз, йөрүчеләре дә яңгыр белән үсеб, тазарыб, яшәреб киткәнләр шикелле булганлыктан, Мясниковларның матур йөрешле атлары белән бу урамлар буенча бару күңелсез түгел иде. Бары безнең Хәят бу урамларда иркенләб бара алмады: еш-еш очраган татарлардан ул йөзен качыра барырга тиеш иде. Хәер, бу эш өйрәнгән Хәят өчен әллә никадәр авыр эш түгел; аның кулчыгы, күзләр бер татарны күрү белән, хәзер үзәндән-үзе күтәрелә дә шәһәр бер чите белән йөзенең 3/4 өлешен каблый бара; хәтта күб вакытта Хәят үзе кулының бу эшне өлгергән икәннен сизми дә кала иде. Шулай да булса, жан, үзен бертөрле кысынкылык астында күреб, тарсына, бары бу кысынкылыкны бетерә алу бәндә кулындан килә торган эш түгел диб уйлаганлыктан гына сукранмый буйсына иде.

Хәятның болай татар ирләрдән качуына Лиза да күбдән өйрәнеб йиткән иде инде. Хәтта бәгъзе вакытларда, Хәят татар килгәнне күрми калса, Лиза аңар акрын гына:

– Хаечка, закройся, вон мусульманин идет¹, – диб аңдырудан да кире тормый вә үзенең бу эшен дустаның дин тойгысына хөрмәт итүдән килә диб уйлый иде.

Кырга чыкдылар. Менә чыкгач, Хәят да иркенләб утыра ала башлады. Чөнки «нәмәхрәмләр»² күрәнмиләр иде.

Кыр, яңа баш күтәргән очсыз-кырыйсыз чәчәкләргә батыб, ерак түгел генә агыб тора торган «Идел» елгасы күтәргән саф вә берәз юешрәк һавага бер-берсендән хушрак йөз төрле ис чыгарыб тора иде.

¹ *Хәят, кач, мөселман килә (Ф. Әмирхан аңлатмасы); кирилл хәрефләре белән язылган.*

² *Нәмәхрәмләр – чит, ят кеше, мөселман хатын-кызлары качарга, күрәнмәскә тиешле ир кеше.*

Дөнъяның жылы тарафларындан Хэят туган илгә жәй үткәреб кенә китәргә килгән кадерле кунак – вак-вак кошчыклар, табигатьнең бу күренешенә гашыйк булган шикелле, мәгънәсен үзләр белән музыкаларын яңгыраталар; вак кына канатлары мең төрле төс белән чуарланган юаш күбәләкләр дә көлөч йөзле чөчәкләр белән кызу-кызу үбешөб йөриләр иде.

Дустларның хәзергә кадәр кызыб китә алмаган сөйләшүләренә дә жан керде: Лиза күрше дачаларында тора торган Евгений исемле бер яшь офицер белән үзе арасында булып үткән вакыйганы бик ожайтып, бик чуарлап сөйләде. Өченче көн Евгений Лизага аны сөюен әйтөб, бер хат язган икән; дустлар, Лизаның ридикюлендән¹ алып, аны да укыдылар.

Лизаның кирәк сөйләү рәвешендән вә кирәк йөзенең яктылыгындан Хэят нәрсә аңларга кирәклеген тугры чамалады да кучерга ишетелмәслек шыпыртрак тавыш белән:

– Лизочка, дөрест түгелме, Евгений синең үзеңә дә ошаган булырга кирәк? – диб сорады.

Лизаның йөзе бер генә секундка алсуланып китде. Ул, дустының соравына тугры жаваб бирмичә:

– Күрсәң, син дә ошатырсың әле аны... бик мэхәббәтле егет ул,– диде.

Безнең мөсафирларымыз бу вакытта инде дачаның урманына килөб житкәнләр иде. Лиза үзенең кечкенә, ләкин мэхәббәтле сопраносы белән бер романсның башын жырлап йибәрде:

Еще тобой полны воспоминания!²

Күе агачлы вә карт урман да шул ук сүзләр белән жаваб кайтарды:

Еще тобой полны воспоминания!

Ләкин урманның тавышы Лизаныкына караганда киңрәк, тирәнрәк, калынак вә картрак шикелле тоела,

¹ *Хатын-кыз кулында йөртелә торган кечкенә сумка (Ф. Әмирхан аңлатмасы).*

² *Синең белән тулы әле хатирәм! (Ф. Әмирхан аңлатмасы); кирилл хәрефләре белән язылган.*

колакларда тупасрак, ләкин мәһабәтрәк тойгы калдыра иде...

Килеб йитделәр.

Мясниковлар тора торган дача бик бизәлеб, әллә ничә йиренә вак кына, жыйнак кына балконлар чыгарыб, түбәсенәң дүрт почмагына кечерәк-кечерәк дүрт манара утыртыб салынган, әллә кай йирләренә хәтле төрле рәвешдәге, төрле пыялалы тәрәзәләр белән бизәлгән жәйләк өй иде. Дүрт ягындан каблаб алган куе ботаклы, зурлыклары, башларын югары күтәрәб тора торган агачлар, бу бинаны үзләренәң чөлтәре, күлгәләре белән қояшның башка каба торган эссесендән саклаб, йиңел рәхәт салкынлык һәм ял итү урыны ясыялар иде.

Кызлар өй эчендә озак жуанмадылар: бакчага чыкдылар.

Урманның бер кисәген койма эченә алыб ясалган бу бакчаның карт-карт агачлар белән бер буйдан тезелгән топольләре аңкытыб ис чыгаралар; читләренә чөчкәләр тезелгән юллары йөрүчеләрне үзләренә чакырыб торалар, түре «Идел» елгасының нәкъ кырыена, биек бер ярга чыга иде.

Дустлар юлларның берсендән киткәнләр иде, каршыларына Лизаның агасы Михаил очрады һәм бик шад елмаеб, Хәятка кулын сузды:

– Кемне күрәм мин! Ничә жәйләр, ничә кышлар!¹ Бер кыш эчендә сез, Хаят (Хәят), танымаслык үсеб киткәнсез, тагы да матурлангансыз, – ди-ди, кызлар белән бергә китде.

Михаил да, Лиза шикелле үк, Хәятның кечкенәдән бергә уйнаб үскән ибдәше иде. Ул, үткән көз Казан университетына кабул ителгәнлекдән, бу кышны Казанда уздырыб, кичә генә N шәһәренә кайткан иде.

Алар өчәүләб яр өстендән «Идел»гә караб тора торган эскәмиягә килеб утырдылар. «Идел»нең киңлеге, иркенлеге һәм көчле агышы, аның өстендәге пароходчыклар вә аларга тагылган баржалар, төрле йирләргә

¹ Озак күрми торган белешләрен күргәндә, руслар шулай диләр (Ф. Әмирхан аңлатмасы).

таралган, бер якдан икенче якга чыгарга азаблана торган көймэлэр, икенче якда күренеб тора торган авыл вэ аның кыры һәм көтүе иркен һәм матур күренэлэр иде...

Энэ, бер кеше йөртэ торган (пассажирский) пароход, аның көпчәк тавышы «Идел» өстен яңгырата, моржасындан чыккан кара төтене, артында калыб, һәм һаваларга күтәрелә, һәм тулкынларга кадәр төшә, ләкин шул ничә йөз кеше төягән пароход мондан бик кечкенә күренә, өстендәгә кешеләре чыпчыклар кадәр генә... Кояш, шул биек кояшның күз чагылдыргыч шәүләсе, пароходчык калдырган тулкынчыкларда сикеренә, чумыб, шаярыб йөри.

Күбдән күрешмәгән дусларда сөйләшер сүзләр күб табылды: Михаил Казан хәлләрен, анда ничек торганлыгын сөйләде. Хәят мондагы кышкы хәлләренә хикәя итте. Лиза сүзгә аз катыша, күбрәк тыңлаб утыра иде. Михаил Хәятка туры гына караб утыра, урыны килгәндә комплиментлар¹ әйтеб китәргә дә онытмый һәм бу эше белән Хәятны кайсы вакыт кызартыб да йибәрә иде.

Бервакыт Михаил:

– Карагыз, Хәят, сез әле мин киткәндә генә бала идеңез, 7–8 айда инде бөтенләй йиткән кыз булыб өлгергәнсез: сез үзеңез белми торгансыз, сез хәзер шәһәр-мезнең беренче гүзәле бит...– диб, тагы комплиментлар әйтә башлаган иде, Хәят кызарыныб китте дә күзләрен йиргә төшерде һәм:

– Фу, черкиләреңез нинди усал... Шулкадәр рәхимсез тешлиләр, – диб, одеколонга манчылган яулыгы белән маңлаена хәзер генә килеб кунган черкине куыб йибәрде дә бу кечкенә «залимлардан» зарланырга тотынды. Андан соң елгалар, сәяхәтләр тугрысында сүзләр башланыб, сүзләр бер-бер артлы коелдылар. Мәжлес күңелле иде.

«Кунаклар килә» диб хәбәр бирелгәч, Лиза вэ аның белән бергә Хәят да кунакларга каршы китделәр. Михаил утырган йирендә калды.

¹ *Комплимент – мактау сүзе (Ф. Әмирхан аңлатмасы).*

Кызлар киткәч, урындыкның аркасынарак ята төш-де дә аякларын киеребрәк алга сузды һәм, ак «су-че-ча»¹ күлмәге өстендән бәйләгән зәңгәр ефәк зөнларының² зур-зур чуқлары белән уйнаб:

– Шулай ук бу кызчык минем башны әйләндерермени? Матурлык! Менә матурлык! – диб уйланды.

Бу елга Хәятка мөнәсәбәте коры дуслык кына иде һәм шулай булмый хәле дә юк. Хәят моңар кадәр бала иде бит эле ул. Шулай да үткән көз, Казанга китәр алдындан, Хәят белән ахыргы күрешүен дә Михаил үзе аңламый торган бер тойгыдан әсәрләнгән иде. Ләкин барган яңа шәһәре, әүвәл бусагасын атлаган гали³ мәктәбе һәм яңа белешләр, Михаилның ул белемсез тойгысын тиз онытдырып, Хәятның сурәтен аның фикерендән качырганлар гына иде.

Хәятның бүгенге күренеше Михаилда тагын теге тойгыны уятды һәм бу юлда инде кискенрәк һәм билгелерәк итеб уятды.

Михаил, борылыб, кызлар киткән юлга караганда, алар инде юлның аргы башына барып йиткәнләр иде. Хәятның, кечкенә аякчыкларын йиңелчә генә ике тарafka каратып, нечкәрәк, ләкин зифа буен (фигурасын) иркә тотып, барын каранып торганда бертөрле серле жыерылыб китде:

– Тупас Мамайның⁴ монгол йөзле нәселендә шундый кыз!..

Якшәнбе булганлыктан, бүген дачникларның һәм мәсенә дә кунаклар килделәр. Мясниковларга да шәһәрдән Лизаның ике ибдәш кызы агалары белән килгәнләр иде. Сөгәт 6 ларда булганда, Мясниковлар бакчасында егетләр вә кызлардан 14–15 ләб кеше булды. Болар арасында Евгений да бар иде. Лиза Хәятны әүвәлдән таныш булмаганлары белән вә шулар арасында Евгений белән дә танышдырды. Каргылт йөзле, озын буйлы вә калын

¹ Дөресе: *чесуча* – тыгыз ефәк тукумадан тегелгән күлмәк.

² Зөнларының – билбавының.

³ Гали – дәрәжәле.

⁴ Мамай – татар ханларында бер хан (Ф. Әмирхан аңлатмасы).

жилкәле бу таза офицер Евгений, Хәятда билгеле бер тойгы калдырмады дияргә ярый; бары аның калыңрак вә бик кызыл иренләре әллә ничек ятрак нәрсә шикелле күренделәр.

Яшьләр төркем-төркем төрле тарафларга таралдылар. Бер төркемдә Хәят, Лиза, Евгений да китделәр. Евгений әүвәл берәз Лиза белән сөйләшеп барса да, тиз арада Хәят янына сырышды һәм, аның бүген генә танышкан кыз булуына карамыйчан, үзе комплимент диб уйлаган берничәсен әйтеп дә өлгерде:

– Сез русча гажәб яхшы сөйләсез икән. Сөз бөтенләй рус кызы төсле... Сөз бер дә мусульманкаларга охшамыйсыз... Әгәр бу, чәчләреңезгә кадаган матур нәрсәңез (калфак) булмаса, сезне мөселман кызы диб танып да булмас иде... Мин әүвәл мәртәбә сезнең шикелле мөселман кызын күрәм һәм танышканыма бик шадланам... Ул сезнең матур чәчләргә бик килешә икән...

Хәят икенче бер егет белән бара торган Лизаның पोшыныб каравы астында артыграк кызарынып китде дә:

– Лизочка, сиңа бер сүзем бар! – диб, Евгенийдан читкәрәк китде.

Лиза, бергә бара торган егетендән арткарак калып, колагын Хәятка якин китерде, һәр икесе туктабрак төркемдән артка калдылар. Хәят шыпырт кына тавыш белән:

– Шушымы инде сиңең мактаган Евгениең? Гаеб-ләмә, күгәрченем, ул миңа бер дә ошамады; ничектер тупас... – диб, Лизаның күзләренә карады.

Лиза ясанып кына көлдә һәм, Хәятның йөзенә карамаскарак тырышып:

– Ул сиңа комплиментлар әйтә, син аны ошатмаган буласың... – ди башлаган иде дә, Евгенийның башкалардан арткарак калып, үзләрен көтеп торганлыгын күрәп, сүзен тәмам кисде.

Евгений ачык вә булдыклы тавыш белән:

– Әфәнделәр, мине дә сереңезгә катыштырсаңыз ла... – диб, боларның сүзләренә катышып китмәкче булган иде дә, Хәят, йөзенә чын риза булмаганлык төсә чыгарып, өзек вә батыр гына тавыш белән:

– Үтенәм, безне үз хәлемездә калдырыңыз! – диде. Евгений, шактый уңайсыз хәлдә калырга тиеш булса да, осталыгы белән яхшы жырыб чыкды:

– Pardon¹, самоедларда² бер мәкаль бар: «Ике дустан арасына кысылсаң, телеңнең сөякләре сынар», диләр... – ди-ди алдагылар артындан китде.

Лиза Хәятта мондый батырчылыкны әүвәл мәртәбә күрә иде; ул, тавышына ясалма риза түгеллек яңгырашы биреб:

– Ник улкадәр каты? – диб, йөзен Хәятка якын ук китерде һәм, аның җавабын көтмичә: – Син бәхетле, Хәят! Синдән каты сүзне дә күтәрәләр... Син бик яхшы кыз, яхшы ибдәш... – диб, тиз генә Хәятның маңлаендан үбде дә, йөзен куллары белән каблаб, алга йөгерде: ул үзенә бик нык кызарганлыгын сизә иде. Бу эш, бер яқдан, Лизаны Хәятка якынайта, икенче яқдан, аның йөрәгенең әллә кайсы йирен тырнаб, уңлайсызлаб тора иде: күңелдә Хәятның матурлыгындан көнләшү туа башлады...

Лиза, Хәят янындан киткәч, Евгенийны илтифатсызгына узды да, әүвәлге егете янына килде һәм, җанындагы уңгайсыз тойгысын яшерү өчен, ясалма искитмәгәнлек күрсәтеб, сөйләшергә һәм көлешергә тотынды. Бары тавышының гадәтдәгедән катырак һәм әллә ничек кытыршырак чыгуы аның яшерергә теләгән нәрсәсен ачып күрсәтә иде...

Хәят, Лизаның бу серле үбүендән һәм йөгереб китүендән абдырашда калыб, нәрсә диб уйларга белми барганда, үз артында Михаилның адымларын ишетде. Яңадан бер-ике адым – ул килеб дә йитде һәм, Хәятның күренешендән куркыб киткән сыман караныб, йомшак һәм пошынган тавыш белән:

– Дускаем, бу кадәр үз-үзегездән жугалыб, ни уйлайсыз? – диб сорады да, җаваб көтмичә, кулындагы чәчәкләр кулындагы чәчәкләр³ бәйләмен Хәятка

¹ Pardon – гафу итегез (фр.); латин хәрефләре белән язылган.

² Самоед – хәзерге ненец халкының элеккеге аталышы.

³ Чыганакта әлеге сүзләр ике тапкыр кабатланган.

сонды¹. Бу бэйлэм, хэзерге вакытда үсә торган чәчәкләрнең һәр төрлесендән оешдырылып, килешле тезелгән, матур бэйлэнгән иде. Хәят, чәчәкләрне алып, йөзенә якынак китерде дә күзләре белән Михаилга тәшәккер² ишарәсе итде. Чәчәкләр Хәятка караб көлөләр һәм әллә кай йирләрәндән аның борынына берничә исне берьюлы сирпәб торалар иде.

Михаил, сынын ия төшеб, Хәятка култыгын сонды. Алар алдагылар артындан китмәделәр: читкә аерылып киткән бер юлга чыкдылар. Таррак кына, кызыл ком белән түшәлгән бу юлның як-якларында озын һәм эре агачлар тезелеб, батыб тора торган кояшның кызгылт нур тамчыларын челтәрләндереб төшерәләр, чит-читкә утыртылган резедалар көчле исләре белән юл өстендәге бөтен һаваны аңкыталар; яфрактар арасына яшеренгән кошчыктар адәмләр аңламый торган җырларын көйләләр дә бөтен юл, бу кызыл тамчылы нур һәм бу «резеда»ларның тормышларына серлелек бирәләр иде.

– Хәят, сез бая гына шад идегез, хәзер әллә нинди бик тирән уйга баткансыз, кояшда сулган чәчәк шикелле булгансыз, – диб, Михаил Хәятка таба бөкрәйде. Аның уйчан тавышы күңеленең тирән йирендән чыккан шикелле иде.

Хәзергә кадәр йиргә караб килгән Хәят, күтәрелеб, Михаилның йөзенә карады. Бу йөздәге матур конгыр күзләр уйчан карыйлар, күзләргә караганда каргылтрак киңчә генә кашлар да, бик кирәкле берәр нәрсә уйлагандагы шикелле, эшлекле җыерылып торалар иде. Хәят уйчан гына елмайды һәм көчләнеб йиңелчә вә нечкә генә итеб тамак кырды да:

– Юк, бернәрсә дә уйламыйм. Озак кояшда йөрсәм, мин бугай, ахры,– диде. Үзе Михаилны әүвәл мәртәбә күргән шикелле: «Кара, мәхәббәтле генә бит бу урыс ма-лае», – диб уйлады.

Юл өстендәге эскәмияләрнең берсенә килеб утырдылар. Сүз әллә ничек җайланыб китми иде. Башка

¹ Сонды – бирде.

² Тәшәккер – рәхмәт белдерү.

вакытда шулкадәр сүзчән Михаилның хәзер генә сүз таба алмый утыруы Хәятка сизелми калды:

– Сез мине уйга баткан дисез, әмма үзеңез хәзер уйга баткансыз, – диб, Хәят күзләрен Михаилга төшерде. Михаилның күзләре очкынлар чәчәб торалар иде. Ул салмак кына елмайды да, Хәятка туб-тугры караб:

– Мин уйга чумган? Аның сәбәбе бар... Сез гаебле аның өчен... – ди башлаган иде, Хәят аңар сүзен бетерергә ирек бирмичә:

– Михаил Алексеевич, Казанда торганда йортыңызыны сагынгансыздыр, әйеме? – диб, сүзне икенчегә борды.

Михаил бобрнк¹ белән кыскартылган чәчләрен кирегә сыпырыб куйды да егет сыман гына тавыш белән:

– Беренче: мин сезгә Михаил Алексеевич түгел, Миша гына, чөнки яшьдән бирле Миша гына идем, шулай гына булыб калырга телим дә. Икенче: Казанда торганда, йортым исемә дә керәб чыкмады, бары сезне генә сагындым, – диб, сынын Хәятка табарак бөкрәйтә төшде. Хәзер аның йөзе Хәятның йөзенә якын ук килгән иде. Хәятның күзләре бу, үзләренә якын ук тора торган сөйкемле йөз, һәм очкынлы, уйчанрак карый торган конгыр күзләргә төшделәр. Күңелендә ниндидер бер тойгы кабынды да электрик токлары сыман бөтен барлыкка таралды. Бу тойгыны Хәят үзендә әүвәл мәртәбә сизә иде. Ул Михаилның йөзенең бу кадәр якын торуындан курыккан сыманрак итеб читкәрәк кагылды һәм үзе сул аягын, берәз киерелдерә төшеб төшеб², йирдән кузгатды да, күзләре ботинкасының очлы башына сүзсез һәм селкенешсез калды.

Хәят Михаилның үзенә нәрсәдер, бик кирәкле бер нәрсә әйтергә теләб дә, әйтеб бетерә алмаганлыгын сизенә, ләкин, никдер, ул кирәкле нәрсәнең әйтеб бетерелми калганлыгын теләгән шикелле була иде. Кулындагы чәчәкләр бәйләмен борыны янынарак китерде дә, шул чәчәкләргә әйткән шикелле итеб, ул:

¹ Ирләр йөртә торган прическа.

² Чыганакта әлеге сүз ике тапкыр кабатланган.

– Ишетеңез эле, сез әүвәлләрдә бик матур җырлайдыр идеңез. Җырлаңыз эле берәр нәрсә, – диде.

Михаил чәчәкләргә караб әйтелгән бу сүзнең үзенә әйтелә икәннен белә иде, назланыб тормады: уң кулын чалбар кесәсенә тықды, йомшак кына тамак кырды да зәгыйфь, ләкин сөйкемле тенор белән:

В темной аллее заглохшего сада,

Сидя вдвоем на дерновой скамье¹, – диб башлады да, үз-үзәндән көлеб җибәреб, җырын кисде һәм:

– Юк, Хәят, мондый тавыш белән җырлаганны тыңлаб утырганчы, энә ул агачда сайрый торган кошчык сайравын тыңлагыз. Ул сезнең өчен сайрый һәм сезнең матурлыгыңызны мактаб сайрый, – диде.

Чынлаб да, ниндидер бер кошчык, башкаларындан аерым бер осталык вә аерым бер дәрд белән, болар утырган эскәмия каршысындагы агачның яфраклары арасына яшеренәб сайрана иде. Соңгы сүзләрне әйткәндә Михаилның тавышы бик чынлыклы вә берәз каушанкырак чыга иде. Хәятның йөрәге тыпырчынган шикелле итеб тибә башлады: Михаилга әйтергә аның теленә җаваб килми иде. Бер минутлык тик торышдан соң, Михаил, уң кулы белән Хәятның сул кулындан йомшак кына тотыб, уйчан гына тавыш белән:

– Ачуланмагыз, Хәят, мин сезне сөям... Минем күңелдә сез генә... – ди башлаган иде, Хәятның кулының үз кулындан ычкынган икәннен сизде.

Хәят болай әйтелгән «сөям» дигән сүзне әүвәл мәртәбә ишетә иде. Ул, әле күбдән түгел генә укыб чыккан русча бер романда сөю, сөелү дигән сүзләрне күргән вә хәтта үзен шул романда язылган кызларның берсе итеб уйлаб укыган булса да, хәзер абдырашда калган: кирәк укыган романындагы кызның вә кирәк үзенә ибдәш кызларының мондый вакытларда ничек тотканлыкларын хәтерәндән чыгарган иде. Михаилның «сөям» дигән сүзен ишеткәч дә, ул ишетелер-ишетелмәс кенә тавыш белән:

¹ «Тын бакчада карангы юлда икәү генә утырыб» мәфһүмәндә (Ф. Әмирхан аңлатмасы); кирилл хәрәфләре белән; мәфһүмәндә – аңлана.

– Сез бик мэхэббэтле!.. – диде дә, йөзен каблаб, олуг юлга таба йөгерде.

Михаил да аның аның¹ артындан китде. Аның колагында Хяятның сүзе шадлыклы яңгырый иде:

– Сез бик мэхэббэтле!

Хяят үзенең кызарганлыгын да белә, колакларының ялкынсыз янганлыгын да сизә; һәм хәзер генә булыб узган эш аның алдында томан эчендән караб, шадлыклы елмаеб торган шикелле була да, йөздәге кызыллык, колаклардагы яну тагы да көчәя иде.

Яңадан жәһәт кенә адымлар белән олуг юл өстендәге озын эскәмия янында төркемләнеб тора торган кунаклар янына килеб йитде. Аның артындан ук Михаил да килеб йитде һәм каушавын көчләнеб басыб:

– Әмма каты йөгерәсез икән соң, Хяят, сезнең артдан йөгереб әлсерәдем, шулай да йитә алмадым, – диде.

Эскәмиядә утырыб тора торган бер студент Хяятка урын бирде...

Төнге сәгать өчләрдә Мясниковларның аты Хяят вә аны озатырга килгән Михаил вә Лизаны Борһан абзыйларның кабка төбенә китереб йиткерде. Михаил, звонок биреб ишек ачдыргач, Хяятның кулын каты гына кысыб күрешеб, шыпырт һәм яшерен генә тавыш белән:

– Мин җаваб көтәм, – диде һәм, шуңар ук ялгаб, ачык вә шадлыклы тавыш белән: – Хәерле кич, матур төшләр, күңелле уйлар, рәхәт йокылар, – диб, берничә теләкләр теләде. «Мин җаваб көтәм» сүзенең бер әйтелеб, бу соңгы теләкләрнең бөтенләй башкача әйтелүләре әүвәлге сүзне тагы да мәгънәлерәк ясый иде.

Озатучылар кайтыб китделәр. Берәр квартал йир киткәч, Лиза, күзләрен күккә күтәреб, йолдызларга сөйләгән сымак кыяфәт белән:

– Хяят хәзер әүвәлге Хяят түгел, егетләр алдында чытыкланырга ярата башлаган, – диб куйды.

Хәзергә кадәр уйга чумыб килгән Михаил да, йокыдан шикелле уяныб, тупас кына:

¹ Чыганакта әлеге сүз ике тапкыр кабатланган.

– Дөрөс түгел! Син Евгений ачуын Хэятдан аласың. Бу – ялган, – диде һәм үзе авызын бик зур итеб ачыб иснәде. Лиза, ачуланыб, яңадан берничә каты-каты сүзләр әйтсә дә, Михаил җаваб бирмәде; шулай итеб, агалы-сеңелле юл буе күңелсез генә тик кайтдылар.

Хэят, ишек ачарга төшкән асрау кызга кулындагы чәчәкләр бәйләмен биреб:

– Суга утыртыб, минем бүлмәгә кертерсең, – диде дә, үзе аякларының очлары белән генә басыб, йөгереб менеб китде һәм бүлмәсенә кереб, тиз генә өске кат киемләрен ыргытды да караватына ташланды. Бөтен тәндә рәхәт арганлык тоела, бит урталары яналар, әле генә узыб киткән күңелле кичнең төрле-төрле тойгылары башда чуалышыб бетеб кайнашалар, Михаилның «мин җаваб көтәм» дигән сүзе яшерен тавыш белән колакларны жулатыб тора иде. Таң һавасы суыгы белән салкынланган матур бармакларының аркаларын бит урталарына куйды да бер күтәрәб, бер төшәрәб еш-еш сулаб, күзләрен түшәмгә төбәб, 2–3 минут ятды. Бу вакытта Биби чәчәкләр бәйләмен бер вазага утыртыб керткән иде. Хэят:

– Биби, акыллым, минем ботинкаларымны гына чиш әле. Үзем бик иренәм, – диб, сул аягын берәз калкыта төшде. Кысынкы ботинкалардан юка, саргылт оек эчендәге кечкенә генә нәфис аяклар килеб чыкдылар. Мондан соң асрау Хэятның салган киемләрен элеб куйды да, бер сүз сөйләмичә, авыр, ялкау гына атлаб чыгыб китде.

Хэят, ялкау гына урынындан торыб, бакчага караган тәрәзәне ачыб йибәрде. Күрше бакчада бөтен һаваны сандугач сайрый иде. Таңның нурлылыгы, сөеклесе гөл чәчәгенең матурлыгы жанландырган иде ки, ул үзе белгән көйләрнең иң матурларын сайрый вә шул кечкенә гәүдәсенең әллә кай йирләрендән меңәр төрле ноталар чыгара һәм вакыт-вакыт үз-үзен һәм, гөл чәчәгендән башка, үзен чолгаган бөтен дөнъяны оныткан шикелле, үз тавышында үзе жуяла иде. Хэят бер минутка бөтенләй тик калды, тын да алмады. Аның хәтеренә Михаилның «ул кош сезнең өчен сайрый һәм сезнең матурлыгыңызны мактаб сайрый» дигән сүзләре килде. Андан

соң кечкенә кулчыклары белән тәрәзә бусагаларына таяныб, гәүдәсенең яртысын тышкы якка чыгарды да ләззәтле бер дәрә белән, сандугачны аерым бер бирелү белән тыңларга тотынды.

Сандугач, чынлаб да, Хәят өчен сайрый, аның матурлығын мактый, ул матурлыкка әллә нинди якты бәхетләр, күңелле киләчәкләр вәгъдә кыла шикелле иде. Бөтен барлык ниндидер бер рәхәт онытылуға чумды; аллы-гөлле нурға чолганган бәхет, яшь канға аралашып, иң вак тамырларға кадәр үтде; бөтен йөрәкне шундый бер ләззәт чолгаб алды ки, андый ләззәтне дәрәдле, моңлы, югарылыклы, ләкин тәжрибәсез яшьлек кенә татый ала вә аның гына әле бер дә алдану ачысын белмәгән гақылы ышаныч белән каршы ала ала. Хәят берничә минутлар шул хәләндә калгандан соң, хәтеренә кинәт бер нәрсә килеб төшкән кешенең ашыгычлығы белән, тәрәзә янындан китде дә ридикулендән зур төргәк хатлар чыгарды. Бу хатлар узган кичдә уйналган «почта» уены вакытында алынган хатлар иде. Боларны Хәят, вакытында берәр, хәтта икешәр кат та укып чыккан булса да, һәммәсен бик тикшереп, яңадан берәр кат укып чыгудан үз-үзен тыя алмады. Хатларның берсендән башка һәммәсе комплиментлар белән генә тулы иделәр. Бер хатда: «Сез матур, сез шәрык хикәяләрендә очрый торган пәри падишаһларының моғжизалы гүзәл кызларындан да матур; кызганыч ки, миңа сезне күрергә бик сирәк туры килә», – диб язылган иде. Хәят вакытында бу хатның кемдән икәнән белмәсә дә, уен беткәч, бакчада үзенә урын биргән студентдан икәнән белгән иде. Хатларның берсендә: «Сезнең шикелле матур кызның мондый ачучан булганын күргәнем юк иде. Хәер, мин моны болай гына әйтәм: гөл чәчәге бик матур да, сабы бик чәнечкеле бит. Сез миңа бик салкын булсаңыз да, мин сезгә бик мөхәббәт итәм», – дип язылган иде. Хәят бу хатның Евгений хаты икәнән башда ук аңлаган, ләкин ни диб җаваб язарга да белмәгәнлекдән, җавабсыз калдырган иде. Хатларның берсе һәм иң озыны Михаил хаты иде. Михаил бу хатда үзенә Хәятка мөнәсәбәте башкару –

дустлыкдан күчү тарихын озын язгандан соң: «Хаят! Сез мине болай ачыкдан-ачыкка үз тойгыларымны язган өчен гаеблэмәгез. Сез мине яшьдән беләсез, мин болай үз-үзен дә тота алмый торган кешеләрдән түгел идем. Ләкин сигез ай күрми торып, яңадан сезне күргәч һәм шундый искиткеч сөйкөмле һәм матур итеб күргәч, мин иске Михаиллыгымны жуялттым, яңа Михаил, сөю дигән көчле хан кулында әсир булган Михаил булып калдым. Сез, бәлки мине, рус булганга күрә, үзегезгә муафыйк күрмәссез, ләкин, дускаем, сөю дигән нәрсә милләт аермаларын белми торган көчле нәрсә икән ул. Мин аны татып белдем. Минем бәхетем хәзер сезнең кулда. Кайгы яки чиксез шадлык китерергә тиеш», – диб язган иде. Хәят, хатны укып чыккач, күз алдына Михаилны китерде. Михаилның конгыр күзләре һаман очкын чәчәб торалар, ул үзе «жаваб көтәм», озын вә матур сынын нәфис бөкрәйтебрәк тора иде. Хәятның уена бакчадагы теге юл вә анда булып үткән эш килде; үзенең йөгереб качып киткәнлеген уйлады да, йөзөнә кан сикереб менгәнән сизеб, ни өчен икәнән үзе дә белмичә, жәһәт кенә утырган урынындан торды вә каршында эленеб тора торган стена көзгесендән үзенең кыб-кызыл кызарган йөзөн күрдә, үз-үзөндән оялды, йөзөн куллары белән каблаб, тиз генә яңадан урынына утырды. Фикергә жәһәт-жәһәт алмашына торган сурәтләр килделәр: Михаилның жырый башлавы, сөям диб, йомшак кына итеб кулындан тотуы, үзенең абтыраб калуы, кызарынып йөгереб китүе... Кызарынып йөгереб китүе... Бу соңгы сурәт уйга кат-кат килде; соңгы катда әллә ничек килешсез булып килде дә Хәятның эчен пошырды.

«Сөям» дигән сүзгә йөгереб китү белән жаваб бирү әллә ничек килешсез чыккан, мантыйксыз чыккан, башкаларныкына охшаган чыкмаган шикелле иде.

Арадан бер хатны Хәят, яңадан укып да чыкмыйча, ерткалаб тәрәзәдән ыргытты. Бу хат, ирләр язуына охшатып язылган булса да, кызлар язуы икәнән белгертеб тора иде. Мәгънәсе дә кыска: «Сүз юк, сез матур, ләкин үзегезнең мөселман кызы вә мондагы егетләрнең рус

егетләре икәннен онытуыгыз гына килешми», – диюдән гыйбарәт иде. Вақытында Хәятның бераз ачуын китергән иде дә тиз онытылган иде. Хәзер шул ачу яңадан кузгалды һәм әүвәлге эчен пошырган сурәткә кушылып, яңа бер сурәт, белемсез, кәефне җибәргеч сурәткә әйләнде. Ул, хатларны җыеб, комодның бер тартмасына салды да бер нәрсә дә уйламаска тырышып кына, ялкау гына чишенергә тотынды һәм чишенеб, эчке күлмәкдән генә калгач, көзгә алдына барып, толымларын сүтдә дә куге, озын, тәртибсез, ләкин матур таркалган чәчләрен ал якга, күкрәге өстенә чыгарып куйды һәм көзгедән карап, үз сурәтендән үзе кәефләнде; эчке күлмәкдән һәм куге кара чәчләр арасындан күренә торган алсурак ак муен, урта гына, ләкин бик беленерлек калкыб тора торган күкрәк, кружева астындан чыгыб тора торган, коеб куелган шикелле матур иңләр, тулырак кына, ләкин арыктыктан ерак түгел кулчыклар – көзгедән күренгән матур йөзнең гүзәл кушымталары иде. Эч пошыра торган сурәт онытылды. Уйда бары шулкадәр күб бәхет вәгъдә иткән шикелле күренә торган үз матурлығын сизү тойгысы вә шундан килгән шадлык калды.

Берәр минут көзгә алдында торгач, ул акрын гына тәрәзә янына килде. Таң атып, агачларны берәм-берәм күрсәтә башлаган, сандугач эле һаман үзенең сөеклесе алдында җырлаб армаган. Хәят акрын вә тавышсыз гына тәрәзәне ябды. Сандугач: «Чут, чут, чут, черррр...» – диб, бетмәс-төгәнмәс сөюен бөтен дөнъяга фаш итә калды. Хәятның колагында яңадан: «Ул кош сезнең өчен сайрый һәм сезнең матурлығыгызны мактап сайрый», – дигән сүзләр аңгырады.

Аккош мамыктан ясалган шикелле йиңел очынып тора торган гәүдә, кемнеңдер бик сөекле, бик күңелле, чиксез рәхәт бирә ала торган кочагына атылган шикелле, караватка атылды да, йиңел одеялга яртылай кереп, әгузе-бисмилла әйтеб, бераз бөгәрләнебрәк кенә ятды. Өйрәнгән тел үз-үзендән «амәнәте биллаһи...»¹,

¹ Амәнәте биллаһи – Алла хақы өчен.

«аллаһеммә инни әгузе бикә...»ләрне¹ укыб китде һәм алар янына «Аятелкөрси», «Сүрәи ихлас»лар, әллә никадәр салаватлар да кушылды... Тән һәм уйдагы рәхәт арганлык һәм гадәтендәге йоклар вакытның узыб киткән булуы Хәятны йокыга якынайтканлыктан, ул, тәртибсез булып, бөтен гәүдәсә өстенә таркалган чөчләрен яңадан бер кат ибләб кенә көлтәләндереб куеб, менә инде чынлаб йоклыым дигән шикелле иткән генә иде, Михаилның күзгә күренми торган сурәте Хәятның колагының нәкъ янына гына бөкрәйде дә акрын вә уйчан тавыш белән:

– Мин көтәм, – диде. Бер секунд эчендә уй яңадан эшкә керешде: «Чынлаб да, Михаилга ни диб җаваб бирергә кирәк инде?.. Михаил матур бит, Михаил сөйкемле бит... Ул, ул, ул бик сөйкемле, бик чибәр бит. Аның калынак кашлары, матур гына итеб карый торган конгыр күзләре... Тагы әллә кайсы төшләре бик килешле бит. Ул мине сөя, ул минем кулымны да үбмәкче булды. Сөя инде, сөя... Мин аны сөямме? Мин... Михаилны?.. Михаил урыс малае бит ул!» Менә башка шушы соңгы уйлар килгәндә, Хәят кинәт Михаил белән үз арасында үтеб булмый торган чокыр барлыгын сизде. Ничекдер, моны әүвәл бер пәрдә белән каблаб торганлар да, кинәт ул пәрдәне тартып алып, аның артында кабланыб торган салкын һәм куркыныч нәрсәне күрсәтеб калдырганлар шикелле итеб кинәт сизде. Бакчада, Михаилдан йөгереб качканда, күңеленә килгән китеклеке ул хәзер генә аңлаб йитде: «Михаил мөселман түгел бит, ул кяфер бит». Хәятның күңелендә әллә нинди бер салкынлык, сызлавыклыга охшашлы салкынлык туды да, ул, йөрәген йылытырга теләгән шикелле итеб, күкрәген кечкенә мендәргә басдырып, йөзтүбән ятды: ул мөселман түгел, ул «кяфер» бит! Йөрәкне хәзер генә йылытыб торган сөекле Михаил сурәте әллә кая китде дә аның урынына «кяфер» Михаил сурәте килеб басды. Бу сурәт салкын һәм куркынычлы

¹ Аллаһема инни әгузе бикә – Аллам, сиңа таянам.

иде. Бу сурәтнең тирәсендә жәһәннәмлә, гөрзиләрен¹ күтәргән зобанилар² йөри башладылар...

Йөрәкдәге салкынлык һәм сызлану арткандан-арта вә куркынычлангандан-куркынычлана башлады. Хәят, бу куркыныч сурәтне күңелендән чыгарыр өчен бакчада урын биргән студентны, калын вә кызыл иренле Евгенийны, ниндидер бер уен уйналганда, берәр кызның кулын үбү жәзасы куелгач, Хәятның кулын килеб үбкән бер яшь офицерны, тагы әллә кемләрне уйлаб карады. Ләкин күңелдәге белемсез курку һаман бетмәде генә түгел, бәлки көчәйде генә: студент да «кяфер», калын вә кызыл иренле Евгений да «кяфер», яшь офицер да «кяфер», әллә кемләр дә «кяферләр» – һәммәсе кяфер, кяфер, кяфер.

Хәят үзен «кяферләр» арасында чолганыб калган итеб күрә башлады. Йөзе белән мендәргә кабланды, тын да алыб булмаслык итеб кабланды да:

– Әстәгъфирулла, йа раббем, әстәгъфирулла, – диб уйлады, бу истигъфар³ астында «көфер»дән вә «кяфер»-не сөюдән Алланың кодрәтенә сыену яшеренә иде... Бу истигъфардан соң «теге кяфер сурәتلәр» жуялыб торган шикелле булдылар.

Хәят, чалкан әйләнеб, бер беләген маңгае өстенә куеб ятды да: «Үзегезнең мөселман кызы икәнегезне, мондагы егетләрнең рус егетләре икәнән онытуыгыз килешми», – диб язылган хатны исенә төшерде. Үзенең, ничек бу хатны алгач да, хәзер уйлаган нәрсәләрен уйламаган икәнчелегенә таңга калды (гажәбләнде). «Кяфер сурәتلәр» тагын башны кабладылар. Хәят, одеялы белән качыныб:

– Әстәгъфирулла, илаһи, үзең сакла, – диб, тагы Аллага сыенды. «Кяфер сурәتلәр» тагы жуялган шикелле булдылар. Мондан соң Хәят: – Раббем, соң мөселман егетләр беткәнмени? – диде дә одеялын яңадан ачыб йибәрде. Уйга мөселман егетләр, болар һәммәсе малахай (тәвәккәл) бүрек кигәнләр иде. Малахай бүрекләрен

¹ Гөрзиләрен – чәнечкеле авыр чукмар башлы таякларын.

² Зобанилар – дини мифология буенча, тәмугта яндырып торучы газап фәрештәләре.

³ Истигъфар – ялвару.

салыб йибәрәләр дә, эчендән чәчсез, жирәнгеч ак баш чыга, малахайдан пар күтәрелеб, бик начар ис чыга иде. Хәят көч-хәл белән күз алдындан бу начар картинаны куыб йибәрде дә үз-үзенә: [...]¹

Бервакыт Хәятның башына Михаилның мөселман була алуы уе килеб, күңеленә ләззәтле жылылык чәчә башлаган иде, кинәт жуялды: ул яшь вакытында анасындан мөселманлыкка чыккан русларның үтереләләр икәнлеген ишеткән иде.

Кара фикерләр бик озак вакытлар Хәятка тынычлык бирмәделәр. Бу фикерләр арасында берсе бигрәк куркыныч иде: Хәят яшьрәк заманында бервакыт Газизә абыстайдан әллә кайсы мөфтинен урыска гашыйк булыб, чукуынган кызлары тугрысында, бу кызлар хәзер сурәтләре белән аның алдына килделәр: алар әүвәлдә бик матур булганлар да, чукуынгач, йөзләрендән иман нуры китеб, зәңгәрсү акланыб калганлар шикелле; алар әүвәл бик яшь булганлар да, чукуынгач, карчыкланыб, дуңгыз ите ашаб утыра башлаганлар төсле; аларның күңелләрендә әүвәл шадлык кына булган да, чукуынгач, ачы кайгы, әүвәлге заманларны, ата-аналарын сагыныб, ачыну ғына калган шикелле тоела иде.

Хәятның соң дәрәжә көйсезләнгән нервылары йоклаб китү белән генә дә тыныб йитә алмадылар. Йомшак кына йомылган озын керфекле күзләренең асткы кабачлары әледән-әле нервылы калтыраныб алалар иде. Ул үзе коточыргыч төшләр белән басдырылды:

Ниндидер бер монастырь. Шәһәр читенә чыкканда күренеб кала торган хатын-кызлар монастырына охшашлы: биек таш коймасына тәреләр һәм Гайсә вә Мәрьям сурәтләре, поп сыман картлар сурәтләре төшерелгән вак кына тәрәзәле, бик иске стильдәге монастырь. Анлары янында ук бик чуарлаб буялган һәр йиренә зур тәреләр һәм поп сыман картлар сурәтләре төшерелгән кечкенә, иске, эчке карангылыгы тышдан сизелеб тора торган чиркәү... Чиркәү манарасында өзлексез кыңгыраулар сузыб торалар...

¹ Чыганакта *жәмлә тәмамланмаган*.

– Даң-доң, даң-доң! Килдең-китдең, килдең-китдең, чың-чың! Килдең-китдең, килдең-китдең, чың, чың! Даң-доң! Килдең-китдең, килдең-китдең, чың-ң-ң, чың-ң-ң...

Янларына биек камилавакалар¹ кигән киң жиңле, каб-кара озын чикмәнләр кигән муенларына зур тәреләр таккан ниндидер куркыныч кешеләр Хяятны чолгаб алганлар да, теге биек таш коймалы монастырьга алыб керәләр, көчләб алыб керәләр. Аның тартылу, киреләнүенә, жылавына, кычкыруына карамасдан өстерәб алыб керәләр... Башына, ян-янларына зур кара тәреләр төшерелгән авыр тимер кабкадан керүгә төрмәләрнеке шикелле кечкенә нурсыз тәрәзәле монастырь бинасындан бетмәс-төкәнмәс монашкалар өстләрәнә каб-кара киёмләр кигән тәреле монашкалар чыгалар... Алар һәм-мәсе астка, йиргә караганлар. Янларындан агач мае катыш кына гөле исе килеб тора торган бу кара инсанлар кулларына зур-зур тәреләр, иконлар, парлаклар² тотыб Хяят өстенә жабырылалар, жабырылалар. Кайдандыр шуларның уртасындан Михаил күренә. Ул да камилавака кигән, тәре тоткан, кулына өтөгән бер дуңгыз баласы күтәргән, ул да теге монашкалар белән бергә Хяят өстенә жабырыла, теге карт поплар Хяятка кычкырырга, жыларга, жибәрегез диб жалынырга ирек бирми. Нәрсәләре беләндер аның тынын, сулышын кысалар. Чиркәү суга бирә!

– Даң-доң, даң-доң, даң-доң! Килдең-китдең, килдең-китдең, чың, чың... Тәреләр, тәреләр, тәреләр... Каб-кара сынлар, камилавакалы буйлар... Агач мае катыш кына гөле исе... Чиркәү кыңгыраулары тавышы белән бергә поплар улаган тавыш, мәетләр артындан ияреб бара торган поплар улаган тавыш...

Хяят кот очыну тавышы белән жылаб йибәрәб уяныб китә дә жылавындан туктый алмый беркадәр вакытлар ята, андан соң үзәндән сикереб торыб анасы йоклаган бүлмәгә атлыга...

¹ Камилавака – христиан дин әһелләренең баш киёмнәре.

² Парлаклар – ялтываыклар.

Бөтен хатирәсендә гомер буена ачыныш, жуялмаслык бер эз калдырдылар.

Кышның озын кичләре, һәрбер уртача тормышлы татар өйләрендәге шикелле, Борһан абзый өендә дә бик акрын һәм эчпоштыргыч уза иде. Шулай булмаса мөмкин дә түгел: Борһан абзый алыш-биреш эшләрен вә аның хисапларын базарда эшләб бетереп кайта, кирәк Газизә абыстай вә кирәк Хәят бу эшләрне аңламыйлар да, алар белән кызыксынмыйлар да, шуңар күрә Борһан абзый да гаиләсендә ул тугрыда сөйләшергә дә кирәк табымый иде. Татар йортларында музыка-фәлән дигән шикелле нәрсәләр белән шөгыйльләнү дә, иң кимендә, эшсезләр эше хисаплана. Әле бу мин яза торган чакларда татарча китаблар да бер дә юк диярлек дәрәжәдә аз, булганлары да инде берәр генә кат түгел, икешәр кат укылып беткән...

Декабрь кичләрендән бер кич, сәгать блар иде. Борһан абзый белән Газизә абыстай ястүләрен укып алдылар да, көндәгечә Газизә абыстай күхняга аш өлгертешергә чыгып китде; Борһан абзый кәнәфигә (диван)га утырды һәм кул бармакларын аралаштырып эләктереп, баш бармакларын бер-берсе тирәсендә әйләндереп, аш өлгергәнән көтеп тора башлады.

Хәят бу кич «туганым»ларына чакырулы иде. Ул, озаклаб вә бик пөхтәләб кенә юынып бетереп, аягындагы каюлы читекләрен ботинкалар белән алмашдырырга гына тотынган иде, аның янына Газизә абыстай керде һәм кызының киенә башлаганын күрә:

– Хәзер аш булды, Хәят. Аш ашаб, намазыңны укып барырсың, – диде. Хәят «туганым»ларында ужин (кичке аш) була икәнән һәм намазны да анда баргач укыячак икәнән сөйләб караса да, Газизә абыстай:

– Өендә ач торган кеше шикелле, анда баргач, йотлыгыб ашаб утыру бер дә килешкән эш түгел ул. Намазыңны да монда укып китәрсең, үз өемездә укымаганны, кешегә баргач, укып йөрисең бармы соң синең? – диб, Хәятны бик кыска тотды. Газизә абыстай кызының:

– Мин, әни, мәсихемне бозган идем шул, – дигән гозерен дә колагына алмады:

– Һай, кызым, шул намазга ялкаулыгыңдан бик куркам мин синең. Үз бәхетеңне үзең генә киметмәсәң ярар иде. Безнең эти мәрхүм бер генә намаз калдырган өчен дә эт итеб тирги торган иде. «Малдан бәрәкәт, йорттан [...]»¹ жибәрәсез», – ди торган иде. Намаз калдырганга атаңның да бер дә ризалыгы юк...

Шулай итеб, Хәят, теләсә дә, теләмәсә дә, аш ашарга вә намаз укырга ирексез иде. Ул тиз-тиз генә бер тәрилкә аш ашады. Тиз-тиз генә тәһарәт алды һәм аякларын юды, өйдәге фәрештәләргә күрсәтмәс өчен зур бер яулык белән чәчен каблады һәм өйдә киеб йөри торган лаптырдык күлмәгенең жиңләрен бармак очлары гына күренеб калырлык итеб төшерде дә, аталары күз алдына килеб, намаз укырга тотынды.

Намазны ул булдыра алган хәдле тиз тотта: сурәи фатихалар янына бик кыска сүрәләр генә куша һәм аларны да йитешә алган кадәр жәһәт укый иде. Шулай да аңар ул чиксез озакка сузылган шикелле, мондан соң да эле тиз бетмәс шикелле тоела иде. Бу ашыгычлык аркасында ул, намаз эчендә, төрле уйларга да төшеб бетде. Кайсы вакытта аңар башка мәсих тарту онытылыб калган шикелле, кайсы вакытларда бер рәкягать артык укылган да, ястү бишенче рәкягәткә киткән шикелле, кайсы чакларда кагыйдәиәүля² бөтенләй онытылыб калган да, намаз уртасында утырусыз булыб чыккан шикелле тоела иде. Ахыр, тәмам булды! Хәят тиз-тиз генә сәлам бирде. Жәһәт кенә намазлыкны алыб бер йиргә атды да үз бүлмәсенә чыкты.

Мондан соң ул киенергә тотынды. Намаз укыр өчен бәйләнгән яулык аның прическасын да азрак ваткан иде, аны төзәтеб алырга кирәк булды.

Хәят үзен көтеб тора торган атка чыгыб утырганда, яңа гына чыккан ярты ай кучерның сакал вә мыекларына каткан бозы яшькелтсыман итеб яктыртыб тора иде.

Хәятның «туганым»ы Әминә N шәһәрәндәге иң бай татар Мостафа Рәхимов кызы иде.

¹ *Күлъязмада бу урында аралык калдырылган. 1911 елгы басмада гафият сүзе өстәлгән.*

² Кагыйдәиәүля – беренче кагыйдәләр.

Гыймадов һәм Рәхимов гаиләләре быел жәй көне генә йөрешә башлаган иделәр. Мостафа абзый үзе елның күбрәк вакытында шәһәрдән алтмыш чакрым ераклыктагы сукно фабрикасында тора; хатыны Рәхимә абыстай ике кызы вә өч ир баласы белән күбрәк вакытта шәһәрдә торалар иде.

Хәят барыб кергәндә, Рәхимовларның ялтыратыб яктыртылган йорты һәрвакыттагы шикелле шау-шулы, ыгы-зыгылы иде. Маржа асрау коридор буенча, чәй «дирбиясы» (жиһазы) күтәрәб, жәһәт кенә столовойга таба бара; коридорның аргы башында 7–8 яшьлек бер ир бала, ду киләб, кулга өйрәнгән куян баласын куыб йөри; күбсанлы электрик кандилләре¹ белән яктыртылган залдан кемләренәңдер сөйләшкәнләре ишетелә иде. «Туганым»ын каршыларга чыккан Әминә аны:

– Ник букадәр соңга калдың, туганым? – диб каршы алды.

Хәят, көзгегә караб, прическасын төзәтә-төзәтә:

– Әни ястүеңне укыб кит диде дә, тәһарәтләр алыб, намазлар укыб кичекдем, – диде һәм көлемсерәб Әминәгә кулын сузды.

Әминә:

– Шул әниләр үзләре яшь вакытта бер намазларын юньләб укымаганлардыр әле, – ди-ди, Хәятның кофточкасының арт ягын рәтләде дә: – Мин абыйга әйттим, залдан чыксын, – диб, туганымындан алдарак китде.

Хәят, Әминәнең агасы Сәгыйддән гади татар кызлары шикелле үк итеб качмаса да, аның белән бер мәжлесдә утырмый иде.

Хәят залга кергәндә, Сәгыйд, аны борылыб карый-карий, чыгыб китде. Залда Әминәнең апасы Рөкья, боларның мөгаллимәләре Анна Петровна, жәй көне кечкенә ир балаларын укытыб торган, хәзер укый торган шәһәрәндән бәйрәмләр уздырыб китәргә кайткан студент Николай Иваныч һәм Хәятка таныш түгел, сакал-мыекларын кырган, бик купшы киенгән бер яшь

¹ Электрик кандилләре – берничә шәм яки электр лампочкалары куела торган зур шәмдәл.

егет иде. Хэят болар белән күрешде; теге кубшы егет белән дә танышды. Ул егет күбдән түгел генә Москвадан кечкенә ир балаларны тәрбиялэргә килгән француз икән. Рөкыя студентка нәрсәдер сөйли, студент та ихлас белән тыңлаб утыра; Анна Петровна белән кубшы егет французча сөйләшеб торалар иде. Хэят кергәч, Рөкыя сүзен кисде дә аның кичегүенең сәбәбен һәм Газизә абыстайның саулыгын сорашыб алды. Студент, уйчан гына елмайган күзләрән Хэятка төбәб:

– Хэят Бургановна, мин сезгә бик үбкәлим. Минем хатыма каршы жаваб язмадыңыз, әмма вәгъдәңез язарга иде, – диде.

Хэят матур кашларын йиңел генә күтәрәнкерәде дә:

– Ах, гафу итегез, Николай Иваныч, әүвәл менә язам, менә язам диб йөрдем дә... андан соң сезнең адресыңыз алышынган диб ишетдем; яңа адресыңызны Рөкыядән сораган идем, ул, шул вакытта эзләб караса да, табыб бирә алмады, – диде.

Студент Рөкыяга уңгайсызланыбрак карады. Рөкыя беленерлек булыб кызарды һәм:

– Икенче көнне мин ул адресны табыб куйган идем дә, андан соң Хэят үзе сорамады. Мин дә бирергә онытканмын, – диб, күзләрән идәнгә төшерәб, кулындагы чылбыр беләзегенең бриллиант кашлы төймәләре белән уйнарга тотынды.

Әминә Хэятны залда озак тотмады, үз бүлмәсенә алыб чыкды.

Зур ике тәрәзәле, жыйнак кына бу бүлмә, туганымлар кергәч дә, электрик лампалары белән яктыртылды. Бүлмәнең бөтен креслолары һәм диваны яшькелт хәтфә белән тышланган, тәрәзә вә ишек пәрделәре дә шул ук төсдәге плюшдан ясалган иде. Мондагы ике өстәлнең берсе бизәү өстәле, икенчесе язу өстәле – һәр икесе үзләрәнә кирәкле нәрсәләрнең иң яхшылары белән жыешдырылган; язу өстәленә Әминәнең Анна Петровнадан укый торган китаблары (рус нәхүе¹, рус тарихы

¹ Нәхүе – синтаксисы.

һәм француз сарыф вә кыйраәт китаблары¹) һәм бер-ике сурәтле журнал да салынган иде.

Бүлмәнең сул стенаһына эленгән кыйммәтле «урман» рәсеменә каршы, уң стенаға бик яхшы рам эченә тыгылган, хатты куфи белән язылган «Аятелкөрси» куелган иде вә, «урман», хатты куфигә караб, көлеб тора, хатты куфи², «урман»га караб, кашларын жыерыб, ачуланыб тора шикелле иде.

Кызлар кәргәч дә, теге француз тугрысында сөйләшеб алдылар. Хәят аны уртача гына егетләрдән берсе саный, бигрәк тә, мыегын бөтенләй кырганлығын ошатмый, авызы әбиләр авызы шикелле булыб тора, ди иде. Әмма Әминә, моның киресенчә, французны бик чибәргә куя, бигрәк дә, мыегын бөтенләй кырганлығын бик килешле таба иде. Әминә бу сүзләргә сөйләгәч, Хәят, матур гына көлемсерәб, аңар бармак селкеде дә:

– Степанов (Степанов³) мыегын кырыб йөри шул, – диде. Әминәнең бит урталары алсу нур белән яктырыб китде, ул ялкынлы тавыш белән:

– Степанов дигәндән, бүген тагы күрәм бит мин аны. Бүгәнгә спектакльдә ул уйный бит, – диб, Хәятның янына ук килде дә, кулларын аның иңбашларына куеб: – Ах, какой он, ах какой очаровательный, туганым, ах, какой он милый!⁴ – диде. Әминәнең үткен карый торган соры (серая⁵) күзләре, ялкынланыб, төшкән жирләрен яндырырлык шикелле күренәләр иде.

Хәят Әминәнең шундый ялкынлануын гашыйк булыб ярата; кайсы вакытларда үзе дә туганымы шикелле тырышыб карый да, булдыра алмаганлығын сизенәб, әллә нинди бик кирәкле бер нәрсәсә йитешмәгән кеше

¹ Сарыф вә кыйраәт китаплары – морфология һәм уку китаплары.

² Хатты куфи – куфәчә язучы (гарәп каллиграфиясенә бер төр).

³ Кирилл хәрәфләре белән язылган.

⁴ Ул нинди җазибәле, нинди сөйкемле! (Ф. Әмирхан аңлатмасы); кирилл хәрәфләре белән язылган; җазибәле – үзенә җәлеп итә торган.

⁵ Кирилл хәрәфләре белән язылган.

шикелле, кәефсезләнә иде. Бу юлыда да Хәят туганымының ялкынланганын рәхәтләнәб һәм сөеб караб торды; андан соң кашларын уйчан гына күтәрде дә:

– Син, туганым, әле һаман белеш түгел бугай аның белән? – диб сорады.

Бу сораш, утлы күмергә сибелгән су шикелле, Әминәне сүндерде. Ул ничек тиз ялкынланган иде, шулай ук тиз сүнде дә: ялкаурак кына чигенәб, креслосына утырды, асткы иренен йомшак кына тешләде дә берәр минут җаваб бирми торды; андан соң тигез генә тавыш белән:

– Юк, белеш түгел; белешләнәргә теләмим дә: андый егетләрне читдән торыб сөяргә генә ярый... Сөй, сөймә, барыбер, туганым, алар безгә, без аларга буласы түгел бит инде, – диде.

Ахыргы сүзләрнең никадәр дөрест икәнлеген Хәят тойгысы белән аңлый иде. Шуңар күрә, туганымындан дәлил-фәлән сораб тормады, йөзенә яңлыш вә салкын бер ачыклык чыгарып, җиңел генә башын селкеб, туганымы сүзенә ышанганлыгын белгертте.

Дустлар берәр минут тик утырдылар. Андан соң Әминә шул ук тигез һәм пошынган тавыш белән:

– Мин әле апаның да Николай Иванныч белән бик артык увлекаться итүе¹ өчен пошыныб торам... Син беләсең инде, көз көне, Николай Иванныч укырга киткәч, ул нинди уйга батып, үз-үзенә урын таба алмый йөрде, – диде.

Хәят Рөкыядә көздән бирле булган алмашынуны сизенә, бу алмашынуның сәбәбчәсе Николай Иванныч икәннен дә белә, ләкин Әминә белән ул тугрыда сүз башларга уңгайсызлана иде. Хәзер Әминә үзе ычкындырып ташлагач, ул да күбдән уйлап йөри торган нәрсәсен:

– Рөкыя апаның улкадәр увлекаться итүе гаҗәбрәк инде. Минемчә, Николай Иваннычның артык матур диярлек йире дә юк бит... – диб әйтә башлаган иде дә, бүлмә ишегенең ачылганын күрәб, сүзен кисде.

Коридордан җәһәт кенә Сәгыйд киләб керде, Хәят салмак кына аңар аркасы белән әйләнде, Әминә дә:

¹ *Мәҗзүб булуы (Ф. Әмирхан аңлатмасы); мәҗзүб – мавыгуы.*

– Бире керергә ярамый, абый! Бире керергә ярамый! – диб кычкырды.

Сәгыйд, Хәятның монда икәннен бик яхшы белеб кергән булса да, яңлыш кергән булып күренер өчен:

– Ах, виноват!¹ – дигән булып чыгып китде.

Мондан соң Хәят, ялкау гына өстәл өстендәге сурәтле журналны алыб, сурәتلәре өстендән тиз-тиз генә күз йөртеб чыгарга башлаган иде, Әминә аны бер кыз сурәтенә туктатды да:

– Кара әле, туганым, менә хәзер шушынды койфочка² модага кергән инде. Мин Мәскәүдә әллә ничә маржада күрдем шундыйны, – диб, теге кызның койфочкасын күрсәтте. Бу рәсем бу ел гына юридический факультет (хокук шөгъбәсе) тәмам итеб, хатын-кыз таифәсендән³ бөтен Яуропада әүвәлге дэгъва вәкиле⁴ булган кызның рәсеме иде. Хәят мондый койфочканы беренче мәртәбә күргән икән. Дуслар аның тугрысында шактый гына уй йөртделәр...

Озакламый кызларны чәй эчәргә дәшделәр.

Кызлар, култыклашыб, коридорга гына чыкканлар иде, аларның каршысына озын гына, нечкә буйлы, йилкәсен берәз чыгарган фәсле егет очрады. Бу – Рәхимовларның кечкенә балаларын «ысуле жәдид» белән татарча укытучы мөгаллим һәр көнне, шушы вакытта, балаларга сабак бирергә килә иде. Мөгаллим әфәнде кызларны күргәч каушаб китде һәм бер дә сәбәбсез кызарынды да күзләрен идәнгә төшерде. Кызлар аңар карамый гына, очрашуларындан бер дә риза түгеллек күрсәтеб уздылар. Берәз киткәч, Әминә шыпырт кына:

– Туганым, артыңа әйләнеп кара әле, – диде.

Хәят әйләнеп карады. Мөгаллим, балалар бүлмәсе ишеге төбенә туктаб, боларны караб тора иде. Хәятның борылыб караганын күргәч, ул тиз генә бүлмәгә кереп китте. Әминә, көлемсерәб, Хәятка карады һәм:

¹ Гаебле (Ф. Әмирхан аңлатмасы).

² Хатынлар күлмәгенең югары кыйсеме (Ф. Әмирхан аңлатмасы).

³ Таифәсендән – төркеменнән.

⁴ Дэгъва вәкиле – адвокат.

– Безнең артдан караб тора идеме? – диб сорады да, Хәят баш селекгәч: – Бер дә яратмыйм шул мэхэббәтсезнең артдан караб калуын, һаман шулай итә ул. Әни белсә, хәзрәтенә дә әйтдерер әле, – диде.

Хәят бер сүз дә дәшмәде.

Болар столовойга кергәндә, халык жылыбы бөткән, чәйләр ясалган иде.

Купецлар клубында бүген «Ревизор»¹ куелачак, уен тәмам булгач, сәгать 3 кә кадәр танецлар булчак иде. Сәгать сигез ярымлар булганда, клубның артык зур түгел залы халык белән тула башлады. Икенче рәд (саф) эскәмияләрендән йидесен Рәхимә абыстай, кызлары вә кунаклары белән килеб, биләде. Алар кереб утырганда, әүвәлгә звонок кына бирелгән иде; пәрдә ачылганчы шактый көтәргә тугры килде.

Әминә, бераз кызарыныбрак, уен башланганны көтә; Рөкыя сцена пәрдәсендә бер русалка (су фәрештәсе) сурәте табыб алган да, күзләрен бер дә алмыйча, шуңар карап утыра; Хәят, йокысы килгән кеше шикелле, бик еш исни; калганлар үзара сөйләшеб утыралар иде. Пәрдә ачылды. Бераз вакыт узгач, Бобчинский ролен уйнаучы Степанов сценада күренде. Әминә, сискәнеб китде дә, эскәмиясенең алдынарақ күчеб утырды һәм беләкләре белән алдагы эскәмиянең артына таянды. Аның йөрәге сикерә һәм бөтен гәүдәсе кытыкланган шикелле була иде. Хәят акрын гына Әминәнең ботына төртдә дә, мәгънәле генә көлемсерәб, аның күзләренә карады. Бу вакытта сценада (сәхнәдә) Бобчинский, Добчинский белән тартыша-тартыша, сөйләргә азаблана иде. Әминә дә йиңелчә генә елмайды һәм, Хәятның колагы янына ук бөкрәеб:

– Беркөнгегә караганда ябыгя төшкән, әйеме, туганым? – диде.

Пәрдә төшкәч, Әминә башкалар туктаб бөткәнче кул чабды һәм иң ахырдан нечкә генә, сценага ишетелмәслек тавыш белән:

¹ Зур рус мөхәррирләрендән Гогольнең түрәләр тормышындан алыб язган комедиясе (Ф. Әмирхан аңлатмасы); кирилл хәрәфләре белән язылган.

– Bravo, Степанов!¹ – диб кычкырды.

Йөри торган бүлмэгә (фойега)² чыкдылар. Монда халык, шау килеб, бүлмә буенча йөрөнә иде.

Рәхимә абыстайлар төркеме дә, халык арасына катышыб, ул бара торган якга юнәлде. Рәхимә абыстай Рөкыя белән студентның урталарында бара иде. Мондагы гаиләләрнең баераклары, һәммәсе диярлек, Рәхимә абыстай белән белешләр икән: андан да, мондан да аңар баш ияләр, кайсылары килеб күрешәләр, һәм кайсылары озак-озак сөйләшеб дә китәләр иде.

Әминә белән Хәят тирәсенә дә бер төркем халык жыелды. Болар яшь руслар: берничә студент, яшь офицерлар, яшь чиновниклар иде.

Бераз йөргәч, Рәхимә абыстайлар төркеме бүлмә кырыйларына тезеб куелган эскәмияләргә утырды. Янларындагы русларның да кайсылары утырдылар, кайсыберләре, аяк өстендә калыб, сөйләшә тордылар.

Хәятның матур йөзе бөтен узыб баручыларның күзләрен үз төркемләрәнә тарта иде.

Ул үз тирәсендәге рус егетләре белән сөйләшеб торганда, бервакыт үз өстенә кемнеңдер бик төбәб караганлыгын тойды да шул караш килгән якга күзләрен төшерде һәм ерак түгел генә йирдә утырган бер студентның үзенә бик тугры, ләкин йогышлы караб торганлыгын күрде. Студент садә генә, ләкин килешле киенгән, ябык кына битле, конгыр чөчле, яңа гына мыек чыга башлаган егет иде. Хәятның күзләре студентның күзләре белән очрашдылар да бер генә минут бер-берсенә карашыб тордылар.

Студент ачыграк кына зәнгәрсү күзләре Хәятда бик матур тойгы калдырдылар: ул күзләр зәнгәрсү хәтфәдән ясалганлар да, Хәятны кадерләб, тирбәтеб тора-лар шикелле; студентның йөзендә шул зәңгәрсү хәтфә күзләрдән башка бернәрсә дә юк да, андый хәтфә күзләре булган йөз бик тулы вә бик сөйкемле шикелле иде. Хәят

¹ *Афәрин, Степанов! (Ф. Әмирхан аңлатмасы); кирилл хәрефләре белән язылган.*

² *Кирилл хәрефләре белән язылган.*

яңадан бер кат күтәрелеб карады. Хәтфә күзләр яңадан аны кадерләделәр, йомшак тирбәтделәр...

Ул Әминәнең колагына табарак бөкрәйде дә:

– Кара әле, туганым, энә нинди сөйкемле күзләр, – диде.

Әминә, күтәрелеб, студентка карады һәм, күзләрен андан алмыйча гына:

– Бу студентның моңар кадәр һич күренгәнә юк иде; чит шәһәрнеке булырга кирәк, – диде.

Янларында утыра торган егетләрнең берсе, Хәят белән Әминәнең үзара яшерен генә татарча сөйләшкән-ләрен сизеб:

– Ах, мин дә мөселман теле аңласам иде, туташларның үземдән ни диб көлгәнләрен белер идем, – диде дә үзе киң генә елмайды.

Хәят да күзләрен елмайтды һәм татарчалатыб:

– Һич юк! Без... – диб әллә нәрсә әйтә башлады. Бу сүздән бөтен төркем шаркылдаб көлеб йибәрде.

Теге егет дә:

– Һич юк, һич юк, мы белмясь¹, – диб көлде. Хәят шундан соң гына үзенең руслар белән татарча сөйләшә башлаганлыгын аңлаб алды да ирексез үзе дә көлешде... Бу эшкә ялгаб, егетләр әллә никадәр анекдотлар ⁽¹⁾² сөйләб, берәз вакытлардан соң Хәят үз төркемләрәндән кузгалган Николай Иваныч артындан хәтфә күзле студентның киткәнлеген күрде дә эчдән генә: «Бу студент безнең белән танышырга тырышыб йөри инде», – диб уйлаб куйды. Мондый йирләрдә Хәят белән танышырга теләүче рус егетләре күб була; аларның күбесе, тырыша-тырыша, әллә нинди сәбәпләр табып, танышалар да иде. Шунлыктан безнең Хәят соңгы вакытларда инде үзенең егетләр күзендә бик югары урында торганлыгын ачык белә, тоя иде.

Бу юлы да Хәятның уйлаганы яңлыш чыкмады: хәтфә күзле студент фойега³ Николай Иваныч белән бергә,

¹ *Һич юк, һич юк, без белмәс (Ф. Әмирхан аңлатмасы); кирилл хәрәфләре белән язылган.*

² *Күльязмада астөшермә билгесе булса да, аңлатма бирелмәгән.*

³ *Кирилл хәрәфләре белән язылган.*

аның белән нәрсәдер сөйләшә-сөйләшә кайтды да Хәятлар төркемәндән ерак түгел бер эскәмия янында гына андан аерылып калды. Николай Иванныч Рәхимә абыстай янына килде һәм:

– Менә шушы карточка иясе, студент, сезнең белән танышырга тели, – диб, аңар бер визитный карточка¹ тотдырды.

Рәхимә абыстай карточканы акрын гына оешдырып укыды. Анда русча: «Гали Мөхәммәд углы Арсланов. Москва университеты студенты» дигән сүзләр язылган иде. Ул күзләрен олуг сымак кына Николай Иваннычка төшерде һәм карточкадан гына аңлап бетмәгән шикелле:

– Ул мөселманмыни? – диб сорады. Николай Иванныч:

– Әйе! – диб җавап биргәч, салкын вә кыска гына тавыш белән:

– Мөмкин түгел диб әйтегез, – диде. Әминә:

– Мөселман булса, нәрсә булган соң инде, әни? Безне ашамас бит, – диб карышып караган иде дә, Рәхимә абыстай аны кыска тотды:

– Син мине өйрәтергә яшьрәк әле, – диде.

Хәятка студентның татар икәнчелеген белгән минут – тормышындагы бик санаулы гына изге һәм җанга якын минутлардан берсе иде. Бу минутта ул күңеле һәм тойгысы белән гомер итеб калды: кинәт зәңгәрсү хәтфә күзләр аңар гажәб якын, гажәб үз булып китделәр дә йөрәгенең иң нечкә тамырларына кадәр үтә торган ләззәтле нур чәчрәтеб тора башладылар. Ләкин бу кадәрле минут озакга сузылмады, Рәхимә абыстайның: «Ул мөселманмыни? Мөмкин түгел диб әйтегез», – дигән сүзләрен ишеткәч дә, Хәят һәм тойгысына бөтен көче белән каршы килеб, эчендән генә: «Чынлап да, мөселман булгач, танышып булмый шул инде», – диб уйлады. Хәтфә күзләр әллә кая, еракга, югарыга китделәр дә, аларга Хәятның буге йитми башлады. Аларның нуры да хәзер инде Хәят өстенә түгел, әллә кая, читкә чәчри иде. Изге, җанга якын минут Хәятның күңеленә тиеб кенә китде дә

¹ *Исем һәм фамилиясе язылган катыргы кәгазь (Ф. Әмирхан аңлатмасы).*

жуялды. Эминәнең: «Мөселман булса, нәрсә булган соң, эни? Безне ашамас бит!» дигән сүзе ул кадерле минутны яңадан тергезә башлаган иде, Рәхимә абыстайның: «Син мине өйрәтергә яшьрәк әле» дигән сүзе аңар ирек бирмәде. Хәтфә күзләр жуялдылар: алар Хәят өчен түгел иделәр.

Күңел үзенең ирексезлеген һәм әллә нинди бик тупас бау белән буыла икәннен сизенеб пошынды. Хәятның эчендә нәрсәдер аның үзенә белеш түгел бернәрсә күңел пошунуы белән сугышырга тотынды...

Хәят тирәсендәге кешеләргә беленерлек сүнде; бер-бердән кечкенә авызын зур ачып озын гына бер иснәде.

Озакламады, икенче пәрдәнең звоногы да бирелде... Рәхимә абыстай төркеме кереп үз урынына урнашды.

Пәрдә ачылганчы, Эминә, еш-еш борылыб, күзләре белән артдагы эскәмияләрдән кемнеләр эзли-эзли утырды да, уен башлангач, Хәятка:

– Әйдә, туганым, уборнаяга⁽¹⁾ барыб килик, – диде. «Туганым»лар, халыкны жырыб, уңгайсыз гына чыгыб китделәр.

Болар чыккан бүлмәнең бер башында буфет ишеге, икенче башында уборная ишеге иде. Эминә Хәятны бүлмәне урта бер йирендә туктатды да, бернәрсә әйтергә уйлаб, кайдан башларга белми торган шикелле итеб, бер-бер вакыт «туганым»ының күзләренә туб-тугры караб торды.

Хәят бу карашдан курыккан сымак бер тавыш белән:

– Нишләдең син, туганым? – диб сорагач, Эминә, үткен карый торган, булдыклы соры күзләрен жәһәт кенә уйнатыб:

– Без нәрсәгә эни сүзенә караб торамыз соң, туганым? Әйдә, барамыз да теге мөселман студент белән танышамыз. Аның эни белән танышырга теләве, билгеле инде, безнең өчен генә бит... Мөселман, имеш! Мөселман булса, бигрәк яхшы; шулай бит, туганым? Бигрәк яхшы! – диде. Бу вакытдан Эминәнең тулы

¹ Кирилл хәрәфләре белән язылган, ләкин ас төшермә бирелмәгән.

гына ап-ак чәһрәсе¹ батырлык һәм ирек сөю күрсәтә, ялкынланган үткен күзләре очкынлар чәчәләр иде.

Хәят абдырашда калды: аның танышасы килә, хәтта бик килә иде. Ләкин ниндидер бер курку күңелен каблый да бөтен батырчылыгын һәм танышасы килү тойгысын югалтдырырга тырыша иде. Аның башына төрле-төрле уйлар килделәр: менә ул хәтфә күзле студент белән танышкан да татарча сөйләшеп йөри; менә аның үзен дә, Әминәне дә Рәхимә абыстай карышып танышкан өчен бик ачулана; менә Газизә абыстай һәм Борһан абзый да вакыйганы белгәнләр, алар бик рәнжиләр, тиргиләр; менә мөселман студент белән танышканны шәһәрнең бөтен татар хатын кызлары да белгәнләр; алар колақдан-колакка гына: «Хәят яр сөя икән», – диб сөйли башлаганлар...

Әминә, Хәятның җаваб бирә алмый торган күргәч, эшкә ныграк тотынды: «туганым»ының култыгындан тотды да буфет ишегенә таба илтде. Хәят да, тартылыбрак кына, андан калышмый барды.

Әминә, Галине залда күрмәгәч, буфетдадыр диб уйлый иде. Болар үз-үзендән буфет ишеге алдында 3 секундка тукталдылар да, андан соң ирексез атылып керткән шикелле, буфетка кереп дә китделәр. Бу вакытта Хәят үз-үзен белмәслек итеп каушаган иде: йөрәге сикереп чыгарлык булып тибде! Хәер, Әминә үзе дә каушамаган түгел иде; ул, бу эшләрен булдыра алган кадәр тизлек белән үткәреп, үз-үзенә дә сизелмәслек кенә эшләп ташларга тели иде.

Керделәр. Гали буфетта юк иде.

Кызларның һәр икесендәге каушау каядыр китде. Йөрәкдә әллә ничек, тыныч вә рәхәт булган шикелле булып калды. Бары матур йөзләрдәге артыграк алсулык гына әле генә узып киткән хәлне искә төшереб тора иде.

Кызлар буфетдан икесенә ике зур гына алма алган булдылар да чыгып китделәр. Әминә шыпыртрак тавыш белән:

– Кайда китде соң ул җәфа? – диб куйды. Хәят аңар каршы:

¹ Чәһрәсе – йөзе.

– Очрамаганы ук яхшы, туганым. Рәхимә абыстай белә калса, икемезгә дә уңгайсыз булыр иде; минем әнигә дә ишетелер иде, – диде.

Гали Арсланов юридический факультетда (хокук шөгъбәсе) укучы татар егете иде. Ул бу шәһәргә берничә көнлек кенә эш белән килгән иде. Шәһәрдә яхшы белеш-танышлары юклыктан, ул бу кичне клубда уздырырга уйлады.

Бу егет, кирәк укый торган йирендә вә кирәк ата-аналарының тора торган йирләрендә, бары рус гаиләләре белән генә таныш булганга, татар кызлары хакында кайсы бер рус китабларында күргән нәрсәләрен генә белә вә шуңар күрә аларны кабыгына яшеренеп ята торган әкәм-төкәмләр шикелле итеб кенә күз алдына китерә ала иде.

Кинәт ул бу шәһәрдә, бу кечкенә шәһәрнең клубында, үз-үзләрен рус кызлары кадәр үк ирекле тота ала торган калфаклы татар кызларын күрде. Бу минут аның өчен онытылмаслык минут иде... Бу калфаклы кызлар аңар әллә нинди якты, нурлы булыб күренәләр, болар аңар кардәшләр, якынлар, болар аңар бөтен мөселман хатынларының коллыктан котылырга алдынгы галәмәтләре булыб күренәләр иде. Аның жанында эле хәзергә кадәр үзенә дә һич күренгәнә булмаган бер тойгы – милли тойгы кузгалыб китде. Хәтта бу калфаклы кызларның берсенең (Хәятның) шулкадәр матур булучылыгы аның жанында әллә нинди бер милли мактаныч кузгатды. Ул, ничек итеб булса да, бу «мөкаддәс» кызлар белән танышырга карар бирде. Әгәр теләгәнә ирешкән булса, ул бу кызлар белән әллә нинди матур вә мәгънәле сүзләр сөйләшмәкче вә, кирәк булса, берничә көн шәһәрдә артыграк калыб булса да, аларның гаиләләре белән дә яхшырак танышмакчы иде. Шулай шәһәрдә белеш-танышсыз юлчы гына булмыйча, үз кеше булмакчы иде.

Белешергә жай (мөнәсәбәт) чыкканга көтеб, Хәятлар утырган эскәмияләргә каршы бер урынга ултырды; һәм нуры вә фәрештәлеге кимүдән курыккан шикелле, бик саклык белән күзләрен Хәятка төшерде дә: «Йа

рабби, нинди матурлык! «Әлфе ләйлә вә ләйлә»дәге күз чагылдыра торган пәри падшалары кызларының матурлыгы бит!» – диб уйлады. Менә нәкъ шул вакытта зәңгәрсү бу хәтфә күзләр белән кара якут күзләр очрашдылар да бер-берсен кадерләшделәр һәм тирбәтешделәр. Мондан соң Гали Хәятның Әминә колагына нәрсәдер сөйләгәнән һәм Әминәнең үзенә күтәрелеб караганын күрде. Бу минутларда Гали үзен чын бәхетле итеб сизә иде. Ул Хәятның рус егетләренә татарча җаваб бирә башлаганын вә аларның көлеб йибәргәнлекләрен һәм берсенә: «Хич юк! Хич юк! Хич юк, мы¹ белмәс», – диб, Хәят сүзләрен кайтарыб әйтергә азабланганын күрде дә ихтыярсыз көлдә вә эчендән генә «һич юк!» дигән сүзне әйтеб карады. Галинең дә «һич юк» дигәнә Хәятныкы шикелле чиста чыкмый иде. Шулай да теге егетнекенә караганда бик күб тугры чыкганлыгын ул үзе сизде һәм шуңар куанды.

Бераздан соң ул Николай Иваннычның урынындан кузгалыб киткәнлеген күрде дә, аның артындан китде һәм, куыб житеб, тәкәллефсез генә² үзен тәкъдим иткәч, үзе дә татар булганга күрә, теге татар гаиләсә вә татар кызлары белән танышасы килгәнлеген сөйләде һәм васыта³ булучылыгын үтенде. Николай Иванныч Галинең үтенечен бер дә авырсынмый гына кабул иткәч, бергә залга кайтдылар.

Гали Рәхимә абыстайның һәм кызларның үзе белән танышуны кабул итүләрендә бер дә шик тотмый иде.

Эскәмияләрнең берсенә утырды да әүвәл белешкәч дә сөйләр өчен сүзләр хәзерләргә тотынды. Ул Рәхимә абыстайга, «ирекле татар кызларын күрәб, үзенә бик шад булганлыгын вә татар арасында мондый кызларның була башлавын халкымызның алга китүенең галәмәте диб каршы алганлыгын» сөйләмәкче, андан соң туташларны «яз йиткәнне белдерә торган әүвәлгә карлыгач булулары белә» тәбрик итмәкче иде.

¹ Кирилл хәрәфләре белән язылган.

² Тәкәллефсез генә – тартынмыйча гына.

³ Васыта – ике арада эш йөртүче.

Николай килде... тээссеф иткэн сыман¹ бер тавыш белән:

– Мөселман икәнегезне белгәч, танышырга мөмкин табмадылар, – диде.

Галинең күңелендән әллә нәрсә йимерелеб төшде. Берәз вакыт аның теленә җавап килми торды. Андан соң ул үз-үзенә килде дә, салкын һәм уңгайсыз көлемсерәб:

– Гаҗәб? Ну, хәерле булсын! – диде һәм, Николай Иванычка мәшәкәте өчен рәхмәт әйтеб, залдан чыгарга ашыкды. Адымлар әллә ничек авыр һәм уңгайсыз атланалар иде.

Әле күбдән түгел генә аңар мөкаддәс булыб күренгән бу калфаклы кызлар хәзер инде бөтен мәгънәләрен жуйдылар. Галинең зиһенендәгә төркем-төркем әкәм-төкәмләр янына тагы ике әкәм-төкәм килеб кушылды. Шулкадәр аерма бар: Галинең әүвәлдән белә торган әкәм-төкәмләре былчыраклар, әмма бу соңдан килеб кушылганлары өст якларындан чиста вә нәфисләр иде.

Гали, буфетка кереб, бер өстәл янына утырды. Аның өстәле янындагы бер икенче өстәлдә 19–20 яшьләрендәге бер кыз һәм, 25–27 яшьләрендә булыр, яшь купецларча киенгән бер егет чәй эчеб утыралар иде.

Гали, өстәл янына килеб утыргач да, теге кызның үзенә бик төбәб-төбәб караб утырганлыгын күрдә дә үзе дә ул кызга бик тугры караб торды.

Кызның гасабилек (нервныйлык) күрсәтә торган йөзе, пошыныб вә карарсызланыб карый торган күзләре һәм назлы гына йомылыб тора торган матур авызы Галигә таныш шикелле иделәр. Ул үзенә белеш кызлары арасындан эзләнергә тотынды... Ләкин аермачык табыб йиткерә алмый иде...

Озакламадылар, чәй эчүчеләр кузгалыб китделәр. Чыгышлы кыз тагы бер мәртәбә Галигә бик тугры карды. Галинең, бу юлы да инде, моның таныш кыз икәнендә шөбһәсе калмады. Ләкин исемен һәм фамилиясен хәтеренә китерә алмагач, сүз кушарга батырчылык итмәде.

¹ Тээссеф иткэн сыман – үкенеч белдергән сыман.

Гали урынында калды. Аның исенә яңадан теге эчпоштыргыч, ачу китергеч вакыйга килә башлаган иде дә кинәт жуялды: бер дә көтелмәгән вакытта матур авызлы кызның исеме вә фамилиясе табылды.

– А, Ольга Алексеевна же!¹ – диб, ул бер бармагы белән үзенең маңлаена бәреб куйды, һәм үз-үзенә генә ишәтерлек тавыш белән: – Нәрсәгә миңа татаркалар? Яшәсенләр маржа кызлары! – диде дә буфетдан чыгарга ашыкды.

Галине антракт вакытларында күрә алмагач, Хәят белән Әминә аны клубдан киткән булырга кирәк дибуйлаганлар иде. Хәят моңар, бер якдан, кайгыра вә, икенче якдан, куана; әмма Әминәнең Рәхимә абыстайга ачуы килә иде.

Уен тәмам булды. Халык, залның тирәсенә түгәрәкләнеб утырып, тансылар башланганны көтеб калды. Хәят, Әминә вә Рәхимә абыстай да бер рәтдәнрәк тезелеб утырганлар, музыка вә тансылар башланганны көтәләр иде.

Бервакыт Хәят сөйкемле генә бер кыз белән култыклашып залга кереп килә торган Галине күрде. Гали янындагы кызга елмаеп кына нәрсәдер сөйләб килә, һәм аның күбдән түгел генә Хәятны кадерләгән вә аны тирбәткән зәңгәрсү хәтфә күзләре хәзер ниндидер, Хәятка мәгълүм түгел кызны кадерлиләр вә аны тирбәтәләр иде. Галинең елмаюы да Хәятка яшерен мәгънәле вә серле шикелле күренде. Теге кызга сөйләб бара торган сүзләре дә әллә нинди матур сүзләрдер шикелле тоелды. Жан корыгына сызланды; аның әллә нәрсәсен кисеб алганлар шикелле иде. Хәят, Әминәнең тезенә төртеб, күзләре белән Галине күрсәтте:

– Без белешмәсәк дә, белешүче табылган әле, – диде һәм үзе корыгына елмайды.

Әминә Галинең янындагы кызны бик ныклаб карады да Хәятка:

– Бу – Виноградовның Москвада укый торган кызы Ольга² булырга кирәк. Впрочем³ (хәер), таныб әйтүем

¹ А, Ольга Алексеевна бит! (Ф. Әмирхан аңлатмасы); кирилл хәрефләре белән язылган.

² Кирилл хәрефләре белән язылган.

³ Кирилл хәрефләре белән язылган.

дә түгел, Виноградовның углына ошатыб кына әйтәм, – диде. Бу вакытда Әминәнең күңелендә бик куәтле усаллык кузгалган иде: йөзе күгелжем төскә керде. Ул үзе ачулы күзләре белән Рәхимә абыстайга карады да:

«Аны өйрәтергә ярамый, имеш... Бик шәб эш эшләдең инде: кызларыңны ашатмый калдырдың, син тырышмаган булсаң, әлбәттә, безне ашаган булыр иде...» – диб уйлады.

Гали Хәят вә Әминә өстенә күз салды да, аларның үзенә караганлыкларын күргәч, күзләрен тиз генә янындагы кызга күчерде. Ул кыз да, башын берәз күтәрерәк, күз очлары белән Галигә караб көлемсерәде. Гали, йөзөндәге матур көлемсерәвен хәтфә күзләренә күчереп, сүзендә дәвам итте.

Музыка вальс¹ башлагач, зал биючеләр белән тулды. Болар арасында Степанов да бар иде. Әминә, берәз кызарынып, аның биегәннен караб утырды. Хәят биючеләр арасындан Гали белән Ольганы эзләб тапды да музыка туктаганчы инде күзләрен алардан аермады. Галинең фигурасы матур йөри: аяк астындан эләктереп, тартдырылыб куелган тар чалбар балаклары серле жыерылалар да әле буйларына елмаялар, әле назлы гына каш жыералар яки бик булдыклы кыяфәт белән киереләләр иде.

Хәятның эче поша башлады...

Төн яктырак кына, шатырдаган суык төн иде. Бит урталары суыкдан оялыб кызаралар; аяк астындагы кар да, йөрүчеләр баскач, тапталыб кимсетелүдән зарланып шыгырдый иде.

Рәхимә абыстайлар йортларына кайтырга чыкдылар. Хәят, Әминә һәм Николай Иваныч – өчесе бер атка утырдылар да кучерга акрын гына алыб кайтырга кушдылар. Николай Иваныч әледән-әле колакларын тоткалаб карый иде дә, туташлар андан: «Шәлләремезне бирмикме, Николай Иваныч?» – диб көлеләр иде.

Акрин гына бара торган ат бер чат янына йитте. Монда бер ямщик зур бияләйле кулларын бер-берсенә сукдырта һәм, аяклары белән тыпырчынып, аларны

¹ Вальс – био көйләренән берсе (Ф. Әмирхан аңлатмасы).

йылытырга тырыша һәм ара-тирә «Их!» диб кычкырыб куя иде. Кинәт ямщик бу эшләрнең һәммәсендән берьюлы туктады да булдыклы гына тавыш белән:

Хәсниҗамал әйтә икән: «Мин кияүгә барам», диб;

Әнкәсе аңар әйтә икән: «Бармагаең, кадал», диб, – диб җырлаб да йибәрде. Хәят белән Әминә, моны ишеткәч, бер-берсенә карашдылар да чыркылдашыб көлешөб йибәрделәр. Николай Иваныч, көлүнөң сәбәбен белмәгәнгә, туташларга аптыраб кына карады да:

– Әгәр сәбәбен белсәм, мин дә сезнең белән көлешер идем, – диде.

Кызлар бер-берсенә карашдылар. Хәят:

– Менә Әминә сәбәбен сөйләсен, – диб, үзе яңадан бер кат көлдө. Әминә әүвәл татарчалатыб:

– Әй җәфа, Галигә булса, бер дә сөйләб торырга кирәк булмас иде, – диде дә андан соң ямщикның җырының тәрҗемәсен урысча сөйләргә тотынды.

Хәят бер сүз дә дәшмичә генә уйга чумды. Аның колагында Әминәнең: «Галигә булса, бер дә сөйләб торырга кирәк булмас иде» дигән сүзе яңгырый да, күңелен әллә кайлар – Галинең зәңгәрсү хәтфә күзләре – янына өстери иде. Кинәт аңар Әминәнең бу сүзләре бик зур мәгънә белдертә торган һәм бик артык дөрөст, дөрөстнең аргы ягында дөрөст шикелле тоела башладылар. Николай урынында Гали булса, ул үзе дә теге ямщикның көлке җырындан [...] ¹ булыр иде; бер дә урынсыз булса да, «туганым»лар ул җырдан һәм Галинең андан көлүендән кызарган булырлар иде; ник кызармаска, анда кияүгә бару дигән сүз бар бит; ике туганым һәр икесе – кызлар, кияүгә барырлык кызлар. Гали – егет һәм кыз алырлык егет. Шулай булгач, болар кызарган булырлар иде. Ләкин, кызарсалар да, уңгайсызланмаган, бәлки кәефле кызарган булырлар иде... дигәндә, Николай Иванычның:

– Хәят Борһановнаның бик йокысы килә, – дигән сүзе Хәятны уятыб йибәрде.

¹ 1911 нче елгы басмада бу урында көлгән сүзе өстәлгән.

Күб узмады, кайтыб да йитделәр. Рөкыя, шактый алдан кайтыб йиткән булса да, кабка төбөндә калыб боларны көткән. Әминә белән Хәят Николай Иванныч белән күрешделәр дә керә башладылар. Рөкыя болардан соңгарак калды һәм Николай Иванныч белән шыпырт кына нәрсәдер сөйләшдә дә алдагылар артындан чабды. Аның адымларында, тын алышында, хәтта бөтен кыяфәтендә бик зур тынычсызлык сизелә иде. Әминә вә Хәят куркышыб кына аның йөзөнә карадылар. Суықдан кызарган йөздә бернәрсә дә беленмәсә дә, күзләрдәге яшерен төшенкелек Рөкыяның жанында нәрсәдер бик яшерен бер нәрсә барлыгын күрсәтә иде. Әминәнең йөрәгә «жу» итеб китде. Ул яшерен генә тавыш белән:

– Ни булды, апа, сиңа? – диб сорады, Рөкыя берәз төзәнәбрәк:

– Бернәрсә дә булмады, бары башым авыртыбрак тора бүгөн, – диде дә үзе алгарак китде. Аның тавышында йиңелчә генә калтырау һәм ясалма зарлану сизелә иде.

Әминә белән Хәятка йокы урынлары бер бүлмәдә хәзерләнгән иде. Әминә, яртылай чишенгәч, барыб, бер йомшак эскәмиягә ташланды да:

– Кил әле, туганым, алдыма утыр әле, – диб, чишенеб тора торган Хәятны чакырды. Хәят, чишенеб бетергәч, таракларын алыб, чәчен тузгытды да, берәз туңган сымак жыерылыбрак, Әминәнең тезләренә килеб утырды. Әминә аны кысыб кына кочаклады һәм күзләрен ялкынландырыб: – Ник Гали безне озатырга килмәде? – диб сорады.

Хәят, уйчан гына көлемсерәб:

– Ул озатырга килгән булса, ямщикның мэхәббәтсез жырындан көлгән булыр иде бит, туганым? – диб, сорауга сорау белән жаваб бирде.

Туташлар ул «мэхәббәтсез» жырдан тагы бер мәртәбә көлеб алдылар да, Әминә:

– Ул да көлгән булыр иде шул, көлгән булыр иде. Хәер, белеб булмый тагын: ирләр кайсы вакытта бик көлке нәрсәдән дә көлмиләр алар... – диде.

Туташлар озакламадылар, ятдылар. Галинең зәңгәрсү хәтфә күзләре һәм матур сыны шактый вакытлар

Хяятның йомылган күзләре алдындан китәргә теләмичә тордылар. Бары баса башлаган йокы гына акрын-акрын ул нәрсәләрне томан эченә качыра иде. Хяят укына башлады һәм берәздән йокыга да китде.

Әминәне йокы алмый иде. Ул, «Әлкәүсәр» сүрәсен укып, урынын да өшкереп бақды, ләкин һаман йоклаб китә алмады.

Шулай пошыныб ятканда, аның колагына күрше бүлмәдә берәүнең мыш-мыш егълаган тавышы килә башлаган шикелле булды. Кем егълый? Ник егълый? Бу вакытта нинди егълау?.. Әминә берәз вакыт колакларына ышанмый ятды. Ләкин тавыш һаман басылмады. Тирән төннең тирән тынлыгы эченә яшеренгән бу егълау әллә ничек серле һәм жан пошыргыч иде. Әминә җитез генә караватындан төшде дә, аякларының очлары белән генә басып, тавыш килгән бүлмәгә юнәлде, һәм ялан аяклар аркылы бөтен тәнәне җәелгән суықдан вә үзе билгеләб йиткерә алмый торган жан тынычсызлыгындан чытаебрак кына Рөкыя бүлмәсенә барып керде. Егълаучы Рөкыя иде... Ул эчке күлмәкдән генә, алдындагы өстәлгә кулларын салып, алар өстенә башын куеб, акрын гына егълый иде. Әминәнең бөтен барлыгы жулаб китде: җаны бик куркыныч бернәрсә сизенгән шикелле авыртып сызланды. Ул бер кулын йомшак кына Рөкыяның иңбашына куйды да:

– Апа, жаным, ни булды сиңа? – диб сорады.

Рөкыя сискәнәб башын күтәрде һәм, Әминәгә килүнең сәбәбен аңламаган шикелле тонык кына карап, кулындагы юеш яулыгы белән күзләрен сөртергә тотынды. Әминә яңадан:

– Апа, жаным, әйт, зинһар, ни булды сиңа? – диб, Рөкыяның йөзе янына ук бөкрәйде.

Шыпырт вә төшенке тавыш белән:

– Эчем поша, – диде дә күзләрен яңадан яулык белән каблады.

Әминә, берәз вакыт нәрсә әйтергә дә белми торгандан соң, үзенекенә башка, өзек-өзек бер тавыш белән:

– Башда ук әйтдем мин сиңа, апа, осторожно, осторожно¹, дидем... – диб сөйли башлады да ахырын әйтеб бетермичә кисде.

Рөкыя жаваб бирмәде.

Болар бер-берсен бик яхшы аңлашалар иде.

Әминә бары сәгать алты тулганда гына йоклаб китә алды.

Рәхимовлар гаиләсе белән катышу Хәятка беркадәр үзгәреш бирми кала алмады. Рәхимовлар киң, бизәүле һәм бай тормышлары Хәятда боларга каршы зур күрү (тәгъзыйм) тойгысы кузгата иде. Күбрәк татар балалары шикелле кечкенәдән үк үзендән баерак [...] ² кечелекле булырга өйрәтелгән иде. Хәят, бу гаиләгә катыша башлагач да, акрын-акрын үз тормышларын ярлы һәм кечкенә, һәм тар итеб күрә башлады. Әминә кия алган нәрсәләрнең һәммәсен кия алмау, ул тага торган бриллиант кашлы нәрсәләрне тага алмау, үз йортларының Рәхимовларныкы шикелле электрик белән яктыртылган булмавы, асрауларның да, маржа булмыйча, «Биби» генә булуы шикелле тормышның вак кына нәрсәләре кайсы вакытларда Хәятны шактый кәефсезләндерәләр иде. Хәятымны урынсыз рәнжәтү булмасын өчен, мин шуны да әйтеб китим: укучылар бу кәефсезләнүдә Әминәдән көнләшү-фәлән дигән бер тойгы бар диб уйлы күрмәсенләр. Бу кәефсезләнү көнләшүдән түгел, бәлки Хәятның Әминә файдалана торган нәрсәләрдән файдаланасы килүдән, гарәбчә әйткәндә, [...] ³дан килә иде. Мәгълүм йә, [...] ⁴ны «китаб» да яманламый! Чынлаб да, Хәятда хатын-кызның бер бүлегендә бик куәтле була торган көнләшү тойгысы аз иде.

Хәят үзенә генә терәлеб тора торган эшләрнең һәммәсен диярлек Рәхимовлар гаиләсендән күчереб эшли

¹ Кирилл хәрәфләре белән язылган.

² 1911 нче елгы басмада бу урында кеше алдында сүзе өстәлгән.

³ Кулъязмада бу урында аралык калдырылган. 1911 нче елгы басмада гыйбта сүзе өстәлгән.

⁴ Кулъязмада бу урында аралык калдырылган. 1911 нче елгы басмада гыйбта сүзе өстәлгән.

башлады: Рөкыя һәм Әминә мөселманлардан йөзләрен качырмыйлар, бәлки бер мәжлесдә утырмау һәм танышмау мәгънәсе белән генә «качалар» иде. Хәят да модадан калышмады: ул да кабланыб качуны ташлады. Бу эш өчен Газизә абыстай аны бер-ике мәртәбә ачуланыб караса да, сүзен тыңлата алмады. Хәер, Хәят, дәлил итеб, Әминә белән Рөкыяның качмый йөрүләрен китергәч, артык үзсүзләнеб азабланмады, Хәятны иркенә куйды.

Рәхимовлар залында кыйммәтле рояль тора, вә ул рояльдә Рөкыя берничә төрле көйләрне матур гына итеб уйный да белә иде. Хәят Борһан абзыйдан рояль алдыртырга тырышыб караса да, булдыра алмагач, өч-дүрт көн атасына карангы чырай күрсәтеб йөрде дә ташлады.

Әминә белән Рөкыя французча да укыйлар иде. Хәят да быел кыш рус сарыф вә нәхүе һәм хисаб белән бергә французча да укыб чыкты.

Туганымы укый торган бу телне Хәят кына укымый калсынмыни соң?

Француз теле башда Хәятка бик йиңел вә матур тоелганлыктан, әүвәлрәк ул аны шактый дәрәҗәдә белән укыб барды. Ләкин сарыфка йитеб, мөгаллимә аның шактый авыр [...] ¹ләрен, [...] ¹ләрен бикләб чыгарга көчли башлагач, кинәт Хәятның дәрәҗәсүнеб китде, һәм ул:

– Шушы белгәнәм йитә инде, артыгы хатын-кызга әллә нәрсәгә кирәк түгел аның, – диб уйлый башлады.

Рус теленең сарыф-нәхүен дә ул ялкау укыды: Ъ хәрефенең истигъмалә², придаточные предложения³ шикелле кайсы нәрсәләр аңар аерым ошамыйлар иде...

Яз якынлаша башлады.

Март числосының бер пәнжешәнбе киче иде. Борһан абзый ястү намазындан соң, һәр пәнжешәнбедәгә гадәтенчә, намазлык өстендә килеш моңлы һәм карт тавыш белән кычкырыб «Лә ястәви» укый башлады.

Аның тавышындагы калтырану һәм каләм белән аңлатыб булмый торган бер яңгыраш – бу укуның чын

¹ *Кулъязмада бу урында аралык калдырылган.*

² Истигъмалә – кулланылуы.

³ *Кирилл хәрефләре белән язылган.*

күңел вә ихлас белән уку икәнлеген һәм моның эчендә үлгәнләрне искә төшерү, терекләрне кайгырту, тагы әллә нинди, әллә нинди ят вә авыр тойгылар бар икәннен күрсәтә иде.

Йортта тавыш-тын бетде: Газизә абыстай, намазлык өстендән тормыйча, картының укуын тыңлый. Хәят бүлмәсендә тын гына утыра. Биби аягын булдыра алган кадәр йомшак басып йөри иде.

Тышдагы буран вә аның тәрәзәгә бәрелүе һәм жилнең выжылдавы йорт эчендәге бу тынлыкны берәз боза вә шуның белән бергә Борһан абзыйның укуына әллә нинди бер сиррият¹, тирән бер яшеренлек бирә иде.

Озак бер догадан соң, картлар, сәгатьнең тугыз гына булуына карамыйча, йокларга да ятдылар. Озакламады, Биби дә ятды.

Хәят, гадәтенчә, комод тартмаларын актарып ташлады да йөз кат күргән нәрсәләрен йөз дә беренче кат күздән үткәреп чыкмакчы булды... Ләкин тышдагы буран, куәтләнгәндән-куәтләнә барып, аның тынычлыгын бозды.

Ул эшен бүлде, кисде дә, тыңланып утыра башлады.

Җил бик ачы тавыш белән сызгыра, бик калын тавыш белән үкерә, әле ыжгырып бүре улаган тавышлар чыгара, әле жен алмашдырган бала шикелле егълый да, тагы үкерә, тагы сызгыра, тагы ыжгыра башлай... иде. Түбә калайлары урынындан кубарга теләп шалтырыйлар, яфраксыз агачлар, тагы әллә нәрсәләр шатыр-дыйлар, ыңгырашалар, өмидсез күтәреләп бәреләләр. Тәрәзәләр чатыр-дыйлар. Ишекләр, яман хәбәр китерүчеләр тарткан шикелле, шылтырыйлар иде...

Хәят урынына сеңеп калды: аны курку дисәң – курку гына түгел, эч пошу дисәң – ул гына да түгел, бер тойгы каблаб алган иде. Берәз вакыт урынында тын да алмый утыргандан соң, ул жәһәт кенә торды да, лә хәүлә вә лә куәтә иллә билләһине укый-укый, бүлмәсенә ишеге агына атылды да, аны ачып, икенче бүлмәләрдән үзенә

¹ Сиррият – серлелек.

ниндидер жаваб көткән шикелле тыңланыб тора башлады. Ул бүлмэләрнең эчендәге үлек тынлыкны тышдагы куркыныч буранның тынычсыз шау-шуы дер селкетә иде.

Хәят жәһәт кенә үз бүлмәсендән чыга башлаган иде дә, кире кайтды. Карангы бүлмәләр аңар куркыныч шикелле һәм аларның берсендә мондан бер генә ай әүвәл үлгән Хәлимә абыстайның өрәге сузылыб басыб тора шикелле тоелды. Хәят укыныб кына лампасы янына килде дә, бер-ике минутлык абтыраб торышдан соң, аны алыб, бүлмәсендән чыкды, һәм, артында бик куркыныч нәрсә барлыгын сизгән кеше шикелле атлыгыб, Биби йоклый торган бүлмәгә таба китде.

Юлда очраган бүлмәләр, почмакларына качынган карангы шәүлэләре һәм тышдагы коточыргыч давылдан бозылган үлек тынлыклары белән, Хәятка бик эчпөшыргыч һәм шыксыз күренәләр иде. Ахыр, Биби янына килеб йитде.

Биби өсте ярымачык килеш, бер дә кайгысыз, кулларын жәеб йоклаб ята. Аның йөзе һәрвакыттагыча майланыб ялтыраб тора, борын тишекләре кыяфәтсез генә киереләләр һәм янындан бертөрле авыр тир исе аңкый иде. Бу күренеш Хәятның тагы да [...] ¹ ямьсез һәм гамьсез йокысы баш астындагы бу кечкенә вә иске мендәре һәм тирә-якны тоткан исе – һәммәсе бергә кушылыб, бер тормыш булалар да, Хәятның йөрәгенең әллә кайсы йирен кырыб торалар иде.

– Биби, Биби, тор әле, тор әле! Кара, Биби, дим, тор, дим! – диб, Хәят аягы белән Бибинең аякларын селкетде.

Асрау берәз вакыт аңлаша алмый азабланса да, ахырдан торыб утырды һәм, әгузе-бисмилла әйтеб, күзләрен уарга тотынды.

Хәят Бибине, урынларын күтәртеб, үз бүлмәсенә алыб китде дә шунда ятарга кушды, йокысындан айнаыб йитмәгән Биби идәннең бер почмагына андан-мондан гына урынын түшәде дә йокыга да китде. Хәят, тер-

¹ 1911 нче елгы басмада бу урында «эчен пошырды. Бөтен бу ямьсез бүлмә, бөтен бу Биби, аның мондый» сүзләре өсталган.

сәкләре белән өстәлгә таяныб, башын куллары арасына кысыб утыра башлады. Бүлмәдә, йоклаган булса да, кеше булгач, ул хәзер инде тышдагы тынычсызлыктан курыкмый башлады. Ләкин аның жаны әүвәлгедән дә артыграк сызлана, эче әүвәлгедән дә бигрәк пошына иде. Башда бу пошыну билгесез генә, курку белән катыш башланды да, минутлар узган саен киңәеб вә шуның белән бергә үк билгелерәк-билгелерәк була барыб, саф эч пошуга әйләнде һәм Хәятның бөтен барлыгын каблаб алды. Карангы бүлмәләрдән аңкыб тора торган шыксыз үлеклек; аларның эчендәге ундан ятыб йоклый торган кешеләрнең бертөрле ага торган тереклекләре; ямьсез йоклый торган ямьсез Биби вә аның иске вә ямьсез мендәре – шул нәрсәләрнең һәммәсенең, үзен (Хәятны) чолгаб алыб, тереклеге белән үрелеб барулары Хәятка артык күңелсез, эчпошыргыч вә мәгънәсез тоелдылар. Бөтен тереклек аның алдында ямен жуйды: гүя бөтен тормыш шул карангы бүлмәләр, алар эчендәге «ястүләрен укыгач да» ямьсез йоклай торган Бибиләр һәм карангы вә коточыргыч давиллы төнләрдән коралыб ясалган да, шыксыз вә мәгънәсез булыб, скелет (кадид) сымак басыб тора иде.

Эч пошды, пошды, очсыз-кырыйсыз пошды...

Узган ел гына әле Хәят мондый эч пошунуң дөнъяда барлыгын да белми, хәтта быел кыш башында да әле ул болай пошынмый иде. Менә бу соңгы өч айда инде анда берничә мәртәбә бу хәл булыб узды.

Шушындый эч пошу вакытларының берсендә Хәятның егълаганын күргәч, Газизә абыстай да бу хәлгә игътибар иткән иде. Әүвәл ул Хәятны орышыб карады. «Тигезлекдә үсәсең, зу¹ булмаса да, дәүләт эчендә торасың, Ходайга шөкерендән гажиз булырга кирәк; «эчем поша», имеш, ни дигән сүз ул, башыңа нинди кайгы төшкән соң синең?» – дип, вәгазыләб дә карады. Ләкин файда чыкмады. Мондан соң Газизә абыстай: «Бу эш бушка булмас, бозу галәмәте булмасын», – диб уйлаб, Хәятка кырык көн тоташ «Куль-куль жиһан» яздырыб эчерде. Ләкин «Куль-

¹Дөресе: зур.

куль жиһан» да Газизэ абыстай телэгән файданы бирэ алмады: Хәятның ашказанын боза, эч пошуын төзәтми иде...

– Фу, ходаем, кай йирендән телгәнмен бит, – диб, Хәят кулындагы кайчысын өстәлгә куйды да хәзер генә икегә кискән батисын¹ караб тора башлады. Батис чынлаб да кирәкмәгән йирендән теленгән иде. Хәят батист кисәкләрен берничә төрле итеб әйләндереб карады, бер-берсе янына китереб бакды, ләкин файда чыкмады.

– Кирәкмәгән йирендән теленгән, хәзер инде күлмәкнең иң күренә торган бер йиренә ялгау керергә тиеш.

Хәятның кәефе бозылды, ачуы килә башлады да кайчыны берәз арырак төртеб йибәрде, яңлыш киселгән батисларны караваты өстенә атды. Кайчы яңлыш кисүдә, батислар яңлыш киселүдә гаебле табылганлар иде.

Бүлмәгә, кулына ниндидер бер конверт тотыб, Газизэ абыстай керде. Хәят йөзен кыйлангышланыб чытды да зарланган тавыш белән:

– Кара әле, әни, якшәнбе көн эш тотарга бер ярый миңа, менә ничек телеб ташлаганмын, – диб, теге батисларны алыб күрсәтергә тотынды. Газизэ абыстай, мондый эш булыб киткән чакларда, йөзенә кәефсезлек чыгарыб, Хәятны берәз кыздыра:

– Бер эшне күңел биреб эшләмисең син. Үзең монда, күңелең әллә кая, – ди торган иде. Ләкин бүген, Хәятның гажәбләнәсенә каршы, йомшак кына елмайды һәм Хәятка матурлыгына кызыккан сыман бер караш белән карады да: – Йә, кызым, юкга борчылма. Монысы бозылса, икенчесе бетмәс әле, – диде һәм әллә ничек уңгайсызланыб кына кулындагы конвертны Хәятка сузды да: – Менә шушы кешене таныйсыңмы диб күрсәтергә кергән идем әле сиңа, – диде дә, бик кирәкле бер эше исенә төшкән сымак, жәһәт кенә бүлмәдән чыгыб китде.

Конверт эчендән бер егет портреты килеб чыкты. Башының артынарак киелгән кәләпүше егетнең мөселман икәнән күрсәтеб торганга күрә, Хәят анасының бу

¹ Дөресе: батистын.

портретны күрсәтүе тотомалга^{1*} түгел икәннен сизенде: «Жаучы килмәгәндә, ана кеше нишләб үз кызына егетләр портреты күрсәтеб йөрсен!».

Хәят портретны бик пөхтәләб карарга тотынды. Аның йөрәкчеге уйнаклаб тибә башлаган иде.

Егет йөз кыяфәте һәм сынын тотышы, портрет күрсәтүенә караганда, бик сөйкемле иделәр: ачык маңлай, кәкрәбрәк килгән шактый киң кашлар, очлары югары каратылыб куелган куе вә озын мыек һәм күкрәген киерелдеребрәк, егет сымак торыш Хәятка мәхәббәтле күренделәр.

Егетнең кәләпүшәндән башка бөтен киеме иң соң мода белән Юрупача тегелгән нәрсәләр иде. Портрет иясе бу якдан да Хәятка ошады.

Хәят портретны бик озаклаб, бик нечкәләб карады, иң вак нәрсәләрне дә күзендән төшереб калдырмаска тырышды. Шулай карый торгач, бервакыт аңар егетнең кәләпүше артыграк артка киелгән шикелле тоелды да, ул: «Кәләпүшә берәз алгарак киертәсе бар икән», – диб уйлады.

Андан соң, Газизә абыстайның аяк тавышы ишетелгән шикелле булгач, Хәят портретны тәрәзә төбенә ташлады да бүленгән эшенә тотынган сымак итде.

Газизә абыстай, кергәч дә, кызының йөзендән караб берәр нәрсә аңларга тырышса да, булдыра алмады: Хәятның йөзә һәрвакыттагы шикелле матур, тыныч һәм ачык иде, яңа бер тойгы аңлатмый иде. Газизә абыстай уңгайсызрак елмайды да:

– Таныдыңмы, кызым? – диб сорады.

Хәят йөзен бер дә үзгәртмәскә һәм тавышын илтифатсыз ясарга тырышыб кына:

– Ә, мин жүнләб карамадым әле аны, – диб, карточканы яңадан кулына алды һәм өстдән генә бер кат күз төшерде дә: – Юк, таний торган кешем түгел, – диб, анасына сузды.

Газизә абыстай бу егетнең Г шәһәрәндәге Салих Фатихов исемле яшь бай, бик «тәүфикълы» вә бик

¹ Дөресе: тиктомалга.

«образауный»¹ кеше икәнчелеген сөйләде һәм, берни-кадәр сүзләрдән соң, шул егетдән яучы килгәнлеген вә шушы бер-ике көн эчендә җаваб бирергә кирәк икәнчелеген дә әйтте. Хәят үкчәләре өстендә җәһәт кенә анасына аркан әйләнде. Газизә абыстай, яңадан бер кат кыскагына, Салих Фатиховның бик «бай» вә бик «тәүфикълы» һәм образауный егет икәнлеген сөйләб аңлатды да, карточканы Хәят өстәләндә калдырыб, чыгыб китде.

Хәят берничә секундлар баскан килеш торды; андан соң, якындагы эскәмиягә авыргына ташланыб, бик нык яна торган бит урталарын кулчыклары арасына кысдырды да тик кенә калды. Уй үзенә эшли башларга вакыт икәннен сизенә, ләкин кайдан тотынырга кирәк икәннен белми дә каушаб кала иде: бүлмә тарая башлады, тарая, тарая... менә инде ул Хәятны кысарга ук тотынды... Мондый тар урында ничек итеб фикерне эшләтергә дә, ничек итеб берәр нәрсә уйлаб чыгарырга мөмкин булсын!

Хәят иң әүвәл кулына тугры килгән бер җавапны алды, эченә акрынгына карточканы салды да бакчага чыгыб китде.

Бакча киң, җәйге кояш уенчак һәм шад иде.

Хәят, бүлмә эчендә кысылыб торыб бик арган шикелле, бакча эскәмияләренең берсенә килеб утыргач, ял итәсе килү сыман бер тойгыга чумды да, кулындагы китабын ябык килеш тезләре өстенә салыб, күзләре белән яшь яфраклары арасындан үзенә белемсез бер нәрсә эзләнергә тотынды. Ләкин ул нәрсә табылмады. Шуңа нәрсәнең табылмаганлыгындан булырга кирәк, кояш, яфрактар арасындан челтәрләнеб, Хәятның күзләренә төшдә дә бик ачык итеб көләргә тотынды. Кояш көлә, матур күзләр оялалар...

Хәят икенче эскәмиягә күчөб утырды. Хәзер инде, ял итәсе килү сыман тойгы беттеб, аның урынына бик тиз-тиз уйлысы, әллә нәрсә, бик кирәкле нәрсә эшлисе килә иде. Хәят җавапны ачды да яңадан карточканы карарга тотынды. Карточка әүвәлгедән берәз үзгәргән,

¹ Дәресе: образованный.

кэләпүш хәзер, бераз алгарак килеб, кирәкле урынын табкан шикелле иде.

Бераздан Хәят Салихны сөйләтеб карады. Салих әүвәл бас (калын тавыш) белән сөйләгән иде дә, Хәят аны картсынгалач, баритон (ачык вә урта калынлыкдагы тавыш) белән сөйли башлады. Салих, мондан да күчәб, нәзек тавыш белән сөйләмәкче булган иде дә, Хәят рәхсәт итмәгәч, аны ташлаб, яңадан баритонга күчдә.

Хәят күзләргә дә билгеле бер төс бирергә тырышыб караса да, булдыра алмады: алар конгырлык белән чем-каралык арасында билгесез килеш калдылар.

Мондан соң Хәят Салихның йортын һәм йортын-дагы тормышын күз алдына китерә башлады: йорт Рәхимовләрнекенә охшашлырак гына бер йорт; эчендә рояле дә бар; Салих һәрвакыт ак якаларын куеб йөри; кайвакытларда, өстәл янына утырыб, сәт сала; төнгә икеләр-өчләрсез йокларга ятмый; ун-унберләрсез тормый... Театрлар, концертларга йөри... итеб бер сурәт ясады. Ләкин сурәтләр аермачык чыкмыйлар, әллә ничек томан эчендән генә күренәләр иде.

Хәят үзе утырган эскәмия янындагы бер агачның яшь ботагын сындырыб алды да, берәм-берәм яфраklärын чәйнәб карады. Яфраklär ачы иделәр. Андан соң шул ук ботакның кабыгын әрчәб карады. Кабык бармаklärны яшькелткә буйый, кабыгы әрчәлгән аб-ак чыбык, юешләнеб, тайгак булып тора иде.

Хәят карточканы китаб эченә салды да, үзәндән ерак түгел бер йирдә, кояшка кызыныб ята торган мәче – «Васька»сын чакырырга тотынды. Ләкин «Васька» ялкау гына күтәрәлеб карады да, урынындан кузгалмады. Аның Хәятка бераз үпкәсе бар иде: баягынак ул үзе, аны санга тыкмыйча, алдына менәб утырам дигәндә генә ачуланыб төшергән иде. Андан соң Хәят юлларның берсе белән китдә дә, койма янына килгәч, бераз туктаб торды.

Күршеләр бакчасындан сөйләшкән һәм көлешкән тавышлар ишетеләләр иде.

Хәят койма ярыгындан йиңелчә генә бер күз салды һәм үз-үзенә генә:

– Маруся белән женихы¹ икән әле, – диде дә яңадан ағачлар арасында тулганырга тотынды... Башка вакыт булса, ул Мария һәм аның булачак киявенең болай бакчада сөйләшеб, көлөшөб йөрүләре хакында, Мариянең чытлыклығы, булачак киявенең чамадан тыш озынлығы тугрысында уйламый гына уздырмас иде. Ләкин бүген аның башына ул уйларның берсе дә килмәде.

Уйланмый иде...

Хәят бер-ике мәртәбә яңадан Салих тугрысында уйларга тырышыб караса да, аны да инде булдыра алмады.

Йомгакның башы жуялган иде...

Кинәт Хәят шәһәр өстенә күтәрелгән гөрелтене ишетә башлады. Бу гөрелте, бу шау-шуның шәһәр өстендән бер генә минутка да жуялыб торганы булмаса да, баягынак Хәят аны ишетми иде. Әмма хәзер тупас арбаларының тупас шатырдаулары, әллә кай йирдәге әллә кемләрнең нәрсәләр кычкырынулары, зур адымлы зур атларның, кубшы чабыб, дагалары белән урам ташларын сугулары – һәммәсе, ачык ишетеләб, Хәятның башына каба башлады. Ул шактый вакыт шул шау-шуга чумыб утырды. Аның башында хәзер шул гөрелтенең хак вә бар икәнлегендән башка бернәрсә дә калмаган иде.

Энә бер ак болыт. Ак ефәк флер² (флер)³ шикелле үтә күрсәтә торган болыт. Ул болыт, артына вак болытчыклар ияртеб туб-туры кояш өстенә бара. Хәят аның тиз генә барыб йитеб, кояшны каблавын тели.

Болыт килеб дә йитде. Аның белән бергә йомшак вә хуш исле йил дә килде һәм Хәятның эсселекдән арган йөзенә акрын гына исеб хәл кертде.

Шау-шу басыла төшкән, баш да иркенәб киткән шикелле булды.

Хәят яңадан портретны карарга тотынмакчы булган иде, ләкин бу вакытта ишек алдында Әминәнең тавышы ишетелгән шикелле булгач, чабыб, аңар каршы китде:

– Бире, туганым!

¹ Мария һәм вәгъдәләшкән егете (Ф. Әмирхан искәртмәсе).

² Флер – үтә күренмәле юка ефәк.

³ Кирилл хәрәфләре белән язылган.

Әминәнең тулырак кына яңак урталары эсседән матур гына кызарганлар да, бераз тирлэгәнләр дә иде. Ул да, күзләрен җитез генә уйнатыб:

– Әйдә, туганым, киен, мин сине хәзер үзебезгә алыб китәм. Кич бергә «Аркадия»га барырбыз,– диде.

Хәят уйчан гына көлемсерәде дә:

– Мин синең үзеңне йибәрмим бүген, туганым, – диде һәм, Әминәнең гажәбсенеб каравына каршы, аңар бөтен бүгенге вакыйганы сөйләб, Салихның портретын тотдырды.

Туганымны карточканы караганда, Хәят, бик төбәб, аның үзен караб торды. Әминәнең озак һәм дикъкателье карашында ошатканлык сизелә иде. Кинәт Әминә күзләрен ялкынландырды вә үзе бөтенләй ялкынга әйләнде дә:

– Барамсың, туганым? – диб сорады. Хәят күзләрен уйчан гына елмайтды һәм:

– Барыйммы соң? – диб, сорауга сорау белән җаваб бирде.

Мондан соң «туганымлар» карточканы тагы бер кат бик тәфтишләб карадылар; карточкадан гына беленеб йитми торган вак-төякне төрлечә чамаладылар да, бару һәм бармау ягына булган сәбәпләрне тикшерергә тотындылар.

Хәят бармау ягына куя торган сәбәпләрендән иң зурысы: N шәһәрәндән китәргәч¹ вә шулай итеб, ата-аналары вә дуст-ишләрендән бөтенләй аерылырга тугры килү иде. Ләкин Әминә, бу сәбәбкә бер дә исе китмичә, башка төрле сәбәпләр күрә иде: 16–17 ләрдә үк кияүгә чыкганда, кызык вакыты бик әрәм кала; бик яшәдән балалар белән «җәфаланасы» була; боларга исе китмичә, бармакчы булганда да, холкын, табигатен белмәгән, күрмәгән һәм танымаган, ул сине сөямә, син аны сөя аласыңмы икәнән белмәгән кешегә гомерлеккә хатын булу куркыныч диб уйлый иде.

«Туганымлар»ның һәр икесендә бару ягын куәтли торган сәбәпләр дә юк түгел иде. Егет – матур, бай, тәүфикълы да, ди. Егет «образауный» да: Яурупа костюмында...

¹ Китәргәч – киткәч.

Мондый егеткә дә бармаганда Борһан абзый һәм Газизә абыстайның бик кәефсезләнүләре дә мөмкин...

Кызлар мәсьәләне тагы берничә кат уйлашдылар. Уйлашкан саен, бармау ягын куәтли торган сәбәпләр берәм-берәм жуяла баралар иде.

Хәятның N шәһәрәндән китәсе килмәүгә, Әминә:

– Карчык булганчы анаң куенында ята алмассың бит, туганым, – диб җаваб бирде.

Аның каравы, Хәят һәм туганымы күрсәткән сәбәпләрне ватды:

– Кызлык вакыты эрәм кала, дисең, син, туганым. Эрәм кала диярлек, нинди хозуры бар соң аның? Болай диб, марҗа кызлары әйтсәләр, бер хәер инде: алар, ич-масам, ду килеб, әллә нинди история¹ләр ясаб гомер уздыралар. Әмма безгә нәрсә? Холкын, фигылен белмәгән кешегә бару, дисең син. Барыбер, кайчан барсаң да, шулай була бит инде ул... – диде дә, Хәят, теләгән нәрсәсен әйтеб бөтерә алмаган шикелле итеб, сүзен кисде.

Әминә уйга баткан иде. Бер-ике минут тик тордылар.

Мондан соң Әминә кинәт кенә күзләрен төзәде, батыр вә катгый тавыш белән:

– Бар, туганым, барыбер, кайчан да булса бер бармый хәл юк, – диде.

Хәят җаваб бирмәде, ләкин күзләренә чыккан салкынча вә корыча ут аның да туганымы сүзләренә ышана икәнән күрсәтә иде.

Шау-шулы ыгы-зыгысы, тынны кыса торган кызуы, тәртибсез гөрелдәве белән көндөз мине чуалта, томаландыра һәм ялкауландыра. Хәятны үзенә кирәкле мәсьәләдән аерыб тора иде. Ул бүген көн буге бары шул мәсьәлә тугрысында, Салихка бару-бармау тугрысында уйлаб йөрсә дә, бер карарга килеб йитә алмады. Әминә белән сөйләшкән сүзләр, хәтта аның шулкадәр ялкынланыб әйткән: «Бар, туганым, бар. Барыбер кайчан да булса бер бармый хәл юк», – дигән сүзләре дә Хәятка бер карарга килүгә ярдәм итмәделәр генә түгел, бәл-

¹ Кирилл хәрәфләре белән язылган.

ки аны бөтенлэй мәсьәләдән ераклашдырдылар гына. Әминә һәрвакыттагы сүзләре Хәятка билгеле бер карар бирә алалар иде. Чөнки Әминә үзе, әйткән сүзләренә чиксез-кырыйсыз ышаныб, әйткән минутта гына булса да ышаныб әйтә һәм биниһая ышаныб әйткән шикелле итеб дә әйтде, хәтта ахыргы катгый сүзләрен әйткәндә ялкынланыб да әйтде. Ләкин «бу ышанып әйтү», бу ялкынлануның үзәндә Хәят бер ышанмау, бер ялкынланмау сизә иде. Шулай итеб, «бару-бармау» мәсьәләсе, Әминә белән сөйләшкәндән соң, бигрәк буталды, бигрәк томанланды:

– Бар, туганым, бар... Бик яшьдән балалар белән жә-фаланасы була... Барыбер бармый хәл юк... Ул сине сөяме? Син аны сөясөме? икәнән белмәгән кешегә ничек итеб гомерлекгә хатын булырга кирәк?... Бар, туганым, бар... Портретына караганда матур кеше булырга охшый... Портретдан караб бер нәрсә дә әйтеб булмый, туганым. Энә теге шадра Варя¹ны белә торгансың, портретында бернәрсә беләнми, менә дигән матур диб уйларсың... Бар, туганым, бар...

Әминәнең өч-дүрт сәгать эчендә әйтеб өлгергән бу сүзләре бер-берсе янына бик тәртибсез булыб тезеләләр дә Хәятның теңкәсенә тияләр иде.

Хәят шадра Варяны белә, хәтта йомшак вә матур холкы, яхшы вә туры жаны өчен ул аны сөя дә, дуст да тота иде. Хәят Варяның жыртлач-жыртлач шадрасына бөтенлэй беләнми икәнән дә, шул караб торырга бик ямьсез Варяның портретда чиб-чибәр чыга икәнән дә һәм үзенә, Салих шулай булыб чыга калса, сөю түгел, аның йөзенә тугры карый да алмаячак икәнән дә белә һәм шул белүе белән газаблана иде.

Бервакыт Хәятның зиһенендә Салих чынлаб да шадраланыб китде. Салихның шадралары нәкъ Варяныкы шикелле икән. Хәят, куркыныб, зиһенендәге бу шадра Салихны куарга тотынды һәм, аның китмәгәнән күргәч, үз-үзен мыскыллаган тавыш белән:

* Кирилл хәрәфләре белән язылган.

– Буламы соң? Килешмэгәнне! «Ул» нишләб шадра булсын? – диде. Болай дигәч, Салих, шадрасы бетеп, портрет күрсәткәнчә матур булыб калды. Алай да Хәят, әүвәл бер күрмичә торыб, барырга риза булмаска уйлаб куйды да иртәгә анасына:

– Үзе белән белешмичә, бер сүз дә әйтә алмыйм, – диб жаваб бирмәкче булды. Мондан соң Хәят, өстендәге әллә нинди куркыныч вә авыр фарызны үтәгән шикелле, тынычлаб калды. Ләкин, Хәятның тәгажжебенә¹ каршы, бу тынычлык озакга сузылмады, йимерелде. Кинәт ар² яучылагач кына, кияүгә бару өчен генә танышу оят төсле, мәгънәсез шикелле күренә башлады. Кирәк Салихка, кирәк үзенә болай итеб танышу бик уңгайсыз, авыр һәм килешсез булыр шикелле тоелды. Белешкәч дә, сөйләшергә сүз дә табылмас, жай да табылмас да, товар карашкан төсле бер-берсендән аерылышыб, акрын гына икесе ике якга китәрләр шикелле булды: менә Салих аңар карый... Хәят аның күзләрендә:

– Йә әле, кызый, син шәбме? Миңа «катын» булырга ярарлыкмы? – дигән сүзләр күрә дә Салихдан да, үз-үзендән дә ояла, әллә нәрсәдән хурлана. Менә Хәят Салихка карый... Салих та, үз чиратында, Хәятның күзләрендә:

– Йә әле, егет, син шәбме? Миңа кияү булырга ярарлыкмы? – дигән сүзләргә күрә дә Хәятдан да, үз-үзендән дә ояла. Хәят аның оялганлыгындан бигрәк ояла. Салих да, Хәятның бу оялуын күреб, яңадан, яңадан ояла, кашларын жыера, йөзләрен чыта... һәр икесе кыб-кызыл кызарышалар...

Бу нәрсәләргә уйлаганда Хәят чын-чынлаб кызарды да, куллары белән йөзен каблаб:

– Юк, юк, булмас, булмас, мәңгегә булмас... – диде. Хәзер инде ул Салих белән никахка кадәр танышуны теләү түгел, Салих үзе танышмакчы булса да, риза була алмас иде...

¹ Тәгажжебенә – гажәпләнүенә.

² Дөресе: аңар.

Төн килде. Бөтен табигать, бөтен йир йөзе, бөтен яшь йөрәкләр шикелле, Хәят да язгы төнләрне сөя иде. Язның салкынчарак, жүеш исле төнләре, бигрәк дә ул төнләрнең шундый жүеш исле булучылыгы Хәятның йөрәгендә үзенә белемсез бер тойгы уята иде. Бу тойгыда жиңелчә генә моң, жиңелчә генә шадлык, нәрсәнедер жиңелчә генә сагыну, нәрсәнедер жиңелчә генә көтү, нәрсәгәдер жиңелчә генә куану, тагы әллә нәрсәләр бар иделәр. Хәят язгы төнләрдә бу тойгы белән исерә дә, үз-үзен онытып, томанлы рәхәтлек эченә батып кала иде.

Бүгенге төн Хәятка, үзенең салкынчарак кына аязлыгы, язлыклы жүеш исе эченә төрендереп, катгый бер карар да китерде.

Хәят, һәр көнге гадәтенчә, бакчага ачылган¹ тәрәзәсе төбенә килеп утырды да, бакчадан керә торган салкынча һаваны зур-зур йотымлар белән эчеб, әлеге үзенә билгесез тойгының томанлы рәхәтлегенә талды, һәм, шул томанлы рәхәтлек эченә төренеб, иртәдән бирле баш әйләндергән мәсьәләне салмак вә тыныч кына чишеб ташлады.

Карар булды: Хәят Салихка барырга риза! Салихка баргач, бу соңгы айларда була башлаган эч пошу бәләсе дә бөтенләй бетәчәк булды. Чөнки Хәят тормышының тойгы белән генә беләнә торган китек ягын Салих бөтенләй тутырачак...

Бу вакытта ай, йир белән күкнең бер-берсенә тоташкан йирендән аз гына күтәрелеб, Хәятка күренмичә генә, аның арка ягындан, агач башларына көмеш сыман тонык нур чөчөб тора иде. Айның күтәрелүе белән кыскара барган агач күләгәләре арасындан рида (плащ)га төренгән, башына зур читле кара эшләпә кигән Салих килә! Хәят кайчандыр театрда, шундый бер бакча буйлаб, шундый бер егетнең үзенең сөеклесе янына килгән күргән иде. Салихның да кулында, теге егетнеке шикелле, бер думбрасы бар икән. Ул, шул думбрага бик матур

¹ Чыганакта әлеге сүз ике тапкыр кабатланган.

чиертеб, кычкырыб жырлаб, Хәят утырган тәрәзәгә таба килә икән...

Салихның «Сөям сине» дигән сүзсез жырлана торган жыры бөтен бакчаны яңгыратса да, Хәятдан башкаларга: Борһан абзый, Газизә абыстай һәм Бибигә ишетелми икән, ләкин Хәятка аермачык ишетелә икән.

Болай яшерен генә килгәч, Салих, билгеле инде, Хәят янына кермәкче булыб килә. Ул тәрәзә аркылы керер... Кергәч, билгеле инде, Хәятның матурлыгын мактаб, баритон тавыш белән жырлар; андан соң, үзенә барырга риза булган өчен Хәятның маңлай, яңак, күз һәм иренләрендән үбәр; Салихның куе мыегы Хәятның йөзен дә, борынын да кытыкландырыр...

Боларны хыялына китергәч, Хәят чын-чынлаб да кытыкланыб китде, кызарынды һәм, үз-үзендән оялыб, мендәренә барыб капланды да:

– Илаһи, мәхәббәт бир! Илаһи, гомерлек мәхәббәт бир инде! – диде.

Бу теләк кызлык вакытының иң ахыргы вә шуның белән бергә иң куәтле теләге иде.

Хэят

2 нче кисәк

Йөрәк ашкынмый, ыргытылмый, артык сизелүлек
бернәрсә тоймый...

Хәят белән Салихның туге нәкъ башка татар бай балаларының туйлары шикеллүк булды: һәр ике яқдан әллә ничәшәр кат бүләкләр йибәрешделәр, һәр ике яқдан ул бүләкләрне табын-табын хатынлар жыеб күрсәтделәр, йөз кеше ашаб бетерә алмаслык зур-зур как тушлар бирешделәр, аларны тагы кешеләр чакырып күрсәтделәр. Әллә кемләргә, әллә нәрсәләре өчен бирнәләр бирешделәр. Әллә кемләр ул бирнәләр аркасында үбкәләшеб дә бетделәр.

Г шәһәрәндән бай-бай кодалар килделәр, алар янына N шәһәрәнең дә бай-бай кешеләре жыелдылар. Бу кешеләр тавыш-тынсыз гына тамаклары туйганчы ашадылар, берәр йотым ширбәт эчделәр, шалтыр-шолтыр акчалар салдылар да таралдылар.

Кыз ягы да, егет ягы да тагы бүләкләр бирешделәр, тагы бирнәләр йибәрешделәр һәм Г шәһәрәнең дә, N шәһәрәнең дә әллә кемләренә:

– Байларныкы байларча була инде, – диб сөйләгәнләрен ишетешөб, һәр ике як беркадәр куанышдылар...

Мәшәкәте күб, кызыгы юк бу нәрсәләрне бик чынлаб вә бик текмәкләб эшләб йөри торгач, августның бише дә килеб йитде. Бүген Хәяткә кияү керәсе (зөфаф буласы) иде.

Хәят бүген көне буге башына бик каты ис тигән кеше шикелле миңгерәүләнеб йөрдө. Аның йөрәге бик каты сикерә, бөтен тәне бер кыза, бер туңазы¹ һәм бөтен тормышында курку сыман бер каушау сизелә иде. Газизә абыстай аны аулак бер бүлмәгә алыб керөб, кияү белән ничек-ничек мөгамәлә итү тугрысында үзе тиешле табкан сүзләрен сөйләде. Хәят бу сүзләрне бик тыңлаб торса да, аңламады: ул берәм-берәм сүзләрне дә аңлый, жөмлә төзелешен дә аңлый, ләкин бөтен бу сүзләрдән ниңди мөгънә чыкганлыгын аңлай алмый иде. Бары Газизә абыстайның кат-кат әйткән бер сүзе генә аның колагын яңгыратыб калды; анасы аңар әүвәл күрешүдә Салихның кулын үбөб күрешергә кушды:

¹ Туңазы – туңа.

– И-и, әувәл күрешүдә ир булган кешенең кулын үбөб күрешергә кирәк!

Бүгөн көне буге Әминә дә кияү керәсе йортда булды. Ул һәм Хәят күбрәк вакытларын бер бүлмәдә бикләнеб уздырдылар. Хәят аңар анасының сүзләрен һәм Салихның кулын үбөб күрешергә кирәк, дигән киңәшен сөйләгән иде, ул бер дә яратмады: кашларын берәз чытды, йөзен йиңел генә жыерды да:

– Китсәнә инде, туганым, хурланмыйча егетләр кулын үбөб торырга... Бер дә үбә-нитә торма, туганым, үбәсе килсә, Салих үзе синең кулыңны үбөб күрешсен. Ир, имеш; ир булса, ни соң, ир булса, ни булган? – диде.

Хәят үзе дә Әминәчә уйласа да, эшкә килгәч, анасы сүзен тотумы яки туганы сүзен тотумы яхшырак, килешләрәк буласын ачык билгеләб йиткерә алмый абдырады. Әллә нинди бер һавалылык аңар туганымы сүзен тотарга куша иде. Моңар кадәр аны чолгаган рус егетләре үзләре аның – Хәятның – кулын үбә иделәр; бүгөн генә инде ул иң әувәл күргән бер егетенең кулын әувәл күрешүдүк һичбер сәбәбсез үзе үбсә, кызыкның, матурлыкның хөрмәтен жуйган була шикелле; Хәят моны үзүзенә ачык әйтеб күрсәтә алмаса да, йөрөгәнең әллә кайсы бер чите белән шулай итеб аңлый иде. Ләкин икенче якдан әллә нинди белемсез бер курку аңар анасы сүзен тотарга куша, аны көчли, ирексезли дә абдырашда калдыра иде. Берәз абдыраш... яңадан берәз абдыраш... андан соң курку йиңде дә, Хәят күңеленең теләмәвенә вә риза булмавына карамыйча, анасы сүзен тотарга, ягъни Салихның кулын үбөб күрешергә уйлаб беркетеп куйды.

Бу карар Хәятның кызык көнләренең соңгы карары булды.

Кич үзенең серле кара пәрделәрен салындырды. Дөнъя адәмләр күзендән яшеренергә, аларга тагы да белемсезрәк, тагы да серләрәк булырга тырышкан шикелле, карангылыкка батды. Бөтен тирә-якка тынлык, тынычлык иңде. Әмма Гыймадовлар өендә, моның киресенчә, ыгы-зыгы вә шау-шу арта, арта да арта иде: монда әллә кемләр, бүгенге эшләр Хәят белән Салихдан

да бигрәк үзләренә гаид булган¹ шикелле итеб, ah-vañ килеб йөриләр, ашыгалар, ашкыналар, каушыйлар, буталалар, әллә нәрсәләренә жыештыралар, әллә нәрсәләренә хәзерлиләр иде. Шул ук әллә кемләр Хәятны, карават чаршавы арасына китереб куеб, аяк өстен Салихны көтәргә кушдылар.

Хәятның минутлары акрын һәм эч пошырыб үтәләр; фикернең бернәрсә уйлыйсы килүдән бигрәк, бернәрсә дә уйламый ял итәсе килә иде.

Бервакыт өй эчендәге шау-шу кинәт тагы да көчәеб китде дә, кинәт, кырт киселгән шикелле басылды. Бу – кияүнең килеб йиткәнлеген белгертә иде. Менә нәкъ шул вакытта гына Хәятның исенә бернәрсә төшде: аңар анасы кияү көткәндә укый торырга бер дога өйрәткән иде, менә шул доганы укырга хәзергә кадәр аның исенә килмәгән икән. Үзенең «шундый тиешле» бернәрсәне онытуындан каушанкыраб, Хәят хәзер ул доганы укымакчы булыб карады, ләкин булдыра алмады, чөнки доганың нинди сүз белән башланыб киткәнлеген дә аның хәтеренә килми иде. Мондан соңгы эшләр әллә ничек Хәятка артык сизелмичә, тоелмыйча үтделәр. Ул эшләр белән аның арасында ниндидер бик калын бер пыяла тора да, һәммә нәрсә шуның аркылы гына, сыздылыбыздылы булыб кына күренә шикелле иде.

Салих да аңар шул пыяла аркылы күренгән шикелле булды: Хәят аның ишекдән керүен, үз янына килүен, күрешергә кул сузуын – һәммәсен томанлы итеб күрде. Салих күрешкәндә аның маңлаен үбде бугай, бу аның кулын үбәргә бөкерәя башлаган иде дә, ул ирек бирмәде бугай, һәм бу эшләр һәммәсе калын пыяла аркылы, бөтен тирә-якны каблаган томан эчендә эшләнде бугай... Хәят Салихның матур күзле, тенор тавышлы икәнен дә бер-ике сәгать утыргач, чәй эчеб бетерер алдындан гына белде.

Чәй янында сөйләшергә сүз булмады: Салих башлаб карады, Хәят эләктерәб китә алмады. Бервакыт Хәят үзе башлаб караган һәм Салих инде эләктерәб дә киткән иде,

¹ Гаид булган – караган.

ләкин озакка сузылмады, бетде: сүзләр бөтен көчләрә белән әйтелмәскә, сөйләнмәскә тырышалар иде.

Шактый вакытлар узгач кына Хәятның күз алдын каблаб тора торган томан акрын гына тарала башлады һәм бары шул вакытда гына ул Салихның матур һәм сөйкемле егет икәннен шактый ачык итеб күрде. Ләкин бу матурлык, бу сөйкемлелек Хәятда үткен бер тойгы тудыра алмады: күзләр рәхәтләнәләр, әмма йөрәк ашкынмый, ыргытылмый. Артык сизелерлек бернәрсә тоймый иде, ки тойгы ничекдер бер читендәрәк яшеренә, нәрсәгәдер юл куеб тора шикелле иде. Хәят кыска гына бер вакытда Салихның үзенә «ир», үзенә аңар «хатын» икәнлеген дә уйлаб алды. Ләкин бу уй да аның йөрәгендә әллә нинди үткен сизелерлек бер тойгы кузгата алмый, әллә ничек ялкау вә салкын уйлана иде: Салихның «ир-кияү» булуычылыгы, Хәятның аңар «хатын» булуычылыгы бертөрле заказ кушылыб эшләтелгән, гадәт шулай булганлыктан эшләнгән нәрсә шикелле иде, ки болар һәр икесенә үткен йөрәкне катырак вә ешрак тибдерерлек булыб сизелми иде. Азан ишеткәч, дога укый башлау – ашаб бетергәч, бит сыпырыб кую кебек, теләү-теләмәүгә карамыйча, үзүзүндән эшләнәб ташлана торган эшләр шикелле, Хәятның Салихка «хатын» вә Салихның аңар «ир» булуы да теләү вә кирәксенүдән бигрәк, «тиешлек» өчен эшләнгән эш төсле иде, ки күңел вә тойгы әллә ничек катышмыйча читдә вә керешсез калган иде.

Төннең бер вакытында Хәят, үзенә мәгълүм түгел бер сәбәб белән, егълады. Бу егълау шадлык егълавы булмаган шикелле, кайгы егълашы да түгел. Бәлки үткән кызлык вакытын күңел тулыб озатыб калу иде.

Салих бу көтелмәгән егълашдан әүвәл каушаб вә куркыб китсә дә, тиз арада үзүзүненә киләб, Хәятны жуагырга керешде. Аңар өйләнгән бер дустан бу хакта сөйләб керткән иде.

Хәят тиз туктады. Салих аны кадерләб иренләрендән, күзләрендән үбде.

Ят, билгесез һәм куркыныч кеше

Берничә көндән соң Салих Хәятны «Идел» өстендә йөртергә алыб чыкды.

Кияү белән кыз пристаньгә төшкән вакытта көн егъларга торган сыман йөзен чытыб карангы вә күңелсезләнеб торса да, пароход шәһәрдән китәр вакытларга таба ачылды: кыйбла ягындан искән йил белән болытлар таралышдылар, алар астындан ялтыраб кояш чыкды.

«Кияү белән кыз» Идел елгасында йөри торган пароходлардан иң матур вә иң зиннәтле берсенең беренче классында ике кешелек каютка урынлашыб йиткәндә пароходның китәр вакыты да йиткән иде.

Шәһәрдән аерылыб китү Хәятны әллә ничек ямансулатды, аның егълысы килгән шикелле булды. Пристаньдә калган ата вә анасының яулыклар селкеб озатыб калулары Хәятның күңелен йомшата вә аны үз-үзенә бик еракка китә торган, бик озак вакытка аерыла торган кеше шикелле хыял итдереб моңландыра иде. Күзләренә яшь тула башлаганын күреб, Салих аны пароходның башына таба алыб китде дә шәһәр тирәсендәге тау, аның өстендәге урман, агачлар арасындан матур-матур күренеб тора торган дачалар тугрысында сүз башлады.

Озакламый пароход Мясликовлар дача тугрысына йитде. Алар бу ел да шул әүвәлдәге дачаларында торалар иде. Хәят Салих кулындагы бинокльне алыб, агачлар арасында күренеб тора торган дачага төзәде, андан соң яр буендагы эскәмияне эзләб табды. Ах, бу эскәмия! Кайчандыр Хәят да аның өстендә утырыб, «Идел» елгасының күренешләрен тамаша кылган иде! Эскәмия тирәсендә кешеләр күренәләр иде. Хәят аларны яхшылабрак, тырышыбрак карый башлады: энә Лиза, энә Люся, энә Михаил, и-и-и, Михаил; бие-сыны, эшләпәсен берәз кыңгыррак киюе, кулындагы таягын тотышы – һәммәсе, һәммәсе аныкы, Михаилныкы... Хәят бинокльне инде аңар гына төзәб карый башлады. Бөтен бу төркем әллә ничек бик кызыклы, бик шад вә бик рәхәт утыралар, бик күңелле сөйләшәләр шикелле, әле ул эскәмия тирәсендә яз хөкем сөрә, пароход өстендәге төсле көз жиле исми

шикелле булыб китде. Хэят үткән гомерен, шул эскәмия өстендә Михаил белән рәтдән утырыб уздырган бер сәгатен сагынган шикелле булды.

– Яр өстендәге кешеләр танышларың булыб чыкдылармы әллә? – диб сораб, Салих һаман эле бинокль аркылы Михаилны караб тора торган Хэятны уятыб йибәргән шикелле итде. Хэят кинәт бирелгән бу сөальдән¹ кызарыб, каушаб китде. Аңар Салих моның Михаилны караганлыгын вә күңелендән нинди тойгылар уздырганын белгән дә, шуңар болай диб сораган шикелле тоелды. Тиз генә бинокльне күзләрендән алды да, ул юаш, оялчан вә жөрьятсез генә караш белән күзләрен Салихка төшерде. Салихның йөзе башка вакыттагы шикелле ачык, хәтта шад булса да, Хэятка ул берәз уйчанрак, загадочное²рак тоелды.

– Эскәмиянең бирге башына утырган кыз Лиза Мясникова дигән кызга охшый; шул түгел микән диб, карыйм да, аерым ачык күрәб йиткерә алмыйм, – диб, Хэят яңадан бер кат Салихка күз төшерде дә:

– Ник аның йөзе болай уйчан, загадочный? Ул әллә нәрсә уйлый. Минем жавабыма бөтенләй ышаныб йитми бугай: ләкин ышанмаганын әйтергә дә теләми бугай, – диб уйлады. Салих:

– Кайда әле, мин караб багыйм? Яхшылаб күрә алсам, мин сиңа аның нинди-нинди кыз икәнән сөйләрмен, – диб, бинокльне алыб карый башлады. Хэят әллә ничек уңгайсызланыб:

– Ул ышаныб йитми, ышанмый, – диб уйлады. Аның йөрәге әллә ничек кәефсезләнде, әллә нәрсәдән кысылды.

Берәздән алар каютларына керделәр. Ятаклары кызыл хәтфә белән тышланган, ибле вә матур каютның тәрәзәсе пароход селкенешендән берәз калтыраныб, өзлексез дерелдәгән тавыш чыгарыб бара иде. Хэятның башы йиңелчә генә әйләнгән шикелле булды, берәзгына тыны кысылды да, ул ятакларның берсенә утырды. Салих да аның янына утырды. Хэят аңар күтәреләб

¹ Сөальдән – сораудан.

² Кирилл хәрефләре белән язылган.

караганда ул туб-тугры Хэятка караб торадыр иде. Бу карашдан Хэят куркыб китде:

– Хо́да белэ, нэрсэ уйлый торгандыр ул. Аның башында, күңелендэ нэрсэ бар? Нэрсэ? – диб уйлады.

– Чынлаб да, Салихның уйлары, тойгылары Хэятка бөтенлэй карангы, белемсез бит. Хэер, Хэятныкы да Салихка шулай ук инде. Алай булса да, бу белемсезлек шушы минутка гына Хэятка куркыныч, бик куркыныч тоелды. Ул үзен эллэ нинди бөтенлэй ят, бөтенлэй белемсез, загадочный¹ бер кеше белән бергэ эллэ нинди белемсез сэфэргэ чыкган, куркыныч сэфэргэ чыкган шикелле итеб күрде. Бу куркыныч тойгы озакка сузылган булса, эч пошу вэ куркыныч моңлану белән Хэят, бәлки, егълаб да йибэргән булыр иде, ләкин аның бәхетенэ каршы бу тойгы озакка бармады: Салихның йомшак вэ иркәләү тавышы белән:

– Нэрсэдән улкадэр моңландың? – диюе һәм үбүе теге тавышны, бернэрсэсен калдырмыйча, таратыб йибәрде. Хэят Салихның кочагынарак керэ төшде: ул үзен бик ямьсез төш белән басдырылыб ятканда уяныб киткән кеше сыманрак итеб тоя иде.

Бераздан «Яшьлэр» тагы пароход өстенэ чыкдылар. Көн кояшлы, күңелле, фэкать жилдэ генэ бераз көзлек сизелэ иде. Пароход инде шәһэрдән ерак киткән. Артда шәһэрнең иң озын чиркәве башындагы тэренең кояшдан ялтыравы һәм ниндидер озын, бик озын бер моржадан чыга торган кие кара төтеннең вэкарь² белән сузылыб барышы гына күренэлэр иде.

Салих белән Хэятның сэфэрлэре башда шактый кызыклы үтде. Урыны-урыны белән кайсы бер агачларның яфраклары саргая башлаган булса да, «Идел»нең тирэсендэ эле жэйлек бөтенлэй жуелыб бетмэгән вэ шунлыктан матур-матур урынлар күренеб-күренеб калалар. Туктаб калган пароходның янындан агыб-агыб үтеб киткән төсле көзне үзлэре белән ияртеб артка алыб китэлэр иде. Матур зур пароходның өстендэге эледән-эле алмашыныб тора

¹ Кирилл хэрэфлэре белән язылган.

² Вэкарь – горурылык.

торган матур киенгән, затлы (вкуслы) вә килешле чистарынган вә бизэнгән халык күзләрне ялыкдырмый, ардырмый вә шунлыктан эчне дә пошырмый иде. Әледән-әле очраб тора торган пристаньлар пароход тормышын бер-кадәр төрләндерә иделәр.

Пароход зур шәһәрләрнең берсенә туктагач, Салих Хәятны йөрттергә алыб чыкды һәм яхшы урамларны бер кат әйләндергәч, зур бер магазинга алыб керде. Бу алтын әйберләр вә кыйммәтле ташлар магазины иде. Монда алар бриллиант кашлы бер беләзек сайладылар. Иң соң мода белән эшләнгән киң, калын вә авыр, жемелдәб тора торган шактый зур бриллиант кашлы бер беләзекне 500 сумга алыб, Салих Хәятка бүләк итде:

– Бу сиңа, Хәят, әүвәлге патишествоиямезнең памяте.

Салих сүз арасына бик күб русча сүзләр катышдырып вә ул сүзләрнең кайсыберләрен әллә ничек бик ямьсез яңлыш итеб сөйли иде. Яңлыш тәләффыз әйтелеб¹ кысдырылган бу сүзләрне Хәят башдарак әллә ничек игътибарсыз уздырган булса да, соңга таба шул яңлышлар аркасында ул «Салих бик образованный түгелдер, ахры» дигән карарга килгән иде. Гыйлем, образованиесез руслашкан татарларның бик күбесе шикелле Хәят да «русча яхшы сөйләшмәгән кеше “образованный” була алмый» диб уйлый иде. Бу юлы да ул Салихның «патишествоие» дигән сүзендән берәз елмаеб куйды. Ләкин соңдан ул сүзне дә вә аның яңлышлыгын да онытып, ул үзәндә уңгайсызлану сизенде: Салихка рәхмәт әйтергәме, юкмы, әйткәндә мондый кыйммәтле бүләк өчен ничек итеп рәхмәт әйтергә кирәклекне билгеләб бетерә алмый иде. Бер минут торгач, ул жәһәт кенә итеб:

– Рәхмәт, – диб куйды да тиз генә сүзне беләзекнең матурлыгына күчәрде. Хәятка бу беләзек чынлаб да бик ошый. Аның Рөкыя вә Әминәләрнекенә караганда матуррак вә кыйммәтләрәк булуы Хәятны әллә ничек кәефләндерә иде.

«Яшьләр» пароходда ике тәүлек бардылар. Андан соң бер шәһәргә төшеб, анда бер көн тордылар да Нга кайтырга чыкдылар.

¹ Тәләффыз әйтелеб – сөйләп, әйтеп.

Кайтканда бер көн һава бик бозык булды: бөтен күк йөзен тигезләб каблаб алган буталчык төтен сымак болытдан вак һәм эчпошыргыч яңгыр коеб тора һәм төн ягындан ачы көзге йил сыкраныб исеб, бөтен «Идел» өстенә зәһәр һәм эчпошыргыч жылак көзлек жәя иде. Пароходдагы башка халыклар шикелле безнең яшьләремез дә бүген көн буе эле каютда, эле залда утырыб, вакыт уздырырга ирексез булдылар. Әллә ничек, сөйләшергә сүзләр дә табылмый, табылганлары да кыска вә койрыксыз булыб чыга башладылар. Зал да, кают да аларны ялыктыра, туйдыра башлады. Салих салон өстәлендә аунаб ята торган русча бер газетаны иренә-иренә башындан ахырына кадәр укыб чыкды. Икәүләшеб бергә алар бер сурәтле журналны да башындан ахырына кадәр ике-өч мәртәбә караб чыкдылар. Гадәтләрендән артык һәм озаклаб-озаклаб чәй вә кофе дә эчеб-эчеб карадылар; алай да эле йокы килгәндәге шикелле авызларны зур-зур ачыб иснәнеб утырырга әллә никадәр вакыт артыб калды.

Шулай пошыныб утырганда бервакыт Салих юкка чыкды. Ничекдер бер дә сизелмичә, тоелмыйча гына ул Хәят янындан кайдадыр киткән иде. Хәят әүвәл күзе белән генә залның почмакларын каранды, аларда ул күренмәгәч – бәлки жуынырга киткәндер диб уйлаб, берәз вакыт утырган урынындан кузгалмыйча гына аны көтде һәм чирек сәгатьләр, екерме минутлар үтеб дә ул һаман күренмәгәч, каютка кереб ятмады микән диб уйланыб, анда китде. Хәят үз каютларының ишеге төбенә йиткәндә коридорның икенче башындан каршыга килә торган Салихны күрде. Ул әллә ничек жәһәт-жәһәт, ләкин йомшак-йомшак басыб килә иде.

– Каютка мени? Әйдә, әйдә. Кофе-фәлән заказать итикме? Әллә мороженое¹ китертәме? Әйдә эле, шулай итик эле, Хәят. Ни болай жоклаб торырга! Әллә кавын китерергә әйтикме, чат шикәрдән генә ясалган кавын? – диб, Салих әллә ничек майланыб, елмаеб, Хәят

¹ Кирилл хәрәфләре белән язылган.

янына килеб йитде дә аның бер иң башына йомшак кына итеб кулын куйды.

Салихның болай йиңел сүзчәнләнеб, майланыб, күзләрен әллә ничек кенә елтыратыб килүе Хәятка әллә ничек ятырак һәм гажәбрәк тоелыб китде. Салих каютка кергәч дә туктамады:

– Второй классда минем таныш бер коммерсант бар икән. Таныш кына да түгел әле, приятель. Приятельнең дә ниндие тагын, менә дигәне. Шуның янына барыб сөйләшеб килдем әле...

Хәятның борынына Салихның тынындан әллә нинди ят бер ис килеб бәрелде. Күзләренең елтыранулары, кинәт сүзчәнләнеб китү һәм сүзләренең әллә ничек гадәтдәгедән башкарак рәвешдә сөйләнүе – болар һәм-мәсе бергә жылыбы, Хәятка теге иснең нинди ис икәнән аңлатдылар:

– Ул исергән! Ул әллә кая барыб, эчеб килгән! – диб уйлады да, Хәят, курку вә эч пошу катыш бер тойгы белән урынына сеңеб калды: аның жөрәге жулаб китде, ачы сызланды. Салих һаман әле шад елмаеб, сөйли дә сөйли иде. Хәят бу сүзләрне тыңларга да теләмәде, тыңламады да, ишетмәде дә. Бу минута аңар Салих бөтенләй, бөтенләй ят, куркыныч ят кеше булыб калды. Хәят күзләренә килгән яшьләрне көчкә-көчкә генә тыеб:

– Ул эчә икән! Мин аны бер дә белмәдем бит, – диб уйланды. Салих аңар бөтенләй билгесез, куркыныч билгесез кеше иде. Хәятның күзләренә яшь килгәнән күргәч, ул әллә ничек кинәт айныб китде: кәефләнеб сөйләб утыра торган, бер-берсенә ябышыб йитә алмаган сүзләрен кинәт кисде дә бөтенләй чынлыккы һәм аек тавыш белән:

– Хәят, кәефең юкмы әллә?– диб сорады. Шушы сорауны гына көтеб торган шикелле Хәят:

– Син эчеб килгәнсең бит, син исерек бит, – диде дә, күзләрендәге яшен тотта алмыйча, тавышсыз гына егълаб йибәрде. Көтелмәгән бу күңелсезлек Салихны бөтенләй, бөтенләй айнытыб йиткерде. Ул каушаб, каударланыб Хәятны жуатырга керешде, үбде һәм:

– Теге урыс көчлөб берэр ыстакан пива эчертде, эч-мәсәң яхшы түгел, безнең иң зур эш итә торган кешемез... – ди, ди, буталыбрак үзенең гөнаһысының заруриятдән¹ чыкганлыгын исбат итәргә тырышыб бераз ялганланды. Дөресте ул сөйләгәнгә караганда бераз башкарак иде: второй классда Салихның танышы да, фәләне дә юк; ул үзе махсус барыб, ике бутылка сыра эчеб килгән иде.

Хәят тиз генә туктады да күзләрен сөртте. Хәзер инде Салих аңар баягы шикелле куркыныч тоелмый иде. Шулай да, булыб узган бу күңелсезлек аның йөрөгөндә кытыршы бер эз калдырды һәм аны үзенең киләсе тормышы хакында тирән вә эчпошыргыч уйга төшерде.

Икенче көн һаваның ачылыб, жылыныб китүе безнең юлчыларымызны уңгайсызлыктан коткарды, алар инде бүгенне пароход өстендә пошынмый гына утырдылар.

Нга кайтыб йитәр алдындан Хәят бераз вақыт сөйләшмичә, әллә ничек кенә уйга батыб йөрдө:

– Салихның кичә «эчкәнен» Газизә абыстайга сөйләргәме, юкмы? Сөйләргә дә, сөйләмәскә дә тиеш шикелле иде. Шактый уйланыб йөргөч ул:

– ... Бәлки ул чынлаб да теге урыс кыстаганга гына, бик аз гына эчкәндер... Юк! Әле үк сөйләргә кирәкми! – дигән карарга килде дә әллә ничек тынычлаб һәм ачылыб китде.

Пароход шәһәргә якынлашкач, безнең юлчыларымыз, каюталарына кереб, нәрсәләрен жыештырыб куйдылар. Салих Хәятка йомшак кына иркәләб кенә караб:

– Менә кайтыб да йитдек! – диде. Хәят пароходдан килгән ялкаулык үзөндүк калсын да дигән шикелле итеб, йиңел генә киерелде. Һәр икесе дә кайтыб йитүләренә шадланганлар шикелле иде.

Сөям бугай...

Салих үз шәһәренә кайтыб килергә киткәч, Хәят бер кичне туганымларында кунды.

Рәхимә абыстай кечкенә балалары һәм Рөкыя белән бу ел жәй башындан бирле Ялтада тора, шунлыктан бу

¹ Заруриятдән – чарасызлыктан.

шәһәрдәге йортларында әллә нинди кардәш карчыклар белән Сәгыйд һәм Әминә генә торалар иде. Хәят кунган көнне Сәгыйд дә фабрикаларында булды.

Рәхимәләр өендә һәрвакыт шау-шу, ыгы-зыгы күреб өйрәнгән Хәятка бу көнге кешесезлек һәм тынлык әллә ничек ят һәм шыр тоелып китде дә, ул Әминәдән:

– Рәхимә абыстай да, Рөкыя да өйдә булмагач скучнодыр, туганым? – диб сорады. Әминә кашларын күтәрәнкерәб баш селекте:

– Бер көнрәк скучно була башлаган иде, хәзер оны-тылды тагын. Бер арада без абый белән бик часто¹ Аркадия бакчасына барамыз диб, ул, кечкенә генә бер тыныш ясады да, күзләрен уйнаклатыбрак сүзен дәвам итте:

– Анда бик күңелле була. Безнең абый андагы һәммә артистлар һәм артисткалар белән знакомъ². Кайсылары белән мине дә танышдырды. Әле үткән атнаны анда яңа артист килде. Открытый сценада бик көлке куплетлар жырлый. Шәһәрнең байларын да эләктерәб ала, фонарьларның начарлыгындан да әллә нәрсәләр жырлаб көлә... Бик көлке инде... Бик күңелле артист...

Хәят ялкау гына елмайды:

– Син, туганым, влюбиться³ итмә тагын аңар...

Бәлки укучылар дикъкаты иткәнләрдер, гади сүзләр сөйләшкәндә минем Хәятым русча кысдыручан түгел. Ул шома гына итеб татарча сөйли белә. Теге сөю-мәхәббәт мәсьәләсенә килгәч, ул инде русча сүзләр кысдырмый сөйли алмый. Күрәсезме, ул туганымына «син, туганым, аны сөеб куйма тагын» диясе урынга «влюбиться⁴ итмә тагын аңар», ди. Чөнки ул сөю тугрысында русча итеб кенә уйлый ала, чөнки ул сөюне рус жәмгыятендә генә була ала торган бер нәрсә шикелле итеб күрә, чөнки ул әүвәлге «сөям» дигән сүзне рус авызындан русча итеб ишеткән; чөнки ул «люблю»⁵ дигән сүзне берәү

¹ Кирилл хәрефләре белән язылган.

² Кирилл хәрефләре белән язылган.

³ Кирилл хәрефләре белән язылган.

⁴ Кирилл хәрефләре белән язылган.

⁵ Кирилл хәрефләре белән язылган.

дә гөнаһка санамый, әмма «сөям» дигән сүзне эти, әни, абый, күрше-күрпеләр – һәммәсе гөнаһ хисаблый икәннән белә. Чөнки... Чөнки...

– Кара әле, туганым, мин бер кызык хәбәр ишетдем әле, – диб, Әминә үзе сөйләб утыра торган ниндидер сүзне кырт кисде дә, әллә кая ашыккан төсле итеб жә-һәтләб:

– Теге чәйче Виноградовның Мәскәүдә укый торган кызы Ольга¹ бер мөселман студент белән аталарындан качкан, ди бит – диде дә, кечкенә генә тыныш ясаб алыб:

– Ул студент теге үткән кыш безнең белән белешергә теләб, белешә алмый калган матур студент түгел микән? – диб, туганымына карады. Хәят бу хәбәрдән һәм гажәбләнгән һәм абдыраган шикеллерәк күренә иде. Ул ышаныб бетмәгән шикеллерәк итеб, Әминәдән:

– Мөселман студент белән ди мени? – диб сорады да жаваб көтмичә:

– Алай булса, шул Гали белән була шул инде... Арсланов иде бит аның фамилиясе? – диде.

Әминә Галинең исемен дә, фамилиясен дә оныткан икән; хәзер туганым әйткәч, аның да исенә төшде дә ул:

– Шул инде, шул! Миңа бу хәбәрне абый сөйләде. Ул: «Арсланов дигән татар студенты белән качкан икән», – дип сөйләгән иде. Аңар сөйләгән урыслар «Арсланов»ны «Арсланов» диб бутаган булалар инде, – диде. Хәят әллә ничек уңгайсызланган сыманрак итеб, туганымына карады, ләкин бер сүз дә әйтмәде. Әминә дә берәзгә бөтенләй-бөтенләй сүзсез калды. Бер-ике минутка бүлмәдә әллә нинди күңелсез һәм уңгайсыз тынлык булды. Андан соң Әминә кинәт кенә утырган килеш сынын турайтды, елмайды, ялкынланды да хиссиятләнебрәк:

– Мөселман студент маржа кызын алыб качса, әйдә, туганым, без дә урыс белән качабыз, – диб, көлеб йибәрде. Хәят елмайды:

– Мин озакламый Салих белән качам инде, – диде. Аның тавышында әллә нинди бер корылык, ялкынсыз-

¹ Кирилл хәрәфләре белән язылган.

лык сизелә иде. Кияүгә чыгу белән кызлык тормышындагы үз өлешен бөтенләй алыб бетергәнгә хисабаганга һәм Гали белән үз арасында һичбер мөнәсәбәт булмаганга күрә, ул аны Ольгадан¹ көнләшми. Ләкин матур бер мөселман студентын «маржа» кызындан көнли. Маржа кызына аны әрәмсенә; әгәр тәгъбир² дөрест булса, бу эшдә ул үзенең татар мөселман кызлыгына бер кимсетү тоеб, кәефсезләнә иде:

– Теге вакытта аның белән танышмаганмыз ук яхшы булган, туганым, – диб, ул Әминәнең көлүен кисде.

– Ник яхшы булсын? Ник? Наоборотъ³. Әгәр без аның белән танышкан булсак, ул Виноградов кызы белән белешеп дә йөрмәгән булыр иде. Без танышмагач, ул аның белән беленешде бит. Вечерның ахырына таба гына ул аның белән күренде бит... – диб, Әминә буяб бераз каралтылган кашларын жыерды да сүзен беразга гына кисеб торды. Андан соң кинәт ялкынланыб:

– Үзем ир кеше булсам, туганым, үзем дә маржа алыб качар идем эле. Мөселман кызы белән танышырга да, сөйләшергә дә ярамагач, нишлисең соң? – диб көлеб йибәрде.

Бер якдан караганда Әминә бу сүзләрне бик чынлаб, уйлаб вә аңлаб сөйләгән шикелле күренә, икенче якдан караганда, аның көлеб йибәрүе бу сүзләрне уйнабрак, мөзах⁴ сыман итеб сөйләгәнлеген күрсәтә шикелле иде. Шулай да булса, Хәят бу сүзләрдә әллә нинди бер дөрестлек һәм үткенлек сизенде дә, эчендән генә: «Бер якдан караганда шулай шул инде», – диб уйлаб куйды. Ләкин болай диб уйлау да аның әүвәлге тойгысын, бу вакыйганы ишетеп кәефсезләнгәнлеген жуймый иде.

Бу вакыйгада Әминәнең тойгылары Хәятныкына бөтенләй башка иде. Маржа кызы белән качкан студентның Гали икәнлеген белү аның күңелендә кәефсезлек

¹ Кирилл хәрефләре белән язылган.

² Тәгъбир – төш юрау.

³ Кирилл хәрефләре белән язылган.

⁴ Мөзах – мезәк.

тудырмады. Билгакес¹, йиңелчә генә кәефләнү шикелле бернәрсә тудырды: бу вакыйга белән әллә нәрсәдән үч алынган, ниндидер Әминәгә бик дошман бер эшдән, бер гадәттән үч алынган шикелле иде. Аның әллә кемгә, йә әллә нәрсәгә караб,

– ... Ә шулаймы? Алай булса, менә Галиегез маржа кызы белән качды! – диб әйтәсе килә шикелле иде. Ул «мөселман» студентын да маржа кызындан көнләмәде, чөнки мөселманлык, түгеллек мәсьәләсе хәзер инде андан беркадәр ераклашкан, гомумән булмаса да, мөселманлык вә түгеллекнең сөю вә сөешүгә килеб катыша торган кыйсеме аның карашында арткы сафка чигенгән иде. Соңгы еллар, хосусан, менә бу үткән жәй Әминәнең табигатен әллә ничек сәекдырганлар һәм тойгыларын бик тиз була вә бик тиз бетә торган ясаганлар иде ки, ул йиңел уйлаучан һәм тормышдагы бик күб нәрсәләргә шул көн, шул минутында кызыклы үтүе ноктасындан гына караучан булып киткән иде. Бу кызыксыз мәсьәләдән күчәб, Хәят:

– Бу калфагыңны кайчан эшләтдең әле, туганым? Кайда әле, салыб бир әле, бигрәк киң кырпулы, – диб, Әминәнең калфагын алыб карый башлады.

– Әле өченче көн генә килде. Казандан эшләтеб алдым. Менә хәзер инде Казанда шундый киң кырпулы итеб кию модага киткән. Кырпу үрнәге бик килешле, име, туганым? Бу үрнәкне корзинка үрнәк диләр икән.

Ничә мыскал энжә киткәнән, Казанда кем аркылы эшләтеб алынганлыгын сөйләшеб бетергәндән соң, туганымлар киңәшләшеб, Хәятка дә шундый кырпулы һәм шундый үрнәкле бер калфак эшләтеб алуны кирәк табдылар.

Хәят белән Әминәнең бик күбдән инде бергә кунганлары, хәтта озак сөйләшеб утыра алганлары юк иде: шуңар күрә дуслар арасында сөйләр сүзләр күб табылды: Хәят үзенең Салих белән пароходда йөрәб кайтуын шактый озын итеб, тәфсилләб сөйләде; ләкин Салихның

¹ Билгакес – киресенчә.

сыра эчкәнен һәм үзенең жылаганын әйтми калдырды. Бу мәсьәләне ул бары:

– ... Ул көнне пароходда бик күңелсез булгач, Салих әйтә: «Әллә Хәят, – ди – скука¹ таратыр өчен икемезгә ике бутылка гына сыра эчеб аламызмы?» – ди. Үзе көлә. Мин: «Кирәкмәс», – дидем, – диб, ялган катышдырыб кына сөйләб узды. Әминә ялкынланды:

– И, туганым, юкка «кирәкмәс» дигәнсең. Үзең эчмәс идең, ул эчсен иде. Аз гына эчкәч, ирләр бик күңелле булалар алар, сүзчәнләнәләр, көлчләнәләр...

– Мин исерек кеше белән ялгыз калырга куркам, – диб, Хәят туганымының сүзен бүлдерде дә сәяхәтләренең соңын сөйләб китде.

Әминә Хәятка һәр икесенә белеш рус жәмгыяте эчендәге хәбәрләрне һәм Хәятны белә торган рус егетләренең аның бик яшьләй һәм белмәгән кешесенә кияүгә барганлыгына бик гажәбләнүләрен сөйләде. Хәят елмайды:

– Урыслар үз гадәтләренчә эшләнмәгән һәммә эшдән бик гажәбсенүчән булалар инде алар.

Бервакыт Хәят Әминәдән Рөкыяның саулыгы тугрысында сораша башлаган иде дә, сүзен әллә ничек кинәт кенә кисде дә, уңгайсызланыб кына туктады: Әминә бу сүзләргә әллә ничек уңгайсызланыб, әллә нәрсәдән шикләнәб җаваб биргән төсле, теләр-теләмәс кенә җаваб бирә иде:

– ... Тәгаен белмим. Яхшы, савыга бугай инде...

Бу сүз киселгәч, туганымлар берәр минут уңгайсыз гына тын калдылар. Андан соң Әминә рояль янына утырды да нотасыз гына бернәрсә уйнаб йибәрде.

Бу – ачык сценаларда шансонеткалар җырлый торган бер көй иде.

Туганымлар сәгать икенчедә генә йокларга ятдылар. Аларга урын икесенә бер бүлмәдә җәелгән иде. Әминә әүвәл үз караватына ятмаенча, Хәят янына киләб ятды, шукланыб, аның өстенә бер беләген салды да серле вә оялчанрак тавыш белән:

– Сине Салихың ничек итеб кочаклый? – диб сорады. Хәят, елмаеб, аның күзләренә туп-тугры карады да:

¹ Кирилл хәрәфләре белән язылган.

–Менә оятсыз кызый! Нәрсә сорый бит!– диб көлеб йибәрде. Әминә дә оялган тавыш белән көлеб йибәрде дә, кызарынып, мендәргә капланды; андан соң җитез генә калкынып карават янындагы бер боргычны борды да электрик лампалары сүндерде. Бер секунд эчендә бүлмәгә караңгылык вә аның белән бергә ниндидер бер серле тынлык иңде. Йөздәге кызыллык, күзләрдәге хыялый елтырану, бөтен гәүдәдәге уңгайсызрак каушану – һәммәсе серле пәрдә артына өргенде.

Башка вакытда Әминә мондый гына сүзләрдән кызарынмый иде. Бу юл ул үз тавышының әллә ничек оялчан булып чыгуы һәм Хәятның туб-тугры караб көлүе аркасында кызарынды һәм, гомумән, әүвәлге мәртәбә Хәятдан оялды. Туганымының:

– Менә оятсыз кызый! Нәрсә сорый бит! – дигән сүзе аңар, – Синең миндән кызларга сөйләнергә ярамый торган нәрсәләр сөйләтәсең килә бит, – дигән мәгънәне аңлаткан шикеллерәк тоелып китде.

Бераз сөйләшеп яткандан соң Әминә шыпырт кына:

– Кара әле, туганым, Салихны сөямсең? – диб сорады. Хәят бераз торыбрак җавап бирде:

– Әле үк ничек әйтәсең аны... Сөям бугай...

Салихның анасы Гаделбану абыстай уртача тормышлы бер авыл мулласының кызы, бик яшьләтәй Салихның атасына икенче хатынлыкка бирелгән иде. Табигате белән эшчән, булдыклы вә гайрәтле бу хатын бер яқдан «яшь хатын» булып кадерләнеб, урынсыз вә бозыкка иркәләнеб, икенче яқдан көне-төне «карт хатын» белән дошманлашып торып, чая, ачучан, кире һәм сүзчән булып киткән иде.

Хәзер инде карт Фатиховның үлгәнәнә дүрт ел була. Гаделбану абыстай да шул көндән бирле үзенең ике ир баласы Салих һәм Габдулла белән «карт хатын» һәм аның балаларындан аерым тора иде. Гаделбану абыстай картындан бервакытда да начарлык күргәнән хәтерләми вә шунлыктан аның белән бергә үткәргән гомерен үзе «хәйбәт» уздырылганга саный иде. Әгәр андан:

– Үткән гомереңдәге нәрсәләрне яхшыга саныйсың? Нинди сәгатьләр, нинди көнләреңне күңелле вә рәхәт

уздырылганга хисаблайсың? – диб соралса, элбәттә, тиз генә җавап бирә алмас. Менә фәлән нәрсәләр яхшы уздылар, фәлән көнләр, фәлән сәгатьләр матур үтделәр диб шикләнми генә әйтә алмас иде. Ләкин Гаделбану абыстайдан бер кеше дә алай диб сорамый вә шунлыктан ул үзенең карты белән торып үткәргән гомерен канәгатьләнерлеккә хисаблаб йөри бирә иде. Чынлаб караганда аның шул үткән шактый озын гына гомере эчендә сагынырлык бернәрсәсә дә юк. «Менә бу көнем, бу сәгатем бәхетле көн, бәхетле сәгать иде», диб әйтерлек бер көне, бер сәгате, хәтта бер минуты да юк иде. Аның «яшь хатынлык» иркәлегенә чолганыб узган гомере йомшак атласка уралган үләксә шикелле иде ки, тыш ягындан рәхәт вә ялтыравыклы, эч ягындан агулы вә сырлы иде. Менә шуңар күрә Гаделбану абыстай яшенең алтмышка йиткәнәнә карамыйча, яшьләр шикелле «бәхетле көнләрне» киләчәген дә көтә иде:

– Менә Салих өйләнә, килен була, килен игелеге (изгелеге), килен хөрмәтләре күрер көнләр йитә...

Укучыларның, бәлки мондый, ягъни «бәхетле көнләр»не киләчәген дә көтә торган карт вә карчыкларны күргәнләре бардыр. Аларны күргәч, аларның әле һаман алдагы көндә теге «бәхетне» көтеб армаганлыкларын белгәч, ихтыярсyz елмаеб куела:

– Нинди шук кеше! – диб уйлыйсың. Андан соң ук ихтыярсyz аларны кызганыб куясың да.

– Соң түгел микән инде карткаем? Яшьлек белән бергә бәхетле була алу кабияте д¹ агыб китмәде микән? – диб пошыныб йөрүләренә карыйсың.

– Ярый, ярый, бәхетле булыгыз, әллә сезгә озақ, бик озақ көткән нәрсәгезне соңгы көндә генә булса да, гомер кояшының баер сәгатьләрендә генә булса да бирсен. Әллә нәрсәләр, әллә кемләр сезгә вакытлы чагыгызда бәхетле булырга ирек бирмәгәнләр, тереклегезгә агу сибкәнләр; Ходай бирсен дә, була алсагыз, хәзер бәхетле булыгыз. Ләкин Алла хақы өчен ул бәхетне башкаларның

¹ Кабияте дә – сәләтлелеге дә.

бәхетле булыр чаклары үтмәгән кешеләрнең бәхетсезлегендән эзләмәгез!

Салих атасындан калган зур суммалы сәүдә эшенең үзе, анасы һәм энесе өлешенә төшкән кадәрлесендән бөтенләйгә хужа иде. Гаделбану абыстай ул эшдә бер-нәрсә дә аңламый да һәм аңар тыгылмый да иде. Шунуң бәрабәрәндән булырга кирәк, ул үзләренең шактый күб расходлы зур йортларының эчке эшләренә Салихның да катышуын бердән теләми, өй эчендәге бөтен тормышка бер үзе генә хужа булыб торуны ярата иде. Ул өйдәге иң вак эшләрне дә бик нечкәләб, үз күзендән үткәрә, шунлыктан йорт эчендә бер куелыб киткән бер яклы тәртиб бик яхшы бара иде. Бу эш бер яктан караганда Салих өчен бик уңгай, икенче яктан караганда Гаделбану абыстай төзегән бу тәртиб, артык «чын мөселманча»лыгы белән, аңар ук, Салих өчен үк бик уңгайсыз да иде. Салих фикере белән бигүк яурупалылашкан кеше булмаса да, тышкы (матди) тормышны яурупача итәргә ярата, татар тормышының артык бертөрлелеген һәм тарлылыгындан ялыга, аның шәхси эшләргә куйган рамкасындан тартуран өй тормышларын бертөрле киңрәк, яурупачарак куярга тели, ләкин шул тугрыда эшли башлаган һәрбер эшнең анасы ягындан каршылык күрә иде. Гаделбану абыстай бу эшләрдә хосусый бер кирелек, ишәк кирелеге шикелле мәгънәсез кирелек күрсәтә, әүвәл бөтен көче белән булдырмаска тырыша, андан соң әгәр инде аның тырышуына да карамый була калса, ничек итеб булса да, шуңа ватарга, йимерергә тырыша иде.

Мондан ике ел әүвәл Салих үз ашларын пешерү өчен бер рус повар алыб карады. Гаделбану абыстай яллаган сала хатынлары пешерә белә торган лакша¹, пилмән, пылау, бөлеш, куллама² шикелле «чын татар ашлары» гына Салихны бик туйдырганлар иде инде. Гаделбану абыстай әүвәл повар алдыртмаска бик тырышды, шул хакында Салих белән ике мәртәбә ачуланышыб да алды. Ләкин аңардан карамыйча, повар алынганч, ул икенче

¹ Лакша – токмач (лапша).

² Куллама – салма катыш ит.

төрле хэрэкэт итде. Повар Салихларда бер атнадан артык тора алмады. Гаделбану абыстай аны эллэ нинди сәбәбләр табыб, белер-белмәс русчасы белән өч көн рәт-дән чыгыб тиргәгән иде, дүртенче көнне ул хисаб алыб чыгыб да китде. Салихның көндөзгә ашына тагы лакша, пилмән, кулламалар килә башлады. Ул икенче повар да алыб карады, ләкин бусы да ун гына көн хезмәт итде дә, Гаделбану абыстайны эт итеб тиргәб чыгыб китде. Салихка яңадан лакша, яңадан куллама ашый башларга тугры килде. Салих әле аның белән генә котылса, бәлки Хомага шөкер итәр иде; повар белән сүгешөб кәргәч, Гаделбану абыстай әле аны буш кына калдырмады:

– Анаңны тиргәтер өчен бу урысларыңны аласың шул! Ул гына йитмәсә, әле өченчәсен дә ал. Мине кыйнаб чыгыб китсен! Анаңны урысдан сүкдәрәсең килә шул сиңең! Шуңар куаныб торасың шул син...

Мондан соң Салих повар алмады инде; көндөзгә ашны күбрәк вакытта ресторанларның берәрсенә барыб ашый торган булды.

Иң вак нәрсәне генә дә үзенчә эшләтү Салихка әллә никадәр азаблардан соңга мөяссәр¹ була ирде: бервакыт Салих варенье бүлеб ала торган вак пыяла савытлар алыб кайтды да, һәр чәй янына шуларны да китерә башларга кушды. Ләкин андан соңгы иң әүвәлгә чәйдүк Гаделбану абыстай аларны китертдермәде. Салих аңар һәркемнең авызына кабакан балкашыгы белән бер савытка тыгылуы жирәнгөч икәнән, шуңар күрә берәүнең дә авызына кабылмый торган бер чиста балкашыгы белән һәркем үзенә генә хас кечкенә пыяла савытына варенье бүлеб алыб, шундан гына үз кашыгы белән алу тиеш икәнән сөйләб, бик кызу исбат итеп карады. Гаделбану абыстай аңар:

Анаң белән энеңдән жирәнәсең икән, сиңең үзеңә генә бер савыт белән варенье куярмыз... – диб, җаваб бирде. Мондан соң Салих аңар үзенә сәүдә эшләре белән килә торган русларга чәй эчерткәндә бу савытларсыз мөмкин түгел икәнән, андый русларның һәркем төкрәкләре, балкашыклары белән тыгыла торган савытлардан

¹ Мөяссәр – жинел.

жирәнә икәнлекләрен сөйләб карады. Гаделбану абыстай аңар:

– Исең киткән ул урысларыңа. Алар үзләренең... комгансыз йөргәнләрен генә белсенләр. Алар кешедән жирәнәб торганчы, үз-үзләрендән генә жирәнсенләр, – диб кенә жаваб бирде.

Шушы моназарәләрдән¹ соң да әле Салихка озак вакытларга кадәр ул савытларны хосусый сораб алганда гына китереб йөртделәр.

Гаделбану абыстайның мондый эшләрендән кайсылары Салихка артык уңайсызлылар иде дә, ана белән угыл арасында зур кычкырыш да булыб куя иде. Ләкин бу кычкырышларда бер як икенче якны жиңә алмаганга күрә, һәр икесе үз фикерләрендә калалар вә шуңар күрә өйдәге тормыш да бик аз үзгәреб, бик азаб белән генә артык акрын алмашыныб, үз юлы белән ага бирә иде.

Үткән ел көз көне бер вакыт Салихка ике кунак килде. Боларның берсе Салихлар фирмасы белән алыш-биреш итә торган бер зур рус сәүдәгәренең хатыны вә икенчесе сеңлесе иде. Әле мондан ике генә көн әүвәл Салихлар белән бергә Макарьедан кайткан һәм аларның Г. шәһәрендә ике-өч көн калачак икәнлекләрен белгәч, үзенә кунакка чакырган иде: аңар боларга өстдән генә булса да, бер мәртәбә:

– Вакыт табыб безгә рәхим итсәгез, шад булырмын, – диб әйтеб уздырмаса, килешмәс шикелле тоелган иде дә, ул боларны чакырган иде.

Салих кунакларын ачык йөз белән каршы алыб, аларга чәй тәклиф итде². Кунаклар да кабул итделәр, утырышдылар. Ләкин Гаделбану абыстай углы янына килгән «маржа»ларны тыныч кына, аның белән аулаклап «кына» чәй эчертүне сыйдыра алмады: ул илтифатсыз гына кунаклар утырган бүлмәгә керде; аларга бик тугры гына вә күзләренә берәз ачуланган кыяфәт чыгарыб озак кына карап торды; андан соң нәкъ алар каршындагы диванга аякларын бөкләб менеб утырды да, тавыш-тынсыз гына

¹ Моназарәләрдән – бәхәсләрдән.

² Тәклиф итде – тәкъдим итте

яңадан вә яңадан аларга караб-караб тора башлады. Кунакларның бу карашлардан бик уңайсызланганлыклары ачык күренә иде. Салихның бөтен торышын оялу белән катыш ачу каблаб алды; ул кызарынды, бер кунакларга, бер анасына каранды һәм бер минутдан соң берәз калтыравыклы тавыш белән анасындан:

– Миндә йомышың бармы әллә? – дип сорады. Гаделбану абыстай кунаклардан күзләрен алмыйча гына, мыскыл иткән тавыш беләнрәк:

– Углым маржалар белән бик күңелле утыра микән дип карый кердем, – диде. Кунакларындан оялу, ачу килү һәм шул ук вакытта үзенең анасына каршы бер эш дә эшли алмавын белү – барысы бергә жылыбы, бер-берсе белән буталыбы, Салихның фикерен эшләүдән туктатдылар. Аның бугазына әллә нәрсә килеб тыгылган шикелле булды; ул анасына бер җавап да бирә алмады.

Кунаклар алларына ясаб куелган чынаякларындан берәр йотым гына чәй кабдылар да тиз-тиз генә урыналарындан тордылар һәм артларындан куган шикелле ашыгышыбы китеб дә бардылар. Салих боларны озатыбы кергәч, калтыранган тавыш белән:

– Мондан соң мондый эшең булмасын, әни! – диде дә, үзе икенче бүлмәгә чыгыбы, йөзтүбән капланыбы диванга ятды. Икенче яқдан Гаделбану абыстайның чар-чар килеб, жылагансымак тавыш белән Салихны тиргәгәнлеге ишетелә иде:

– Һай, маржалар булгач да, әллә кем булганлар! Анага бит, анага... маржалар өчен бит! Оятсыз, бәдбәхет, каһәр төшкән!..

Салихның Хәятка өйләнүе мәсьәләсе дә шома гына үтә алмаган иде. Гаделбану абыстай Салихка үз шәһәрәндәге бер байның кызын алыбы бирергә бик теләгән, ләкин монысы алмаган, русча да белә икән, бик матур да, бик образований да икән диб, Хәятка яучы йибәртдергән иде.

Көнләр үзләренең куелыбы йибәрелгән тәртипләре белән бертөрле генә үтеб торалар. Менә инде Хәятның килең булыбы төшкәнәнә дә бер ай булды. Хәят бу бер ай эчендә, туган-үскән йортын да берәз онытды, Фатиховлар

йортына вә андагы тәртибкә дә бераз ияләнде, Гаделбану абыстайның йомшак сүз вә йомшак мөгамалә белән өртелгән ятрак күрү, чит итүенә дә күнекте. Гаделбану абыстай сүзләрендә вә мөгамәләсендә Хәятка үзенәң аны әллә ничек, бигүк сөеб бетермәгәнлеген белдертмәскә тырышса да, Хәят йөрәгенең әллә кайсы бер чите белән бу эшне сизенә, ләкин аңа бик зур әһәмият бирмәскә тырыша, үз-үзен әһәмият бирмәскә ирексезли иде.

Хәят кыз вақытында «кияүгә бару» дигән эшне соң дәрәжәдә зур бер эш, кешенең тереклегендә бөтен жан, бөтен йөрәк белән сизелерлек алмашыну ясый торган бер хәл, тормышның тулмаган йирләрен тутыра торган бер алмашыну диб уйлый вә үзенә кияүгә барудан шундый кинәт вә катгый үңгәреш¹ көтә иде. Ләкин менә инде кияүгә барганына, «хатын» булыб киткәнәнә ярты ел кадәр вақыт узыб китсә дә, аның тормышына шундый кинәт вә катгый бер алмашыну бу көнгә кадәр булганы юк вә шунлыктан аның йөрәге шул карангы вә билгесез алмашынуны көтә дә, көтә иде.

Кышның иң кыска көнләре йитделәр. Ләкин болар да үзләре белән ул билгесез алмашынуны алыб килмәделәр. Болар да Хәятның күбдән түгел генә кияүгә чыккан вақыты, жәйнең соңгы көнләре, былчырак көзнең былчырак-томанлы көнләре, кышның башы, аның кыскарыб йитмәгән коры, суык көнләре шикеллүк аз сизелеб, аз тоелыб үтә башладылар.

Сәгать әле дүртне дә сугыб өлгермәгән иде, урам инде әлже-мөлже хәлгә килде, әйберләр үзләренең хакыйкый төсләрен жуялтыб, серле шәүләләргә әйләнә башладылар, тәрәзәгә бәреб жава торган ябышкак кар Хәят бүлмәсенәң киң вә якты тәрәзәләренә сыланыб, бүлмәнең эченә кешене бераз ялкауландыра вә бераз уйчанландыра торган карангылык индерде. Хәят йомшак кәнәфигә бераз кырынрак ятыб, Салихның кайтканын ялкау гына көтеб утыра башлады.

Хәят килен булыб килгәндән бирле Салих өендәге Гаделбану абыстай тәртибен беркадәр үзе теләгәнчәгә

¹ Үңгәреш – үзгәреш.

үзгөрткөн, көндөзгө ашны да ул әүвәлдәгә шикелле сәгать икегә түгел, сәгать дүрткә хәзерләтә башлаган иде. Иртә сәгать унбердә ул үзләренәң сәүдә контораларына чыга да, көндөзгә ашка сәгать дүртенче яртыларда андан кайта иде. Андан соң алар йә кинематографка, йә театрга, йә анда-монда берәр клубка баралар вә кичне шулай итеб уздыралар иде.

Хәят бүлмәсенәң идәндән түшәмгә кадәр йитә торган көзгәсә алдындагы бер бронзадан ясалган кыймәтле өстәл сәгәте үзенәң нечкә вә чыңгырдак тавышы белән дүртне сукды. Ләкин әле Салих кайтыб йитмәде. Хәят нәрсәдер бик горфи¹ вә бик кечкенә бернәрсә тугрысында уйланыб утыра иде. Сәгәтнең сугуы да аны бүлдермәде, фәкәт, бер секундка гына,

– Ник кайтыб йитмәде бу? – диб уйлаб алды да яңадан шул бик горфи вә бик кечкенә бер нәрсә тугрысында уилануын дәвам итдерде. Минутлар гади генә, үзләрендән әсәр² калдырмый гына үтделәр... Андан соң сәгать үзенәң нечкә генә, чыңгырдак кына тавышы белән бер генә мәртәбә сугыб, бишенче чирек булганны белдерде. Хәятка менә бер айдан бирле инде таныш булган бу тавыш, бу юлы да әллә ничек ят шикелле вә әүвәлгә мәртәбә ишетелә шикелле, аның уилануын бүлдертде:

– Ник соңга калуы бу? – диб уйлаб, ул яңадан әүвәлгә уена тотынмакчы иде дә, булдыра алмады.

– Бу сәгәтнең бу сугуына хәдлә үзенәң нәрсә тугрысында уйланыб утырганын Хәят бөтенләйгә, бөтенләйгә оныткан иде.

Минутлар тагы үтә башладылар, ләкин алар бу юлы да әллә ничек сузылыбырак, озынрак булыб үтәләр, минутлар булыб кына түгел, «минутлар»³ булыб үтәләр иде. Шул озын минутларның унбишесе яңадан үтеб киткәч, сәгать бишенче яртыны сукды, Салих һаман әле кайтмады. Хәят кырын яткан йирендән торды да, берәр минут ялкау гына утырыб торгандан соң урынындан кузгалыб,

¹ Горфи – гадәти.

² Әсәр – эз.

³ Чыганакта әлегә сүз махсус сузылып язылган.

электрик лампасын кабызыб йибәрде. Зәңгәрсу кырыйлы шарлар аркылы төшкән электрик лампаларының яктысы белән бүлмә бөтенләй төрөлөб китде, аның серле уйчанлыгы жуялды. Хәят килен булыб төшүгә махсус алынган зәңгәр асыл¹ белән тышланган кәнәфи вә креслолар һәм Хәят бүлмәсе өчен махсус алынган очсызлы, ләкин күб буяулы вә кычкырыныб тора торган ачык йөзлө картиналар, күб төрлө исле май шешәләре һәм бизәү эсбабы тезелгән жыйнак вә матур жыештырылган туалет өстәле ишек вә тәрәзәләрнең зәңгәрсу пәрдәләре – һәммәсе зәңгәрсу бер тереклек белән тора башлаган шикелле булдылар.

Хәят, бизәү өстәле янына килеб, берәр минут басыб торды, андан соң сәгатькә карады, ул биш туларга 25 минут барлыгын күрсәтә иде.

– Тагы бер көнгә шикелле булыр микәнни? – диб уйлады да, Хәят тәрәзә янына килде; гүя менә хәзер ат белән кайтыб киләчәк Салихның кайтуын күрәчәк иде.

Хәятның хәтеренә килгән «бер көн» бер атналар әүвәл үткән көннең бер киче иде. Ул кичне Салих бөтенләй көндөзгә ашка кайтмаган, бик озак көтдерөб кенә, төнгә сәгать уникачче булгач кына кайткан, берәз кәефләнеб, йиңелчөләнеб, сүзчәнләнеб кайткан иде. Хәят ул төнне Салихны әллә нинди үзенә бөтенләй ят бер кеше шикелле күргән, сәгать бишкә кадәр йоклый да алмаган, Салих йоклаб киткәч, төнлө бер вакыт берәз егълаб да алган иде.

«Тагы бер көнгә шикелле булыр микәнни?» диб уйлагач, аның тәне аркылы бер суыклык йөгәрде, ул шулай булмасына ышаныр өчен кар йөтмәсе белән кабанган тәрәзә аркылы бик дикъкатылөб урамга караб тора башлады. Кар һаман жава, урамдан узган-барганлар начар күренәләр, фәкәть, Салихның әле һаман кайтмый икәнә генә ачык бер сурәт булыб күз алдына килеб баскан шикелле, Хәятка аерымачык сизелөб тора иде. Хәят бер кулы белән тәрәзәнең бер яңагына таяныб, башын шул кулы өстенә сөягән шикелләрәк итеб тора, аякларының әле берсе, әле икенчесе өстенәрәк авырлыгын сала

¹ Асыл – затлы тәфәк тукыма.

вә аларны еш-еш алмашдыра иде. Шулай итеб ун минут торгач, сәгатьнең бишкә чирек калганны сугуы ишетелде. Салих һаман кайтмады. Хәятның пошынуы өстенә тагы ниндидер бер тойгы – үз-үзен кызгану – шул вакытта кайтмый торган Салихны көтеб тора торган Хәятны кызгану тойгысы кушыла башлады,

– Тагы беркөнге шикелле булыр инде! – диб, үз-үзенә сөйләнеб, Хәят тәрәзә янындан китде дә әллә кемләргә һәм үз-үзенә Салихны бер дә көтмәгән шикелле күренер өчен бизәү өстәлен жыешдырырга тотынды. Бизәү өстәлендәгә һәммә нәрсә үз урынында, аны жыешдыруның бер дә кирәге юк; шуңар күрә Хәятның үз өстенә алган вазыйфасы әллә ничек мантыйксыз иде: йөрәккә охшатылыб ясалган бизәү көзгесенең уң ягында тора торган зур одеколон шешәсен Хәят сул якка алыб куеб, аның урынына уң якка ниндидер бер тартманы куйды. Ләкин бу тартманың урыны үзе өчен уңгайсыз шикелле иде: Хәят аны кулына тотыб берәз торды да, андан соң аның эчен ачыб карады, тартманың эче, һәм анда нәрсә барлыгы Хәятка инде күбдән мәгълүм иде, ул шул әүвәлгә хәлендән бер дә үңгәрмәгән¹, аның эчендәгә нәрсә дә һаман шул әүвәлгә хәлендә калган икән. Хәят аны тагы бер кат яңа урынга куеб карады, ләкин урын һаман уңгайсыз булыб чыкды, мондан соң инде Хәят теге одеколон шешәсен моның урынындан алды да, моны әүвәлгә урынына куйды. Шешә дә әүвәлгә урынына кайтыб утырды. Хәят тагы берәр тартманың урынларын алмашдырыб карады, ләкин аларның да яңа урынлары уңгайлы булыб чыкмадылар. Шулай да Хәят боларын яңадан әүвәлгә урынларына кайтарыб куймады:

– Ярар инде ...

Мондан соң Хәят сәгатьне карады. Аңар өстәлне болай жыешдырыб куеб шактый вакыт уздырылган шикелле тоелса да, сәгатьнең күрсәтүенә караганда, фәкать, йиде минут үткән иде.

– Шулай булды инде, беркөнге шикелле төнлә генә кайтыр инде! – диб, Хәят башына килгән фикерен теле

¹ Үңгәрмәгән – үзгәрмәгән.

белән әйтеб, үз-үзенә аңлатды. Аның эче поша иде. Бу эч пошу Салихны сагынгандан түгел, Салихны әллә нинди хатынлар янында йөри торгандыр диб уйлаб көнләшкәндән түгел, Салих белән менә хәзер эшләнергә тиешле бер эш булыб да, шул эшнең вақытыннан кичеккәнәндән түгел, хәтта Салихны кәефләнеб кайтыб, үзен кәефсезләндерер диб уйлаудан да түгел, бәлки коры, билгесез рәвешдә эч пошу иде: Хәятта Салихка каршы үткен бер тойгы юк, шунлыктан ул аны сагыныб көтми, Салихны Хәят бозык бер фахиш диб дә уйламый, шуңар күрә, ул андан көнләшми; Салихның кәефләнеб кайтуы аңар бер көн кәефсез булса да, әүвәлгә мәртәбәдәге пародагы шикелле үк үткен тоелмаган вә шуңар күрә ул хәзер аның тугрысында да куркыныб уйланмый, бәлки үзенә мәгълүм булмаган пошину белән пошына иде.

Сәгать бишне суккач, Хәят бүлмәсенә маржа асрау керде:

– Барыня, аш күбдән инде өлгерде. Мин ашны бирдем. Карт барыня сезне көтә.

Хәят бераз вақыт жаваб бирми торды. Андан соң жәһәт кенә,

– Хәзер чыгам! – диде. Бу сүз Хәятның тын бүлмәсендә әллә ничек яңгыраб китде. Хәятның колагына килеб бәрелгән шул тонык яңгыраш аны әллә ничек өмидсезләндерде: гүя бу сүз әйтелгәч инде Салихның ашка кайтыб йитү ихтималы катган вә жәзмән¹ беткән, хәзергә кадәр әле тәмам өзелеб йитмәгән өмид кырт киселеб төшкән шикелле иде.

Хәят аш ашый торган бүлмәгә чыкганда Гаделбану абыстай инде анда, Хәят килеб аш сосканны көтеб утыра иде.

– Салих ашны сәгать 4 кә хәзерләтә башлагач, Гаделбану абыстай бераз вакытка кадәр бу тәртибне кабул итмичә, бер үзе генә сәгать 2 гә хәзерләтеб ашаб йөрсә дә, менә инде бер атна Салихлар белән ашый башлаган иде.

– Хәят өстәл янына килеб, Гаделбану абыстайның тарелкасына аш соса башлагач, килененә карамыйча, ул:

¹ Катган вә жәзмән – катгый рәвештә.

– Салих кайтыб йитмәде инде. Аны көтеб ач утырыб булмас! – диде. Хәят әүвәл Салихны яклаб:

– Берәр эше булыб киткәндер шул, – диб әйтергә уйлаган иде дә, әллә ничек күңеле бу сүзне әйтергә риза булмады: болай вакытында кайтмый торган Салих яклаб торырга мөстәхикъ¹ түгел шикелле иде. Күзләрен тарелкадан алмыйча гына:

– Әллә нишләб кайтыб йитмәде ич, – диде дә, ул кайнанасы алдына ашлы тарелканы куйды. Гаделбану абыстай җаваб бирмәде. Ул башка вакытта да Хәят белән кирәкле сүздән бүтәнне күб сөйләшми иде. Кайнанасының бу аз сүзлегегә Хәятка әллә ничек авыр тәэсир итә, шуңа күрә дә ул аның белән ялгыз гына калырга авырысына, әгәр инде калырга тугры килсә, үзенә нинди дә булса бер эш табыб, шуның белән шөгыйльләнергә, бер дә бушаб тормаска тырыша иде. Ул тоз савытын кайнанасы алдына илтәб куйды да, борыч савытын тотыб караб, үз-үзенә әйткән шикелле генә итеб:

– Борыч беткән икән, тутырыб алыб меним, – диб урынындан кузгалды. Салих да аш янында булса, ул звонок кына басар иде дә, хезмәтче кыздан гына аны тутыртдырыб алыр иде. Ләкин хәзер ул алай итмәде, Гаделбану абыстайның сүзсез мәҗлесендән ике генә минутка булса да аерылыб тору, бу сүзсезлекне кыска гына бер вакытка булса да онытыб, үз өстендә хис итми тору Хәятның теләге иде.

Хәят борыч тутырыб алыб менгәч дә өстәл янындагы тынлык бозылмады, бары Гаделбану абыстай күзләрен тәлинкәсендән күтәрәб, кыска гына бер вакытка Хәят өстенә төшерәб алды да ашавында дәвам итде. Хәят үз тәлинкәсендәгә ашдан фәкать ике кашык ашады. Ашыйсы да килми түгел, ләкин ашаб да булмый иде. Бу тын мәҗлес, Гаделбану абыстайның бу кыска карашы Хәятның андан башка да Салихны көтеб пошынган күңеленә авыр, бик авыр бер таш булыб баса, газаблаучы бер йөк булыб ята, кара бер томан булыб каблана иде.

¹ Мөстәхикъ – ләеклы.

Хяят Гаделбану абыстайның тэлинкэсендәге ашын ашаб бетергәнән сабырсызланыб көтде дә, ул бетергәч, яңадан аш сосарга теләгән кеше кыяфәтендә урынындан торыб, акрын гына тавыш белән:

– Тагы сосыйм, әнкәй, берне, – диде. Гаделбану абыстай аңар үзенең кыска гына карашы белән караб алды да:

– Үзең ашамасаң, алсынлар инде! – диде. Хяят жәһәт кенә бер хәрәкәт белән ашны үзе алыб чыгыб китде, ул шушы дәкыйкадә ашны алырга диб хезмәтче кызның килеб керүендән вә шулай итеб үзен өстәл янындан тагы берничә минутка аерылыб тора алудан мәхрүм итүендән курка иде.

Хяят ашханәгә төшкәч, андагы маржа асрау да һәм татар асрау хатын да аңар гажәбләнгән сыманрак итеб карадылар. Хяят аларга күз генә төшереп алды да артык карамаска тырышды: хадимәләрнең¹ бу карашлары аңар әллә ничек уңгайсыз вә авыр иде. Бу хадимәләр Хяятның күңелендәге пошынуын сизенәләр дә:

– Салих кайтмады бит, Хо́да белә, ул кайда йөри торгандыр. Әмма... син бичара монда Гаделбану абыстайның авыр карашлары астында утырырга мәжбүрсең... Синең монда төшүеңнең сәбәбен без аңлайбыз бит! – диб уйлаб карыйлар шикелле иде. Бу карашда Хяят әллә ничек бу хадимәләр тарафындан үзенең хуб нәфесенә тия торган бер кызгану аңлый иде. Хяят жәһәт кенә бер хәрәкәт белән хәзерләнеб, куелган каз көйдермәсен (жаркоен) алды да ашханәдән чыгыб китәргә ашыкды. Бу вакытта ул үз-үзенә бик кызганыч шикелле, менә шул бик кызганыч тормышлы хадимәләр тарафындан да кызганылырлык дәрәжәдә кызганыч шикелле хис итеб, бер жәһәтдән сыкрана вә бер жәһәтдән хурлана иде. Үзенең күзләренә яшь килә башлаганын сизенеб, ул аларны еш-еш йомгалады да:

– Барысы да Салихдан! – диб уйланды. Яшьләр күзенең тышына чыкмыйча жуялдылар, йөрәкдә Салихка каршы ачу туа башлады:

– Барысы да Салихдан!

¹ Хадимә – хезмәтче хатын-кыз.

Тэлинкэлэр янына пычак, чэнечкелэр куелган булса да, Гаделбану абыстай каз көйдермәсен кулы белән генә тотыб ашый һәм Хәятны көйдермәне пычак белән кисеб, чэнечке белән эләктереп кабуына әледән-әле кыскагына караш белән күз төшереп ала да эчендән генә:

– Маржага ошар өчен кыланыб утыра инде бу, – диб уйлый иде. Бу карашның мәгънәсен томанлыгына сизенә торган Хәят да пычак вә чэнечкеләрен чалтырат-маска, тэлинкәне шалтырат-маска тырышыб, үз алдына салган кисегенең ярымын тавыш-тынсызгына кабкалады да туктады. Гаделбану абыстай үзе хосусый сурәтдә бер тынлык саклай иде. Бүлмәне авыр бер тынлык каблаб алды. Монда ике кеше утырмый вә ул кешеләр ашамыйлар. Монда музэханәләрдәге¹ машина белән селкенә торган балавыз сурәтләргә охшашлы сурәتلәр генә сакланалар шикелле иде. Хәят артык бу тынлыкка чыдый алмады. Акрын вә жөрьәтсез² тавыш белән:

– Әнкәй, бүген Салих үзенең кайчан кайтасын сезгә әйтеб китмәдеме? – диб, ул күзләрен кайнасына төшерде. Гаделбану абыстай берәз торыб жаваб бирде:

– Юк!

Тагы берәз торгач ул кыскагына итеб Хәяткә караб алды да:

– Сине театрга алыб барасы бардыр бит аның, кирәк вакытына кайтыб йитәр ул! – диде. Хәятка Гаделбану абыстайның тавышында әллә нинди бер мыскыллау аһәңе ишетелә иде. Бу сүзләр аның йөрәгенә барыб кадалган шикелле булдылар. Ул бер жаваб да бирә алмады. Гаделбану абыстай чынлаб да «сине театрга алыб барасы бардыр бит аның» дигән сүзен әллә нинди бер басынкы вә мыскыл тавыш беләнрәк әйткән вә ул сүзләренең нинди мәгънәдән әйткәнлеген Хәят дә аңласын диб тырышкан иде. Салих белән Хәятның һәркөн кич диб әйтерлек киенешәб «әллә кая» чыгыб китүләренә Гаделбану абыстай күбдән инде пошына вә шул пошинуын ничек дә

¹ Музэханәләрдәге – музейлардагы.

² Жөрьәтсез – кыюсыз.

булса Хяятның үзенә бер аңлатырга тели. Ләкин тугры итеб вә аның өчен Салих белән кычкырышыб аңлатырга түгел, бәлки менә шушы бүгенге тарыз¹ шикелле бер тарызда аңлатырга тели иде. «Сине театрга алыб барасы бардыр бит аның» дигән сүз Гаделбану абыстайның үзенә бик күб нәрсәләр аңлата иде. Бу сүзнең эчендә хатынын театрга алыб бара торган Салихдан көлү, ире белән театрга бара торган Хяятка шул эш өчен «төртдерү», Салих «хатын колы» булганлыгы өчен хурлау, Хяятка бу эшнең килешмәгәнлеген аңлату, тагы әллә нинди «кечкенә» мәгънәләр бар иде.

Өч чирек сәгатькә сузылган аш вакыты Хяятка бөтен бер гомер шикелле озак тоелды. Салихны көтеб арыган өстенә Гаделбану абыстай белән утырыб талган Хяят өстәл янындан торыб киткәч, әллә нинди бер авыр «барыберлек» тойгысына батыб, берәз ятыб торды. Бу дэкийкада² аңар дөньядагы һәммә нәрсә – кайгы да, шадлык да, рәхәтсезлек дә, рәхәтлек дә – һәммәсе, һәммәсе барыбер шикелле иде. Ләкин берәздан бу авыр барыберлек жуялыб, ул тагы Салихны көтәргә тотынды. Минутлар тагы акрынладылар, көзгә алдындагы сәгатьнең һәр сугуы тагы үзенә бертөрле булыб ишетелә вә хисабка алына башлады, бүлмәдәге кешесезлек, тынлык тагы күңелгә авыр таш булыб басарга тотынды. Хяят үз күңелен үзе жуатыб карады:

– Хуш, Салих, бер-ике сәгать вакытындан соңга калган икән, андан нәрсә булган соң?

Ир кешенең дөньяда ни эше булмас. Ир булгач да ул һаман мине генә саклаб утырырга тиешме соң? Эше булгандыр да, соңга калгандыр. Менә эше тәмам булыр да кайтыб да килер...

Бу уйлар үзләренең тугрылыклары һәм мантыйкыйлыклары белән гакылга тәэсир итсәләр дә, йөрәккә зур тәэсир итә алмадылар. Алай да Хяят кичке чәйгә хәтле әле Салихны пошынмый гына көтәргә карар...

¹ Тарыз – рәвеш, тәртип.

² Дэкийкада – минутта.

**«Хәят» әсәренең
факсимилесе**

ده تان 2

د اینک بیره کینه سینه ای که کور زگی که با من بود هم از سینه ای که کینه
 موندان نغره هل یا و کینه کینه ای که با کور نه هم کور اهلار کله کور این با سینه
 هم هم ها و اید و تی و لقی و کله ای که با کور نه با لقی که با کور نه کور نه و کور نه
 به کله کله ای که کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه
 بیل و کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه
 رو و ده کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه
 کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه

ان نه هم کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه
 تو قاتل کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه
 چاندر کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه
 لار به کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه
 قار کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه
 کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه

duşuk gulla - دیش کور نه

بیر نیچون کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه
 هم هم هم کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه
 کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه

- صای کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه
 کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه

(1) بیری کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه کور نه

سه پايه 3

نوروز که در کوه قارا که زاهدی تالی و اقا نورزنده، مؤلفا علیه بود اقا نور
لا شیکلا و نور چه عیب نور اقا نوران، و گوزن بل با شیخ معنی است اوتی بود نور
د اینوزه سیکلا و کورنه شیری بول

نامه لیر امانه عاقل و در سخن تو ایها عیان ایدیب لاد اقل و بزرگ
گیمه لیر بیستکایا نینا لیر و دو ستاره بیله کوبیده کور شیخ نور عیان سیکلا و بول
کورنده رده تو یگه کور کسیر تله

لیر اراموزان بون کون نه و نال لیر هم زنده کور جاقوم بر اقل
عی بر یگه هفقا ناروه تانار بو شکی و کلیل ری ایا ما هفقا ناران بول نه و کور
کیلو شیری

قوناق قی هه بیاندازد انا شیخ عه زینه تابستای بله کیک قویلاب کور شیری
ده، هه زرمه یاتی و نور زله ریشه قوناق هه تالار عا کیکه نگی، سوزله دی عه زینه
تابستای لیر انا زده هه تله بول کسیر، لاکس و اوق قنار و سیاحل

بله، هه ایش و انا شیخ رومه تندن با هفقا تاندی دی انا، یوگه بیله بر
یا شیخ شینی تیکه نین، انا کلا تیری، ایز عه زینه تابستای تانای و انا
به هه تله عه زینه شیخ تاجولانا با تله ما شیخ عه بیله کور شیری

می تاندره نور عا قی و تیری دیب عه زینه تابستای عیام کونله به رومه
یورگه شیکسز شیری

قوناق عه یات بولوه تنه کونله، هه انا تو شیخ عا شیری کور عه هه
یورگه کلا عا کیه ان شیری، بول نوروزن قوی عه نوروز نورله زنده کور شیری
نور اتر عان، قان ریضه کونله شیخ سیکلا و عه بیله بر تالار عا ایزان ایه
عه لیرن بول نوروزی، با شیکلا نار انزاد، دایه ده یگه کور بلکی، عه زینه

مهيات 4

سیندی ئالارنک هه مهه سئ بله ئور ئنار تانن ~~سیندی~~ سینه که لکی لیرا لیرا
ئور سینه قو سکی بر تو زلی که سینه له قو بیه دی

مهيات بر یو سکا می یا سا ب تو گه ه دو سلا نچان کینو تو سینه افر و عنا
سوله سینه ئالار ئنار د، ه یا ن کینه گه، لیرا ئانار بولنه ئانور سینه د، ه یا ن

ئو ی، باوه، ab، بچرا عنا بو لسان، ~~په~~ بویل قشئ بول کینه سینه
سینه کینه، بوی سینه سینه ~~سینه~~ «سینه» قو لار د، ئانور بولنه

هاتن سینه ئانار یه سینه لکی کور ه نه تو عان بر بیلنه بولنه لار تو تر
عانی نه عر ارانر عو موی کور سینه به ده بگوان مونه ناسیب بو ما عان بکه لار

که سینه ئانار بویل کور گه ئان ایغه ن ده کالته (1) کولمه گه سینه
«سینه» قو لار کینه تو عان مود ارانر سینه سو کینه سینه کالته سینه

مهيات لیرا عا بار عا بول کولمه گه کیدی هه، دو سینه لکی کینه
بو سینه، کولمه گه بله ن بو تو سه گه کینه کینه قالفانی دای بر یو سکا لار ~~په~~

په به ری ئار استنقاد اب تویری، بو قالفانی یغه ن کولته سینه بو عان
کل هه هه گه (pezo) سیکلاره، کولنه تو را سینه

ئالار کینه بکار نه ه یا تقا بیلنه کینه بکار نه ئانور سینه لاله سینه
سیکلار بولنه سینه، بو کور نه بول شو لایوق بولنه، مونی و کور گه ن بر

قاتلی (ساده) لیرا:

ساع مهيات سینه سینه ما تو سینه اسینه به سینه بیه سینه سینه سینه

ئالما دی،

هو سلا کینه لیرا، قو یانی ئالار سینه سینه ئاقا بو لار لار استنار قاراب ئو بک

هه هان عنا کولنه تو را سینه

(1) Kalame هو موی، به کاله هه گه کینه بر قینه سینه قالدرا تو عان

کولنه

۵۱۳۵

مه یات بله لیز الا و اقاریر نرا ~~تو~~ ن تو قاتو نیاب تو کله دو کله
 مه یا تله تا سو بو زهان ناری عیادق کوره لاروی کویسه ری له
 نیسه تو فرغانه سو د ایلی کیر بو اعانعا عیاد قار بو ری لاروی بو امیرا
 نیسه سو لفران مه یات دایله یه شی تو اعدان تو قاتو کوی بالا لاری
 له ن تو نیاب تو سره هم یه شون تو لایله یا منی برو چا سو له
 تو بره نری

لیز اعیاد قار له ن بر تون تو امراتو روچ ، مه سینگوف (سینه) دایله
 (۵۱۳۵) خامیله لیز بو عه کله نینا قوی بو اب ، بو شکی تو ، کیکینه و اعدان
 تو قاتو بو نیاب تو سکه نگه کوره ، بر بر سته نیسه له نگه نله نیسه
 دهان خانوی تو زی ده نیسه نینا نینا عه کله ر کیره لار اعانان قایم
 نه سه له سه نر لید تو روچ مه سینگوف ناز ای منی ج بلدی -
 meuld می بو اعانعدان ، بو نیکی یه شی تو ناری د و سکلاری ، مانله له
 ناز سنا ع قاتو له ن نای بر قات نعدان شیک ، نول قه ده ری بار
 د و ستلار ناز العان ته ریسه له ری بر صحنی نکیسه تو ساجی شیک له
 یوا سیکو یه شون بو با قه ده ر کیمنا ریسه ده تو قه ، هه زر تو راته
 میلن و ته مال نیسه نیسه مه یات ، 7 یه شون لاکه قه ده ره له
 ناپ ستا یه تو قه ، تو تکه ل قه شی یار تهنی ته مال نیسه
 سا با قاتل استا شیا بو رده ن تو قه اعان نیسه مه یات تو سکه ل بو چورده
 نعلو ناز لار ناز تو ران مو نری ته هه رله رده قو لار تو روچ نعلو
 جه دیره مکه بله ریسه یو قاتو نیسه

مه یان ۷

بویه کی وولارین باقلغی بوز انا امانی مه یان له لیز ایدر برواقت
 د انا تو ق میاقلغی (بیدری) مه سته له لار تو غورن ستر اوسو یله غلام لار
 بوشناسی تو برمنه قارا اشلار له تیکسی سله لری بیله لهر شه ده
 بو تو سون مه سنیکو فلار عا قاتیب کیلک بروسی جه مه یسه سته کی دیلا
 عوزق وه شه ده بله ری میاقلغی و تو غورن بویه نکه ک بو لور وچ دانه بریسه له
 نارا سنا می و بو بر نایر مانی و قابلا ب تو غرا سیری
 عیما د فلار نیک عا نیله تو در منسلاری دانه مه سنیکو فلار فقتا بره تو نای
 بره مان ناری عادی بر تانار کو بیسی و عادی تا تار بار و تو در منشی بله ک
 تو غرا تو مرغان کنی و سیری تو خا کوره ثانی بو ستر ابر و هر کسین بو نر تله
 کورده تو نر تو نر عیلا سنا بوی سونان بیگه ک بو نر نعدان نسله نیل
 کلک ک قاعیده له رگه بوی سنا عا وه نولار بیلیک تلب تو بیان یولان
 حقیق بارر عا سینی سیری نه مهامه سنیکو فلار عا نیله ستره بر نیجه کنه لهر
 تو خ سنی سنا بله ک، هر کسین تو نر تله کی، وه تو نر تو عیلا ری بیله ک
 تو نر ا بیله کوبی نه رله رده ن ا لار ا تو تله سیری
 نولای کتیب بز نای مه یان نیکی، بر- بر سینه بو نله کی قارشی، تو در منشی
 ناملاری بو نر تله سنا اوسری، روسی جه مه یسه سنا ک کونالی تو در منشی ناملار
 به کی بو نر کی تو نر تله سنا ا لار بو نر مه سنیکو فلار و با شفا قایر روسی عا نیله
 له ر تله کونالی تو نر لهر نره (۱) تو نر کد ساعه ک تو نر کله جه در تانسا و اید
 نیسه ا لاسیری سنیکو دیلا کلا دانه تو نر ا نیله لهر نره کی تو نر کلا و تو نر لار
 دان نرین نای قایس بو نر تله ایا تقابح، نیکینه ر ساعه ک تو نر کلا
 (۱) کله کی مه یان

هەيات 8

تۆرلۆر ئۆزىغا قارايدىغان، ۋە سالاۋات ئوقۇش ئاياغلاشتۇرغاندا، ھەيات
 تۆرەمەننى ئىككى تۆرەمەن ئايرىپ، مۇسلمان تۆرەمەننى مۇسۇلمان تۆرەمەننى
 رىزىيەدە غىلار ئىككىنچە بولغاندا ئىككىنچى تۆرەمەننى مۇسۇلمان
 تۆرەمەننى ئايرىپ، ئىككىنچى تۆرەمەننى مۇسۇلمان تۆرەمەننى
 تەبىئەتتىكى ھەيات بولغاندا تۆرەمەننى ئىككىنچى تۆرەمەننى دە تۆرەمەن
 دە، ئالدىنقى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى
 بىر تۆرەمەننى ئىككىنچى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى
 تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى

ھەياتنىڭ قىسمىنى بولغاندا، تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى
 تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى
 ھەيات، رۇسچا ئىككىنچى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى
 ئاز ۋاقىت ئىچىدە رۇسچا ئىككىنچى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى
 ھەيات تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى
 ئاز ۋاقىت ئىچىدە رۇسچا ئىككىنچى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى
 ھەيات تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى
 ئاز ۋاقىت ئىچىدە رۇسچا ئىككىنچى تۆرەمەننى تۆرەمەننى تۆرەمەننى

ده يات و

يعني الار توتو تو عيان دا چه علامه و تو من تا آثار كو بره له نور او تو عيان
 بر نيجه تو املار يني دن اكيهيب، شنه هه يا شنه اي و بر قو عا هه عا كچه هه
 شيدني شنه هه و نور ملاري يا كو دن ان هه ان هه ان هه ان هه ان هه ان هه
 ده يا كو بله دن تو سب تا زار سب به شنه هه كچه هه شنه هه شنه هه
 هه ان هه ان هه شنه هه هه ان هه ان هه ان هه ان هه ان هه ان هه ان هه
 بو نيچا بارو كو گل سوزو گل شيدني بار يني هه شنه هه يا هه بو نور املار
 دن ايو كنده بار املان يني: شينه هه شينه هه شينه هه شينه هه شينه هه
 بو زنده دن قاچو بار هه عا شينه شيدني هه بره بو شينه شينه هه شينه هه
 يا شنه شينه هه الله شينه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه
 تارني كور هه ان هه هه زور شينه دن شينه هه شينه هه شينه هه شينه هه
 بر دينه بو بله دن بو زنده هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه
 شينه هه هه شينه هه شينه هه شينه هه شينه هه شينه هه شينه هه
 شولايد ~~هه هه هه~~ بو لسا هه مان شوزن بو نور لني ~~هه هه هه~~
 هه هه شينه هه شينه هه شينه هه شينه هه شينه هه شينه هه
 هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه
 ديه بو لسا هه ان هه ان هه سو قو ان هه شينه هه شينه هه شينه هه
 هه يا قنده بو لاي تا تارني لنده دن قاچو و هه هه هه هه هه هه هه
 شينه هه شينه شيدني هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه هه
 قا لسا هه لينا انا كار عا قو دن عانا

En Xaerka o Zakpaueil, Bon myeyidmanum -

قه آت ۱۵

وهم ديب تاگه نوردان د الكوي تو رمي قه نور نلر بو نيشي و ستر
نك دني تو يضا صفا نور مه نيشوده ن كيله ديب بو لي نيشي و قه عا چي
لار منه چقاچ هه يان دايو كيله سوتو انا لابا سلا دني و نونكي
دنا مه حرمه له ري كور نيشه نيشي

قو و يا كلان شي كو ته رگه ن ، تو چاسو ، قو ميري مه هه كله رگه با سب مير قو
تو گل كنه ثا عب تو را تو مرغان در سدل ، بلغا سي كو ته رگه ن سا ق و م
نار بو و موزه ن ها و اعاب بر بر سندن عو سوا تو نور تو نيشي هه ر نيشي
دو نيا ن جل و نار فلار ندران مه يان تو عان نيا كه مه كي تو نكه ر نكه
كيسه رگه كيله ن ، قه در لي قو نا و لار تو - واقا و واقا تو سچقلا ن اير
هه تان بو كور نيشنه غا منق بو لغان نيشكلا و مه عناس ن تو زه ر
باه ن موز نيشه رن يا گفوا نالار ، واقا هه قفا قانا تالار ج مان تو زه ر
تو ستر سي باه ن هو و لار لغان بو و اش كو به له كله رده كو لوج
نوز لي مه هه كله ر قو ، قو و نونيش بو زه ر نيشي

دوستلار ن هه ر رگه قه ده ر قو ن كسه تا كا مان بو يله نوله ر نيه ده
جان كودي : ليزه كور شي دا هه له ر نرا تو مرغان يو كيشي نيشه
لي بو يه شي تا قيشه ر خيت سيرا به ن نوزي نار سندا بو لي بو ته ن
واقا هه شي تيبك تو ز ايتب هو و لار لوب بو يله دي ، بو هه ر كو ن يو
كيني ليزه انا ناني سو بو ن شه ييب ، بر هه ر بارغان نيكه ن ، د و سلا
ليز انكي ريديكو ليزان لال (2) نالبه ناني دا نوقه نلار

دا هه يان قو اچ مو سها ن كيله
(8) عا لگ نيشي خو لندا بو زه ر تو مرغان سو سكا

ص ۱۱

لیز از این کیمه که خودیله خوره و شنده ان و کیمه که یوز شدی باقیمانده
 مه یات قدره تا خله را کیمه کلگی قومی می ما ما لاسی دن الحوی که ~~میست~~
 میستله لای شیر ترا قاتا و سنی بله
 - لیوز و چاکله د و دست تو کلگی می یو کیمه سیندی عجز نه ده تو مراد
 بو لیم کیمه ان که دیب سو رادی لیز اندی یوزی بر گنه سیندن تا کاک
 سولان کیمه بیون دو کیمه سو راد قضا قومی ده و ان بیر میجه
 - کورسه ان صد سینده تو سرتا تر ~~سینه~~ سینه لی و شانی ... بیله جوته
 به تلی نیکت بول - دیدی بز ناکه موسا فر لاری و اقدرا سیندی دن امید
 لای تو رماننا کیمه نیکه ندر شدی لیز از تو ز شدی کیمه لایقین صوب
 مه بیه تاج سحر انومی بلان بورا مانسان جاسق بر لای بیه ادوی
 قومی و اعا کله رمان قارک تورمان داشولوق سوز نه رله باجه و ان
 قاتار دی
 - Euge madon nadma baenammamni
 لایقین تورمانناک تا و سنی لیزا نقینا قاراعنا ~~کیمه~~ کیمه لایقین
 تیره نجه لایقینا و قاتار او سیکله تو بیلده قولاقلاردن اویا او
 لایقین مه عا به تری که تو بیتی قالد را بیدی ...
 کیمه سیندی کیمه

(۲) سیندی بله تو بیتی لایقین

مه سینه

مه سینه فلان تو ترا تو مرغان داجه بیزه لب نه لاله بیخه سینه و آینه
 قنایه مینا قاقا قنایه بال کونلا چهاره، توبه سندان تورن بودیم اعقاب کجوه له کج
 ره ان کج دورن مه نار ان توری قیبالنغان قه لاله حکای سینه برینه همه دور
 توری ره و سینه کج، توری پیالای و توره زه لاله بر لاله بیزه لاله کجوه لاله
 توری سینه دورن یا عزیزان قالیلاب العالیه توری بودیم اعقاب کجوه لاله
 بالان بو عاری کجوه ربه تورا تو مرغان شاعا جلا ر بو سینه، توری
 نه سندان چلته رنی کوله که له رنی بله کجوه سندان با شفا قالیاب تو مرغان
 نه سندان نه سندان، کل راهت و التعلق همه بال سینه توری بالان
 قنایه توری سینه تو مرغان مو و نهادنلار با شفا عاقبت لار.

تورمان سندان بر سینه کجوه قنایه سینه لب یا لاله ان بو با شفا قنایه
 قان شاعا جلا ر بله ان بو سینه کجوه لاله ان تویلا رنی عاقبت سینه
 چهارا لار ~~سینه~~، سینه سینه چه چه کله کجوه لاله ان تویلا رنی توری و سینه
 نئی توری سینه چا قوب تورا لار توری (سینه) لاله سندان نه ق
 قوب سینه سینه بریار عاقبت سینه

دوسه لار تویلا رنی بر سینه کجوه لاله سینه، قان سندان سینه لاله
 شاعا سینه سینه لاله توری دوه لاله سینه لاله سینه سینه سینه لاله
 - کجوه کوره مینا سینه چه یله، سینه قنایه (۱) بر قنایه سینه، سینه
 سینه سینه، تا شفا لاله سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه
 دی سینه سینه لاله سینه سینه

توری سینه تو مرغان سندان کجوه لاله رنه سینه لاله سینه لاله

سه ۱۰۰۳

میجایید ده نیز اشیا را و چون که باستاند که کند ده نبرگه و بنای تو که
 نیده شیخ شیری چون بود که ن کوز قازانند و نور مستیفته چه
 نیتکه که نامده ن، بوقمشو قازانرا خود در بکیجه که الله همه که
 قان شدی

تا لار تو چه و نه بیار تو مستند ن در نیدل که قازان تو را تو زمان
 نکه مه که کینب تو نردن لار، در نیدل، نان کینلگی و، نیکنگلی و هم
 کوز جلی و نماشی و نماندی تو مستند کچی بر اهود قدار و طعلا را تا معلان
 بار لار، تو نردی بیرونه که تار العان، بر یا هوان نیکیندی یا قدا هوار تا ناز
 دانا تو زمان ~~هنگام~~ که نه لره نیکیندی یا قدا کوز رب تو را تو زمان
 ناول و نه نماندی قوی همه کتودی نیکین هم ما تو کوز نه لره نیدل
 نه نه بر کیندی تو زمان لاریا ساسا کچی سکی ما را خود نماند کوز
 چله ن تا و شیخ در نیدل، تو مستی یا کفنی اما، مور جان سنا در بقعه
 قازان کچی نیدی تا سنا قالب هم ها و الارما کوز نه لره هم تو لقتان ما
 قده در تو نیده، لاکینی نول، نیجه یوز کچی قویه که ن بار اهود چون
 بدان بلیک که کند کوز نه، تو مستند کچی کیندی نیدی چه بقدره دگر
 تو را تو نول بیان تو یا شان کوز جان کچی رنج نه و نه کوز بار اهود تو
 قازان تو لقتان لقتیلارد اسیر کینب مو صبه بلا یارب پوری

کوز نه ن کوز نه گاه دو ستلرد اسویله سوز نه رکوب نایدی میجایید
 قازان مه لره ن، تا نرا نجان تو را نالی سوزید دی، چه یان سوزید و کوز
 قشقی و نه لره نیدی نیکینه نیدی، لیرا کوز که شان قان کیند کوز
 نکلاب کوز اسیدی میجایید هم ما یا قازان کچی نماند لار کوز، کوز

هه یا نه 14

یه کیلکه نه گامهیله بیستلار (1) بیست کیسه رگه ده تو دهنی هه، بر نئس دیله ن
 هه یا تیق و قایسی تو واقعت تو اربت بیسه ره ئیدی
 بر واقعت هه میحایل
 - قارای هه یا یان بر نه دی می کیسه نه گنه بالاسید کی 7-8 غایرا
 ئیدی بو تله کی بیسه نه قو بو لب تو دلگه نئس، سو تو ز کی بلو تو
 مانسو من هه ز ر شه هه ز نئس بر نئس و کوزه کی بیست... دیب تا نئس و کله
 گامهیله بیستلار بیسه با شلامان ئیدی، هه یا یان قو اربت کی ئیدی ده
 کوزه ره بر بیسه گه تو نئس دی هه
 - قو هر کیله نئس تو سال... نون قه ده رره هه یس تیشلیله ر شه
 شادیکانوی نغاما یلعان یا ولج دیله ن ما کلا بیله هه ز ر شه کیلیت قو نه
 هان هه هر کیسه نئس کیفو قو ب بیسه ر دی ده بو کی کینه در الیم
 دان زار لای بر ما تو دهنی... ئانرا ن بو له یلعان، هه یا هه تله ر
 تو نئسندا سوز له ر با شلامان دیب سوز له ر بر، بر نئس دی تو دهنی یلعان
 هه جلیس کوللی و ئیدی
 ده قو باقلار کیله، دیکه ن هه بر بیسه گه، لئو، وه ئانایه له ن
 هه یا ن دا قو باقلار عا قار تو دهنی لئو، میحایل تو نئس دی بیسه نه خالری

لئو گامهیله بیست... ما قفا و سوزی

تەبابەت

تولار كىيىنكىچە ئورنىنى قىلىپ ئارقا ئارقىسىغا ئولتۇرۇپ دەرياغا قاراپ
كىيىن بىر ئالغا سوزۇدى دەم ئالغان بولسىمۇ چا، كۆلەمى كىچىك ئورنىنى
بەيلىگەن، زەنگەر زىيارەتلىرى زور، زور بولغانلىقى ئىلەن ئولتۇرغان
- شۇلا بولغاچقا، بۇ قىزنى چوققىسىغا باشنىغىنى ئىلەن ئولتۇرغان
مەنە ما تورلۇق - دىيىپ ئولتۇرغان.

بۇ يىلىغا يەتتە ئايدا مەنە ما تورلۇق دەرياغا قاراپ ئولتۇرغان، دەم
ئولتۇرغان بولغانىچە دەريا ئارقىسىغا، ئەينى يەردە ئولتۇرغان بولغانلىقىنى بىلىپ
ئىكەنلىكى ئۇلارغا، ئۇلارنىڭ كۆز قارىغانلىقىغا ئىلەن ئولتۇرغان بولغانلىقى
ئىلەن ئولتۇرغان بولغانلىقىغا، مەنە ما تورلۇق دەرياغا قاراپ ئولتۇرغان
ئىكەنلىكىنى بىلىپ، لايىھى بارغان ياغاچقا مەنە ما تورلۇق، ئەمەس دەپ بولغان
ئاسىن ئاتالغان غالى مەكتەپ دەپ ياغاچقا بىلىشەرمەن ياغاچقا بىلىشەرمەن بولغان
تۆپەننى تىزىپ ئولتۇرغان بولغانلىقىغا مەنە ما تورلۇق سوزەننى ئاتالغان بولغانلىقىغا
مەنە ما تورلۇق بولغانلىقىغا مەنە ما تورلۇق بىلىشەرمەن ياغاچقا بىلىشەرمەن
تولغان بولغان دەپ، بۇ بولغان بولغانلىقىغا مەنە ما تورلۇق ئولتۇرغان بولغانلىقىغا
مەنە ما تورلۇق، بۇ بولغان بولغانلىقىغا مەنە ما تورلۇق ئولتۇرغان بولغانلىقىغا
ئىلەن ئولتۇرغان بولغانلىقىغا مەنە ما تورلۇق ئولتۇرغان بولغانلىقىغا
ئىلەن ئولتۇرغان بولغانلىقىغا مەنە ما تورلۇق ئولتۇرغان بولغانلىقىغا
ئىلەن ئولتۇرغان بولغانلىقىغا مەنە ما تورلۇق ئولتۇرغان بولغانلىقىغا
ئىلەن ئولتۇرغان بولغانلىقىغا مەنە ما تورلۇق ئولتۇرغان بولغانلىقىغا
ئىلەن ئولتۇرغان بولغانلىقىغا مەنە ما تورلۇق ئولتۇرغان بولغانلىقىغا
ئىلەن ئولتۇرغان بولغانلىقىغا مەنە ما تورلۇق ئولتۇرغان بولغانلىقىغا

(1) ما ما - تاتار تىلىدا ئولتۇرغان بولغان

حصه يات 16

بلكه گنه شيك و تارا فلدا قارالان ، نيكه ره اي ، لاجم سله بون
 (فيگوراسي) شيك نه تو قسه بارش عارايين و تورماندا بر تو قور
~~تورماندا بر تو قور~~
 - تو ياشي و اماندا ~~تورماندا~~ مانقول تو اولون لنده شوردي قور
 نه كچه نه بولغا نلقدان بو گنجي دا اينيكلا راي هه ميه شنده
 قوناقلار كيلدله زمه شيكولار عارايينه هه رده ن ليونانق شيك شيك
 سه تي قور و تا عارايي ليله ن كلكه ليله ريكه ي ساغه ن 6 لارد اورد
 عارايينه شيكولار با قيا سندا ايكسله و وه قور لاردان 14-15 ليله
 كشي بو لدره بو لار تارا سندا بو گنجي ده باره ردي ليه اجه ياقور
 نه وه لده ن تاشي بو لمانا نلاري ليله ن وه شور ليله عارايينه بو گنجي
 ليله ن تاشد ردي ، قار علت يقرالي ، شوران بو ليله و وه قانن بيلكه
 لي بو تارا افا قيسير ، بو گنجي ، هه يات دا بيلگنكلر بو تو بو قور
 درمادي ديه ركه باري ، باري ، مانانق قانن اوق و بيلگ قور ليه
 ليله ري گله نه لله بيجاري ياتي اوق نه به شيكلا و تورماندا
 يه لله تورنج ، تورنج تور لرد تارا فلدا عارايينه لار . بو تور كچه
 هه يات ليه اجه بو گنجي ده كيندله ر بو گنجي نه وه ل كران ليه اجه
 شور ليله شيب بار ساد ايتن تارا اجه يات يا هتا شور ليله هه ، مانانق بو
 كون منه تاشقان قور بو و و سنا قار امان سليل ميجان ، تورني كاميليه
 مينت ديه بو يلا عان بو نيجه سي نه سيبده نو و لكردي
 - ... سوزو عارايينه هه ب يا هتي و سوز ليله شيك نه كور بو سله ي
 بروكي قورني و شيكلا تور لره ... كورده و سوز ليله شيك نه كور بو سوز ليله

هه مانه 17
ما تور نه ره گه

هه گه بپوچه هله ره گه که دادمان قالفاق هه بولماسا سزنی ره مؤلمان
 قزایی دینه تانسه هه بولماسی ئیدی، مینی نه وه ل مه ره به کولای نه
 کلای ره مؤلمان قزین کوره هه م تانسه قانما بیله کلای لایم... بول
 سزنی که تور نه هه بپوچه هله ره گه بیله کلای نه...
 هه یاس ئیکه بپوچه بپوچه بله ک بار اتورمان لیر اندک بوشه قه
 راوی ده استفا ئار عواق قزین کیتدی نه،
 لیر و جه کاه سیکا بپوچه باره دیرینه دیب، بوشه هه
 ره یاس کیتدی، لیر ابوگه بار اتورمان یگته نه ئار تقا قالب، قولا
 عی هه یاس تقا یا قی کیتدی، هه ره ئیکه سستی تو هه براق تور نه نه
 هه تقا قالدیلار، هه یاس شهر قنا تاوشی بله نه!
 - شو شعی ئیدی سنی که ما قناغان بپوچه کیتدی؟ هه بیله مه دیرینه
 کوه رفیع، بول سیکا بپوچه تور نه طادی، بپوچه تو پاس... دیب لیر نه
 نه کوزله رفته قازادی، لیر ایسا بپوچه قنا کولدی هه هه یاس لیر
 بوزنه قاراعا سقراق ترست،
 - بول سیکا کاه بیله هینده ره سیم بپوچه ئانی دیرینه قناغان بولاسه...
 دی باشلامان ئیدی نه، بوشه هه، باشقار دیرانه ئار تقا قراق
 قالب، کوزله ره کوه تپ تور نه لایق، کوربه، موزنه هه هه کیتدی، بوشه
 هه هه وه بولدی قی تاوشی بله نه!
 - هه هه نه ره ره مینی ده کوه گه کانه سزنی لای... دیب بولاندی
 سوزله رفته قانسه کیتدی بولعاده ئیدی نه، هه یاس بپوچه
 عی زری بولماسا لایق تور نه سزنی هه هه، کوه لایق دیرینه تاوشی بله نه

هه یا ه 18

توتنه، برنی دوزمه لهزده
 توتنه م سینه دمه کۆنگه قالد توتنه کر خه چا- دیدی توتنه گهنی،
 شاقتی توتنه یسی مه لره قالد عایینی بو لسادا، توتنه صالح و بیلنه
 یا مهنی جو لب مهنی؛
 - pardon، ساویر لار دایر مه قال باره توتنه کی دوتنه توتنه
 قسلسانی، نکتانک توتنه کله ری سناره، دیله... دی، دی تالدا-
 مثلار توتنه گهنی، لیرا هه یا هه کله توتنه یا توتنه لاقنی
 نه وه له مه ته به گوره گهنی؛ توتنه و شتتا یا سا مار بر توتنه
 یا گهنی اشی بوبه،
 - نمان توتنه مه ره قانی؟ دیدی توتنه هه یا تقا یا قی توتنه کتیه
 هه، توتنه توتنه و این توتنه
 - سینی به هکلی مه یا توتنه سینه قانی توتنه توتنه کوتنه له... سینی
 بیل یا هینی قو، یا هینی و توتنه... دیدی، توتنه گهنه توتنه
 توتنه توتنه، توتنه قوللاری بیلنه قابلاته توتنه توتنه توتنه
 توتنه بیل قو ار عانلقن سینه توتنه، توتنه، توتنه توتنه، توتنه
 توتنه یا تقا یا قنا یا، گهنی توتنه توتنه توتنه توتنه گهنی
 نه لله قانی توتنه توتنه توتنه توتنه توتنه توتنه
 هه یا توتنه ما توتنه توتنه توتنه توتنه توتنه
 لیرا، هه یا توتنه کیسه چ، توتنه توتنه توتنه توتنه
 دا ته وه لکو یگتی یا توتنه توتنه هه توتنه توتنه توتنه
 یا سا یا توتنه توتنه توتنه توتنه توتنه توتنه توتنه
 عاده توتنه توتنه توتنه توتنه توتنه توتنه توتنه
 یا هه توتنه توتنه

هيات 19

هيات يئز اندي بوسر لوز نو بوندان هم بوز گوس گوسو وره ن سارسي
 قابل م نه بره ديب نو يار عاليم اولار عانرا نوز نارتسنا صيا سيلناك ناه
 دملارن نيسندي ج يا گادان بوسكي و نادم بول كيب ده نيسندي هم بوز
 بايت كور نيشه ن قورقب كينكه ن كافي قارانب و يوصاشا هم بوشنا
 تاوشى بله ن

دوستقاي بوقه ده بوز نو ز گوده ن جو باي نى نو يليس بوسر ديب
 بوزاندى دا ج و اب كو قميجه قوشراي و چه چه كله ر قوشراي و چه چه كله
 به يله من ~~بوسر~~ هياتقا سوزنى بونه يله م ، نه ز گوه و وقتدا
 نوسه تو مرعان چه چه كله ران هم بوز نارتسندان جو ديشدرب ، كلسله
 نوز لكه ن ماتور به يله نكه ن نيسدي ، هيات ن ، چه چه كله رى نابل بوز ننه ياقه
 حراق كيتدى ده ، كوز له رى بله ن صيا سيلها نه شه ككي نيساره كى
 نيسدي ، چه چه كله ريه ياقا قارانب كوله ره هم نه الله قاي سير له رنه ن
 ناندكى بوز نشار بونجه نيسنى و بويى سير ييب بوز لار نيسدي

صيا ييل سنن نيسه بوشه ياتقا قوشنى نوزنى ، نالار باله ن
 لار نارتسندان كينسه دنله ران چينكه نابل كينكه ن بوزولعا چقد لار
 تاراق قنار قون قون بله ن توشه لكه ن بويونداك ياق - ياقلار نوز نوز
 هم بويى ناعا چلار نابل ، بايت تورا تو مرعان تو ياشناق قوشلنت نور
 تامچنلار ن مائه رله نر نوز ، تو سوزه له ريشنى چيت ريتكه نوتكده ن
 ره زادا لار كچه چان نيسله رى بله ن بول نو سنده كوي بوندى ها وان بونجه
 ناي قمتنلار ، ياقا قارانب نارتسنايه قوشنگه ن قوشچقلار ناده ماله ران كولا
 صي تو مرعان چلاره كو ييلله رده بوندى بول ، بوقون تاه چقدلى بوز هم

هه یات ۹۵

بو ددری ادلا لار نه تو در من لار نه سوللا بیره له ریدری .
 قایات ، سولایا غنا شاه ییگره ، هه زنه له ییگره بیه ییره ن تویا
 باقانی ، قویا سولایا غنا هه یه له سیکللی بو لعا نسی دیب
 میایله هه یاتقا با بو ییگره ، نانی تو ییان تاو شی کو کلساری تیره
 بیرنه هه یقمان سیکللی ییگره هه زگره قه ده ر ییگره قاراب کیلگه
 هه یات کو ته ر یه میاییلانی بو زنه قارادی ، بو یوزده گره ما تو
 قویا کو زله ر تو ییان قاریلار ، کو زله ر گه قارایا قار علی اتی کیکه
 چه گنه قاسلار ، بیله کلا کچره کلجی بو زنه رسه تو ییلا غنا غنی هه
 سیکللی ، سیکللی می یی لب تو ر لار ییگره هه یات تو ییان غنا ییگره
 هه می کو ده له بیله کچه وه ییگره گنه ییگره تاها ق قویا دا :
 - یوقا بو نه رسه ده تو ییلا میح ، تو مزاق قویا سولایا بو زنه می یی بو
 غنا یی ریدری ، تو زنی میاییلانی تو نه وه له رته نه کو رگه ن سیکللی :
 « قاراه مو هه بیله کلگه بیت بو تو رس مال یی دیب تو ییلا ری .
 ایول تو سینه گره نکه میه له ر لاری بر شنه کیله تو کور د لار سوز نه له
 ییجی جاییله کیمه ییگره با شقا و اهنایا سول قه ده ر سوز چه ن میاییلانی
 هه زگره کو ز تا با کمالی تو تو یی هه یاتقا سول می قالدی :
 - سو میی تو یی با شقا دیسر ، نه هه تو ز کچه هه زنه با شقا نسو .
 دیب ، هه یات کو زله رن میاییلگه تو سوز دی ، میاییلانی کو زله ر عه
 تو یی قنلار چه یه تو ر لار ییگره ، بو ز سالها ق غنا ییلا ییگره هه یات
 قایوب - تو یی قاراب :
 - می تو ییلا هه معان ؟ کانی رسه یی بار ، سو نه ییباری غنا یی تو یی .

ده یازدهم

دی باشلاغان سیرتی، ده یازدهم اناخاروزله نیرگیه یولون سیر میجه ؛
 - میحایل نالیکسیو بیج، قازانرا تو قرغان یوز تکرانی دلاغا ناسز
 بیسوج ؟ - دیسوز نیکجه ننگه جور دی. میحایل بوبریلک بله من قساقاندا
 جان چه پله رن کیرنگه سیرت قوییری دایکت سمان گنه تاوشی بله
 - برنجی: میسوز گه میحایل نالیکسیو بیج تو گل، همیشه سنا چونکی
 به مشه ن سیرت همیشه سنا شیم، سولای سنا بولب قالغان تلدره، نیکچی و
 قازانرا تو قرغان یوز نیکجه ننگه ده کیم ققدان، بارای کیزی گنه لاسنیم -
 دیس، سنی هدیغا تالاراق بو کوه تیه تو سدر، هر زولاندر یوزای دیلده
 ناز یوزنه یاقی نوق کیلگه ن سیری، ده یازدهم کوزله سیری بو کوزله رنده
 یاقی نوق تو قرغان سوزیکمان یوزدهم تو ققدان، تو حیا نراق قاز
 ری تو قرغان تو یوز کوزله رگه تو سدر، کوه کلره نیندر بر بو تو یوز
 قانسیری دالیکسیو یان تو کلاری کمان بوئی بارلغا تالاراق، بو تو یوز
 ده یازدهم کوزله وه لاله رنه به سیرت سیری، بول، میحایل نالیکسیو یوز نالیک
 بوقه ده ریاقی تالار و ویران قورقان کمالی نراق نیتت جیتکه ده
 قالدی ده هم کوز ن بول نایانجی بولاز کیر لدرمه تو نیتت تو نیتت بوردن تو
 عاتری دالور لرن با نیکاسلانی تو ملیج با سنا سوز سوز هم لکن سیرت
 ده یازدهم میحایل نالیکسیو یوزنه ندرسه در، بیان کیره کلر بونه ره ندرسه
 تله بده نه نیتت بیره نالغان سیرت، لایکی نیکر بول کیره کلر نه ندرسه
 نای نه نیتت بول قالدی نالغان نالگه ن سیدللی و بول سیری. قوسلار
 چه هکلره به بله من بوزی دیانشاراق کتیری ده بول چه چاکه
 له رگه نه نیتت ن سیدللی نیتت، بول،

یستخیر نه دی سونه وه الله رده بیلا ما تور جو لیدر شیخو. جولاخر نه
 زوجه رنه رده ریدی. میحایل چه چه کله رگه قاراب نه بیلگه نه بوخورد
 بوزنه نه بیله نیکه نه بله شیری و نازلان تور هادی بوزن قولن حال بار
 که سینه قدری بو صفاق قناتا ماق خودی دانه عنو لاجی سو بیله و تنو
 له

«D me m bui adee zar do xmaro caga
 cuo d Bog oem Na gephon ekame»

دیب با شلا صده دی داد، بوزنه ندان کوب ^{صمیمه} بر جزی کیدی شه
 بوق هایان، مونی تاوشی بله جولا مانی و کلاب بوزی عایجه نه نه
 بول تا عا هدا ساری تور عان قو بوزی ساری اون تکلامی. بول سوندی بوزی
 ماز تور ساری چه م ما تور لغتی و ما قناب لاری ریدی. صلاب نه
 نیندیر قو بوزی با سقا لاندان مایم بر سو سلاق وه مایم بو بوزستان
 بله نه وه مایم برده دبله بولار توری عان نیکه میده قار شندای و نکا
 عا خندان یا فراق لاری نارا سنایه سوز ساری ناکیری سو کچی و مور له
 یخ نه نیکه نه میحایل ساری تا و کور هلا بیلگه صلاب نه وه بر ناز جا و مانق
 سرب چقا شیری. چه باتنک بوزه گی تور چیمان سیکللی و کسب نینه ماشلا
 دی. میحایل نه نیکه مایم لکنه به و ابه کله می شیری بر مینو تکی تیار
 تور شران بولن میحایل بون قولن بله نه باتنک بول قولندان بوزنه
 مشاق قناتوب، شو بجان عنا تاوشی بله له

عنا جولا مانی، هایان، مینی سونی سو بزم... منیج کولم بر کنگه... دی
 یا شلمان شیری به یا شلاق قو لکنک کور قولندان کچقعه الخان نیکه ن سوزی.

(۱) ده لاتی باقی ادا قارنی بولسا نیکه و کنگه تور ب "مه قهر شد"

هه یات هه

هه یات

هه یات خولای ~~هه یات~~ سو به له مادگه ن هوزی نه وه له مه رته به
 نیسته شیری، بوله نه لی کو به ن تو کل گنه ئوقب ههقان روجا بر و ما
 سو به، بویله دیکه ن هوزله رزی کورگه ن وه هه سنا ئوزن هون رومانرا
 یاز هان قور لار لاری برسی نیسته بویله ئوقهقان بو سنا ~~هه یات~~
 سیمه ئا بری سنا قالغان: کیوه ن ئوقهقان رومان سنا عی و قی ناری و ما
 کیوه ن ئوز ناری شیریه می قور لار ناری هوزی و اقلار دایجا ئی تو توان
 لقلار ن هه تر نه ن هه ارغان شیر: میجا بیلداری د سو به م دیکه ن
 سوزن نیسته هه ده بول نیستله کی گنه تک و شی بله ن،
 - سوز بیل موه هه به بک د... دیدم ده نوزن قابل علموع بول
 تابا بو کوری، میجا بیلداری ناری ئا ناری ئا ر سنان کیدری ناری قور لار سنا
 هه یات ناری سوزی سنا د لقلاری ناری شیر

- سوز بیل موه هه به بک د... بله
 هه یات ئوز ناری قور لار لاری سیمه: قور لار ناری یا لقلاری یا نعلو
 سیمه: هه هه نه زرگیم بو به ئوز ناری ناری ناری ناری ناری ناری ناری
 قاراب، سنا د لقلاری بله ایب نوز به مان سنا کللی بو لاد ایوز ده گو قی لوق،
 قور لار لاری ای یا ناری ناری ناری ناری ناری ناری ناری ناری ناری
 یا کادان هه هه ن کفه نادر بله ن علوع بول ئو سیمه کور ئوزن سیمه
 یا نندا قور کله ن ن نوز ناری ناری ناری ناری ناری ناری ناری ناری ناری
 میجا بیل ده کلیل شیریه هه قور لار د کور هله نیا سنا:

- هه هه قور کور کور نیکه ن بوان، هه یات سوز ناری ناری ناری ناری ناری ناری
 یسه ناماد - دیدی نیکه مبه ده نوز ناری ناری ناری ناری ناری ناری ناری ناری
 سوز

هه بیات 24

تو نگی برهه ت ئو چله رده همه سینه کو فکله ناری عمامی هه بیات وه نانی ئو -
 زاتغا کله ن میحایل وه لیزانی برهان ئا بز یلار ناری قابعا تو بینه کیتوب
 بیتکی دی میحایل زوانون بیوب بیدلار ئا جیر عاچ هه بیاتک قولی قا -
 تی عناق سب کور سب سئوت هه عهه له به سون گنه تا وکی بله ن
 - مهی به واب کونه - دیدی هه م تو کار ئوق یا العاب ، ئا می وه
 شاه لقاچ تا وکی بله ن .

- هه برلی کیچ ، ما تور تو سله ، کو کلاچ ئو یلار ، راهه ن یوقه لار -
 دیب بریجه تله کله رته دی . « مهی به واب کونه م » سوز ناری برلی -
 سلب ، بو سو کئی و تله کله رنه بو تله ی با سته جاننه تلو له ری نه وه
 گئی و سوزی تا مای دن ا مه عقالو اق یا سی ئو سیدی .

ئو ترا تو هیلار قایتب کیتدله بره ر کوار تالا بیو کیتکه چ لیزا کون
 له رن کو کله کونه رب ، بو لدر لار عا سو تله گنه سقا ق هیا فنه ن
 - هه بیات هه زنه وه لگی هه بیات تو کل ، بیکله ره کله لدر ناری قه لار عا لار
 تا با شلاعان - دیب تو دیدی ، هه زر گه هه ده ره بو لعا چوب کیتدله ن
 میحایل دا ، یوقه سان سیکلاچ ئو یاناب تو یا سی قانام

دور سب تو کل امی بو گئی عا چوب ون هه بیاتن ئا لار بو العاره -
 دیدی ، هه م ئوزی ئو ئا وزن زور سب ئا عیب سینه دو . لیزا
 ئا چولان یا کاندان بریجه قانی ، قانی سوزله رنه سینه ده میحایل هه
 واب بر مه دی ، سولای سب ئا عانی در کلا تیرول بو یوز کو کله س گنه سید
 قایتد لار .

ده يات ۵۵

ده يات نيناك ناچار عا تو شكه ن ماسرا و قرما تو نراي د به هم كانه
 به نيله من بير با
 - سو نما تو تي تب منغ بولمه گه كچي سارا ديدي ده نوزي ناي اولار نيناك
 نوله لاري بله ن گنه باسب، يو كچي ر منب كسيري ده، هم هم بولمه نينه
 كچي بيز گنه نوستكي قات كييله رن عي عسري را كچي او استا تا مثلا
 بو تي ته نده راعه ن نارمانلو تو ديلا، بيت بو رتالاري يا نالار به نوزي گنه
 نوزب كيشكه ن كلجلي كيجه نك تو خراج، تو رنج تو ديقلاري باسرا
 چولا و المنب بيب قاينا سارلار، ميه باينا نك مي به و اب كو ته م،
 ن يگه ن سوزي به گون تاوش بله ن قولقلاري نوزولان تو راي نين
 تان هاوا جي سو وي بله ن ساقلا نغان ماتور بار ما قلا ر شاري مار قا
 لارن بيت نوز رتالار نينا تو يدي را بو كو ته ريب بو تو سوب يسي،
 يسي سولاب، نوزله رن تو شه مگه تو به با ۲- ن مينوت ياتري، بو واقه
 سا باهي يسي به چه كله ر به نيله من برو ازا عا تو تب كچي تكه ن شيرج به نينه
 - يسي ننا قلم، منغ با نينا كا لاميني گنه چي شي نه لوح نوز بيلان نيرن م
 ديب، سول نايان بر ناز قاله تا تو شري قيسقي با نينا كا لارن ان يو قا
 سار علت تو تو نينه گي كچي گنه نه نيسي ناي ا قلا ر كييب چقله نلار بو نين
 سون ناسرا و ده يات نيك سالان كييله ن نلب تو يري را بو سوزي بله
 ميه ناور با لقا و عنا تا تلات ههبا گنده ي
 ده يات با لقا و عنا نيناك ههبا گنده با چا عا قارا عان ته ره زه ن نايان
 ييه ردي، كور شي با چا دا بو تي هاواني سا سو و عا ع سا يري نيري، نيناك
 تا ندي نور لندوي، سو نيكلسي گل هه چي نيناك ماتور لعي بو لوقه

ههيات ٤٤

ده رايه ماندرمان نيدی، کچی نول نوزی بلکه ن کویله زلفی کای ماتور لاری
 سایری وه نول کچکنه گمه وده سنلک نه الله قای سیرله نده ن مکه روتور
 یوج نه تادسی لار چهارهه م واقعت، واقعت نوز سوزن هه م گل چه
 به گنده ن باشقا، نوزن هو اعلمان بوئی دو نیانی و نودنقان شیکلام
 نوز تا و سنلک نوزی جو یالا نیدی، هه یات بر صینو تقا بو سنله ی تیلک
 کالری، بی دا تا مادی، شانلک نه کومه صی اینلری دد نول قوشی نوز
 نوزی سایری هه م سوزنک ماتور لاری، ما قتا سایری دیکه ن سوزنک
 له ری کلدیج، شانلک بو ن کچکنه قولقداری بله ن تهره بو ساغلا
 رتا تاراب، گمه وده سنلک یار تاشی نشتقا یا قفا هدری داله زره
 برده رد بله ن سارو عاضو کایم بر سیر لوله ن نکلار عاتو نیدی
 سارو عاضو صلاب داله یات نوزی سایری شانلک ماتور لاری واقعت
 نول ماتور لقا نه الله نیدی یا قتی به هتله ره کولانی کیله چه کله ره
 خیلای شیکلامی نیدی، بوئی بار لوق نیندیر بر راهه ن نوز تلو عا بو ن
 عا لایج به گوه لایج نوز عا یو لعانان به هت، بی شی قانعا نر لایم، نوله
 واقعت کلام نامر لار عا قه ده ر نوز نیدی؛ بوئی بوره کچی د سوزنک نوز
 یو نعا به عا لایج، کچی شانلک له زره تیج ده رد لوق مو کچی د یو عا ر لوق لایم
 ته جو بیه کچی به شلا کنه تاجی کلا وه شانلک مناسه لوق برده کالدا نوا چا نسی بد
 هه گه ن نه قایج نشتا ی بله ن قاریج عا لایج، هه یات بو نیجه مینو نکلار
 نول هه نینه قالعازان بو ن، هه کچی نوز کچکنه کینه ن بر نه رسه کیل
 نوز شکه ن کشتا یج ناسه یو بله ن ته زره یا ندران کیترو ده
 رید کولنده ن زور توجو گه ای شانلک لار هه اودی، بو هتا لار نوز زمان

سەيائەت ۹۶

كېيىنە ئۇنىڭغا «دېھقان» ئۇيغۇچى ۋاقتىدا ئالغان ماللارنىڭ لادىنى
 قەيەن ۋاقتىدا بىرەن ئىكەنمەن قان ئۇقۇپ پەقەن بولسا داھە مەمەن
 بىلەن تىكىنى بە يالداڭان بىر قان ئۇقۇپ ~~بىر~~ مەمەن دان ئۆزە ئۆزىن تىپا ئالما
 دىچ. خاتلارنىڭ بىر سەنەن باشقا ھەممەسىنى كامىلەن تەربىيە قىلىپ كەتتە
 دىنلەرنى بىر قاتار دىنىي مەسئۇلىيەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۆزىنىڭ
 يەرى يادىدا خاتلارنىڭ مۇھىملىقىنى ئىشەنچلىك ۋە ئىشەنچسىز ۋە ئىشەنچسىز
 نىچ كىمىسىنى كۆرگەن سەنەن ئۆزى كېلە «دېھقان» دىن ئالغان ئۆزى جەيەن
 ۋاقتىدا بولغاندا كەمەن ئىكەن ~~بىلەن~~ بىلەن سەدە، ئۇنىڭ بىلەن
 باقچادان ئۆزى ئۆزى بىرگەن ئىشەنچسىز ئىكەن بىلەن ئۆزى ئۆزى
 خاتلارنىڭ بىر سەنەن دىن ئۆزى ئىكەن مەسئۇلىيەتلىرىنى ئۆزى ئۆزى
 ئۆزى ئۆزى كۆرگەن بولسا ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى

حەيات 28

جەگە بىلەن ما توردان بارىدە بىلەن جەگە بىلەن بىت سى مەن بىلەن سالتى بولسا .

ئىزىن مەن سىگە مۇشە بىلەن ئىتە مەن دىيىپ بارغان ئىدى . ھەيات بو

ھاتىدا ئىزىن مەن ئىتە مەن باسما ئۆزى ئىكلاغان لايىق مەن دىيىپ جە واپ

يارىزغان بىلەن گە ئىكەن جە واپسى قالدىرغان ئىدى . ھاتىدا ئىزىن بو

سى ھەم ئىدىن ئۆزى مەن بىلەن ھاتى ئىدى . مەن بىلەن بو ھاتىدا ئۆزى ئىدى

ھەياتقا مۇناسى مەن ^{باشقا بو} دۈستلەر مەن ئۆزى ئىدى .

مەن ئىدىن بو ئىدى : دە ھايات مەن بىلەن بولدى ئىدىدەن ئىدىدەن ئۆزى ئىدى

رەننى يارىغان ئۆزى مەن بىلەن مەن سى مەن بىلەن مەن بىلەن مەن بىلەن مەن بىلەن

ئۆزى ئۆزى مەن ئۆزى ئۆزى مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن

ئۆزى مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن

ھەم ما توردىن مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن ئۆزى مەن

مەيەت ۲۵

مەيەتتە بولۇپ بولغان ھەممەيىمىز بولغان مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز،
 مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز، مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز،
 مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز، مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز،

بىلىم ئۆزىمىزنى كۆزىمىزگە كەلتۈرۈپ بېرىش، مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز،

مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز، مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز،

مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز، مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز،

مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز، مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز،

مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز، مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز،

مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز، مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز،

مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز، مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز،

مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز، مەيەتتە بولغان ھەممەيىمىز،

بارہ خورشیدان کوردی، وہ قارندرائلب تو را تو برغان نسینا کور گز
سندھ نوز نلین قب خول قارطان یوزن کوردی، نوز- نوز نرہ نوز

یالریہ یوزن قولاری بلہ ن قابلاب تیر گنہ یا گاد ان یوز نیا یوز دی،

فیکر گہ بہ ہہ ہہ، جہ ہہ ن ٹالما نسا تو برغان سورہ تہ رکیلہ لہر مہا لہر

نیا بونی با نلا وی، «سویم» دیب یوز من اقا قنا یشتب قولنران تو۔

تووی، نوز نیا نیا براب ہوا قالو وی، حق ارنب یو گوب کیتو وی، ...

قارنبا یو گوب کیتو وی، ... یو سو کھی سورہ ت و عا قان، قان کلیرا

سو کھی قاتائو لہ نیولہ کلیرا سنی، یوز لب کلیرا جادہ جہ یا نلا تائی یعنی یو سوز دی

«سویم» نیکہ نوز گہ یو گوب کیتو بلہ ن جہ و اب ہر و مہ لہ نیولہ

لانسن جھقان، مہ نیتسنی جھقان، با سٹالار نسا تو و دسا مان جھقان
تیکلای تیری

ٹارہ ان برطانی جہ یا ن یا گاد ان نوب دایقہ جابر تعالاب تہرہ

(کتاب ۱۹)

زده نه نئى قىلى، بولماقنى دىن ئىرلەر بىر يازوو قىماقۇد شائىت يازىلعان بولسا.

سادا، قىرلار يازوو قىلىشنى بىلگىز تىب توپراقلىق، مەنئىلىق دە اقساق، دىگىز

بوفا، سىما تور، لايىقى ئۆزىگى نىلا مۇسلىمان قىلىپ، وە مۇزىرايى تىگىلەر

روكى ياكىلەر قىلىشنى ئۆزىگى نىلا مۇسلىمان قىلىپ، وە مۇزىرايى تىگىلەر

واختىزادە ياتلىق خەلىق بىر ئاز ئاچوون كىرگەن، توپراقلىق ئۆزىگى نىلا مۇسلىمان قىلىپ، وە مۇزىرايى تىگىلەر

سورە تىكە توپراقلىق بولسا، بىلەسۇ، كە نىقىق، بولسا، رىگە ج سورە تىكە

تە تە يىلە نىقىق، بولسا، تىلارنى چىيىپ كەمۇد نىلا، بىر تار تىلارنى سىنا سالدىن، بىر

نەرسە دە توپراقلىق مۇسلىمان قىلىپ، وە مۇزىرايى تىگىلەر

چىيىشنى لايىقى دە كۆپلەيدىكەن، كىنە قالىعاج، كۆزىگى ئىلا مۇسلىمان قىلىپ، وە مۇزىرايى تىگىلەر

لارنى سۆزى دە، توپراقلىق بولسا، تەرتىپىنى، لايىقى مۇسلىمان قىلىپ، وە مۇزىرايى تىگىلەر

(معیات حوزی)

مع چله رن مالکال یا قعاء کو کوه گدی کو سینه چعارب قویب کوه م، کوز گنده
 قاراب قوز سوره سنده ن تورعنا که نیله نری؟ بیکی؟ کوله کده ن هه، قویب قاراب
 قاراب مع پاه رنار اسندان کورنه تورعنا مالسورا و شاقا حوزی، توراب
 حوزی اسماء لایحی بیلن بنور الله فالصت توراب تورعنا کو کوه ن، کوز و اناسندان
 مععب توراب تورعنا قویب قویب ان شه لایحی ما تور کله ر، قویب قاراب
 لایحی مار قلفدان یراق توکل قویب قاراب کوز گنده ن کورنگه ن ما تور کوز گنده
 کوز ن قویب قاراب لاری شه ن، بی کوشی تورعنا سوره ن تور نلری، قویب
 باری، بول قهده رکوب به عن وه عمره نیکنه ن شه لایحی کورنه تورعنا، تور
 ما تور لعی بیوز و قویب قویب وه سوزان کله گنه ن ساد لق قالدی،
 ابره ره سوز کوز گنده مال سوز تورعنا، بول ناتون صفا ته ره زه یا نسنا کله دی؟
 شامان مال سوز تورعنا حوزی، بره کور صفا ته باتلاوان، ساند تورعنا ن

عہدِ یاس (33)

عامان ٹوڑتائی سوئی کلتی و نالہ نرا جولاں مارا مان جھیاں ناکون وہ تاؤ سہن

عنا تہ رہ زہی یا بیری ہا نرو علاج

— چوت، چوت، چوت ہر رر... دیب تہہ کی تو گہ نھہ کی تو یوں
 ہوئی دو بیاعا فاسی تہہ قاندی۔ عہ یاس تہہ تو لا منرا یا خادان بد تو
 توہی سولہ توہن ساہری ہم سولہ ما تو ر لکھی ما قتا سہ ساہری،

دیگہ ن سوز لہریا کھنڈی دی

ٹاقا توہی ما مقداں یا سالعان سیکللی، دیکل توہن تہہ توہرا توہرا

دہ کھنڈر، بیک سوئی کلتی دہ بیات کوللی، جیکسی راہہ سہ پیرہ مال توہر

مان توہما عفا تا تلعان سیکللی دہ کراواھا تا تلدی دایکل ٹاڈ یا لعا یا رتہ

لائی ککرت، تہ عورے بیہ میلانہ لیب، ہر ناز ہو گہ رہ نہوہ لا کتہ یا تہ،

توہرہ گتہ ن تل ٹوز۔ ٹوز نہہ ن دد آصنٹ باللہ...، دد اللہ انی العون

یک... لہری توہن کتہ تہہ نالہ ریاسا لہہ لا ایتہ الکی سی ہورہ

هه ٤٦

احلاصلا صلا، نه للهی قهده ره صلوة له رده خو شلری... ته ن هه م
 نویرای و راهه ن نارمانلو هه م عاده تیره گری دیو قلا و اقتسلا نویرب
 کینه ن بو لووی هه یاتنی دیو قده ایاقانیتقالا له لقا ن، بو له تهر
 نیسی بو لب بوئی گه وده سی دئو دستنه تارقالعان مه جلهرن یاخا.
 هان برقات نیله بکنه کولته له نرتوب قویب، منه شندی خنلاب بو قلم
 دیکه نه سنگلی و نیکنه له گنه نیه ی، میجا لمانا کورگه کورنی نویر عاده سو
 ره تی دهه یاتنک خودلا مستر نه قیا فضا منا بو کوره یوده هه ناقون و نویران
 تاوشی بله ن :

- مینی کوته م - دیری، بو لری کو نر خنده بو ی یا گادان نیکه کورنی
 « خنلاب هه، میجا بلغانی دیب جه و اب بررگه کیره له شندی؟... میجا -
 جیل ما تو ربیت، میجا یل بو کیملی بیت... بو له، بو له، بو له...

35

كىلدىم، بىلەن چىبەرىيىم. ئاندىن قانداق قاتىلايدىم، ما تۇرغان ئىستى
 قارى تۇرغان قۇم كۆمۈز لىرىم، تايىنىشقا قاتتىق ئۇرۇنمىدىم.
 كىلدىم ئىستى بۇل مىغىم سۆيۈم، ئۇل مىغىم قۇلغىم ئۇل بۇلغىم سۆيۈم
 ئىندى سۆيۈم... مېنى ئىلى سۆيۈم مېنى؟ مېنى... مېنى بىلەن مېنى بىلەن
 ئۇرۇم مالايمى ئىستى بۇل مىغىم باشقا سۆيۈم سۆيۈم ئۇلار كىلگەن
 دە يان كىنە بىلەن مېنى بىلەن ئۇز ئاراسىدا ئۇل بۇلغىم تۇرغان چوققى
 بارلىقى سۆيۈم، نىچكىرە، سۆيۈم ئۇل بۇلغىم بىلەن قاتلاپ تۇر
 مەنلەردە، كىنە بىلەن بۇل يەردە تارتىپ ئالدىم، ئاندىن مەن بىلەن قاتلاپ
 تۇرغان، قىزىم قورقۇپ نەرسەنى ئۇرۇم تىب قاتلىرىم ئۇلار ئىستى
 سىكىللىم، ئىستى كىنە بىلەن سۆيۈم، با تۇرغان، مېنى بىلەن بۇلغىم قاتتىق
 ئۇل كىنە بىلەن كىنە بىلەن ئۇل بۇلغىم ئۇل بۇلغىم بىلەن مېنى بىلەن

قصایات 36

تو گل بیت، بول کافیر بیت، «هه یاتان کو کلسه شه لله نیندی برسا قتلوق»
 سزلاو قلسه ائود شاتلوق سالتاق بودی ناه بول، یوره گنی بلیت عا
 تله گنه نه سیکلی و کسیت، کو کچه گنی کچکسه مندرگه باهلی سدر ب یوز
 توبه دن یاتدی: بول موسلمان تو گل، بول دکافیر، بیت! یوره کچی
 مه زنگه بلیت، تو رحمان سو یلا ایلک و میجایل سوره تی شه لله قایالا
 کیتدی ده ثانله یوز نشاد کافیری میجایل سوره تی ترکیب باسدی، بو
 سوره ن سالتق هه م قور قنچال و نیندی: بو سوره تنه تی سوره **X**
 هه شه ننه ملور، کور زیله رن کوته رگه ن زو بانیلار یوزی باشلاقلار
 یوره کچه گنی سالتق هه م سولانو شارتقانلار انمار تا وه قور قنچ
 لارخانلار قور قنچالار باشلا دی. هه یان بو قور قنچ سوره تی کوی
 کلسه ن جعارر توجی: با قچاد انورن بیگه ن کسور دینور، کالن و قیل

ص ۳۷

یونانی و یونانی کلمه است، یونانی بر یونانی یونانی اعراباً بجز قولت قولت یونانی
 هزار اسمی و قولت علاج، چه باشد؟ قولت کلیل یونانی که بر یونانی ثانیست یونانی و یونانی
 یونانی کلمه ری و یونانی در قارادی و لاجبی کو ^{کلمه} یونانی یونانی یونانی یونانی
 مان بجه دی گنه توکل، به لکی کو چه بری گنه ^{یونانی} یونانی یونانی یونانی یونانی
 قالن و قولت یونانی و یونانی ده «کافی علی» یونانی یونانی یونانی یونانی
 کلمه ^{یونانی} یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی
 زن در کافی لاری، ثار اسناد یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی
 یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی
 استغفر الله، یا رب استغفر الله - ذیب یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی
 یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی
 یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی یونانی

(هـ یا س 38)

جو یا لبہ توحید رحمان شکر الہی ہو لہ تلامہ
 ہے یا س ہا لقا کہ یہ سب پر بلہ گئی ما کلائی تو دستہ توحید
 یا س ہ ہا کوز گزندان ہوسلمان توحی نیکہ نیکو توحی، ہوسناعی دیکتہ

نقہ بروسی یکتہ ری تو تو عز کلاشہ دیب یاز لغان ہاتنی دیکتہ
 تو شہ دی، کوز سنان، نیان ہو ہاتنی و مالعاج دا، ہہ زر تو بلاغان نہرہ
 لہ رن تو بلا ما مان نیکہ پختہ لگتہ تاکھا قالری (عہ جہ بلہ نری) در کافر
 سورہ تکرہ ری، تاعی و باشنی و قابلا د تلار، ہے یا س شان یالی و بلہ ن قاضب :

- استغفر اللہ، تیلای تو زلہ سا قلا! - دیب تاعی حمالای سینی، کا -

فی سورہ تکرہ ری، تاعی جو یا لغان شکر الہی ہو لہ تلار، ہون ہون ہون ہون
 - رابع ہون ہون ہون نیکہ ری نیکہ نعی؟ - دیکتہ دہ شان یالی نیا -
 یب یبہ ری، توحی ہوسلمان دیکتہ ہوسلار ہہ مہہ کتہ مالاہای

(تہ و کتہ ل) ہور ل کیکہ نہہ نری، مالاہای ہور کتہ رن سالب سبہ

رہ لہ ردہ یکتہ ن چہ سس، چہہ نگی نفا یا شی جہا، مالاہای دین یار

مهيات وحي

كوتاه ريب بيلك ناپار كيسي جها سيري. مهيات كو مچ جه ل بهه ن كو ز نالدي

سدان بو ناهار كار سنانجي خويت سبه ردي فده نوز نوز سونه!

بلا اجرو اوقت مهيات سلق با سنانا مهيا ليلان مو سلمان بو لانا الو وچي بوڻو

كئيله كو كلنه له زره تاري فلنلق چه به با سلا مان سيري، كينه ن بو بالدي

بوڻ به نجي واقعتا شاناسندان مو سلما نلقعا جققان نوز له له ريكه نلق،

سيفت كه ن سيري.

قارا فيكي له ريبك نوز اوقا واقلا ره يا تقا نلقا بير مه دمله ريو

فيكي له مزار اسندا بوي بيگوه ن خور خنج سيري! مهيات به نوه لوزه

مانندا برو اوقت، مه زيره ناپستايان، نه الله قايسج مو فتيالغ دديجو

رسقا ماشيق بوڻ لب موقنعا ه قولا ري بو محو نسنان بو قولا ره زير سوره

له ري به ن نالدي نالدي نالدي نالدي نالدي نالدي نالدي نالدي نالدي نالدي نالدي

هه یا سله

بۆلعا ئلاردا، هوقنعاچ بۆزله زنده ن بئمان بوری کیتب، زه کنگه ارسو
ئاقلا نسا قالعا ئلار سیکللی، غالار نه وه ن بیلک یه شی بۆلعا ئلاردا، چو-
قنعاچ، قار قیلا نسا، هوقنعاچ، سئق و ئاشاب، ئوترا با سلا مانلار تو سلی

ئالار زله کولاله زنده نه وه ن شادلق قنابولعا نرا، هوقنعاچ، هئامچ و قانچ
نه وه کچی زه مانلاری، هئاتا- مانالار ن سراعنبا هئامچ هئامچ اعلان سیکلی و تو سلی
ئیدی.

هه یا تانک بوقد ده ره جه کویسره نه نکه زه نیر و ئلاری بوقلاب کیتو
بله ن کنگه ده آنبه ننه ئالما دکی ئلار، بوقمشاق قنابولعا ن، ئوترا ن کویسره
کوزله زنده ئاشاق قنابولعا ن، نه نکه ن هه لی و نی و ئلاری قنابولعا ن

ئیدی، بۆن بۆزی قوت ئوترا بوقچ تود سله رله ن با سدی ئیدی.

... نیندیر بر بوماناسی، نه هه ره بیمنه هققا نرا کورنسا قالا نوزمان
هاتسقی لار هاناسی، ئاتا ئوترا سلی: بیلخاشق قیها سئنا ته رنله ره هه

عیسا وه مه ره هه سوره نله ری، پوسئمان قار بلار سوره نله ری، ئوترا

نگه ن، واقا قناته ره زه لی بیلک کچی ئسیرا هه کچی ماناسی، ماناری

سه یا ۶۱

یا نیندا تو قی بیلر جو واریاب بویا لعان ، له ریو شنه زور زور ته زنده
له م پوپستان قار تارا سورته له ریو تو شنی لگه ن کیکنه ، شیکه ،
چی کی قارا عقلی و تشندان سیوال تو مرا تو مرمان چو که و ... چو که و ...
مانا راسترا تو من لکسز قسیمی اولار سو عب تو حرالار ...

— ده الی اولی ادا الی . اولی اکللی . کینل . کینل . کینل ، چلی ، چلی ،
کینل . کینل . کینل . کینل . چلی ادا الی اولی اکللی . کینل ،
کینل . کینل . چلی لایق ، چلی لایق ، ...

باندرا سنیایان کایا . کتلا رکنه . کینل ، کینل ، قانقار تو زین میکنه
شیدر تو قینج
له رکنه ، هونلار زنده زورته زنده رتاجان کینه له یاتی و جو لایق

شانلار دانیجی و بیلیک تاش قیمالی مانا سترگه غالب کوه لهر ، کوه لهر ،
غالب کوه لهر ، مانلای تاملو ، کوه لهر نو و شنه جلا و بنا چقرو و سنا قارامالان
تو ره ، غالب کوه لهر ... باشنا ، یا - یا لدر زنده زور قارته رتله تو شنی لگه

هه یات 42

عاوردیم قاقادان کوردگه تو خه مه نکی دسکلی و ^{له} خه کینه پورسزه، ندره زه لوی
 مانا سینه سینه
 مانا سینه بینه سینه بینه کی تو گه ننه کی مانا سینه سینه، تو سینه سینه قان
 قارا کی سینه کی گه ن، ندره لوی مانا سینه سینه هه لار... عاوردیم هه مه کی
 ناستقایه گه قارا مانا لار یا لار سینه عاوردیم لای قان قان کوی ^{کیلب} و نسی
 تو خه تو خه عاوردیم قارا سینه عاوردیم لار سینه، پورته رمله، نیکونلار، بار
 لاقار تو خه تب هه یات تو سینه جابر لار، جابر لار، قایدان سوله لار
 تو خه سینه میمانه ندره بوردن اکامیلا فکی و کی گه ن، ندره ~~ری~~
 تا حقان، قولنا بونه گه ن بوردن کوی بالاسی ^{کوتنه رگه ن} تو سینه بوردن دایه
 مانا سینه سینه لار به لار گه هه یات تو سینه جابر لار، نگی و قارت بولار
 هه یاتقا، خه قور عاوردیم لار عاوردیم سینه رگی دیب جالو عاوردیم ^{بیه میجه}، ندره
 ندره ری بله لار سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه سینه

قسطنطنیه نوزن کیمه ری، هم بر توراجا تو قره سلیج تا تار نو بام
 رنده کور سیکللی، بوزره ان عابزی نو بینه ده بیلک عاقون هم، بیج پور
 بیج نوزا سیکلی، بوزره ای بوزره ای بوزره ای بوزره ای بوزره ای بوزره ای
 بیجی نیشله رن وه عابلی عیسا بلارن بازاردا نیشله ب بتر ب قایتیا،
 کیه لای عابریزه ناپستای وه کیه لای عابلیات پونشله ریخ عابلیات بازاردا،
 بلا بله ن قر قسطنطین بازاردا شوکار کوره بوزره ان عابریزه کوردا عابلیات سینه بوزره
 توخ تر ا سو بام کورگه ده کیه لای تابع سیدی و تا تار بوزره ان بازاردا موزیکار خه
 لان دیگه ن سیکللی ندره له رله لای شو ناله نو ده، شیلک کیه بینه نیشله
 نیشله عیسا بلانایه لای بوزره ای مینی بازارا تو عابلیات بازاردا عابلیات بازاردا
 برده بوق دیبه رالایه ده ره ده عابریزه بوزره ای بازاردا موزیکار بوزره ای

هەيات 45

قات توکل، ئیکسە رەقان ئوقەب بێگەن ...
 دیکە بو کێچە زێرەن بو کێچ، ساعەت کالار ئیدری، بو زەهان ئابری
 بەلەن عەزیزە ئابستای یە ستولەرن ئوقەب ئالەقلارە، کو تەرەکی
 گێچە، عەزیزە ئابستای کو فناغا ئاشی ئو لگی ئو گە جەب کێدی، بو زە
 هان ئابری کە نه فی دەبووان، گە بو کۆدی، هەم قول بارواقلارەن ئارالا
 ئەلە کۆب، بەانی بارواقلارەن، بو کۆدی و سێرە گە بە ندرەن، ئاشی
 ئو لگی گە فی کو تەب توورا باشلادی.

هەيات بو کێچ دە توغان، لارعا ما خوولج ئیدری. ئول ئوترا انقلاب ^{بەلە} تۆ
 بو قە لەب کە یوونب تەرب، ئاشاغندراغی و قایول، هێتکلەرن باشکە
 لار بەن ئالەشتورعا ئا توو سغان ئیدری، ئانلەن یا ئشاعە زێرە ئابستای
 کو دی هەم توو ئلەن کێنە باشلەغانی کۆرب.

قصاید 46

- همه زر عشاقی بودند که عه یات، عشاقی عاشبا، نه ما ز کجی تو قبا
با رر سلا - دیدی، عه یات، در تو عانم، ما لارند تو زه (کیه کی عشاقی) بلا
بو لا نی که نی هم نه ما ز کجی ^{ما نسا بار} احوال عالم تو قبا عافا نی که نی سوله

قارا سدا، همه ز یزه تابستای:

تاریخچه
- تو دیکه شام تو زمان کستی و شیک لرو، ما نسا بار نالاج تو کعبه
شاسبه تو کجی و بلا بوده کیلت که نکی تو کل طول، نه ما ز کجی و دانه تو نرا
تو جب کینه سر سلا، تو ز تو بی زده، تو قبا عاننی گشته بار عانم، تو قبا

یوز سلا باره بیون سینا؟ - دیب عه یاتنی و بیل قسقا تو ندی ت

نه ز یزه تابستای تو نلارنی:

- میله نه نی مه سیعنی و یوز عان نیم طول - دیگه ن عوز رن ده

تو لاعنا امامادی:

- های تو نه، طول نه ما ز غایلقا و لعکان بیل تو رقام می سیلارنی

(47) مەن پەنە

ئۈمىد بىلەن تۇرىش كېيىنكى ھەپتە يازىمىدىم. بىر ئاي ئىچىدە مەن بىر نەرسە بەھارنى قالدۇردىم.

ئۈمىد بىلەن تۇرىش كېيىنكى ھەپتە يازىمىدىم. بىر ئاي ئىچىدە مەن بىر نەرسە بەھارنى قالدۇردىم.

بىر ھەپتە ئىچىدە تۇرىش كېيىنكى ھەپتە يازىمىدىم. بىر ئاي ئىچىدە مەن بىر نەرسە بەھارنى قالدۇردىم.

ئۈمىد بىلەن تۇرىش كېيىنكى ھەپتە يازىمىدىم. بىر ئاي ئىچىدە مەن بىر نەرسە بەھارنى قالدۇردىم.

ئۈمىد بىلەن تۇرىش كېيىنكى ھەپتە يازىمىدىم. بىر ئاي ئىچىدە مەن بىر نەرسە بەھارنى قالدۇردىم.

ھەم ئۇنى قالدۇردىم. ئۈمىد بىلەن تۇرىش كېيىنكى ھەپتە يازىمىدىم. بىر ئاي ئىچىدە مەن بىر نەرسە بەھارنى قالدۇردىم.

ئۈمىد بىلەن تۇرىش كېيىنكى ھەپتە يازىمىدىم. بىر ئاي ئىچىدە مەن بىر نەرسە بەھارنى قالدۇردىم.

مېنىڭ بىلەن بارغان ئۈمىد بىلەن تۇرىش كېيىنكى ھەپتە يازىمىدىم. بىر ئاي ئىچىدە مەن بىر نەرسە بەھارنى قالدۇردىم.

كۈز ئالدىنى كېلىپ نەھەر ئۈمىد بىلەن تۇرىش كېيىنكى ھەپتە يازىمىدىم.

نەھەر ئۈمىد بىلەن تۇرىش كېيىنكى ھەپتە يازىمىدىم. بىر ئاي ئىچىدە مەن بىر نەرسە بەھارنى قالدۇردىم.

قەشقەر بەھەر ئۈمىد بىلەن تۇرىش كېيىنكى ھەپتە يازىمىدىم. بىر ئاي ئىچىدە مەن بىر نەرسە بەھارنى قالدۇردىم.

نه یاس ۷۸

سیدی سولایید ناکارا تون چیکسن تونز اعدا سوز اعدا سیکللی، مؤندان سوز اعدا
 صلی و یونیمه کی سیکللی تو یلا سیدی پونا سید جلق مارا سید بول نه ماز کینه
 تونری تونیلار اعدا تون سید سیدی قایسی و اعدا نا کار با سفا هم بیج تار تونونند
 حله تون سیدی قایسی و اعدا د ا بره که عمه تار تون قلعان د ایه سوبی سفورده که
 عمه تکه کیتکه ن سیکللی و قایسی و چاقلاردا اعدا اولی بوتله سیدی تون تلبا
 قلعان دانه ماز تونرا سید تونری و کچ بود لب قلعان سیکللی تو یلا سیدی قایسی و ماز
 بودری اعدا یاس تون، یونگنه لام بریدی به همه کینه ماز لقس د ایل بیرگه اعدا
 د، تونز بولمه سینه قعدری.

مؤندان بول بول کینیر که تون سیدی نه ماز تون تون چو بد ایله گنه یا ولق تانان
 بر چو سکا کینیر دانه زراقی و اعدان سیدی تانی تونزه سب بالو عا کچوه ن بولری
 حله ماز تونزه کون سب تونرا تونرعان تانقا هعب تونری تانرا لایق اعدا حله ماز
 تانی کون چونن اعدا و ه صیقلار تانقا اعدان بونری به تانکن سمان سبب با قون سب
 تونرا سیدی

۴۹ (هـ) یاس کجی

هـ یاس تلخ دد تو غلغ مائی، نه مینه، لاله هه زنه کجی ئیلان بای تاناره مو ستا هاره

میهن قوی تیری.

عیماده هه ره میهن عانیله لیری بوزیل بهی کونی دگنه بوزنه با نلاما

کینه لاله مو ستا خانازی توری ییلان کوره لاله واقندانه هه زنه نه ئیلان هه

یا قویم یلیر آق قنداج و سوکنا خا بویکا سندا تورا، طایفه ده هه نابستان سکی

قوی وه توج ئی بالاسی دبله ن کوره لاله واقندانه هه زنه تورا لاری ئیلدی

هـ یاس بارب کجی زنه، ره میهنه زنه یا لته یا قتی تلعه توری هه

واختی و شیکالود، ناو به ئیلدی، ئه ئی ئیلدی ئیلدی. مار جانی او کار سیر سیر

بهی «ئوردی بیسی»، (بهاری کونه رگنه) به هه ن کنه ئستالا و ایها تانا

بارا، کار سیر و سیر بیسی، ۷-۸ به سلان ئی بالادو و کیلیب قو لاله

(ھەبەس ۶۹)

ئۆزۈڭدە ئۆتۈن تەبەئىيەتتە بولسا، كۆپ ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن
 بەدەن ياقىتىلغان زاتنىڭ كەلەر ئۆزۈڭدە روپقا ئۆتۈپ كەلمەسلىكىنى ئۆزۈڭدە
 دەتۈنەن، قارىشىغا قارىغاندا ئۆتۈن ئۆتۈن:

- ئۆتۈن ئۆتۈن دەتۈنەن قارىشىغا قارىغاندا ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن
 كىچىك قارىشىغا قارىغاندا ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن:

ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن
 كىچىك قارىشىغا قارىغاندا ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن:

- ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن
 ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن
 دېيەنە ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن:

ھەبەس ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن ئۆتۈن

هه یات 45

ئو ئو ئیسا ئایا ارادانا ئانان بلمه نه مه بلسه ئو ئی ئی ئی
 هه یات زالعادی گه نه ، سه ئیره ئانی بو زلب قاری ، قاری هه ب کیتی ئی
 زالدانه مینه ئو ئایا سو رو قینه ، بو لار لای مو مه لیه له ری ئانان
 بیتو و و فاه به ی کونی دیکنه ئو لار لای ئو قیت تورمان ، هه زر ئو ئی تو برمان
 نه هه زنده نه به به ملام ئو زدر ب کتیه رگه قایتقان ئستودینه هت نی کالی
 ئیو ئی ئی هه مه یات تانانی تو گل سا قان مینقلار نه قومان ، بیلا تو به ئی کینه
 گه نه بویه شی یکت ئی ئی . هه یات بو لار بلمه نه کور ئی ، ئی قوبی دیک بلمه
 تانانی ئی . ئو ئی یکت کو به نه تو گل گنه هو کو ادان کچکنه ئو بالار ئی دانه
 دانه مینه ، گه کیلگه نه خوان سو ئیکه نه . رو قینه ئستودینه نه سه در
 سو یی ئستودینه ده ئیلا سی بلمه نه بکلاب ئو ئا ، ئانان بو بیتو و و فاه به
 قوبی دیکه نه خوان سو ئی سو یله شوب تور لاری ئی . هه یات کچک به رو
 قینه بو ز کیتی ده ، ئانان کچک کو ئی ئی سه به بی هه مه مه زینه ئی

۵۲ یا ۵۱ ~~۵۳ یا ۵۲~~ ~~۵۴ یا ۵۳~~

مهابت اینک سال یعنی سوز استب عالیست. بستودینت تویا نه معنای ابعان کوزله
 مه یا تا تو به س:

— عایات جورگانوونا، مینی سز که بیک توبله ام، مینی حالتها قارشیه چه و اب
 یاز ماهه عی، نه ماهه و عده کوز بازارما شیدی. دیدی. عایات هاتور قاشلار
 یکن گنه کونه رنکزه دی ده:

— سراج، عا فو شیکو، بیگلانیلا الای نیوانیچ، نه وه ل صنه یازام، صنه یازام
 دیسه یوزده ^{ده} کلانانان بولنه نادر یستی، مالما شنه ان دیسه شیشتم، یا کاللا در یستی
 نوز روقییه ده نه سوزمان شیم، بول کهری و احتسار کزله ب قاراسان اتاب
 بیره مالما دیسه دیدی. بستودینت روقییه گه تونکعایسز لایرا قاعاردی بیره
 روقییه بلنرله بول ب قاراسان: اردی بهم:

— نیکنیچ و کوننی مینی بول نادر یستی و تاپ تویان شیم ده مالمان

هه یا ت 35

سولە هەیات ئۆزى ئۆز اماندى، مەيى دە بىر گە ئۆتتەنەن. - ە يەت كۆز لەرە
 ئۆسۈپ، قولىندى ۋە پەلە رەنگىدە بولسا ئاق سەلە ئۆزىمە لەرە پەن
 ئۆزى ئەرە ئۆزى ئە مەيە، مە ياتى دە رالدا ئۆزاق ئۆزى ئۆزى
 بولمە كىنە ئالە پەرى.

بۇرۇنكى تەرەزە لى، جىناق قىناپ بولمە توغلا كى گە دە ئىكەن ئۆز
 لامپالارى بەك ياقتى كىرى بولمە ئۆزى كىسىلار لى مەم دە پەن ئىكەن
 مە تە بەك ئىلانغان تەرەزە ۋە ئىشاق يە رده لەرە دە ئۆز ئۆز
 ئۆز سە ئۆز پەلە دەن يا سالغان ئىدى، مۆندى ئۆزى ئۆز سە ئۆز -
 بىر ئۆز پەن ئۆز سە لى، ئىكەن مەم يا زو ئۆز سە لى - مە رى ئىكەن ئۆز
 ئۆز لەرە ئۆز كىلى ئۆز ئەرە لەرە رال ئۆزى ئۆز پەن ئۆز سە لى
 جىش ئۆز لى، يا زو ئۆز سە لى ئە مە مە ئۆز ئۆز پەن ئۆز سە لى

مه يات 59

كيتا بلاري (پروكي نه هو وئي، پروكي تاريخي دهه) في انسون سارفي دوه قيرار
 نه ت كيتا بلاري (دهه) بويكي سوره بلو ترورنال هلا سالانغا ئىدى بولمه
 بول شستينا سئالنگه نه قىمه بلو «دئورمان» ره سئنه قارىخه، ئورخ
 ئستياغابيله يا مىنى درام ئىنه بىلا تالغان، مان كو فو بله ن ياز لغان آية
 الكى سى قويلغان ئىدى ده «دئورمان» مان كو خىگه قاراب كو ده توراء مان
 كو فو «دئورمان» مان قاراب قاملارن بىرون ئايولان تورا سىكالى ئىدى.
 تو عر شندا
 قولار كوكه ده تىكى فو انسون قاتقدا سويله سىبالار. مه يات
 ئانى تورا مانا ايتلارده ن برى ساني، بىگه ده ميين بو تىله كى قىمانلى
 ئورمانى، ئاورى ئى بىلار ئاورى سىكالى ببول بولادى ئىدى. نه معانه مینه
 موزلن كىر تىنپه، خو انسونى بىلن ميينرگه قويا، بىگه لى ده ميين بو تىله
 مانورمانا
 له قىمانلى كىلنك بىلن ئىدى. نه مینه بوسوزله رى سويله گه، مه يات

هيات سوزی

کۆله سۆز، ئاگا بارماق ساکری ده
- ئهستیاخ (Ctenactis) میده خۆب توری بئول دیرینه مینه

بیت تورا لاری نالو نور بله یا قهوب کسیری، بؤل یا قهوب و تاو سۆز بله
- ئهستیاخ نو دینه نه، بونگی تاخی کوره بیت مینه نای، بونگی

تا کله بؤل بونیی بیت - دیتتا هه یات یا نیشا سۆز کسیری ده، قولار ن

~~ئانگه سۆز یا نیشا قویب~~
~~On opobameleru~~
On opobameleru، تو مانغ، ئانگه سۆز

مانا ئیلا با سۆز نا قوتت: ^{شبه} kakau am
On kak am, On am ⁽¹⁾ On am، دیری، نه مینه نای

تو بونگی قاری توریان سوزی (Cepha) کۆره ری یا قهوب نیشا، تو

بیر له ون یا نیشا لوقه سیکالی و کورنه له ری سۆز، هه یات نه مینه نای تو

دا بؤل سۆز جا ز بیه لوق، سۆز سۆز کله لوق

هه ساته کاسی

یا لقنلانجی وون عاشیق بو کلب یارانا، قایسی دوواختلاردا اؤز یۆزده -

عاشیق و سیکاللی تر شبد قاری دا بو کلب را نا کلهما عانلجی سیدنی، نه لله یسندن

بیلن کیوه کلج برنه رسه کی بیتسه گه کن کس و سیکاللی که یفسنه نه نه ^{بیردی}

بو یولون اده یات تو عانلجی یا لقنلانجانم رانه ناله ناله م سؤ ^{بیردی}

قاراب تو جردنی، نازان بولن قاسلارن تو بیجان عدا کجه ردی ده

- سینی تو عاشیق نهن فاطمه بلنجی تو گل بو عای نکل بلنه ک دیب سؤ رادی،
بو سؤ راسی نولن کومی گه سیدلگه کن بو سیکاللی، نه صینه یی بو سؤ رادی

بول نیلین تی یا لقنلانجان بیری، نولای تو عای تی سؤ رادی ده: یا القوا وراق

قنا ییگن کربلا سنا تو جردنی، ناستقی و بیری یو مشاق قاتمله دی ده

بره ر مینون جه و اب بر می تو جردنی، نالکله بولن تیگی گنه تا و نی بله ن ^{زان}

- یوی بلنه نرگه تله مبع ده: نازنی یگنله رنی مینره ن تو جردنی
سؤ یه رگه گنه یاری سؤ یی، سؤ یجه باری بر تو عاشیق، نالار بر گه، بو نالار ازا

بولاسی تو گل بیت یسندن - دیری

ھەيات 57

ئاھو ئىچىم بوزلەر رىئەت نىقە دەرد خۇرست ئىكەن زىگى ھەيات تۇيغۇسى بىلەن
 ئاھلى ئىدى. شۇڭا كۆرۈپ تۇرماقچىمەن دە لىل خەلان شۇراب تۇرمادى بۇتۇ
 زىننە ياكلاش دە سالقىن بىر ئاقىلو چىعارىپ، يىكل گىنە باشى سىلكىپ، تۇرماقچى
 سوزىنى ئىشاندۇرغانلىقى بىلگۈرتىدى. دوستلار بىرە رەمىنىوت تىلە ئۆزى ئىلان
 ئاھىزە بولۇپ تە مېنىمە تۇر ئوق ئىگىز ھەممە پۇشمان تا دىگەنسى بىلەن
 - مېنى ئىدى ئاھىزە دىگەن ئىكەن بىلەن بىلەن ئارق ئوق ئىكەن تە
 ئىتورىمىد
 ئىتورىمىد ئاھىزە بۇ ئىشنى تۇرما... سىن بىلەن ئىدى. كۆز ئوچۇق، نىكە
 ئوقۇما
 لاي ئىتورىمىد كىيىمگە بىلەن بول ئىدى ئۇيغا با تە، ئۆز- ئۆزى تە ئورن تا با ئاھى
 يوردى - دىدى ھەيات رۇقىيە دە كۆزدەن بىرىد بولغان ئاھى
 شۇنداق
 سىن تە، بولما شۇنلا تە بىلەن ئىكەن ئىتورىمىد بىلەن ئىكەن ئىكەن تە بىلەن
 ھەممە جىزىپ بول ئوقۇدى

(مه سات ٤٥)

لاگینی قه مینه ده ن بولموش سوز باغلارغا ئوگعا يسي لانا ييري قه زنه

مینه نوزي قه قندرت با شلاعاج، ئول دالچو بده ن ئه يلاب، تو رمان نه سندن

- روقه يه ئايا نلا ئول قه ده ر ئو و ليكا تبه سئوي قه لاجه بولموش

مینه ده

مینه ده نيكا لاي نيو انيچلا ئارتق ما تور ديه ر لاي ييري ده بو قاييت ...

ديب نه يته باشلاغان ييري ده، بولموش سئوگنلا ئاجلھاني كورب سوزن

كار يير و ردا ن جه هه ر كنه سه غير كيلب كودي مه يات ساما قاقنا ئاكار

ئا ر قاسي بده ن نه يله نري قه مینه ده :

- ييري كورگه ياراي بياي ييري كورگه ياراي - ديب قه قودي سه عييد

مه ياتلن موز نا ئيجه نني يا ميني قه بولموش بولسا ن، گا گلش بولموش بولموش

- ئام، موز نا و ات (1) ده ديگه يم بولموش قه ب كسيري، موز نا ن سول

(۵۵ - یاس ۵۹)

۱۳
 مه ایات بالقوا عینا، نو دسته له نو دسته گئی؟ سوره مائید روز النبی در عالم

سوره ناله ری نو دسته ن بینی بینی گنه کوز یور سب چهار عابا با لمان گرنه

نه صینه نای بر فو سوره شه تو قنتری دا!

- قارانه ن، تو عالم، منه مهر زهوشندی کوفتی کا (2) موه اما کو گنه

نستی. مین مه کموده نه الله نیجه مار جا دا کوردم تو نرین ورد نستی تکی و تو نلا

کوفتی کا ده کور سه نری. پوره کچ بو یله ایل عینا یور سب کوفتی کا کوفتی

(هو قوعا شعبه کی) ته مان نیسب ها تنق تا نیفه منده ن بو تی یا ورو با دا

نه وه لکی ده مواوه کیلی بو لعان قنلاره سمی کیدی جه ایات هونری کوفتی

کوفتی کا ن بو یخی مه ته به کور گنه نیکه ن دو ستلار نمان تو نرین نرین اش

عنا پوی یور نر نله ر...

(2) هاتلار کو مه گنن یو غاری قیاسی

هه یاسنه هه

ئۆز اقلای قو لاری په کی چکه رگه ده سندرله ر .
 قو لاری قو لقلاسب کار رید ورماعنا یقعا نلاری کیری، ئالاری نلار قار سندر
 سئنا ئۆز نلار عناه یکنم بولدی یکنه سنی بر ئاز معارمان خه لولدیگه ئۆز
 دی . پوره مینه نلار کیکنه بالالارن دئسول به دیره، بانه نلار چا
 ئۆز قو ل قو موعه للیع، هه ئۆزنی ^{ئۆزنی} بولدی و اقلابا بالالار عا سانا قو پورگه کیله کیری
 موعه للیع نه فه نزی قو لاری کورگه چ، عا و شاب کیری هه برده سه به بیری قو ار
 داکوز له رن کیره نکه ئۆز دی . قو لاری قارامی عناه ئۆز پوراشو لاری نلار برده
 ریر الو کللا کور سه تب ئۆز دهلار پوراز کیکنه چ نه مینه پیرن قنا :
 - تو مانم ئار دیکه یله نلار قارامی - دیری هه یان نه یله نلار قارامی موعه للیع
 بالالار بولمگه کچی کیری تو بینه تو قنا ب بولاری قاراب ئۆز کیری هه -
 یاتنا بولرب قارامانی کورگه چ، بولن بیکنه بولمگه کوب کیری هه
 نه مینه کور لیسره ن هه یاتقا قارامی هه چ :

حصہ - 1

- جو نئے ٹائرنگ فارم توڑا کیسے ہے؟ - دیب سو را دی د اے یا ک باشی

سککے ج:

سپردہ یا را

- سپردہ یا را تمہیں بول ہو مہ بہ تمہی نان ٹائرنگ فارم قالون، طمان

شولای تیسہ

شولای تیسہ بول، تھی بلے، لہ زہ سنہ دہ نہ ستر تر نہ لو۔ دیری،

حصہ 1 بر سوز دہ کھ دی *

یا سالہ ان

جو لار تسالو او ایا کی گزہ، هالق صیلب سگنہ ن چه بلے را

دیری،

(صه یات 62)

کویسلا رکلو بنو بونگی " *pekmazop* " قویلا جا قوین ته عام بون
 بولعام، ساعه س که قه ده رتانسلا ربولاجا قوین ساعه س وکلا بولعامنا
 کلونینغ غارتق زور توکل زالی حالق بله ن تولا باشلا دی. ^(ساق) یکنین و رده
 نکه میه له رنه نیدنس ره میمه ناستای، قو لاری و قوناقلاری بله ن
 کیلب بیله دی. نالار کوب بونرمانا نه وه لگی و زوانو را کینه برکنه له میری
 په رده نالعلاینج شاقی کونه رگه بوری کلدی.

نه مینه برتاز قو ارنبراق، قوین باشلانغانی و کونه، رو عیسه نسنینا
 په رده سنه برور سالکله سو فخرشته می، سوره تی تاب نالعلاندا، کوزله رن
 برده نالعلاینجو کارقازاب بونرا، صلیت یوقنسی کیلگه ن کستی و صیکله رده
 بیله لیش نسنی، قالعلانام بونرنا راسویا له شب بونرالار میری په رده ^{شاه لری}
 زور برور کی مؤنه رری برله رنه ن گو کلندای تو قه له رتور مستندان نالعب
 یازغان کا میله میه سح.

(ساعت ۶)

برمانز و اوقت نوز عیاج، بو بچینسکی دولی نوینا و چود نسیینا نو نسیینا دا

کوز ندری، نه مینه سیکه نب کسیری ده، نسکه مینه ملامتستانه ناله نازاق

کویب نو کوی ده م بله کله ری بله ن نالراچی و نسکه مینه ناله نازاق نایاندی. ^{مانای}

بوزه گی سیکه هم بو تی که وده کسی وقتلانغان سیکالی بولا با نالراچی. ^{سیری} ^{مانای}

شاقون عنانه مینه ناله بو کتانتا تو در تیج ده، مه عنانی عنای کوی دلسو ب. ^{مانای}

کوز له رینه کار ادی، بو و افترا نسیینا دا (ساعت ده) بو بچینسکی، دو بچینه

نسکی بله ن تارتشا، تارتشا، سو یله رگه نازا بلانا نیدری. نه مینه ده یگلا-

بچه گنه یلها یدری هم م یاتک قود لای و یا ننتا قوق بو کویب:

- بو کویب کونکده کارغاندا یا بجا یا تو در مکن، ئیعی، تو عانچ؟ - ^{دیری}

یه ده تو شکم، نه مینه باسقار تو قناب بکده یخ دی قول هایدی. ^{مه}

نیلان تاودان خکمه گنه، نسیینا عاقبتله ملکان تاوخی بله!

(هيات 66)

Spabo cme¹ x natall. (1) - ديب محقودى.
 يوعرى تورمان بولمه (pene) گه قعدنلار موننا هالق بولان كيليب،
 بولمه بويچا يوزنه يئريش.

ره ميمه تابستايلا رتوركم ده هالق ثمار سنا قاستب، بولم بار اتور

عازن يا قعا يونه لريش. ره ميمه تابستايلا رتور قيبه بله ن سئود ^{بنتك}

تورتالارنا بارا يئريش. موننا اي دعائيله له زلال بايراقلاري، هه ميمه كئ

دييه رلك، ره ميمه تابستاي بله ن بلسله ريكيه ن: ثمانان دا موننان دا

ئاخار بائي سيبه له ره قابسقلارنى كيليب كورسه له ره هه م قابسقلار ^{رئ}

توزان، توتوزاق سويله سب ده كيمه له رئريش.

ئه مينه بله ن ده يان تيره مند بورتوركم هالق جيليري. بولدار يئيشي رولان

برنجيه سئود نيفت، يئيشي ئله فستيري له ره يئيشي جينا ونيكلار ئيري.

بوتاز يوزگه م، ره ميمه تابستايلا رتوركم و بولمه تويلار سنا سب

(1) مافه رين، سستيا نو.

ص ۵۵ یا ۵۶

یا لارند ائدی رولارندان اقایسنلاری توردی،
قویلا نئکه میه له رگه توردن کلاره قایسی جبر له ریغ، ما یا قانو سندن

سویله نه توردنلار.

هه یا تنک ما تور یوزی بودی، جوزب بار و جهلارندان کوز له رن کوز تور.

کله رسته تا مرتا سیدی.

تور عازرا، قنه،
بول، کوز تیره سندن گئی دروک یگسکه ری باه ن سو یله سب ~~تور عازرا~~ کوز

کوز توستنه کمنگر بیلن تومبه به قاراعانلیغی توردی دا، نون قاراشی کیکله ن

یا قعا کوز له رن توردی، هه ایرا قانو گل گنه سیده کوز عان بر توستو دینستان

کوز توسته بیلن توردی، قاراب تور عانلیغی کوردی، توستو دینت ساده گنه، لاه
لاکین یومسالی

کیچی کلسلیج کیننگه ن، یا بو قنا بیتلر ده، تور نوجو جه یلر ده، یا گنا ماسیق

هه یا ایلان یگت سیدی، هه یا تنک کوز له ریغ توستو دینستان کوز له

دی بله ن توردو اشد کلرد ایبر گنه مینون بر. بر سندن قاراشب تور دینلار.

مه نایات ۵۵

ئستودینست ئاھەرلوق قناز. نگره رو کوز له ریی هه یاسا یان بیل ما تور

تور یه و کا ^{زه ککه ره بو} تور یه و قالورد ئیلار بول کوز له ره ~~هه~~ هه تقه هه ن یاسا لغانلار ده هه

یا تیی قه در له به تیو به سب تور الار شیکللی؛ ئستودینستل یه تور نره تور

زه ککه ره هه تقه کوز له ره ده ن باشقا به نه ره ده یو قاده، ئانری هه تقه کوز له ره ده

بو لغان یه تور بیل، بول ده بیل سو بیکه لری و سیکه لری سیدی. هه یات یا گا -

دان بوقان کوتره رلب قارادی. هه تقه کوز له ره یا ئجان ان ئانی قه در له ده له ره ^{مصلته به نه له} ~~بوکله~~ ^{هه} ~~هه~~

یو صدا قاتیو به تر نه ره ...

بول نه مینه نان قولا عطا آبا باراقا بو کچه بیری ده

- قارائه لی بو عانی، نه نه نینری سو بیکه لری و ئستودینستل ^{کوز له ره دیدی} ~~هه~~ ^{نه مینه} ~~هه~~

کوتره رلب ئستودینستکه قارادی هه له کوز له ره نمانه ان ئاله یه عانی:

ھەيات 67

پوئستو دىستان مۇخارەقە دەرىھىچ كوزىگە ئىچىۋاتىدىكى ھەيات ھەرىكىتى

تۈزىمىگە لىككىرەن بەردىكى يانلاردا تۈزىم ئۆزىگە ئىگە بولدى ھەيات بەلەن

تەمىنە ئۆزى ئۆزى ئۆزىگە تاتارچا سۆيۈشكە ئىگە بولدى سېۋاب :

تەمىنە سېۋاب دەرىھىچ مۇسلمان تەلىمى ئىگە تۈزىم ئۆزىگە ئىگە بولدى

كۆزىگە لىككىرەن بەردىكى دەرىھىچ ئۆزىگە ئىگە بولدى ھەيات داكىز

كۆزىگە لىككىرەن بەردىكى ھەيات تاتارچا سۆيۈشكە ئىگە بولدى :

ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب :

تۈزىم ئۆزىگە ئىگە بولدى ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب :

ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب :

ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب :

(۱) ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب : ھەيات سېۋاب :

(مه یات 8)

عالمیاب عالمی ده، نیو کس، کوزی ده کوز لندی... بوئشکه یا طالب، یگتله ر
 نه الله نی قه ده رئا بیکدو ملار (2) سو یله بئازو اقلاردان بولاق مه یات
 کوز تور کله رنه ن کوز عالمی نی کالای نیوانیج مار سزان مه تفه کوزلی ^{ئستو}
 دینتانی کیتکه نلگی، کوردی نه یخده ن گنه:

- بوئستو دینت بزلله بله ن تانسی عا تو شصه بوری سندی دیب ^{بولا}
 قویری. کوزی بیوله رده مه یات بله ن تانسی عا مله و یی پروک یگتله ری ^{لا}
 کون بولا: کالار نل کوبی و شاه تر شا، نه الله سندی به به بله رباب، تاننلار ^{دا}
 سیری، شو لقه دان بولان مه یات سو کچی تو اقلاردان سندی کوز ساری گتله ر
 کوز نه بیله یو عاری کوزندا تور عالمی نایق بله، تو دیاسیری.

بو یوله مه یات ساری تولا عا نل یا گلشی قه عادی: مه تفه کوزلی ^{ئستو}
 دینت ^{لانن بله ن} عا نل کالای نیوانیج بله ر ^{کوزی} نه ره در کوزله نه
 ره

عنايت و ديد

سو پله نه فائيدی د اهدا ياتار تو کمنه و پرا قاتو گل بو سکه ميه يا نسا

عنايتانرا نمانان کابل و قاری، نيکالای شو انيج ره ميه، ثابتسای يا نسا کلدی ^{ده}

منه نو سو د کار چکاييه، نستو دینت سونک بله ن تانسر عا ساي - ^{دیس} کشف

عنايت بو سو يي کار چکاد (ن) نو د سردی.

ره ميه ثابتسای کار چکايي و ثاقون عنايتو بشارتو نو قدری، اندارو کيا

دعه له مو جه موه، نو علمي و نارسانق، موسکو او نو نيور مستي و نستو دیني

ديگه ن کوزله ريار لغان يدي، بول کوزله رن بلوغ ساقا فنا نيکالای ^{کشد}

نيوانيقا نو سردی هم کار چکاد ان عنايتا گلر بته گه ن سيکلدي،

- بول مو سلمان مني؟ - ديب سو زادی، نيکالای شو انيج.

- نيسين ديب به و اب بيو گه سالقن و ه قسقا عا و شي بله ن.

- مو صکني تو گل ديب نه نيگي - ديدی.

(د) نيسين هم خا مبله يار لغان قاتو و کده خدر.

(ھیات 70)

ئە مېنە: - مۇسلمان بولسا نەرسە بولغان بولمىدى ئىشى؟ بىزنى
ئامما مېنى بېتە دىيىپ قارىشىغا ئىستېنا بىلەن قاراغان ئىدى دەرس ھەممە ئاممىسى

ئاممىسى ھەممە ئاممىسى: - سېنى مېنى ئۆزۈمگە ئىگە ئىكەن ئىدى دەرس.

ھە ياق، ئىتتىپاقى تاتار ئىكەن ئىدى بىلەن مېنى ئۆزۈمگە ئىش

بىلەن ئاممىسى ھەممە ئاممىسى بىلەن ئاممىسى مېنى ئۆزۈمگە ئىش. بولمىدى

ئۆزۈمگە ئىش ھەممە ئاممىسى بىلەن ئۆزۈمگە ئىش: كىيىن زە ئۆزۈمگە ئىش

ھە ئۆزۈمگە ئىش ھەممە ئاممىسى بىلەن ئۆزۈمگە ئىش: كىيىن زە ئۆزۈمگە ئىش

ھە ئۆزۈمگە ئىش ھەممە ئاممىسى بىلەن ئۆزۈمگە ئىش: كىيىن زە ئۆزۈمگە ئىش

ئۆزۈمگە ئىش ھەممە ئاممىسى بىلەن ئۆزۈمگە ئىش: كىيىن زە ئۆزۈمگە ئىش

ئۆزۈمگە ئىش ھەممە ئاممىسى بىلەن ئۆزۈمگە ئىش: كىيىن زە ئۆزۈمگە ئىش

ئۆزۈمگە ئىش ھەممە ئاممىسى بىلەن ئۆزۈمگە ئىش: كىيىن زە ئۆزۈمگە ئىش

(مه یات ۱۶)

قارشید کیلیب پهنده نه گنه: فیلاب داء، مؤسلمان بولعاج، تان شیب بولعاج

بول سندی، دیب بولادی، مه تفته کوزله ره له قایا بولعاج بولعاج

کسید تله رده، بالامعاه یا تباری، بوردی بیعی، بالادی، بالارنک نور کده انه

سندی مه یات بول سندی، تو کل نه له قایا، بیستکه به بری سندی، کیزگی و جانغا

یا حق، مینو سا، مه یا تباری، کولکنه بییب کنه کسیدی ده، جو یا لری، نه سینه

موسلمان بولسا، نه ره بولعاج بول، نه نی، بیزی تا تا ما کای بیست

دیگه نه سوزی، بول قه در لوق مینو نی، نه نی، با تلامعان سندی، ره فیصه

سین مینو، بول بول، بول بول، نه نی، دیگه نه سوزی، تا کار سوزی

مه دی، مه تفته کوزله، جو یا لری، بالارنک، بالارنک، مه یات بولعاج، تو کل سندی

کول کل، بول سندی، بول سندی، بول سندی، بول سندی، بول سندی

بوللا سینه، بول سندی، بول سندی، بول سندی، بول سندی

هه یات 27

بلی تو کل بر نه ره کو کل یو شووی به ن سوئس ما تو تندی...

هه یات تیره سنده گود کسنده رگه بلی لاک سوئدی به بر عازدان کچه کنه عازان

از ورمایب، پوزن مینا بر سینه دی، حوزا اولادای بیگنیه به رده ناره

نروان کیم بو شووی ره مینه مابستای تو تر کوه کیم بوز نوز نشتا تو ناستی

به رده مابعدا پی ده مینه نیش، نیش بو جرب، کوزله ریج به ن خاریا

تسکه مینه له رده ن کمیند ریشی لی، شکی توئی دی داپوئین باشلانغا،

تسه یه توغان *Hand* مکه ن (اا عا بار ب کتلا کلیل - دیری، دد توغان)

لاره الفی و جرب تو کها یسی مینا جعب کسندله بر [بو لار هقمان بولمه ناک بو

باشندا بو فیت نیشکی و نیشکی با سندا *Hand* یه سینه نیشکی و نیشکی

نه مینه، هه یات یی و بولمه یی تو مریا بر نه ره تو عتاتری دی، بر نه ره مریا گه

تو یایب قایدان باشلار عا بلو تو درغان شیکلا دی بو تری نیشکی، لاز وقت ~~کتلا~~

ههيات 73

د دوعا فليخ، له توك كوز له رننه، د ب تو موي قاراب تو موي.

ههيات بو قاراشان قور قعان سما خا بر تاوشى بله ن!

- نيسله دن سوي تو مانغ؟ - ديب بو را اعلا ره مينه توكي خاري تو ز

عان، بولر قالي و سوري كوز لهرن جه ههت كنه تويان تبا.

- بز نه ره كه عه ي سوز ننه قاراب تو را مي سون، تو مانغ؟

بارا مي دانكي هو سلمان نسو دينت بله ن تاندا مي تاندا عه ي بله ن

تانسي عاتله وى، بيلگتلي سيزي بر نلا تويي گنه بيت... مو سلمان

نيسسي! مو سلمان بولسا، بيگه لغ يا هنج، به شولاي بيت تو مانغ؟ بيگه

يا هنج؟ - ديدى بو واحترانه مينه نلا توي عنا تا پيا قا جه ههت كي

باو لو هه، سوي تو يو كور سه نه بالقلا نجان توكي كوز له ري تو ههت

لاره جه به لهر سيزي ههيات تابدر اشدا قالوي. بلانلا تاندا شاخ و كيله،

(هه سیات 74)

بیلان کیله ئیدی، لایقین نیندیر بر تور خوده کو کلن قابل دابه بوئی: بانه هه لایق
 هه، تانسیح کیلو تو یعیسن یو عالیستور عاتر شایید، ئانان بائینا
 تورلی، تورلی تو ییلار کیله ندر: منه بول، هه تفه کورلی ئستودینت بله ن
 تانسیقان دا، تاتار جا سو دیاه شهب بوخری، منه ئانانلار تورن ده، نه منه
 ده ره نیمه غابستای قارش تانسیقان ئو چی، بیلان ئاچ لانا، منه عه زره
 ئابستای هه، بو رهان ئابوئی دا و اهیقه ئی، بلگه ندر، ئالار بیلان ره بخیله،
 یو کیله، منه مو لمان ئستودینت بله ن تانسیقان ئی، ده ره زان بوئی
 تاتار حاتقو لاری، دا، بلگه ندر، ئالار خود لاقان خود لاقعا، ده یات یار بوئی
 ئیکه، «دیب بوئی یو با ئلانلار...»

نه منه، ده یات، نلجه و اب بیره ئالی تورغان کورگه، ئیکه،
 تور ئی، «دو غان»، کلن ئی، قولنغان تور ئی، ابو فیت ئیگنه

هەیان کۆز

تایان کێستی. هەیان داتار بکەواقی قەڵەکانێزان قانسەنی باری دۆ.

ئە مینە عم لێنی خۆزالدە کورە گەلە، بوختسە در دەب ئویان کێستی.

بوچار کۆز سۆ

بوچار کۆز - کۆز نەن بوختسە نێنگی و ئالەندانی کەنە سیکۆزە قانۆ قەڵەنلاردا.

خانێزان ئێر کەچی ئا کەب کێ گەن نێنگەلە، بوختسە کەب دە کێستە لەر، بو و احتسە

هەیان کۆز - کۆز ن بەمە سەلەن نێسب قانۆ سەمان کێستی، بو تۆزە گێ و سیکۆب

هەوار لوقا بو کەب نێسب! هە کێستە مینە کۆزێ دە قانۆ سەمانان بو کێ کێستی.

کۆز بو ئێسە رەن بو کێ لەر ئالەکان قە دە رێسە لەر بەن ئۆتە کە رەن کۆز

کۆز نە دە سێر مە سەلە کەنە ئێسە بەتاسلار گاتگ کێستی.

کێ دێلەر، مە لی بوختسە بو خە کێستی.

خێ لارێزان هە رێگەنە گێ قانۆ سە و قایا در کێستی، بو تۆزە کە

ئە لەر نێچان نێچ وەر مە کەن بو لەر سە لێگەلەر، بو لەر مە لەر، باری مە تۆ

مهربانی ۷۴

بجز لهرده گوی تا رتوانا نالو لوق عنائمه لود گنه بوز ب کینه نه مه لئی
 نیسه بوسوب تودرائیدی.

قولا ربو فیتره ن کیکنسنه نیکی زورکلا ننا کما نالجان بولر لار
 عیب کینه لکه نه مینه شرتو افانوشی بانه:

قایدا کیسری هورق بول جاخا؟ دیب تویدی. مهربانی تا نالجان
 قارشو:

تودر ای ماعان نالو قو یا مینی، تو عانج ره میمه تابستای بله
 قالسه نیکنم گه ده نو کهایسره، بولدی نیسی، مینه نه نیگه ده نیستار
 نیسی ردیدی.

دەيات 77

دە ئى ئارسلاننى بويىرىچە سىكى فاكولتېت (ئوقۇق قاتىبە كى دە ئوقۇ

قوچى و ئاتارىگىنى ئىدىرى. ئۇل بونى ئەھرىگە مېنىچە كۆللا كە ئىنى بىلەن

كىلگەن ئىدىرى. ئەھرىدە يەھرى بىلەن تاننىش لارى بوقلقدان ، ئۇل بون

كېچى و كلوبدا ئۆز دەرغانو ئىلادى.

بويىگى كېچە ك ئوقۇ توغرىغان بېرىندە وە كېرەك ئاتار ئانالارنى ئۆت

را ئۆتورغان بېرە رىزە ، بارى پروسىسى غائىلە لەرى بىلەن گە تاننى بون

ھانغا ئاتارىقى لارى ھاقتا قايسى بېرىدى كىتابلارنى كۆرگەن ئە

رە لەرن گە بىلە وە ئو ئا كۆرە ئالارى ، قابىلىيەت ئىزىن بىلەن ئۆتورغان

ئە كەم - تۆكە مە رىئىكالى ، ئىتەب كىنە كۆز ئالدى ئا كېتە غالا ئىدىرى .

كىنە ئ بۇل بونى ئەھرىدە ، بويىگى كىنە ئەھرىدە ئا كۆل بىلەن ئۆز - ئۆز

(هيات 78)

بروسى قولى لارى قەدەر ئون ئىككى ئۆزى ئايلا توغرىغان ، قالغا قالى قاتار

قولى لارى كوردى ، بومىنى ئاتان ئۆزى ئۆزى ئاتما ساق مىنى ئىدى ، بومى

قالغا قالى قولى لارى ئاتان ئۆزى ئۆزى بولمى كورنە لەر ، بولار ئا

ئارقىدە دە ئۆزى لەر رى قاتار ، بولار ، ئاتان ، بولمى مۇسلمان قاتار ئۆزى قولى

لەندەن قولى لەر ئاتان ئۆزى دە لامە ئۆزى بولمى كورنە لەر ئىدى ، ئاتان ئۆزى

ئۆزى لەر زىگە قەدەر ئۆزى ئۆزى دە صىچ كورنە ئۆزى بولمىغان بولمى دە رى مىللى

تۆزى دە ئۆزى ئالب كىدى ، دە تە بولغا قالى قولى لارى ئۆزى ئۆزى دە ياتان

بولى قەدەر بولمى بولمى ، ئاتان ئۆزى ئۆزى لەر ئىدى ، رى مىللى ما قاتان

قولى لارى ، بولى ، ئۆزى ئۆزى بولمى ، بولمى دە دە ، قولى لارى لەر

تاتان ئۆزى لەر رى بولمى ، ئۆزى لەر ئۆزى ئۆزى بولمى ، بولمى بولمى بولمى

بولى ، ئۆزى لەر ئۆزى لەر ئۆزى لەر ئۆزى لەر ئۆزى لەر ئۆزى لەر ئۆزى لەر

عەبیاد 79

بربەچە کۆن نەهەردە ئارتقو ئاقا قالب بوولسا دە ئاقلار ئالما ئیله ئەری
 بەن دەیا هەنچ دە ئاشما قەچە ئیترە، ئولای ئەهەردە، بە ئی ئاشمەن
 بو ئی دە عنا بو ئیلا ئۆز کەنن بو ئیلا قەچە ئیترە
 بە ئی گە جایی لە ئۆ نامە بە ن) قەعائی ئی کۆتە، ئەیا لار ئۆز عان ئسکە مە
 قارسە، ئۆز عان ئۆل ئۆد ی، ئەهە ئۆز ی وە قە ر شە لگە کە مودە ن قور حان
 ئیلا ئی، بە ئی ساق و بە ئ کوز لە رە ئەیا تە تۆ د سۆزی دە: جەیا لاری بێ ئی
 ما ئۆ لوق، ئە لقی دە یلە وە لە یلە دە گە کوز جا عە ر ئۆز عان، مە ر ی یان سا
 لاری قور لار ئۆ ئاک ما ئۆ لوق بیت، «، دە یب ئۆ لاری، مە نە قان ئۆل و اقرا
 زە گە ر سۆ مە تە کوز لە ر بە ن قار لار کون کوز لە ر ئۆ جۆ لار دەر
 بێ سێ قە دەر لە ر ئە ر سە م ئۆ تیر بە تە شە ل، مۆ ن دە ن سۆ ل مە ک
 مە یا تە ئێ ئە مینە قولا عە نە ر سە دەر سۆ یلە گە نێ ئە م ئە مینە نە کوز ئە

دهيات 80

کوته ريب قارعاڻي کوردی، پومینو ملارد اغمه لی ئوزن هر لپي به قلی سیت
 سیره سیری، بول ^{دهيات} ~~و~~ رومی رنگله رسته ساتار جا جه داب سیره باشلاء اڻي
 وه علامه کوب سیره رگه نکلکله رن، ههم برستنان: «دهیج یو ~~کله~~ دهیج
 یون اکللا بله کی» دیب دهیات سوزله رن قایتار با ئه سیرگه نماز ایلانغان
 کوردی ده، بیستیار سو کولوی وه چنده نه گنه «دهیج یو جا» دیکه نه سوزی
 ئه سیت قارادی، اغمه لیدای ده «دهیج یو جا» دیکه نه دهیات تعقی سیکالو
 هیستاهقی سیری، مولای دانگی یکن نکلنه قارعاڻدا ایلان کوب تو موی
 هغه نلھی، بول ئوزی سیردی ههم، شوکار قورانی.

برعازدان بول نیکالای میو اینچنلک ئوزن سوزمال کییکه نلگی
 کوردی ده، ئانان ئارستنان کیدری، ههم، قووب سیت، ته که لفسر گنه
 ئوزن ته قیدی سیکه، ئوزی ده ساتار بولعاڻا لهوره، نگی تاکرا ایله کی

هه یا ت 81

وه تا تار قو لاری به ن تان شاسی کیلکه نلگن سو یله دی هه؟ واسیتا
 بو لو مینلن تو سندی، نیکالای سو اینج همه لسانی تو نهن بوده عا ورنه
 قه بول نیتکه ج، برگه زال عا قاسید ملار
 نه ل، ره میه ئا بستایلا یلکه هه قو لار نل تو زی به ن تان سو ی هه بول
 نیتوله رنه، برده شیخ تو تهن سیدی،
 لگنکه میه له زلن بر سنه تو کردی دانه وه ل بلسکه ج ده سو یله رهن
 سوزله ره زله رگه تو سندی، بول ره میه ئا بستایلا د نیتو کلی تاملار قو لارن
 کورب، تو ز نل ییلان شان بولغانلن وه تا تار ئا رسن مو نری قو لار نل
 بو لا با شلا و لاری ^ن قالفقن لک ئا عا کسو و ^ن نل یه لاهه ی دیب قارنی و ئا عالمی
 سو یله هر کجی، ئانان بول قو تا ئلاری یاز نیتکه ننی بلمر ته تو مران
 نه وه لکی قار لعا ج بو لو لاری به، نه بر یلا نیتسه کجی و سیدی.

۸۲ باب

نیکالای کیلیدی... ته ته سنی نیکان کان بر تادی بله ن:

سینا

- مو سلکان نیکه مگزی و بلکه ج، تانشری عامو مکی نیا بجا دتلار

دیدری. مه لیلانی کو کلفنه نه الله نه ربه یعرب نو ^{شروع} کلفنه بر ماروا حدی نیا نیک

نلسنه جه واب کیلیجی تو مردی، ناندان بولن بول، نوزر کوز نه کیلیدی ده،

سالفی هم نو کفایس کو لوستوب:

سه جه ب؟ نو، هر لری بو لسی ا- دیدری هم نیکالای سوانی بجا

مه ته حقه کی تو یخنی ده مه ت نه سب، زالدان هار عا ناسدی، نادمالار

نه الله نیلیع ناور هم نو کفایس ناتلانا لاری دیدری.

نه لی کو بده ن کو گل گنه نیا کار مو قه ده کی بولب کورنگه نیا بو قالعا

قور لاری کیدی بو تی مه عنالار ن جوید تلار. نه لیلانی زهیننده گی تو کریم،

تو کریم نه که م- تو که هله ریانشا تاجی نیکه تم که م- تو که م کیلیجی تو لاری

(83 یات 83)

بله

پسول قهده ریشایر ما بار. عه لیساک نه وه لسه بله تور عان نه که امر تو که

بچرا اولار، نه معا بو مو کران کلیل قونلغا نلاری تو سست یا قلدن لار چوستا

وه نه خیسله ریشی .

عه لی بو خیتکه کردی ب، بر تو سته ل یا سنا بو کردی. نانا لک تو سته ل یا سنا

لی بر شیکینو تو سته لده 19-20 یه سله رنده گی بر تو عه 25-27

لاریش

یه سله رنده بو ل، یه شی کو بیله ره کینینکه ن بر یکتا عه کی شیب تو کرا

عه لی، تو سته ل یا سنا کلیل تو عان حلالا، انگه قونک تو زنه تو به ب،

تور دی

س تو تر مانلی کوردی ده، تو زنی ده بو ل تو عا بیله تو عی کارا ب

تور ننه عه سه بیک
تور ننه عه سه بیک
تور ننه عه سه بیک

وه قه رار سولاب قاری تور عان کوزله ری نازو عیازو ملس تور اوتوران

ما تور عا وزی عه لیکه تانی شی کللی کیر لکه بر، بول تو زنی لیکه خولاری

قصایات ۸۶

مارا سندان ٹوٹ کر تو تندی... لاہیں مارم تاہو تا بے شکوہ ٹاکیں تندی...

تو مرا اعلیٰ دنگلار چہ ی چو چہ ر قوز غالبہ کیندہ راجہ علی قوز تاجی

ی مہرتہ بہ عہ لیکہ بیلہ ٹوٹی قارادی، عہ لیلانی ہو پورا کندی، موتی

تانی قو... ٹیکہ نندہ نو بہہ کی قالمادی بلا کی بیسی ہم فامیلیہ سے مکر نہ

کھو کیندہ کالماعاج، سوز قوز تار غا بار غلیق بیتمہ دی.

ی لی ٹورنڈا قاری، تانان کیندہ یا کادان تکی قوس ٹو پوجی ماہو

کیندہ گچ واقعہ کبابہ با لعاہ کندی دہ، کیندہ س جو بالدی، پردہ کو تانہ گہ

واقعا ما تور جا وزل قو: نان کیندی وہ فامیلیہ کی تابلی ی.

at, ultra Alexceba ^{شیر} ریب: آرمای و بلہ کوز نڈا

ما تلابشا بہ ربا قویری، ہم، بوز تہ کوز تہ کتہ کیندہ لک تاوسی بلہ ن

نہ رگہ گہ میکانکار کلابیہ نہ سناہ رما رما قو لاری اہہ دیدی دہ بو فیندہ ہ چہ

ٹا کندی

(۱) آء ٹو لگہ ٹا لیکہ سیمو نا بیت

هەياتى 55

هەيىتى ئىنتايىن گەنج و اعتمالاتى ئۆزى ئالما عاچ، هەياتى بلەن ئەمىنى

ئەمىنى دىگەندە بولسا ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى، هەياتى مۇنار

بۇ خەتتەن قارىغاندا، ئەمىنى ئۆزى ئۆزى، ئەمىنى ئۆزى

ئەمىنى ئۆزى ئۆزى، ئەمىنى ئۆزى

ئۆزى ئەمىنى ئۆزى، ئەمىنى ئۆزى، ئەمىنى ئۆزى

ئۆزى ئەمىنى ئۆزى، ئەمىنى ئۆزى، ئەمىنى ئۆزى

دەپ بولسا، ئەمىنى ئۆزى، ئەمىنى ئۆزى، ئەمىنى ئۆزى

بۇ خەتتە ئەمىنى ئۆزى، ئەمىنى ئۆزى، ئەمىنى ئۆزى

ئۆزى ئەمىنى ئۆزى، ئەمىنى ئۆزى، ئەمىنى ئۆزى

ئۆزى ئەمىنى ئۆزى، ئەمىنى ئۆزى، ئەمىنى ئۆزى

دینیات ۸

مذہب

بہ تکرار زہد گتہ رسوخہ تھے کوزلہ ری، ہم زر نیندیر، ہم یا تھا پاشا بولتا

تو گل قوی تھے در لیلہ، وہ مانی تیرہ تہ لہا نیندی، عمہ لیسائی بلما بودی دا

ہم یا تھا یہ سون سولہ وہ عمہ عنائی شیکللی کوزلہ ری، تکی و جو عا سولہ بار

تو درخان کوزلہ ری، وہ تھے لہ نیندی ما تو کوزلہ در شیکللی بودی ری، جان

جو درئی عا سولہ نیندی، ہا ناغ تہ لہ نیندی، کی سبب عا لاند شیکللی نیندی۔

ہم یا ت تہ مینہ ناغ تہ تہ تو رتب کوزلہ ری بلہ ن عمہ لینی کوزلہ نیندی۔

- پر بلنہ مہ لہ دہ، بلنہ مچ و تابلہا تہ تہ بود دیدی، ہم تو نوری

قوی عنایا سری، تہ مینہ، عمہ لیسائی یا نیندی قوی، بلنہ نقلہ قارانہ دی دا

چو-توسو

- جو-توسو کوزلہ کوزلہ مو کوزلہ تہ تو درخان قوی، ہم بلنہ، بودی ری

کیرہ لہ ماسا ماسا (دہ-ری) تانب تہ تہ تہ و م دہ تو گل، تو نینو کوزلہ کوزلہ

تو عا نا تو رتب حنائہ تہ م-د-د سری، ہو و اقتدا تہ مینہ ناغ کوزلہ

تلمبہ

دەرياسى ۷۶

بىلەن خوتۇن تارىخى ئۇ سالىق خوتۇن ئالغان ئىدى: يۈزى كۆككېچ ئۆسكەن كۆپ ئۇل

ئۆزى ئاچقۇچ كۆزلەردىن بەلەن رەھىمە ئاستا يەنە قارا دى ۱۰:

ئەنئەنىۋى ئۆيىمىزگە يارامى ئىدى... بىلەن ئەب ئىش ئىشلەدى ئىدى

قولىمىزدا ئاشامى قالدىردىن، سېن ئىككى ئىنسان بولسا، ئەلبەتتە، بىز

ئاشامان بولمىدى... دىيىپ ئۇلادى.

ئەلى، دەرياسى ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

دەرياسى ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

دەرياسى ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

دەرياسى ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

دەرياسى ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

دەرياسى ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

دەرياسى ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰

تستیانیق دایار شیدی. نه مینه بر شار قرارنب ثانیق بییگه نین قدارن بونوی

هه یات بییوقیه رکارا سندان هه کی بله ن *haha* نونو له به مابری دای

موزیکانو قناعا نونو کونله رن کارا رهن *haha* نونو له به مابری دای

ما تور یوری، نایاق ناسندان تار لکله کتوب تار تدر لب قولعان تار پال

سار بالاقلادی سونو جییر لاری دانه نونو بویلا رنایا ایالار، نه نونو نازی

عنا قاتو، جییر لاری کی بوانه تلم قییا خه ت بله ن کییر له لر شیدی .

هه یات تانق نونو شایانلادی ...

هەيات 98

تۆن کایا قنتراق قنا، مشا تۆد اعان سووق تۆن ئیدی. بیهت ئورنالاری سووق

عنا ئویالب قی. ایلارلا، ئایا قنا سندا عی: قاردایمور و هیلکه رما سقاچ تا بقالب لایله

کیهستلوده ن لازار لایله نهردی ئیدی.

ره هیبه ئابستایلار یوز تالار ئیقا قایتعا عیقدنلار، هەیات، ئه مینه ههه، نیکالای

ئویانیچ - ئوم چئس برئاقا ئۆد تالاردان کوجرگه ئاقون عناقایتعا خوش تالار، نیکالای

ئویانیچ ئه کلشه ن ئه لوج قولاقلارن ئوقالاب قاری ئیدی ده توانا نلار ئانان،

له ره سوزی بیه میکهی بیه نیکالای ئویانیچ؟ ما دیب، کوله له ره سیدی.

ئاقون عناقا بار ئورعان ئان برهات یا نئفا ئیدی. هوندریه مئشک زور بیه

نه یایی قولی لارن بر- بر سئفا مو عدرنا ههه ئایا قلازی باهه نیر جنب، ئمالاری

یلدی عا تر سئا ئیدی ههه ئاراییره «ئیح انا دیب، عیقور قویا ئیدی. کینه ن یه

هه یات 90

بوئشه زناغه هه ممه سنه ن بریو لۆ تو قنادی ن ابو لواقم منا تا جوی بله ن :

– موئنی چه حال ته یته ئیکه . « مینی کیه وگه بارمگه » دیبا .
 ته نکه کی تا کار ته یته ئیکه ن : « بار ما عایله قادان » دیب – دیب هه لای

نا سکە بیه دۆی . هه یات بله ن ته مینه موئنی ئیشتکه م . ی – ی بر سته قاراسک

داهه م قاراسک کۆ لیب بیه به ردله زیکای شو انیج کۆ لۆ ناکه م مۆ بن بله گه نکه

تو تاشلار عا ئا بتر اب قنا قارانی دای :

– ته گه ره به بن بله م ، مینی ده کۆ ناکه بله ن کۆ لۆ ئی ئیم . دیدی . تو لار بر

یوسته قاراسک لار هه یات :

– مینه ته مینه موبه بن سو یله کن – دیب ئوزی یا گادان بوقان کۆ لۆ ئی ته

مینه ته وهل تا تار چالاتب :

– ئی چه فاعه ئیکه بو لسا ، برده سو یله با تو زرا کچه ن بو کما بی ئیدی .

هه یا ت 99

عانه،
 حاج، بولار قورمان بولولار ئىدى. لايىخ قورسلاردان ئوڭھاسى لايىخا

بە لىكى كە يىلچ قورمان بولولار ئىدى... - دىگەن، نىكالاى ئىوانىچىلار:

سېپە زىپە
 - ھە يات بورھان ئوۋانلىق بولۇش كىلە - دىگەن سوزى ھە ياتىق ئوۋانلىق

تېپ تېكەن
 كۆپ ئوزمادى، قايتىپ دايتىدۇ. روقىيە ئاقى قورمان قايتىدۇ.

بولسا، قاقچاق بولۇپ بولالدى كۆنكەن ئەمىنە بەن ھە يات نىكالاى

ئىوانىچ بەن كورنىدۇ بەن كۆ بەن ئىلدارلار. روقىيە بولاردان سوڭھاراۋ

قالدى ھە نىكالاى ئىوانىچ بەن شېرت قىنانە رىسە درىسۇ يە ئىدى دە، ئالدا

ئىلدار ئارنىسەن ھابىرى. ئانلىق ئادەلارنى، تى ئالنىسەن ھە تىبوتى قىيا ھە تىسە

بىلىق زور تىنىسەن ئىسىزە ئىدى. ئەمىنە ۋە ھە يات قورقىپ قىنانان بولۇپ

قارادىلار. سوۋقان قورمان يوزدە بونە رىسە دە بىنە دە، كوزلە رىسە دە

بە شىرت تىنىسەن روقىيە ئاقى جاننىدە رىسە درىسۇ يە ئىدى بونە رىسە بارلىقى كۆرەتە

هەيات 93

ئىدى ئەمىنە ئانى ئۆزىگى زور و ئىتتىب كىتىدى، ئۇل يەنى گە تاۋى بەن:

ئىنى ئۆلدى ئاپا، مېنى ئا؟ - دىب ئۆزىدى رۇقىيە بوغاز تۆزە بىرەن:

بىر نەرسە دەپ ئۆلدى

- بولە دە بوغانى، بارى باش ئورنى ئۆزىگە بوغى - دىدى دە

ئۆزى ئالغا راق كىتىدى، ئانان تاوشنى ئىككىچە گە قالىتىر دەم يالمازار لانا

سېزىلە ئىدى

ئەمىنە بەن دە يا تىقاي ئۆزى ئۆزى بولە دە دەزىلە نىگە ئىدى. ئەمىنە

يار تىقاي چىشىگە، بار بىر بىر مەساق ئىككى مە گە تا سلا ئۆزى دە،

- كىل ئە لى تو مان، ئالدىم ئۆزىگە لى - دىب، چىشى ئۆزى ئۆزى دە

يا تىقاي ئۆزى دە، ئەمىنە چىشى بىر گە، تاراق لارن ئال بىر ئۆزى ئۆزى دە،

بوغاز تو كىچەك مەساق چىرى لىقا، ئەمىنە ئۆزىگە رىنە كىلىب ئۆزى دە. ئەمىنە

ئانى قىب قىقۇمما قىلدى دەم كۆز لىرىن ئال قىللا ئىزىب،

كۆرۈنمەس.

- نىكەت ئەمەلىي ئۇزۇن ئىكەنلىكىمە دى؟ - دىيىپ خۇزادى ھەيران ئۇچقان

- بولۇپ ئۇزۇن ئىكەنلىكىمە بولسا، يەنە نىكەت ھەيران ئۇچقان

بولۇپ ئىشەنچ، توغرا ئەمەس. دىيىپ خۇزادى ھەيران بولدى.

توختاشلار بولۇپ ھەيران ئۇچقان "خۇدانى تەبىئىي ھەيران بولدى" دىيىپ خۇزادى ھەيران

- بولۇپ دا كۆرۈنمەس، بولۇپ ئىشەنچ، ھەيران بولدى

تەبىئىي: بولۇپ رەقايىتى ۋە ھەيران بولدى نەرسە دەردە كۆرۈنمەس رەقايىتى

توختاشلار ئۇزۇن قىلامادىلار رەقايىتى، ھەيران بولدى نەرسە كۆرۈنمەس

ما تۇرۇشىنى ۋە ھەيران بولدى نەرسە كۆرۈنمەس رەقايىتى ھەيران بولدى

تەبىئىي ھەيران بولدى نەرسە كۆرۈنمەس رەقايىتى ھەيران بولدى

ھەيران بولدى نەرسە كۆرۈنمەس رەقايىتى ھەيران بولدى

ھەيران بولدى نەرسە كۆرۈنمەس رەقايىتى.

مه یاسه کره

نه مینه نی یوقی، مالخ سیدی، بول وود الکوثر سوریه کی یوقب، نورنور د انور سیدی
 کلادی، باقدی، لاکینی، هامان، یوقلاب، کینه، مالهادی.
 سولای، یوسب، یاقاندا، ثانیلا، قود لامنا، کورنی، بولمه ده بره و لامینی، مینی
 یعلامان، تاوکی، دیکله، بائلامان، سیکلای، بولدی، کیم یعلی؟ نینه یعلی؟ بو و اقتسا
 نیندی، هیعلاو؟ ... نه مینه برتا، رواقتا، قود لاقار، ثانیلا، یاقانی، یوقی، نیدی
 لاکینی، تاوکی، هامان، باسلامادی، تیره، نونانی، تیره، نینله، د کینه، یوقی، نیدی
 بو یعلاو، نه لله، نی یوقی، سولای، عه، امان، یوسو، عجم، سیدی، مینه، مینه، کیم، کیم، کیم، کیم
 سزان، تو سیدی، ده، ثانیلا، قود لامنا، کورنی، بولمه ده بره و لامینی، مینی
 بولمه، گه، یوقی، نه، لری، عه، م، یالان، ثانیلا، قود لامنا، کورنی، بولمه ده بره و لامینی، مینی
 وه، یوقی، بولمه، گه، یوقی، نه، لری، عه، م، یالان، ثانیلا، قود لامنا، کورنی، بولمه ده بره و لامینی، مینی
 روقی، عیه، بولمه، مینه، بارب، کوردی، یعلاو، عجم، روقی، عیه، سیدی، ... بول، کیم، کیم، کیم، کیم

کتابخانه 96

گنه، انزال و سته لکه قوللارده سالیب، مالار نو سته باشن قوییه تا قوت عینا
یعلی ئیری.

نه مینه لکه بو قوتی بارلقی درو و لاب کیتدی. جای، بیلین خور قیچ بره ره
سوزنگه ن شیکللی و ناورتبا سزاندی. بول بر قولر یو مناسقا قساروقیه
لک ئیلان باشنا قوییه دا:

- ثابا، بجا جان، نی بو لدی سیکاردیب سوزادی. روقیه سیکه سنا

کوته رد و ده؟ نه مینه گه کیلود ندری سه به بن ناکلاماغان شیکللی، نو بق قنا

قاراب، قولدای دی بو قوتی یا و نجه بله ن کور لدرن نوزته رگه تو ندی. نه مینه
یا جان دان،

- ثابا، جان، نه ییت زلا نهار، نی بو لدی سیکتا؟ - دیب روقیه یوزدی

یا نسا نوق بو کجه ییری. شورت وه تو ننگی و تاوش بله ن:

هه یا تێر

— یه یوشا - دیدی ده کوزله رزج یا خادان یا ولوق بانه قابلا دی

ئه مینه بگزار واقعه نه سه نه بگره ده بلی توره باندانه بولن، نوزی نکه

باشقا، نوزان، کوزله برتاوشی بانه،

— باشا بوقا نه تهم مینی سیکانایا، - *сечма/сечма, сечма*

~~*сечма/сечма, сечма*~~ - - - - -

сечма دیدم... - دیب سو یلی باشلا دی ده ^ت ~~ایا~~ ^ت ~~نه~~ ^ت ~~بگه~~ ^ت ~~ت~~

بهر میده کیده. رو قینه به واب بهر میده.

بو تار بر - برسون بیلایا معنی تا کلاس لاری ئیدی.

ئه مینه باری ما عه ت عالی تو لغاندا غنا یو قلاب کینه ئالیدی.

هەيات 89

رە مەھەلە ما ئىلە كى بەن قاتشوعە يا تقابرقە دە ئۆز گەرى ئېرى قالا
 ئامادى رە مەھەلە رىكىن، بىرە و ئۆتە ھەم باى تۆرمىلارى ھە يا سا بولارما
 قارىنى زور (بەختىرام) كورودنە ئۆزى (تۆمەنى تۆرمە تا ئىشەن كۆرەك)
 تا تاربالا لارى شىكەلەو، كىكەنە دە ن ئۆن ئۆزى دە باىراق كىنەلەو بولما
 ئۆزى تەنگە ن ئىشەن. ھە يا سا بولما ئىلە گە قاتشە با تىلەم دا، ئاقون، ئاقون
 ئۆزى تۆرمىلارىن يارى ھەم كىكەنە ھەم تارىشەب كۆرە باشلا دى: ئە مەنە
 كىيە ئاقون ^{لەن نەز} ھەم زاتە ھە مەسەن كىيە ئاملاو، ئۆن ئاغا تۆرمەن بولما
 قاشىق نەز ^{لەن نەز} ئاغا ئاملاو، ئۆز ئۆزى ئىشەن رە مەھەلە رىكى شىكەلەو ئىشەن
 بەن يا قىمى تەقان بولما وىچ، ئىشەن ئولار ئىشەن دا مار جا بولما دى بىسەن گە
 بولما وى شىكەلەو، تۆرمىلەن واق قانە رە مەھەلە رى قايىسەن واق قانە رە!

دوره ۱۳۰۲

هه یا تێ د شاقی که یهسێ له ندره له رێی، هه یا تێی ئورنسی ره بختو بو یهاس
 ئو یهسێ مێن ئو یهسێ دائه یهسێ کێتێج، ئو یهسێ بو که یهسێ له نو ده شه مینه ده ن
 کو نه شو هه لانه دینه ن ^{کو ئو یهسێ} بار دیب ئو یهسێ کور مه سنه ره، بو که یهسێ
 له نو کو نه شو ده ن تو گل، به لکی هه یا تێان ته مینه فایه ره له نه تو ره ن
 به له ره ن فایه ره له نه کی یهسێ ده ن هه ره یه ته یهسێ نه دان
 کیه یهسێ، هه یهسێ، ئی ده کیهس، دا یا هه نلا یهسێ، دا هه یهسێ دا هه یهسێ
 هه ههسێ، ئان بر بو لگنه بیان قو وه سێ بو لانه ره، کو نه شو تو یهسێ کێ
 هه یهسێ ئو نه گه ته لب تو ره ن ئهسێ نهسێ هه ههسێ دهسێ رهسێ
 ره مینه رهسێ ههسێ نهسێ بو لانه رهسێ، رهسێ ههسێ ههسێ ته مینه
 مو سهسێ نهسێ رهسێ قهسێ ههسێ به لکی بر مهسێ بو یهسێ ههسێ ته
 ههسێ بهسێ نهسێ دهسێ ههسێ، ههسێ دا ههسێ ههسێ تهسێ :

عصایات

بوندا اقلانبا کایونی تاشلادی، بونئش ئوچی عم زیزه کابستای ئانی و
 بر-ئیکئی مەرتە بە ئا جولانبا تاراسادا، سوزنە تکلا تاشلادی، مەبرە
 مەیات دە لیل ئیست، ئە مینە بلە ن روقیە مە قاپم یوزولە ن کەمک
 ئارتو ئوز سوز لیلە ن ئازا بلا ئادی، مەیات ئی ئی کئنه قویری
 رە مەفەلە ز اللە قیسمە ئالی رالی ن ئو جرایول رالی داروقیە برنیە ئو
 کۆیلە ری مەتور مە ئیست ئوینی نابلە ئیری، مەیات، بوزەان ئابریان رالی
 ئالدرکە ئیست تاراسادا بولدرائامانج، ئوچ-دورس کون مە ئاستنا
 قارائقی مەرای کورسە ئی بوردی دە تاشلادی.
 ئە مینە بلە ن روقیە فرانسوز جاھان ئوقیلا ئیری، مەیات دابول قستی
 روسی سار فونە موی بلە ن ^{مە مەیا} ~~قوت~~ بولگە فرانسوز چادا ئوقم پەقی
 - ئو ئانی ئو چی تورەان بولنە مەیات مە ئوقمئی قالسە مینی سول؟

حصہ سات ۱۵

وہ کہہ

فصل ۷ فرانسوز نائی با شرا عہد یا تقابیلنا نکل وہ ما تور بو اعا القدر انہ

پول ٹانی شراقتی دہرد بلہن ٹوقب باردی لایخی ساروقاییب، موئے للیمہ

دلی

خانہ شراقتی ٹاور ادارت ادارت بیانہ سب جبار عاکو ٹوکل

باشلاماج، کھینہ سہ یا تنای دہردی سوئیب کھیندی، ہم پول،

- پونجہ بلکہ خیمہ سینی مارتنی ہانسقو علائقہ نہ راہگہ کہوہ تا توکل

خانہ ریب پولی باشلادی

روس تلسانغ ساری نہ مووندہ پول یا القا و تو قندی: ۱۶۸۶ ہر قنداری

доказатель

نیستی عمالی، $npugama$ $npugama$ $npugama$ $npugama$ نیکی لرو قادیج نہ رسا

علائی رماجو ٹو شامی میلار ٹیدی

پیز یا قندارا باشلادی

حصہ ۲، ۱۵۲

ماریت میں لاسٹنڈی پر یہ جینتہ نہ کیجیجے پورھان باجری یہ سونہ مار
 ہون، ہر یہ جینتہ نہ دہ گڑو عادیہ نتیجہ، نہ مار لوقی نو سستہ کیلیجے موٹلی ہون
 ہم قاریت تاوشی بلہ ن قحیوب دلاستوی، ثوقی باشلادی
 ٹانگہ تاوشی قالیترانو ہم قہلم بلہ ن ما کلاسی بولمی نورعان ہون
 یا جھنواشی بوٹو قونانہ من کوکل وہ یجلاسی بلہ ن ثوقی ٹیکہ لگن ہم موٹا
 جینتہ ٹولگہ نہ ری ٹیکہ تو ستر، تو کلہ ری قالیقو، تا ج د نہ للہ نیندی، نہ الہ
 نیندی یا تا وہ اور تو یچنلار بار ٹیکہ تی کورسہ تہ نیندی (اور تہ تاوشی
 تی ہدی: عم زیزہ ٹا بستای، نہ مار لوقی نو سستہ ن تو ریحیا، قاریت کلان تو
 قوون ٹکلہ ہیات بو مکہ سندہ تی منا تو می ایسے ٹا یا عی بولدر اٹالعلان قہ
 دہر، یو صفا با سہ پوری نیندی

هەيانت ئۇھا

ئىشداغى بوران ۋە ئائىلە تەرەزە گە بەر لادى ھەم ھەيلىدا ۋەزىرادى

يۈز ئىچىشە كىم تىلەنچى ھەم ئىز بۇزا ۋە ئۇلەنچە بەن بىرگە بۇرھان ئامبازىدا ئۇ

خود ئائىلە ئىشداغى بىر بىر يىپەك، يىپەك بىر بىر ئائىلە بىرە ئىرى

ئۇزاق بىردىمادان بولن قارىلار، ساعەت ئىلچى توقۇمىغا ئۆزۈم ۋە ئىشداغى ^{ئىشداغى}

يۈز قىلارغا ھايات ئۇزاقلامادىق بىيى دە ياتتى.

ھەيانت غادە ئىچىدە كەچۈدى ئارىھالار ئاق قىزىك ئائىلەدى دە، يۈز قات

ئۆرگەك نەرسە لەرن يۈز دە بىر ئىچىد قات كۆز دەن ئۆتكەن بىر قىلماقى بولدى

لاكىن ئىشداغى بوران، قوۋەتلىك نەرسە ئۆزۈم قوۋەتلىك نەرسە ئائىلە ئىشداغى ^{ئىشداغى}

بۇزىدى.

ئۇلە ئىشى بولدى كىيىدى دە، ئىككىلىك ئۆزى ئابىلادىق.

جىلە بىلەن ئىچىد ئاۋىنى بىلەن كۆي، بىلەن قالى ئاۋىنى بىلەن ئۆزگە ئىشى

۵۵ بیات ۱۵۶

خبر غریب، یوزی ئوولعان تاوشلا چه اراء، نه یوزی ئاها مشرطان بالاسی کالی

یحیی دا، نایج، ئو کجه نایج و سبغی نایج، نایج و ئوغا باشلی... سیری توبه قالا یاری

ئور ندره توبه بار کاتله ب ناله ییلار، یا کجه فراق سن ئاها ییلار، نایج و نه لاله

له رشی کادیلار، ئکجه قاسلار، ئو میدسی کورت رلب به رله نه رنه ره زه لر

ها تر د ییلار، سینه لره، یا مان سه به ره کوی و هیله ر ا تار تان سینه کالی، سینه ییلار...
سیری

چه یات ئور ناسک کالری، ئانی تور قود یسه لئا قور قوما تو گل یچ بو شو

دیسه لئ یول عنادا تو گل بو تو یغی و قابلان ئالغان سیری، بو نماز و اوقت ئور نسا

تی د انا لی ئور نمازان بولق، ئول به سه سه کنه تور دی د ~~لا حول و لا قوة الا~~

^{بالله} ئوقی، ئوقی بولمه سننای سینگ و یا سننای سندر د، نانی و نایج،

~~یکجه~~ ~~تور نسا~~ ~~تور نسا~~ ~~تور نسا~~ بولمه له رده له، ئور ننه سندر رجه و اب کورتنه ~~تور نسا~~

سینه کالی، تکلا سن تور ابا ملادی، بول بولمه له رزه لئا ئیله گی، ئوللا سنلین د

هه یات 50

تشدای قور قنج بورا نلای تنجیسو شاور سووی درر سلکته ئیدی
 هه یات هه کته ئوز بولمه سندن هه با نلایمان ئیدی ده کیوی قان
 قارانچی بولمه له رئا کاره قور قنج شیکلالی هه لای نلای بر سوره، موندان بز
 گنه ئای نه ده ل ئولگه ن هه لیه ئا بستایان ئوره گنجی سوز لب بایب تو آرا
 شیکلالی و تو ئیدی. هه یات، ئوقنب قنالا مهاباسی یا نلای کلدی ده، بور ئیدی
 مینو تاق ئا بتو اب ئوز نلای بولای ئای و ئا لب بولمه سندن هه ئیدی. هه لای نلای
 بیلا قور قنج نه ره مار لحن سیر گنه کنسی شیکلالی، ئا تلب بیسی بو فکی ئورغان
 بولمه گه ~~هه یات~~ تا با کیدی.

یولدا ئورمان بولمه له ره هه بو پها قار نلای قانغمان قارانچی نه ده له ره
 هه لشدای قور قنج داو لدا ن بوز لغان ئولک نلای لاری بله ن،
 هه یات قانغمان بولمه هه ل نقسر کور نه له ر ئیدی. ئا بیسی یا نلای کلدی ئیدی.

هەبەت 106

بەس ئۆستۈپ بارمۇ باھق كىلىش، بىردە قايتىشى، قوللارنى بەسەپ، ئوقۇلا

ياتار ئانا ئۆزى، ھەر رواقىدا غىچا، مايلاندا يالغۇز تۇرا، بۇرۇن تەسكە

لەرى قىياپەتتىكى كىرەلەر ھەم ياندىن بۇرۇن ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى

ئۆزى، بۇ كۆرۈنى ھەياتى ئۆزى داۋە ھەم ھەم ئۆزى ئۆزى، باغنى ئۆزى

ئۆزى بۇ كۆرۈنى ھەياتى ئۆزى داۋە ھەم ھەم ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى

بۇ كۆرۈنى ھەياتى ئۆزى داۋە ھەم ھەم ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى

بۇ كۆرۈنى ھەياتى ئۆزى داۋە ھەم ھەم ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى

ھەياتى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى

ھەياتى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى

دەئا سۆز، بۇ رواقىدا ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى

ئۆزى ئۆزى ھەم ھەم ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى ئۆزى

(هه یات 107)

هه یات یهینوچ ئورنلارن کۆته رست، ئۆز به لیه منه ئالب کیتیه ده،
 یاتارغا قوشی. یوق قوشان ئاینب یته کهک یهیی، یته نلن بره یه یه
 ئانان هه ئیران منا بۆرین تو منه دی ده، یوق قعا کیتیه. هه یات یسه کله
 یله ن تو منه لکه تایینا باشی قو لار کله یه یه قسب ئوو باشلادی. یه
 ده، یوق قلامان بولسا ده، کیشی بولعاج، بول نه زر کیتیه نسا یه نچس
 لعدان قورقی باشلادی. لایحی ئانان جانیه وه لگنده ده کارهوا قسولانان
 یه وه وه لگنده ده بیگروه لایحی نسا کیتیه باشا یه یه نسا بیلا کیتیه قور
 یله ن قانتی باشلاندی ده مینو تار ئوزغان سایی کیتیه یه وه نولان یله
 برکه ئون بیلا کیتیه لایحی، بیلا کیتیه لایحی بولسا بار، ساف یه یه موعانه یله نسا
 هه م هه یاتان بوی بار یه قابلان ئالیدی. قارایحی موعانه لیه رده ن قانت
 قور او قورمان نسا ئو لکلاک، ئالان لایحی کیتیه کیتیه، ئو سلیک یات یوق قورمان

هه یات 108

کاکله ری،
 کسسه زنا بو تو درو ئاما تو زمان کاکله یه مسی بو قالی تو زمان،
 یه بهی بیسی وه ئانان ئیسکی وه یه مسی منه ری - بون نه ره له زنا هه
 سنان، ئوز ~~هه~~ ده یا تی، جو لعبه ئالب، تر کلگی با بانه ئور له بارو
 لاری هه یا نقار تو کو کلس، ئیج بو سو عی وه هه عناس تو در له ئالار بو تی
 تر کلگی ئانان ئالار نه یه من اجویج یدی، کو یا بو تی تو مرسی بون قارانغی
 بو له له، عمالار چینه گی دریه ستوله رن ئو قعاج دا، یا ب بو قالی تو زان
 ککله بیسی، له ره م قارانغی وه قوت ئو در عی دا اولدی تو زانه
 قوالب یا سالعان دانقسن وه هه عناس، بو لب ئسکلیت (قه دید) کما و
 با سب تو در ایدی.

ئیج بو شری، بو شری، ئو مسی تو بیسی بو شری...

ئوزمان یل عناه له هه یات موندی ئیج بو شونان دو نیاد ابار لحن دا

دهیات ۱۵۹

توسعه یابی، به تازگی با پیشرفت های علمی و فنی، در این زمینه های گوناگون،

منصب پوشش می دهد. به عنوان مثال، در زمینه های مختلف، به دلیل توسعه

اقتصادی و اجتماعی، در زمینه های مختلف، به دلیل توسعه

علمی و فنی، در زمینه های مختلف، به دلیل توسعه

دانشی و فنی، در زمینه های مختلف، به دلیل توسعه

توسعه یابی، در زمینه های مختلف، به دلیل توسعه

اقتصادی و اجتماعی، در زمینه های مختلف، به دلیل توسعه

علمی و فنی، در زمینه های مختلف، به دلیل توسعه

توسعه یابی، در زمینه های مختلف، به دلیل توسعه

اقتصادی و اجتماعی، در زمینه های مختلف، به دلیل توسعه

علمی و فنی، در زمینه های مختلف، به دلیل توسعه

هه یان 110

- فو، جو دا یخ، قای بیرنده ن تلگه نغون بیت - دیب هه یان قولف اخی و
 قای نغون نوسمه لگه قویری ده اهه زرگنه ^{بیلنگه} کیسه کن بایسته خارا ب
 تورا با نلادی. بایسته هیلاب دا کیره کمه گه کن بیرنده ن تلگه کن یسین. هه
 بایسته کیسه کله رن بر نیجه توری نیتب نه یله ندر ب قارادی بو. بو کورنی یله
 یا نسا کیسه بای قوی. لاکینی خایسه هه قهه دیج.
 - کیره کمه گه کن بیرنده ن تلگه کن هه زو یسین کولمه کنان نیک کورنه تورا
 یسین نه یالعاو کورگه یسین.
 هه یا تاشی که نیغی بو زلدی، ما بو وی کیسه بای نلادی دا قای یسین بو ناز نلادی
 تورتب بهه ردی، یا کلن کیسه لگه کن بایسته کیسه کله رن نوسنه مانتوی.
 قایچی یا کلن کیسه ده، بایسلار یا کلن کیسه ده هه ییله و یا بلعا نلار یسین.

(هـ یا ت ۱۱۱)

بولعه گه، خو لئنا نیندر کانورک تو تیب، عه زیزه آهستای کردی جه یات،

یوزن قیلانغلا نیب چیدی دا، زار لکله ^{لا رفان} تاوشی بله ن،

- قارانه لی، نه نی، ده کسه ننه کون نشی تو تارعا یار ای میکانه نیچان تلب

تاشلاغانن - دیب، مئی، بانسه لاری، نال کورسه تکه تو دستکی، نه زیزه ^{ستای} تانسته

موندی نشی ایوب کیکه نون جا اولار دا، یوزنه که فیضوللا چو ارب، ده یاتنج

برئاز خود را:

- برئستی کو کل آتشاره میسلا ^{بیر} سینی، یوزن موندی کو کلان نه لله قایا ^{دی} کور

تورعان بیدی، لاکینی بوگنی، عه یاتنا عه جه بله نه سنه قارنج، یو مساق

قنایلمایدی هم مه یاتقا، ماتور لغتنا قنای قمان کمان، یو تارانی بله ن، قارادی دا،

- یه، قوم، یو عجا بوژ چلها، موندی بوژ لسا، نیکیندنس و بته کی ^{دی} نه لی و دینقا

همه نه لله نیچان تو کھایسنه کلا لایب قنای خولند ای کاخو یوتنج، عه یاتقا سوز دی دا

(هيات 112)

منه نوسخه كستني تانيسكم و ديب كورسه تو كه كوكه ن سيم الله لى سينا

دينى ده بيلك كيره كلنج برئشيشه نوسخه ن حاق به هه ن كنه بولنه ن سيم ^{كستني} سينا

كانورن چنده ن بويگت يار تويي كليب هقري باسنار نلار سنارا قايگيلان ن

كه نه بوسخه دگستار موشمان نيكه ن كورسه تب تور عانغا كوره هه يار نانا سنار

بو يار تويي و كورسه تويي تو تو مالعا تو گل نيكه ن سيم ندي :

سونا
رجا و چو كليمه گه ننه نانا كمن و نيله ب نوزق ننا نكله يار تويي كورسه تب نوز

هيات يار تويي بيلك يوقه لهب قارارعا توستري نانا نوزه چيكي و سينا

تو نينا قلاب تيبه با سلافان كيدى .

يگت يوز حيا هه سنن تو تسيه يار تويي كورسه تويي قارارعا نينا

سونا نكله ن سينا نكله ر نانا چو ما كللى ، كه كره بيه نلار كنگه ن ساقى كيان قاشلار

تو يلارى يوعارى قار تلب تويلاهان تويي وه تونز سيق هه م كو كوكي

هه یات 113

کیمیله برزبره ن، یگه سماقا تو زرش هه یا قاموه هه ببه آله ن کوزنده ر.

یگه نانی که له بو سنده ن باشا بو تی کیمیله نیا هون مودا له ن باورو با چا

تنگه ن نه ره له ریندی، بار تریتا یسه س بو یا قان داهه یا تقا تو شادی.

هه یات بار تو یینی بیک تو فزا اهلاب، بیک یکه له ب قارادی، نیک واق نه

له رینی ده کوزنده ن تو سوب قالد ره سه اتو سوری، سولای قاری تو رجا، بروا

ئاخار یگه نانی که له بو شو ئار تو قانار تقا کیلگه ن سیکه للی شو یلرین داهه بورد،

— که له بو سوب بر ئار ئا (و) کیمیله س بار سیکه ن — دیب ئویلا دینی.

ئاخار یگه نانی، هه زیزه ئابستمانلی ئایا قانار تو سیکه للی ن سیکه للی بو

هه یات بار تو یینی ته ره زه تو بینه تانلادی داهه بولنگه ن ئه ننه تو سنان کانی

هه زیزه ئابستمانلی یکه حیده، قی تانلی یوزنده ن قاراب به ره ره له سیکه للی

سناد، بولدر رانما نیا دینی: هه یاتنی یوزینی هه رو او سیکه للی ن سیکه للی، مایه

(۱۱۶ آیات)

بِقَوْلِهِمْ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يَا كَاذِبُونَ وَيَسْمُكُونَ وَيَسْلُبُونَ أَيْمَانَهُمْ سَعَتًا لَبِيسًا لَقَدْ جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ رَبِّهِمْ بِالْحَقِّ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

ما نندگم و قوم؟ گردیب تو را دی. آیات بوزن برده توزگه رفته که کجا؟

تاوشی نیلیفانسیز یا سارعا تر شب خناه

نه، معنی بونله ب قارامادیم نه لوی نانی ر دیب کار یکاخی یا کادان قولنا کلام

ظالمی هم نوسنده کنه بر قات کوز نوسردی ده،

یوحنا

یوحنا، تانی تو رعان کتبع تو گل ر دیب، اناناسنا سوزدی.

عمر زیزه نابستانی بو یگتنای ع. نه هر رنده کوی و صالح فانی حق نیلای و نه سی

بای، بیله دته و بیله ع. و بیله نابرازونی، کتبی نیکه خیلگی، سو یله دی ده

برنی قه ده رسوزله ده ن بول، بول بگرنه ده بگلو چمد کیله نلگی و بپوشی

بر نیایی کون بکنده جه و اب بیورنه کیمه لک نیکه خیلگی ده نه سیدی. آیات

تو کچه له ری نوسنده جه هر کنه اناناسنا ارادین نه یله نری. عمر زیزه آ

هه یان 115

یا ئیخادان برفات قسقاغنا، سالیج فایمئینک بیلک «بای» وه بیلک «ته» و نیلانی

هه 115 یارازونی بیکت بیکه نلگن سو یله ب ئا ئیلا نئیی داکاری کانی هه یان 115

ئو سه لزه قاله ربا جعب کئیدی.

هه یان برنیچه سیکو نلار باسقان کئیلی تو وردی؛ ئانزان بولن یا قنداعی

ئسکه میه گه ئاورغنا تا سلا نئب، بیلک نوق یا نا تو ترعان بیت ئورمالارن

تو لچقلا رنی ئاراسنا قسردی دا بیلک کنه قالدی. ئوی ئوزنه ئسلی با

واقه ئیکه نئ سوزنه لایق قایدان تو تومالجه لک ئیکه نئ بیلک ده قانواب

قالا ئیدی: بوله تارا یا با ئلادی، تارا یا، تارا یا، منه ئیندی بول هه یا تخی

قسا رعاشوقا تو تئدی... مو تزی تار ئورنرا نیچای ئیب فیکر نئ ئسله ئگه

نیچای ئیب هه بوه رنه ره ئویلاب هه ر رعاشوقا مو حکیمی بولده؟

ئسلی ته وه ل قولنا
هه یان برنیچه سیکو نلار تو کئی کئیلگن، بو کئیلگن ئالوری بئنه ئا ئون

مناکار چو کانی ز سالاری د ابا چا عجب کیستی .

با چا کیان ، به گئی تو ~~کیستی~~ تو یاشی تو نیوا ای همه شان بری .

عصیان ، بولمه چنده قسلب تور ب بیلان ارکان سیکلری ، با چا شکمه میده .

له رشک بر سننه کیاب تو رعای ، یال نسته کن کیلو سمان بر تو رعای مردان

داره قونداغی کیتابن یا بق کلیلش نزله ری تو سننه لایه ، کورله ری بله ن

یه سی یا فر اقلاری ناراسنزه کوز ننه بلمس بر نه ره ~~کله کله~~ نزله زگه تو سننه .

لا کون بول نه ره تابله ~~کله~~ دی . بول نه ره نلن تابله عاندلن بولغا

کیوه ک ، تو یاشی ، یا فر اقلاری ناراسنزه هانته ره نب کله نه یا تلخ کوز .

له رشنه تو سننه ده بیلک ناچون نیتب کوله زگه تو سننه ، تو یاشی کوله

ما تور کوزله رنو یا لار . . .

(هدایات 118)

تلمادی: تاملار خود نور ساحتی بله ناپوئم قاراق نارا سندا بیلگنسن کلبش قاراملار

مؤندان بولون هدیات سانیخ بوزون هم بوز تاملی بوز ممشوز کوز نالدرنا

کیتوه بانلادی بوزون ره میده قله رنجی نکتینه نوه هفا سله ای غنا بوزون بول

کچنده رایای دابار، سالیج ههرواقتا قاقا قالارن قویب بوزومی، قای واقتلار

نودسته لایشتا نوب نچون سالا، نونگی 2-3 لهرسون یا قی، 10-11 لهرسون

توروی... تیا اولار، کانسیه لار بوزومی... قیست بوزوره تیا ساد؟ لایق

سوره تکرر تاپوم ناپوق چقمیلار، نه الله نیچای تو همان کچنده گننه کور نه لر سید

هدیات، نوزی نوزخان نکه میده یا نذای و براء اعلایه شی بو نایغ سنسوز

عزالورد، بوم، بوم، یا فر اخلارن چه بنده قارادی، یا نوقلار ناپوق سید تله ز

ئانسان بولون بولون نوقا بو نایغ قایق نوه رصیب قارادی، خابو بار ماقلارنی

یه نکلکه بویجی قارشیجی بوزی نه رچلگن نایغ نایغ بوزولمه گننه نایغ

هەيات 119

تا عبا و با بو د لب تو در ا سیدی...

هەيات کار ئێكێ كانی کھیاب پێشنه لاری و لێ گۆز زنده و باخا توکل بریوده

تو و با شفاق و نب یا تا تو و عان مەرگی، «ئوا سکا» سە هە قە و با تو سیدی

لا بحیی «ئوا سکا» یا لق و عنا کو ته رب قادادی نا، تو زنده ان گۆز و عالمانی

ئانێ ئێر سندان بۆ ز ئۆیکه بی بار سیدی، با یا عبا و با بۆن تو زنی، ئانی سانغا

تقدیر جا تال ئنا منب تو و ا م دیکه زنده گنده ئا چولاسا تو و شو گە و سیدی ئاندا

بوت هەيات بولاد رانی برسی به و کینه سکانه، عیها یا ننا کیلگه، بکاز تو قتا به تو زنی

کو و لکه راجی اسندان سۆیله سکه ن هە کۆن سکه ن تا و ئا ریت سکا له سیدی

هەيات عیها یا رندان یلێ هه گنده بکوز سالی، هە ع ئۆز ئۆز شه گنده

Kennut on d'harage et -
ئێكێ ئێكێ ئێكێ - دیدی ده

و هەيات هە و مە له سکه ن یلێ و

ھەيئەت 120

ياڭادان ئاغاچلار ئاران سىز ئولغا ئۆتۈشۈڭىز. باسقۇچ ۋاقىت بولسا بولسا مەرسىيە ھەيئەت

ئالاقە بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش

ھەيئەت مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش

تۆمۈر ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش

ئالاقە بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش

تۆمۈر ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش

ھەيئەت مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش

سادە بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش

تۆمۈر ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش

كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش

بايلاق بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش بولسا مەيلى كىيىم ۋە ئىشلىتىش

هەیات 121

1. جو یایب ئو رعانی بۆلەسا دەن، بابا ئەنەف هەیات ئەنی نیشتم ئیبری
 ئە معاهەزەر، تو یاسی ئاربا لار ئەنەف تو یاسی شاری و داو لاری، ئەللە قای
 یی دە گۆ ئە ئە کەمە زانی نەرسە ئەرفی ئو لاری، پزور ئەنەف ملی دە زور ئەنەف
 ناری، تو یاسی ئەباب، ئەمەلاری بێ ئە ئورام ئەنەف لاری، تو یاسی - مە
 ئایە نیشتم، هەیات ئە با ئەنەف با ئەنەف با ئەنەف با ئەنەف با ئەنەف با ئەنەف
 شای - ئو یاسی ئەباب، ئەنەف با ئەنەف با ئەنەف با ئەنەف با ئەنەف با ئەنەف
 «مەفا» وە بار ئەنەف نەنەف با ئەنەف نەنەف مە قەمە ئەنەف
 ئەنەف ئەنەف ئەنەف، ئەنەف ئەنەف ئەنەف (مەفا) ئەنەف ئەنەف ئەنەف
 تو رعانی ئەنەف، ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف
 تو یاسی ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف
 ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف ئەنەف

(هەيائەت ١٤٩)

کەسێکی هەم هەيائەتێکی ئێستای ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو.

ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو.

هەيائەتێکمان هەیە، بەڵام ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو.

هەيائەتێکمان هەیە، بەڵام ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو.

ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو.

هەيائەتێکمان هەیە، بەڵام ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو.

ئێمە ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو.

ئێمە ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو.

ئێمە ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو.

ئێمە ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو.

ئێمە ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو، ئەوان ئێستە ئێمە نەبوو.

هه یات 173

نه مینه ناکه هه ب سب عارا و ناکا قار ئود ناکا ب بو ئی بو گنگدی و واقعه ئی

سو یله ب، سالا یه ناکا یار ئی ئی ئو سدر دئی.

تو مانه ئی کار یه کانی عارا، مانه هه یات بیله تو به به، انلر ئو زه قارا ب

تو سدر دئی. نه مینه ناکه ئو زه عا هه، دیقعه ئی قارا سنه ئو زه اتقالق سدره

سدری. کینه نه مینه کوزله رن یا قنلا نر دئی و ه ئو زه بو تله یه یا القعانه یه
نر و نه

بارا هه ناکه تو مانه؟ دیب سو رادی.

هه یات کوزله رن ئو یکان عنا یله سدری هه،

بار بهی بو زه؟ دیب، سو ر او عا سو ر او ب له هه و اب بهو دئی.

هونان بو ئو دو مانه لاری، کار یه کانی ناکه بو حقات بیله نه فیتله ب

قارا دئلا ر، کار یه کادان عنا بلنه بیتمی سو رمان و عا- سو حیه کئی و تو ز

نیجه عا هه لای بو دئلا ر د ابار و هه، بار طو یا عنا بو لغان هه به رنی بو تله یه

سو یله ب

(هيات ۱۵۱)

توتند تلار يىك شىرگه توتند تلار.

هيات بارما ويا عىنا قويا تورمان سه به بله رنده نىلگ زورسى: ال سه

هه رنده كىسه رگه بچ وه شولاي نىست نانا، نالاراي وه دوست نىسه رنده ن

بو تله ي نايول عاتو عوي كيلو نىدى. لاکين نه مينه، بوسه به بکه برده نىسى كىتمهجه،

باشقا تورلنى سه به بله رگوره نىدى با. 16-7 ال رده تولا كيه وگه جفعا نى قىلىق

واعنى بىك نه ره، كالا، بىك نه سرون بالالار بله ن دجه خالاناسى، جولاه، بوللا

بوللار عالى نىسى كىتمهجه، بارما قى و بوللار دا، عالىق نابعه ده نى بله گه ن^{هلقن}

كورده گه ن هم تانما عان، بول سىن دى مويه موي، سى ناي مويه مالا سىم دى كيه

نى بله گه ن كىسه گه موي لکک عاتى بو تور قىچ دىب تويلى نىدى.

«دو نمانلار، ناي هه رىك سىچ نىك نىسه بار ويا عى قووه نى تورمان

سه به بله رده موي تولا نىدى، يگه - ما تور، باي، نه و فى قىلى وده دى

هيات 125

يگت - دو ئايرازاوني "دايا ورو يا كاستيو مندا... سوئزى يگت كه ده باره با عالج

بو زهان ئايرازى هم عمده زيره ئايرازى بياك كه نفسى له نوله رى ده موه كين...

قولى لارمه سته له نى تاغى بى نيه قات ئويلا ستريلار ئويلا سقان سايرى بارماق

ياغى قوو و تاغى توغقان سه به به ربه ربه، بزه جويلا بارالار يگى

حه يا سئلك لك شه هه رنده ن كيه سى كيه وه وگه شه مينه،

- قارىق بو لغايى دئاناك قوئىنرا تا ئالما سئلك بيهت، توغاي - ديب، سه ويا
بىر ده

ئانلك قارادى هه ياللان قوئو عانق و كور سه تگه ن سه به به رى وائى:

- قوئو و اعتم و نه ره م خالاد ~~هه~~ ديسا سى، توغاي، نه ره م خالاد

ديه رلك يئىنى جوئو زورى باره رى بولانا ئى؟ بوئلاى ديب مار جا قولىرى

نه بيه له ربه ربه، يئىنى ئالار ~~هه~~ ئه هه سام دو و كليب نه لله يئىنى

ما له ربه ربه عومى ئوز دئالار نه هه بىر كه نه ره م خالاد

(ده يارت 126)

خندان بله گه ن کشته که بارو ديهان سين، باري برکايان بار ساژدان،
 سولای بو لايست شيندې پو... ديدی ده، ده يارت تله گه ن نه رسن
 نه ياب بتره ناماعان شيدکلل شيب بوزن کيدري. نه مينه نويجا بانقان شيدري.
 بوسه کي مينوت تياک تو دردنار.

موندان بوزنه نه مينه کينه د کنه کوزله رن تو زه دي د با تروه قه قه تاوکي
 بله ن. با بوه، باري برکايان داپولسا بر بارمي ده ل پوتار ديدري.
 ده يارت جه و اب بېر مه دي، لاکين کوزله رننه يقعان سالقچا جو.
 تو برچا پوت نالو دا تو عانغې سوزله رننه نسا نائیکه نن کور سه ته شيدري.

هه یان ١٨٧

ساد و سېوانی نغمه نغمه سوسی، بسنی قننا تورمان خو ووی، نه رتیباسی
 کوله ووی بله کوندره مینه چو ووالتا، تودمان لاندرو اهه یالقا اولاندرو اهه یالی
 نوزنه کچه کلجی مه سئه له ده ن غا بر ب تو دره سیدج، بول بوکچن کون بو بو، بار بی
 بول مه سئه له تو عمر نسنده، مخته سالیقا بار و بار ما و تو عمر نسنده، تو یلاب بوزنه
 برقه دره عا کیل یقه ناله لادی، نه مینه بله ن سو یله لیکه ن سوز له ره هه تتانا لاد
 بول قه ده ریا قلبا ب نه لیکه ن: «بار، تو غا ن، بار، بار بی بر، قایجا نزابولسا،
 بر بار بی مه ل یوقا ده دیکه ن سوز له ری ده هه یا بقا برقه دره عا کیل یکه یارده م
 سئه ^{دله} نه کله تو گل، به لکی غا ن بو تله ی مه سئه له ده ن ی اقلاندرد لار غلام
 نه مینه هه رو اعتدای د سوز له ری هه یا تقا بیلگن لاری برقه دره بره عالا
 لار سیدی، بونکی نه مینه نوزنی نه لیکه ن ~~سوز له ره~~ سوز له ره سئه بیکسن

هەيات ١٢٩

تۆرماننىڭ، يارىتىندە بىرنەرسە بېلىغ، مەنە ئىكەن ما تۆردىب ئوبلاز
سەك... بارە توغانغ، بار...

ئە مېنە نەك 3-4 سائەت ئىچىدە ئە تىب ئۆزگەرتىپ باپ سوزلەر ئىش بىر
يا نىغا بىلا تە رىتسىس بولس تىز لە دە هە يانەك تىكەنە ئىكەنە رىشە.
هەيات سادرا ۹ كەمەننى با، هە تىا تو مىنەك و ما تۆر قىلى دە، يا
ھەتە

و تۆمىنى جانى ئۆزى بول ئانى سۆيە دە دوست دا تۆ تاشىنى، هەيات
۹ كەمەننىڭ كىلا بىر تىلاغ، بىر تىلاغ سادرا سىنا بولسەي بېلى ئىكەننى دە بول
قاراب تۆر رەبەككە يە سىز ۹ كەمەننىڭ يارى تىلەھ جىب سىبە ۹ كەمەن
ئىكەننى دە هەم ئۆزىنىڭ، سالىغ سولاي بولس جىقا قالسا، سۆيۈ توكىل، ئانە
يۈزىنە تۆمىنى قارى دا ئالما يا قا ئىكەننى دە بىلەم بول بولوى بىلەن
مە زابلانائىنى

هه یا نه 130

برو و هه یا نه زهیندره سالیج چیلاب دا شادرا لاینب کیتدی.

شادرا لاینبه جا 100 m نیکه سیکلادی ^{شیکه} هه یا نه خود قیبه، زهیندره

ده گئی بو شادرا لاینبه خود و ارکان تو سندی هه یا نه کیتدی گه نیکه گه، نوز

نوزن مسقلا عان تاوشی بله ن.

- جو لایمی هون؟ کیله گه لاینبه و ده نوز، نیشله ب شادرا لاینبه؟ درین

جولای ده گه چ، سالیج، شادرا لاینبه، پاروییت کورسه تکه چیه، ما نوز

بو لب قالدی. نالای دا هه یا نه، نه وه لای کور میچه نوز ب، بارر عاری برانوز

ما سقا نوز لایب خودی دا، شیره گه نا ناسنا،

- نوزی بله ن بله میچه گله بر سوزده نه یته الیم - دیب هه و اب بیره گه

بو لیدی، هوندران هون هه یا نه نوز سنده گئی نه لاینبه نیزی خود قیبه ده نوز

هه ریزی نوز گه ن سیکلادی، چیلاب قالدی لاینبه، هه یا نه گه نه هه چینه

هه یان 131

سینه قارشێ، بو تهنه یان ئوزا قهاسور له هادی. بیه لیدی. کینه ت ئارجا و
 مهلا عا ح قه، کیه و گه بارر ئو چن گنه تان شو ئو یان تو سله، مه مناسر
 شیکللی و کورنه با ئلادی. کیره لا سالیقا، کیره لا ئوز سنه بو لای کسب تان شو
 بیه ئو کله سیز، ئاورههه کله سیز بو لای شیکللی و تو دیندی. بیه که ده ده
 سو یه بزه گه سورنه تا بهماسی، جای دایا بهماسی ده تا و رقا را سقان تو سله بر-
 بر سنده ن ئا بر لیب، ئاقون عنا شیکللی و شیکو یا قه کسه ره ره شیکللی
 بو لیدی. منه سالیق تا کار قاری... هه یان ئاندا کوز له زنده:

- یه ئه لی، قوی، سینی شه بهی؟ مینکا «قانی» بو لای عا یار له قوی؟
 دیکه ن سوز له رکوره ده سالیقان دانوز- ئوز سنه ده ئو یان له نه نه نه نه
 ده ن هور لانا. منه هه یان سالیقا قاری... سالیق دانوز هه یان ته ده یا تله کوز
 له زنده
 - یه ئه لی، دیکه، سینی شه بهی؟ مینکا کیه و بو لای عا یار له قوی؟ دیکه ن

(ههيات 132)

سوز له زنى كوره ده ههياتان داووزنه ده ئو ئيالا ههيات تانك ئو ئيالعاز

لعندان بيگه كه ئو ئيالا سايح دا ههياتك بو ئو ئيالوون كورب ياخادان، ياخا-

دان ئو ئيالا، قانلارن جيبا، يوز له رن ههيات... هه ر ئيكنس قبقول قوار ئالارن...

قابلا ب:

1. بونه رنه له زنى ئو ئيالا ههيات ههيات قوردي دا قورلارى له ن يوزن

- يوقا، يوقا، بولعاسى، بولعاسى، مه ننگه بولعاسى... رديدى، هه رنر

ئيدىن بول سايح بله ن ههياتك ههيات ههياتنوي و تله و توكل، سايح ئوزنى

تاشما قور بولسادا، ريزا بولعاسى ئيدى...

توون كىلدى، بو قنى تايبعه ت، بو قنى يير يوزنى، بو قنى به قى يوزنه كله رى

راق

ئيدى كىلدى، ههياتان دا يارنى تو نله رى قى سو ئيه ئيدى. يارنى سالتقا

هوشى ئيدى تو نله رى، بيگه كه ده بول تو نله رى ئو ئيالا، هوشى ئيدى

بو لو قىلدى ههياتك يوزنه كنده بوزنه بله سو بو تو هه ئو ئيالا ئيدى

(هيات 133)

هو تو یعنی دایکجه گنه موئن، یکجه گنه ناد تو، نه ره ندر یکجه گنه
 سامنو، نه ره ندر یکجه گنه کو تو، نه ره گه در یکجه گنه قو وانو، آئی
 نه الله نه ره له بار یکجه گنه هيات، یازخی تو نه ره پو تو یه د به ن
 کسه ده نوز نوزن تو نوب تو مانج راهه تله کجسته بانب فالان کورن
 بو گنجی تو ن هياتا نوز نوزن سلفی ارا قنا یاز لعی، یاز لعی هون
 نیس کجسته تو ندر بعت تقی برقه راد اکیردی

هيات هه ر کونجی عاده بینه باجی امانا اهلان ناهلغان ته ره زه سی تو بینه
 کباب تو تودی دا، باجی امان کوه تو عمران سلفی اها وانجی زور زور بو نکلار
 بله کجیب، نه لگی نوز نونه بیگنیز تو یغنی تو مانج راهه تله کجسته آلاش
 هه، بول تو مانج راهه تله کجسته تو ندر بعت تقی ده ن پیری پاری نه یله ندر
 هه نه لعی سالفا و ه بینه قنا یصیب تا سلا دی

(قصہ پانچواں)

مہر و دار بولدی، یہ بات سالیقہ بار بار عاریز الاسلامیہ بار عراج، پونٹوں
 ٹاپلاردا ابو جلابا اسلامان کی پونٹوں سے لاسی دا جو تیلہ ہی بتہ ہے ای پونٹوں
 ہوئی کی ہے بات تو مرصہ تیلہ تو بھی بلہ ن گنہ کلا بلہ تو مرمان کیتلی یامی
 سالیقہ ہو تیلہ ہی تو ترا جا تا...

ہو واقعتاً ٹاپی پیر بلہ ن کو کٹلی برہ بر سنہ تو تاسقان پیر نہ ٹاپلار عدا
 کو تہ رب، ہے یا تھا کو ^{رہیچہ} گنہ، تانازلی مار قایا عدا، تاعراج بانلار
 کو تہ سحمان تو تونچ پور چہ جب تو درائیدی، تانیلہ کو تہ رووی بلہ ن قہ قا
 را بار عراج کو کہ گہ نہ ری تار اسندان رید الا (پلا سچ) احن عا
 تو رنگہ ن، بانٹنا زور عیتاری قارا تیلہ پہ کیگہ ن سالیقہ کیلہ اجدیان قار
 عجاندر سیا کرد انوندی بر باچی ابو یلاب، ہوندی بر گنڈا تو ز تیلہ سو کیلہ
 یا تیلہ کیلہ ^{پیر} ن کو رنگہ ن کیدی، سالیقہ تیلہ دا قولند، تگی ویکہ تہی

(هه ما ت 135)

شیکلێ دوو مێراسی بار ئیکه ن ئۆن ئۆن دوو مێرا بایلی ما ئۆر مێر تیب،

عقو تیب بولاب، هه یان ئۆر عان ته ره زه گه تا با کیه ئیکه ن...

سایه ئێک «سۆیه» سینه، هه یان دیکه ن سوزسی جولا ئۆر عان جوی بو ئتی.

با هه ئانی یا گه ئۆر اتسان، هه یان تان با ئه لار عان: بۆ ره هان ئابزی، هه ره زه

ئا به ستای هه، به به گه ده ئه ئه ئه ئیکه ن، لای ئی هه یا ئه ئا ئۆر عان هه ئه ئه ئه ئیکه ن...

بو لای یه ئۆن گه کیه گه ن، سالیج، به لگه ئی و سینه، هه یان یا ئه ئا کچه

بو ئه کیه: ئۆن ته ره زه ئار قالی کۆر... کۆ گه ج، به لگه ئی و سینه، هه یان تان

ما ئۆر لعی ما قتاب ~~هه~~، بار یه ئۆن تا و ئی به ن به لار، ئانان سۆر ئی

ئۆز ته به بار ره عاری بو لغان ئۆر عی، هه یان تان ما کلا ی، یا ئا قان، کۆز هه

ئۆز ته به ره زه ن ئۆر به ر، سالیج ئۆر عی مێر هه یان تان یۆز ته ده بو ئتی

هه یان تان ئۆر...

هەيات 136

بوولارنى فەياتىڭىزگە، ھەياتىڭىز - خىلال داقتىڭىز

كىيىمى. قوراللىق ھەم ئۆز-ئۆزىڭىزنى ئويلاپ، مۇنداق رىئەت بار بولسا،

- ئىلاھى مۇھەببەت بولسا، ئىلاھى مۇھەببەت بولسا، دېيىڭ.

بوتلەك قوراللىق ئىلاھى مۇھەببەت ھەم ئۆزىڭىزگە بولسا،

ئىلاھى مۇھەببەت بولسا، ئىلاھى مۇھەببەت بولسا.

۱۸) بوره ک آستقونجی، ارغشلی، آرتی سیر لولک بر نرسه طویلی ...

دیات بلان مالحنک طویلی نهق باشقه تانارجه بای بالالارینک طویلاری
 سچکولون بولدی: هر ایک یاقون ملله نیجه شکر قات بوله کار بیه ریشدی،
 هر ایک یاقون اول بوله کلاری طابون طابون خانونلار جیبوب کورس تندی،
 یورکسی آساب بتره آلماسات خور خور قاقوتمال بیریشدی، آدری
 طایح کسیرلر جاقوب کورس تندی، ملله نهارجه ملله نهره ای اهوره بیرنهل
 بیریشدی، ملله کل اول بیرنهل آرقاسنت او پاکه له سوب د تندی،
 غ شمرینک باق بای قورلار کلدیلر، آلار اینده که شمرینک ده باق
 بای کسیرلر جیبولریلر، بو کسیرلر طوسک طنسن ننه، طاماقلاری طویغی
 آسادیلار، بور یوظم شربت ایدیلر، نالطه صکولر آچه لار، صاردیلار
 طارلریلر.

قر ایلی ده میگت یانی ده طایح بوله کل بیریشدی، طایحی بیرنهل بیریشدی -
 هریم غ شمرینک ده که شمرینک ده ملله کل نیک -
 - با بلرنقی با بلارجه بولا اینک - دیب، سوبله کانا کورس استوتوسکب هر

هزاره ایکی یاق برقدر قوانوسدیلار ...

مشققی کوب ، تزیینی یوقا بوزهره لری بیک خیلاب و بیک تککلاب
اشلاب بوزون طورعاج ، آویختنک بئشی ده کیله ج تیک ، بوگون کیهو
عیات تک کیه و کره سی (رز فاف بولاسی) ایکی .

عیات بوگون کوی بوی ، باشینه بیل قای ایس تیغان کئی شکلی ،
میکنره دلنوب بوردی ، آنن یورگی بیل قای سیکه ، جنه ته کار
بر قرا بر طوشاری هم بقون طور و کفنه ، قور قومان بر تاوشا و سیروله ایکی
عینه آبصطای ، آئی اولاق بر بوله گه آلوب کروب ، کیه و بلان نچک نچک
همامه اتو طوغر بسینه اوزری تیویکی طابقان سوزلری سویلا دی . هیات
بوسوزلری بیک فکلاب طور سه ده ، آنلامادی : بویج بوم اول بوم بوم
سوزلری ده آنکی ، جلا ترلو سسین ده آنکی ، لکن بقون بوسوزلری ندرک
معنی فیضا نقره اول آنکی آئی ایکی . باری ، عینه آبصطایک بوقاقات
آنیکان بر سوزری گنه آنکه قولایس بکھور یا کفر توب فالری ؛ آنسی آنار
اؤل کور شوه صالکناک قولینه اویوب کور شورگه قوشک :

- ایی اؤل کور شوه ایس بولغان کسینک قولیمه اویوب کور شورگه کوله !
بوگون کوی بوی ایینه ده کیه و کره سی بوظه بولدی . اول هر هیات

کوریہ لہ وقتل کر یہ بر بولہ دہ بیکلہ نوب اظہر دیلار . حیات آغا آنا -
 سینک سوز کر یہ حم صالحت قویہ اوبوب کور سوزگہ کیرولہ ،
 درگان کیٹہ سن سویلہ کمان ادک ، اول برہ یارا تادی : قاشلاریہ
 برآن ہٹریک ، یوزر نیکل گنہ چیردی دہ

- کیٹہ نہ اینرک ، طوغانی ، خورلا نچہ ~~نیکل~~ اول کور شو یکتل قولن
 اوبوب طورورغہ ... برہ اوبہ ، اینہ طورما ، طوغانی ، اوبہ سی کیلیہ ،
 صالہ اوریہ سینک قولگنر ، اوبوب کور سوزون . ایر ایمیش ؛ ایر بولسای
 صولک ، ایر بولسہ ی بولغان ؟ - دیرک .

حیات اوریہ دہ امینہ چہ اوبلا سادہ ، اشکہ کیلگاج ، آناسی سوزیہ
 طوتوی ، یا کہ طوغانی سوزیہ طوتوی یا فسیرلہ ، کیلوسلیرول بولاسن
 آحق بیلگولہ ب تیکر آکی ^{بہرادی} : ~~نیکل~~ نیکل برھوالیلق آغا ر طوغانیہ
 سوزیہ طوتاریہ قوشا ایرک . موٹا ر قدر آئی چولغانمان روپو
 یکتلری اوران آنک ، حیاتنک ، قولین اوبہ ایریار ؛ بوگون گنہ اینرک
 اول ایلک اول کورگان بریکتہ نیک قولین اول کور شو دولک ہیچ بر سبسر
 اوریہ اوبسہ ، قولنک ، ماتورلقتنک فریتہ ، جو یغان بولا رتھالی ایریک ہیٹ
 موٹ اورا وریہ آحق ایتوب کورسہ نہ آماسان ، یورگینک مللہ

قاسم برھیت بلان سکولای ایوب آنکلی اریک . لکن ایکینی یا قرآن ، اللہ
 نیندی . بلسن بر قورقو آثار آناسی سوربیہ طوتارغہ قوشا ، آئی کولہی
 ایرکسٹری ~~کے~~ کہ آبدرا سنے قالدرا ایرک . ہر آن آبدرا س ... یا ٹاڈن
 برلا آبدرا س ... آنزان صولانہ قورقو تیری دہ حیات ^{کوشلے} اوسیلے تلمہ وینہ
 ورضا ہولما وینہ قارامیچ ، آناسی سوربیہ طوتارغہ ، یعنی صالحانک قولیہ
 اویوب کورسٹورگہ اولاب برکتوب قوریک .
 ہوقرار حیاتنک قورق کونارنلے صوکفی قراری ہولری .

کیچ اورنلک سیری قار ہردہ لریح صالوندرک . دنیا قارنفلوققہ بلطیب
 آدملر کورنڈن یاسرونگہ ، آلا رفہ ~~بھسورولے سسرلمیلے~~ طاغیب بلسرورہ
 طاغیب سربلرہ بولورغہ طریشقان شہلی ، قارنفلوققہ اطرک . بتونہ تیرہ
 یا ققہ طلق ، طخلق ایرک . اما عاڈ فلر اوینہ ، مونک کیریسوچہ ، اغیرلفی
 وشاوسو آرتا ، آرتا دہ آرتا ایرک : مونک تلمہ کلر ، بوکونگی اسکل حیات بلہن
 صالحہر دہ دہ بیترہ لہ اورلرینہ عاڈر بولغان شہلی ایوب ، آہ واہ کیلوب
 ہولیر ، آشوخالار ، آشخو آشخونالار ، قاونشیلار ، بوطلالار ، تلمہ نہرہ
 لری جیشترالار ، تلمہ نہرہ لری حاضر لیل ایرک . شولوق تلمہ کل حیات ہی
 کراوات ہارکسوی آراسنیہ کیتروب قویوب ، آیاق اوسنہ صاحبی کویترگہ

قوس شیرازی .

حیات نیک مینوئی آفرین هم ایچ پوسوروب اوتتلر؛ فکر نیک بر
نهرسه اولیسی کیلوه بیکره له بر نهرسه نه اولیسی یال اتره سی کیله
ایرک .

بر وقت نئی اینه کی نسا و شو کینه ت طاغیر هه کوهه یه کتیر دن
کینه قوط کیسولگان شهل باصواری . بوکجه و ناک کیلوب نیگانگن بلگره
ایرک . مونه نه و سول و قوت غنه ~~هه~~ او تورغه تیوسل بر دعای اوقورغه
اونوقت ایرکان بلکن ~~هیا~~ ناک ایینه تو سولکس حیات ناک ایینه بر ناک
سه توشکی : آغا راناسی کیه و کوتکانه اوقی طورغه بر دعای اورو تکان ایرک ،
مونه سول دعای او تورغه حاضر که قدر آنک ایینه کلیمی طور تکان کیلوه گان
ایکان . اون نیک پیونری تیوسکی " بر نهرسه اونتو نیرن که قاوشان قرب ،
حیات حاضر اول دعای او قوما قی بولوب قارادی ، آئی پوردر آلمادی ،
هونکه دعای نیک سوز بلان باشلانوب کتیکانگی ده آنک خا طریزه
کیلی ایرک . موندن صوگفی اسل الله نیچک حیات قه آرتق سیرولیمه
طوبیله اوقدیلر . اول اسل بلان آنک آراسنه نیندی در بیک کالین
بر بیک طور نه هیه نهرسه سونک آرقیلر غنه ، صردیلی بر دیلی بولوب قنه

خورنہ سٹھلی اریک .

صالحہ آخمار سول پالا آرکان کورنگان سٹھل بولک : حیات آنک
 اینکرن کروین ، ~~ایک~~ اور یا ننے کیلوسین ، کورسورگہ قول صوروی -
 هر سه طومانی ایوب کوردی . صالحہ ~~ایک~~ کورسکانہ آنک ماٹلین
 اوپر بوغای ، بو آنک قولین اوپرگہ بکرہ . باسلاخان اریک ده اول
 ایرک بیرمہ دی بوغای ، هم بواسلر هر سی قالین پالا آرکان ، طوطی بتون
 احد تیرہ یا قنی قابلاخان طومان احنہ اسلازری بوغای ... حیات صالحہ
 نک ماتور کوردی ، تینور طاوشکی ارکان ده بر- اینک ساعت اورغاج ،
 جای اچوب بتور آنرنگہ غنہ بیلک .

جای باننہ سویلا سورگہ سور بولاک طالبولادی + بولادی : صالحہ
 باسلاپ قازدی ، حیات نلا کتروپ کیتہ آلمادی . بر وقت حیات اورک
 باسلاپ قارغان ~~ایک~~ هم صالحہ اینک نلا کتروپ ده کیتکان اریک . لکن
 اورا ققہ صورلمادی بتدی : سورلر بتون کوہلری بلان آیتولمہ سکہ ،
 سویلانہ سکہ طریکلار اریک .

شاققن وقتلر اورغاج ققہ حیات نک کور آنرنگہ قابلاب طور طویان
 طومان آقرین غنہ طارلا باسلازی هم باری سول وقتہ غنہ اول صالحہ نک

مانور هم سوئیکی نکت ایرانیم شافتی آچی اتوب کوردی . لکن بوما توریق
 بوسو نیملیک هیات ده اوتکن برطویفوق طودرا آمادی : کوردلرا ختله نهل ،
 اها بورهک . آستقونی ، ارغنامی ، آرتق سین و لریک بر نرسه طوی ایکی که طویفوق
 نیچمدر بر هیته رت به شرو نیوب ، نرسه که در بول قویوب طور اشگی
 ایکی ، آخریه لقریه هیات صالحه نکه اورنیه « ایر » ، اورنیک آخار « خانوره »
 ایرکالمن ده او یلاب آلی . لکن بو اوی ده آنک بوره گنت نلله نینیک اوتکی سین -
 لورلک برطویفوق قورغانا آلی ، نلله نیطیق یالقاق و صالحیه او یلاب نا ایرکی :
 صالحه نکه « ایر - کیو » بولو هیلیخی ، هیات نکه آخار « خانوره » بولو هیلیخی بورتورکی
 راکان قوشولوب اشله تولگان ، عادت سولای بولغان قورب اشله نگان نرسه
 شگی ایکی ، که کیمیلر برلار هر ایکسینه اوتکی بوره کنی قلیق قاتیراق و شردک
 تیبدر لک بولوب سین ولکی ایرکی . اذان ایسولکاج ، دعا ^{اوقی باشلاو} ~~قیلور~~ ، آشاب
 بترکاج ، ~~طویفوق~~ بیت صیروب قویو ^{کلیت} شگی ، تله و تله و تله و تله قارامیچ ، اور اور
 نرن اشله نیوب قویو طاسلانا طورخان اشلر شگی ، هیات نکه صالحه
 خاتون و صالحه نکه آخار « ایر بولوی ده تله و وکیه کسنودن بیگولک » « آتولک »
 ایچون اشله نگان اش توسلی ایرکی ، که کوشل و طویفوق نلله نیچلیق قاتوشمیچ
 هیته و کرسینر قالیغان ایرکی .

توینک پر وقتنک حیات، اور نیک معلوم توکل برسبب بلان، بغلاوکی بو
 بغلاوشاداق بغلاوکی بولمانخان سیکلی، قالیغوغ بغلاوکی ده توکل، بلکه قورقونک
 صوکه اوتقان قورقونک وقتنک کوکل طلوب اوظا توب قالو ایریک،
 صالح بوکو تومک کان بغلاشدن اول قاورشاب وقورقوب کتیه ده تیر
 آراه اوز اور نیکه کیلوب، حیات بولجا توکل کر سدی، آثار بولجا توبله -
 نگان بردوستی بولجا سولایب کر تکان ایریک،
 حیات تیرن طوق تادی، صالح آنی قدرله ب ایران نرن کور نرن اوریک،

(۱۹) یات، بیلکوسن، همی قورقونک کسی

بر نیچ کوزنک صولایب صالح حیات نی « ایرک اوستنک یورتوگه آلوب چقری .
 کیمه بلان قر بول پرستانگه توشکان وقتنک کون بغلاوغه طورغانسان یوزیمه
 چلوب قارنغو وکولسیر له نوب طور سده، بارافرد سهردن کتیه، وقتانغه ظاها
 آجور ی: بولوطار طالی سیر قله یاغندن ایسکان ییل بلان بولوطار طالی ایسکان
 آلاز آستندن بالاراب ها قوراسن چقری -

حیات نہ آئے (وستنڈ اور پوپ) «ایرل» بلکہ سنڈک کورنٹساری تھانسا قوتلج
 ایرلی! اسکامیہ تیرہ سنڈک کسٹیلر کورنٹس (ایرلی) حیات آلا ری یاخسٹیلاراق ،
 طریشورق قاری باسنلادی : آئے لیزا ، آئے لوسہ ، آئے میخائل ، این میخائل ؟
 بوی مصوع ، اسلہ ۶ سن برآر فکفرق کسٹیلر ، قولند نی طاپاغن طووتوشی - ہوہہ
 ہوا سن آنوقی ، میخائل نقی ... حیات بینوکلنی ایرلی آثار غفہ نورہب
 قاری باسنلادی ، ہونہ بوتورکم ٹلاہ نیچلہ بیلہ قرقلی ، بیلہ کساد و بیلہ رات
 اوطلار ، بیلہ سوکللی سویلا شہر شہلی ، مہلی اول اسکامیہ تیرہ سنڈک یان
 حکم سورہ ، بارافود اوستنڈ کی ^{توسل} کورنٹس جیللی ایسی شہلی بولوب کیتدی ،
 حیات اوتکار عمریہ ، مشول اسکامیہ اوستنڈ میخائل بلانہ رہ تدرک اوطلوب
 اوطلرغان بریاعتون صاحبونغان شہلی بولری ، ^{توسل} ہونٹوکل کورنٹس
 مشول بریاعتون کورنٹس

- یارا وستنڈ کی کسٹیلر طانوشلارک بولوب حقیدلاری صیلاہ؟ - دیہ
 صوراب ، صوصالہ کھان تھلی بینوکل آرقلی میخائلینی قاراب طور طور
 خان حیات نی اویاتوب یہرگان شہلی ایتدی . حیات کینیت ہیرولگان
 بوسواللہ قزاروب کھیکہ ، قاوشاب کیتدی ، آثار صالح مونڈ کیکلہ
 میخائلینی قاراخانفون وکونڈنک نیندی طووتوکلر اوطلرغاننہ بلگانہ سنوکار

بولای دیب صورضان شگلی طوریک، تیرگنه بینوکلنی کوز لرندن آردی ده اول
 یوش اوایلین و جراتسیر گنه قاراس بلان کوز لرین صالحه قه توشری .
 صالحه نلک یورعا باشقه وقتنه عنی شگلی . آحق حتی شاد بولسه ده عیات
 قه اول برآن او عیانلک *zabadarune* راقا طوریک .

- اسکامیه نلک بیرگی باسینه او طرغان قز لیر امانه سنیکووا دیگان قرغه او خوشی ،
 شول توکل میکان دیب ، قاریم ، آیریم آحق کوروب یئنه آلمیم - دیب ،
 عیات یا شادون برقات صالحه قه کوز توشردی .

- نیک آنلک یوری بولای او یجان ، رانگا دوختی ؟ اول نلله نرسه اولی ، منیم
 مولعه بتولای ایشانوب بی بی بوغای ^{کنن} ایشانما غاشره ^{آرتورگه ده تلمی} ایشانوب ^{آرتورگه ده تلمی} کیلی بوغای -
 دیب اولادی ، صالحه ،

- قاری نه کی مری قارب باغیم ؟ یاخشلا یاخشلا کور آلمم ، مری سلا
 آنلک نیندک نیندک قز ایشانوب سولای رومن - دیب ، بینوکلنی آلب قاری باشلا -
 دی . عیات ~~باشلا~~ نلله نیچول او کفایسیر لایوب ،
 - اول ایشانوب بی بی ، ایشانی - دیب ، اولادی . آنلک یورونگی نلله نیچول
 کفیسیر لایوب نلله نرسه دن قصولدک .

[برآردن آلا کایتارینه کردیلر . یا قور قورل خه تفه بلان طشارانغان ،

یا تلمی

ایلی و ماتور کا بوتلاج تہرہ سی بار خود سلک نشیند برآں درلوب
 قالچانوب، ثور نکسن، درلہ گان طاوس حقاریب باراریک، حیات ناک
 نیکچہ کنہ باشی ایلہ رگان سٹھلی بولری، برآر غنہ طانی فصلیکہ دہ اول اولول
 اولی باقیانزلک برسینہ اولادی، صالح دہ آنلکہ یانینہ اولادی، حیات
 آخار کونہ رلوب قاراغانزہ اول طوب طوفری حیات قہ قاراب طورادراریک،
 بوقاراشدن حیات قورقظہ کیتیک،
 - خیل بلہ، نرسہ اولی طورغاندر اول، آنک باشیک، کونکنہ نرسہ بار؟
 نرسہ؟ - دیب، اولادی، چیلایب صالح ناک نرسہ اولای غنہ
 - چیلایب صالح ناک اولاری، طولغولری حیات قہ بتولای قارانغو، بلسن
 بیت، خیر، حیات نغیلہ نقی دہ صالح قہ سولایوق ایندی، آلا ی بولسہ د
 بو بلسن لک شوشکی مینورقہ حیات قہ قورقنچی، بیل قورقنچ طولری،
 اول اورسی تلالہ نیندی بتولای بات، بتولای بلسن، *qaraqar*
 برکسی بلان برگہ تلالہ نیندی بلسن سفرگہ حققان، قورقنچ سفرگہ حققان
 سٹھلی ایوب کوردی، بو قورقنچ طوفو اوراققہ صورلغان بولسہ، ایچ بولس
 وقورقنچ موٹلانوبلان حیات تلالہ، قیلاب دہ بھ رگان بولوراریک، لکی
 آنک بختینہ قارسی بو طونخو اوراققہ بارمادی: صالح ناک بومشاق واریک۔

لا و طاروسی بلان

- نرسیدن اولقدر موکلا نڈک؟ ہم دیووی ہم اوبوی ~~بیتور~~ تگی طومو
نی، بر نرسه سن قالدر میچہ ک طاروتوب بیوردی . حیات صالح نڈک قوجا-
غنیہ راق کره نوسندکی: اول اور اوردی بیک یه مسن توش بلان
باصدر لوب یا نغانده اویانوب کینکای ~~شکلین لک ایتوب طومو ایریک~~
کسی صما قوجا ایتوب طومو ایریک .

برآزدن یاشار، طانی یار خودا سینه ~~حیدر~~ . کون قویا شامی
کوکلی، فقط جیلک گنه برآز کور. ~~سیرطه~~ ~~طومو ایریک~~ . یار خودا نڈک
شهر دن یراق کینکای، آرتک بیک شهر نڈک اینک اوزون میرکاو
باکنده نمی شهر نڈک قویا شدره یال تراوی لاهم نیندیر اورا وون
بیک اور وون بر مور حیدر دن هیفط طورغان قویسی قارا تو نونڈک
وقار بلان ~~صوگه~~ صور ولوب باروسی غنه کورنه ایریک .
صالح بلان حیات نڈک سفلسری ^{باشک} آشاقتی قوقلی اوتدی . اورنی اورنی بلان
قایسی برآغلا نڈک یا فراقلاری صارغایا با سلاغان بولسه ده «ایل نڈک
تیره سرفه تالی جه یالک بتونله ی جویالوب یتیم گانه و سونلقک هاتور ماتور
اور ندر کورنیه کورنیه قالالار، طوقتاب قالغان یار خود نڈک یا نڈک آغوب آغوب

ثوبت کیتکان توسلی کورنی اوراری بلات ایبه رتوب آرتقه آلوب کینه لاریک .
 طور ما تور بارافود ناک اوستنه گکی نه لیدی نه علی الماسونوب طور طورغان ،
 مانور کیننگان ، ۵۰ ذاتلی (افکوملی) و کپوشلی جیتارونغان ویزه نگان
 خلق کورلینی یا قدری آردی و شوقلقله اخی ده یوشی اریک . نه لیدن
 نه لی او مراب طور طورغان بریستانلر ده بارافود طور مشین بر قدر
 تور ندره ایدیلر .

بارافود طور شهر لرنک بر سینه طوقتا غاچ ، صالحه حیات یورترگه
 آلوب حقیق هم یاغشی اورا مالورینی برقات ایله ندرگایج ، طور بر
 مغار سینه آلوب کردی ، بو آتور ^(آس) لوقه ییل کاشلار مغار نی اریک .
 هوندلار ~~حیات~~ بریلیبانت کاشلی بر بلارک صالحه ایملر ، ایلی صولق
 موابله اسلانگان قلوب کیلی ، قانون و آور ، ~~قلم~~ جملک ب طور طورغان
 شاققی طور بریلیبانت کاشلی بر بلارکنی صوم غه آلوب صالحه حیات قه
 بولال ایدی :

- بوسکا ، حیات ، اولگی یا نیشیستوریه مر ناک یا میه تی .
 صالحه سون آراسینه بیک کوب روسیج قاتو سکر ب صولیل سوزار
 قاتو سکر ب و اول سوزار نیچ ناک قایسی ها بر لیرین نلله نیچ بیک یا مهن

یا کلمش آیتوب سونای ایریک، هیلچ ~~پاتیشیستویه~~ «دیگال سورسون اختیار
 سر ییکه گنه بئارسلایرک. یا کلمش تلفظ ابتولوب قصد رفغان بوسورلانی هیات
 باسه راق نلله نیول اعتبار سز: او ضرغان بولسه ده، صوئقه طابا ایلر منول
 یا کلمش آرقاسنه اول «صالح بیلج آبرار اونی توکلدر آفری» ~~دیگان~~
 قرارغه کیلغان ایریک، علم آبرار او اونه سز روسلاشقان تانارلار نلک بیلج
 کویسی نلکلی، هیات ده «روسوچ یا هفتی سولیه شنه گان کسی آبرار اونی»
 بول آملی د یب اویا ایریک، بولولوه اول صالح نلک «پاتیشیستویه» دیگان سور
 نره برآن بلایس قویک، لکن صوئکت اول سور سز و آتایج یا کلمش فون ده
 اونتوب، اول اور نده ~~صالح آتیش~~ او کفاسیرال نوسیز و نلک: ~~اول صالح قه~~
 رحمت آیتورگه می، بوقی، آتیکانه اموزنی قعیلی بوله ک اهل نیول آیتوب
 رحمت آیتورگه کیره کلکن بیلگوله ب نیکه آملی ایریک، بر مینوت طور فاج اول

چاههت کنه آیتوب،

رحمت آیتورگه ده نیرگنه سورنی بلار نلک ^{دیگ} و اوقولعینه گومدی، هیات
 قه جو بلار ~~صالح~~ جنابک بیلج اوشی، ~~صالح~~ آتیک رقیه و امینه لرنکیه قاراغان
 ما تور راق و قعیلموه لج بولرمی هیات نلله نیول کیفله نره اویک،
 «یا کلمش» پارا فودده ایکی تولاک باردیل، آتیکان صولک بر شکرگه تو سولک

آنچه بر رکوب طوری در آنه \mathcal{N} غه قایتور غه حقیدیل .
 قایتقانده بر رکوب هموا بیک بوروق بولری : بتون کونک یوزیم قایلاب
 آلمان ، بوطا حقیق تو تو نصفاق بولوطون واقا هم ایچ یوشونج یا کفر قویوب
 طریقه هم بتون یا غنیده آچی کوزگی بیل ~~کوزگی~~ کوزگی حقیق انوب ارسوب ،
 بتون ایرل " اوستینا زهر ~~کوزگی~~ کوزگی کوزگی طار انا ایرک
حقیق هم ایچ یوشونج - جلاق کوزک جبهه ایرک . بار اوردده نی
 باشقه غلقار سنگالی ، برنک یا سارمن ده بوگون کونک بولری شه کی مایه قه
 عالی زالد اوطروب وقت اولورور غه ایرکسی بولری . بلکه بولک سوبله سوزگه
 سوزلده طار بولری ، طار بولغانلاری ده قصه و قور قسن بولوب حقیق باسلا -
 دیر ، زال ده کایون ده آلامی بالقدرا ، طوری باسلا دی . صالحی عالون
 اوسته ننه آوناب یا نا طور شان بیض روسیه بر غریبه می ایرنه ایرنه باشند
 آفرینه قدر او قوب حقیق . ایکه ولا شقیب برکه آلام بر صورتی راونالی
 ده باشند آفرینه قدر ایکی - اوج مرتبه قاراب حقیدیل ؛ عاونارندن آرتق
 هم اورا قلاب اورا قلاب های و کوی ده اچوب اچوب قارادیل ؛ آلامی ده
 عالی میوی کلکانده کی سنگالی ، سسه آورانی طور طور اچوب ایسنه نوب
 اوطوری نه بلکه نیندر وقت آبر قوب قالدی .

سئوالی یوسئوئوب اوطن غانف بروقت نیپال صالحو یوققه قوری .
 نیپال در بره سیر ولیمجه طریلمیجه غنه اول حیات یاشندن قابه در کیسکان
 ایرک ، حیات اول کوردی بلانمکنه زانلک یو هیا قارینده قارازری آثارن
^{اول} کورنه گاج . بلکه جو و نورغه کیتکاندر ایب اولاب ، برار وقت اوطن
 غاره اورنندن قورنالمیجه غنه ، آنی کوردی هم ، چیرک ساعتل ، بکره مینولار
 اوئوب ده ، اول هوان کورنه گاج ، کایوتکه کروب یا حمار میکان ^{ایب}
 اولانوب ، آند کیتدی . حیات اورن کایوتلر بلان ایسگی توبینه یکاندن
 کاررینولن اینچی باشندن فارشوغه کیله طوغان صالحو کوردی اول
 نلله نیپال چه صهت چه صهت تکی یوسئاق یوسئاق با صوب کیله ایرک .
 - کایوتکه موئی ؟ آید ، آید ، کوفی فلان را کارات ایتمیکمی ؟ نلله
~~کایوتکه موئی ؟ آید ، آید ، کوفی فلان را کارات ایتمیکمی ؟ نلله~~
 ایتمیک ته کی ، حیات ، ای بولای جو قلاب طوروغه ! نه لله قاوون
 کیتر رگه ایتمیکمی ، حیات شیکردن نمکنه یا صالحان قاوون ؟ - دیب
 صالح نلله نیپال مایلانوب یالا یوب حیات یانینه کیلوب بیری ده آنلن
 بر اینک باشنه یوسئاق قنه ایروب قولین قوریدی .
 صالح نلک بولای نیکل سوز چه نله یوب ، مایلانوب ، کوردرین نلله نیپال

کہنے پلتر اتوب کیلویک حیات قہ نللہ نیچلک یا ترا تا ہم جیہوک طو قنلوب
کیڈی . صالح کا بوتکہ کرگاج دے طوقنا مادی :

- افتاروی ملامتہ مینم طانس ہر کا مہرسانہ بار اریکان ، طانش قناب
توکل مہ لی ، ہریہ تل ، ہریہ تل نلک دہ نینریک طانخ ، مونہ دیگانی .
شونک یا نینہ ہاروب سولہ شوب کیلیم مہ لی ...

حیات نلک بورننہ صالح نلک طننک نللہ نیندی یات ہراس کیلویک
ہر ولریک . کورلر نلک پلتر انوری ، سور کینہ ت سور ہہ نلہ نوب گیتو
ہم سور نلک نللہ نیچلک عادتہ گیدک باشقہ راق روسک سولہ نوک -
بولار ہہ سی برگہ جیلوب حیات قہ نگی اینولک نیندیک اینس اریکان
آکلا تریلر :

- اول ایسورگہ ! اول ~~ایچوب کیلک~~ نللہ قایا باڑوب اچوب کیلک اب -
دیب ، اولادی دہ حیات قورقو وارچ پوسو قاتوش برطوفولاب
اورننہ سگوب ^{قالک} کیلک : آنک ^{ہوونگی} رولاب کیڈی ، آچی صر -
لانری ، صالح ہاں مہ لی شا د پلما یوب سولہ دہ سولہ ایڈی .
حیات بو سورتر کگلارغہ دہ نلہ ہدی ، کگلادی دہ ایسوکہ دی دہ
بومینوتہ آثار صالح بتولہ ی ، بتولہ ی یات ، قورقنچ یات کسی پلویب

قادر ، حیات کوردلرینه کیلکان بئشار سیه کوهکجه کوهکجه کنه طیب ،
 - اول اجه ایجان ! میره آئی برده باه دغ بیت - دیب ، اولانیزی ، صالح
 آخار بتولای بلکوسور ، قورقنی بلکوسور کسی ~~سنگلی طوقی~~ ایرک ، حیات
 نلک کوردلرینه یه ش کیلکان کورکاج ، ~~صالح~~ اول ملله نیچک ، کنهت آنیوب
 کیتیک ؛ کیفله نوب سولای اول طورخان بر بر سینه یاشوب یه آمانان
 سورلرین کنهت کسیرک دن بتولای هیلکلی هم آتیق طاروس بلان ،
 - حیات ، کیفلی یوقی ، لاه ؟ - دیب ، صوردی ، شوکی صوراویا غنه
 کوتوب طورخان سنگلی ، حیات ،

- سیه اچوب کیلکان بیت ؛ سیه ایسیرک بیت - درک دن کوردلرنگی بچسیر
 یاسکن طونا آلمیجه ، طاروس غنه یفلا ب یباردی ، کوتوبه گان بوکوسور ، لک
 صالح نی جونلای بتولای آنیوب بیکردی ؛ اول قاشاب ، قاورا نوب حیات
 دوا تورنه کسیرک ، اوریک هم

- تنگی اورص کوهکجه برور استاکاره بیوا اچتریک ؛ اجه سیه آت یاخشی توکل ، برنلن
 این طوراس اتیه طورخان کسیرک دی دی ، برطالع براق اورنیلی کنا هستیک
 ضرورتدن حقیا نلغن اثبات ایتیکه طرشوب برار بالافانلاریک ، درستی اول سو -
 بله کاتجه قارغانه برار باشقه راق ایرک ؛ افناروی کلارصه صالح نلن طانوشی ه

فلانی ده یوقه؟ اول اوردی خصصاً باروب ایکی بوتیلکا صا اجوب کیتگان ~~ایک~~ ^{ایک} .

حیات تیر کنه طوقادی ده کورلری سوزری، ~~صالح بوکولسین تیر بولوب~~ ^{صالح بوکولسین تیر بولوب} بولسا آفتاب قدر تیریدیه حافرا اینک ~~کون صالجه~~ ^{کون صالجه} صالح آثار با یانی سکهلی قورقنجه طوبایل ایری، سولاییه بولوب او طغان بوکولسین لک آنک بور کنه قورش بر ~~شون~~ ^{شون} قالدردی هم آنی اورنیک کیله هی طوره سی حقنه تیون ولج پور سورنجه اولیقه توشوردی .

ایکنی کون هوانک آجولوب ^{حانوب} کیتوی برفک ~~بوکولسین~~ ^{بوکولسین} بوکولسین ^{بوکولسین} اوکها سیر لقدن قوتقاردی، آلا ر اینک بوکولسین یارا خود او سنه ^{بوکولسین} بوکولسین غنه او طرد یار .

کخ غه قایتوب تیر آلرندک حیات بر آر، وقت سولایه سکیجه، ^{کله} لله نیک ^{کله} کله اورنیقه باطوب یوردی :

- صالح نیک ~~کجه~~ ^{کجه} ای کانون " ^{بیر نه ایمه لایقه} کف گه سولایه گه هی یوقی ؟ "

سولایه گه نه سولایه نه سکه ده تیوش سکهلی ایری . ساقتی او لایوب یورکاج اول ،

یوق ! ~~بلیخو نه لئوک سولایه گه کیر کی~~ [... بلکه اول مینایه تکی اوی

قصصاً غانقہ غنہ، بیک آرنغہ اکیاندر ... یوق! یتھ لئوک سوپلو رگہ کیو کی! -
 دریگن قرارغہ کیلایک ده نلله نیوللا طعیلاب، هم چولوب کیتیب
 یازفود شو رگہ یاقینلا سقاج - ~~کلی~~ بز نلک یو کی یلیرهن. کایتیازینہ کوب
 نارسه (ر) جیستروب قوبیلار. صالح^۱ حیات قہ یومساققنہ ایرکله ب کتہ
 قاراب،

- مونه قایتوب ده بترک! - ^{حیات} دیرک، هم یازا فوددن کیلکان یالقاوت اوروزک
 قالسونه ده دریگن سکلای ایتوب، یکل گنہ کیبر واری. هراتکیسی قایتوب
 بیتورنک سکلانغان لارسکلای ایرک.

(۲۰) → ^{سوپه} ییلیم بوغای ...

رحیمت بویل جه ییلیم کوبولک وقتن اوروزک قایتوبکلی ایشیق
 دایمک ^{دیرنیز} کوب بامظر دیلیر -
 صالح اور. شهرینہ قایتوب کیلر گنہ کیتکاج، محیات برکیچن طغنا -
 نلرینہ قونری .

گنجه بالایی هم رقیبه بلان

رقیبه آب صفا کی باک حقیقت بولن بهی باکندت برلی قصص بالطه ده
طواله؛ شونلقدت بوسه زده گی یور طارنده ناله نیندی طه قه زده کش قاره قور
بلان سعید هم آمنه گنه طو را ^{لا راییک} حیات قورغان کونئی سعید ده
فا بریکالارنده بولدی

رحیمه لر لوبنده هر وقت شاو - شو اغیر رضی کوروب شورده نغان حیات
قه بوکونگی کشیسه رلک هم طلاق ناله نیچون یات هم شکر طو یولک
لوب گنجه ده اول آمنه دن

- رقیبه آب صفا کی رقیبه ده توبه بولماغای اسکوهنجو در اطفاسم؟ - دیبا
صوردی آمنه قاشلا ریه کوره رنکوب بانس سلکری :

- برکوره لک اسکوهنجو بولا باستانان اریک ، حاضر اونتورک طامن
برآرده بزآبی بلان بیلک *zameh* آرادیه باقمه سینه بارامز - دیبا
اول گنجه گنه برطنش یا صادی ده کوردریه اوینا قلاتور باق سورده
دوام اتیک :- آند بیلک کونکلر بولا . برنک آبی آند نی همه آر -
تیستر همه آرتیستکار بلان *فلسفه* . قایساری بلان
صییه ده طاشکوردی . تهل لوتکان آطنه ن آند یا شفا آرتیست کلیرک .
آکریتی اسسینا ده بولک کویکی کویلتار جری . شهرلک بالارین ده نله کتوب

آن ، فانارلا زلیک ناما رلفون دن ده سلا نه رسه ل اولاب کوله ... بیلک کولگی
 اینک ... بیلک کولگی آرتیست ... ~~حیثیت بیلک بیلک بیلک بیلک~~
 قسه برانغی یاسادی حیات یالقاوغنه بیلک :
 - سیه ، طوغاغ ، دولت ایتیه طاغن آتار ...
 بیکه او قویله دقت اینکانا دهر ، عادی سورلر سویله شکانده مینر
حیثیت حیات م روسیه قصد رومیان توکل ، اول سئراغنه ایتوب تانا ره
 سویلی بلا ، لکن سوئیو - محبت مسئله سینه کیلگج ، اول اینر روسیه
 سورلر قصد می سویلی آئی ، کوره سیمی ، اول طوغاغینه « سیه ، طوغاغ
 آئی سوئیو قومیا طاغن ، « دیه سی اورنقه ، « دولت ایتیه طاغن آتار ،
 دی . چونکه اول سوئیو طوغاغینه روسیه ایتوب کنه اوایل آلا ، چونکه اول
 سوئیو روس جمعیتد کنه بولا آلا طوغاغ برنهرسه سنگلی ایتوب کوره ،
 چونکه اول او تکی «سویم» دیکان سورلی روس آوزنرک روسیه ایتوب
 ایتونکان ؟ چونکه اول دولت دیکان سورلی ، بوسه گنا هقه صایای ،
 اما ، سویم « دیکان سورلی آئی ، آئی ، آئی ، کورس کوری لر هوس کتله
 مسابلی ایکنن بلا ، چونکه ... چونکه ...
 - قالته لی ، طوغاغ ، مین برقوق خبر ایتونم نه لی - دیب ، امینه

اورى سويلاب اوڭلا طوڭخان نيندرى سوزى قرط كسيدك دم تله قاي
آشوققان توسلى ايئوب ، چه دهملوب

- تىگى هليجي و نينوگرا د فزلى مه ساه وده اوقى طوڭخان قرى *Qere* .
~~حاجين دى بيت~~ ^{برسان} ~~سوزى~~ استودنيت بلان اتالار زى قاققان
دى بيت - دىرى ده كچ كنه برطنش يا صاب آلب

- اول استودنيت تىگى ~~بهره~~ ^{توڭخان} قعش بزيك بلان لىسورگه
تله ب ليك آلمى قانقار مانور استودنيت توڭل ميكان - ديب ، طوڭخان -
نميه قارادى ، حيات بوهو خيرون هم عجبلا نگان هم آبراخان
شكليه كورنه ايرى . اول ، اكانوب نيمگان شكليه و لك ايئوب ، امينه

دى
سپلارم
- ^{سپلارم} ~~كاملولا~~ استودنيت بلان دى مويى - ديبه صورادى ده ، جوب
كوتيج ،

- آلاى بولسه ، سوك على بلان بولا سول ايرى ... آرسلانف ايرى
بيت آنل فاميله نى ؟ - ديك .

امينه على نل اسميه ده فاميله سيمه او نوتقان اكان ؛ حاضر طخانى
ايجاج ، آنل ده (يسنه قوشك ده اول ،

- منوں اینیک سکول! - میکا بوخبرنی آبی سوئیلا ہادی؛ اول، اصلانف
 دیکانہ تانار استودیئیت بلان قاجقان اکیان دیب، سوئیلا گان ایرک،
 آکار سوئیلا گان اورصلار، آصلانف "نی" اصلانف "ا" بوٹانان
 بلالار اینیک - ~~دیپ~~ دیرک، حیات تللہ نیچین اوکٹایسیر لائفانفمازان
 ایتوب، طوغانینق قارلک، لکن برسوردہ ایتوب دیک، امینہ دے ^{بازار} ~~بازار~~
 منیخقہ بتولہ ی بتولہ ی سوز سر، قاری، ~~بوٹا~~ ~~دے~~ ~~تللہ~~ ~~نینیک~~
 کوکسیر، طلق - بر - اکی منیلقہ بولمہ دے تللہ نینیک کوکسیر، ہم اوکٹایسیر
 طلق بولری، آنان صولک امینہ کینہ ت کنہ اوٹغان کیلویش صنون
 طواریتی، یلاریک، یالقنلازیک دے حیثیتلہ نوبولہ،
 - مسلمان استودیئیت مارما قریرہ آلب قاجیسا، آریہ طوشانم بزده ^{بوجتہ}
 اورص بلان قاجا بن - دیب، کولوب یہردک، حیات یلاریک،
 - میرہ اوراقلاسی، ^{منال} ~~بور~~ ~~منال~~ ~~صلی~~ بلان قاجا ایزی - دیرک، آلب
^{اکی} ~~کیر~~ ~~ی~~ ~~معماران~~ ~~کولوب~~ ~~قروشہ~~ ~~نی~~ اور ~~کوش~~ ~~بزلہ~~ ~~آلب~~
 طوشنک تللہ نینیک برقریری، بالقنسرلوی سینول ایرک، ~~کولوب~~ ~~ی~~
 غانفہم علی بلان اور آراسنہ ہیبر برما نسبت بولما غانفہ کورن اول آبی ~~مصنوع~~ ~~دے~~ ~~کولوب~~ ~~نی~~،
 لکن ماتور بر مسلمان استودیئیت "مارما" قرینیک کولوب، مارچہ قرینہ آبی
 نہرہ سنونہ؛ اگر تعبیر درست بولسہ، بولسہ اول اور دینیک تانار - مسلمان

ۋەلىغىنە بىر كېمىسى ~~تۇرۇپ~~ تۇرۇپ كېمىسىز لەنە ارىكى :
 - لۇكى وقىشە آنەك بىلەن طاشماغا غىر وى ياخشى بولغان طوغانم - دىب :
 اول امىنە نەك كۈلۈپ كېسىدى .
 طاشقان
 - نەك ياخشى بولسۇن ؟ نەك ؟ ~~تۇرۇپتە قال~~ . اگر برآنەك بىلەن باشقان
 بولساق ، اول ۋىنوگرادف قىزى بىلەن بىلىنوب دە يەرمە كان بولور ايرى .
 برطاشما غاچ ، اول آنەك بىلەن بىلىدىكى بىت ؛ ۋىنوگرادف آخىرنە طابا غنە
 اول آنەك بىلەن كورنىكى بىت - دىب ، امىنە ^{بويىپ} برآن قارالتولغان قاشلارنى
 جىبرىدى دە سورىدى برار غە غنە كېسۈپ طوردى ؛ آنەك صولە كىنە ت
 يالقتانوب -

- اورم اير كىشى بولساق ، طوغانم ، اورم دە مارطالوب قانچا ارىم نەلى :
~~تۇرۇپتە~~ . مسلمان قىزى ~~تۇرۇپتە~~ بىلەن طانوسور غنە دە ، سورىلاشۇرۇپ
 دە يارما غاچ نىئىلىلەت صولۇن ؟ - دىب ، كۈلۈپ يەردى .
 برىلقدان قاراغاندە امىنە بوسوزلارنى بىلەن غىلاب ، اورلاب و آغلاب
 سولە كان بىشەل كوزى ؟ نەك بىلەن يالقدان قاراغاندە ، آنەك كۈلۈپ يەردى
 بوسوزلارنى اوچلا اوچلا براق ، مراح سمان ايتوب سولە كان نەك كوزى دە نەك
 امىك . سولە دە بولسە ، حىلات بوسوزلار تىلە نىدىكى بىر درىستان هم ورتىلەك

سیرتیک ده اچندره گنه، برابوزان قاراغازده سئولای سئول ایزیک "دیپ" اویلاب قوریک. لکن بولای دیپ اویلا بوده آنای ^(آؤنک) ایلونیسوس سیرت، بواقصه ایستوب کفیرله یگانگی جویلی ایکی.

بواقصه ایستوب اینه ناک طوبیورلی

بواقصه ایستوب اینه ناک طوبیورلی عیادت نقیبه بتولای باشقه ایکی: مارها قزی بلان قاققان (استودینتلی) اجلی ایگانگیه بلو آنای کولنگه کفیرلک طودرمه دی؛ بالعتس یکنجه گنه کفله نوسهلل برنهرسه طودردی: بوداقوه بلان تله نه رسدن اوج آلونغان، نیندی در اینه نکه بیک دستان براسین، بر عادتتک اوج آلونغان سئولی ایکی. آنای تله نکه، یا تله نه رسنه قازاب، - ... نه سئولای؟ بیه آلائی بولسه، مونه علی کز، مارها قزی بلان قاققان! -

دیپ، ایتیه سن کیله سئولی ایکی، اول «مسلمان» استودینتیه مارها قزیم نینک کونلا ده دی؛ چوتکه ~~سئولای~~ ^{سیرت سئولای} مسلمانلیق، توگلاک مسئله حاضر ایندی، آنای بر قدریر اقلاشقان، عوما بولماسه ده، ~~سیرت سئولای~~ ^{سیرت سئولای} مسلمانلیق، توگلاک سئولی وسؤیوشوگه کیلوب قاتوشه طوبیوران قسیمی آنای قاراشنده آرتقی صفتیه هیکنگان ایکی، صونکی ییلر، خصوصاً مونه بوئونگان جای اینه ناک طبیعتیه ~~طوبیورلی~~ ^{طوبیورلی} ~~سیرت سئولای~~ ^{سیرت سئولای} تله نینک

هم طوغيغان بيلك

كە اول بىل اولايو -

صايقورغانلار قىز بولا قىزىن تىغ طوغيغان يامانغانلار انىك ۲ ~~توشكەن~~
خاتون هم طوغيغاننى بىل كۆپ نەرسە كە سۆل كۆن سۆل مېنى تىغ قىزىك او تويك
بىر تىغ انىك تويك بىل كۆپ طوغيغان بىل كۆپ ~~توشكەن~~ بىل كۆپ باقى تىغ
نقطة سىز كە قارويغون بولوب كىگان انىك.
بىل كۆپ تويك بىل كۆپ ~~توشكەن~~ قازى تويك روس تىغى بىل كۆپ
توشكەن كۆپ بىل كۆپ ~~توشكەن~~ امىگە تا ئىك ماق تارق توشكەن

بوقر قىز مئەنى حىيەت دىن كۆھوب ، حىيات

- خىيەت بو قالغاننى قاچان انىك تىغ كەلى طوغيغىم ؟ قايدە تەل صالوب بىر تەلى
قىزىك بىل كۆپ بىل كۆپ كىلگى
قىزىك بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ - دىب ، امىيە نىك قالغانن اولوب قارى
باستادىكى .

- ئەلى بىل كۆپ او بىل كۆپ كۆن كە كىلگى . قىز انىك تىغ تىغ . مۇنە حاضر انىك
قىز انىك كىلگى كىلگى قىز انىك بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ كىمىو موداغە كىلگى .
قىزىك تىغ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ
نېچە مىقال بىل كۆپ كىلگى بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ
سويلا تىغ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ
سۆزىك مۇنە كىل بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ
حىيات بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ
بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ بىل كۆپ

سورڈ کھب طاہورک: حیات اور زندگی صالح بلانہ بار خودد یورپ قاتووی
 شافق اورون ایوب، تفضیلا ب سولہ دی؛ ~~یولہ آتوختن بولہ بلانہ پلور کون~~
 لکن صالح ناک ~~یکہ پلور~~ صرا افکارنہ اور زندگی ہلاغانی اُنہی قادرین بو
 مسئلہ نینہ پلورک اول، باری

- ... اول خوننی بار خوددہ بیلک کو کلسر۔ بولغاچ، صالح اُنہی، "تہ اللہ حیات"
 دی "تہ اللہ حیات" طارو راجوب اینہر گہ اینک بولہ لکا گنہ صرا اہوب آلامہں؟
 دی؟ اورک کولہ، میرہ "کیو کہہ س" دیرم - دیب، ~~تہ اللہ~~ بالفان قاتووی
 قنہ سولہ ب اوطک، امنہ بالقنارک:

- ای، طوغانم، یوققہ کیو کہہ س" دیکانلک، اورک اچہ س ایرک،
 اول اہسوں ایرک، آرنہ اچکاج، ایرر بیلک کو کلا بولالار آلا، سور -

دی نلہ نہر، کولہ حلہ نہر ...
 ایرک کئی بلانہ بالف قاتووی
 - میرہ اچکون کسٹیر طوقو قانم - دیب، حیات طوغاننیک سورہ بولردی
 سیاقتلر نیک صوکتوں سولہ ب کتیرک،

امینہ حیات قہہ ہر ایکستہ بلش روس جمعیتی اچنہ گی خیرانی سولہ دی
 ہم حیات نینہ طوغان روس یگتلی نیک آنک بیلک باسلہی ہولہ گان کسٹیر
 سہ وگہ بارغاننہ عجبہ بیلک عجبہ نولریں سولہ دی، حیات یلارک:

- اور صلاحتیں اور عادت تار پچھ اسلہ غمہ گان ہمہ اسلہ کھ بیک مجبسنو۔
 چوں بولالار اینیک آلر .

بروقت حیات امینہ دن رقیہ نکت صا ولفی طوکرینسک صوراسا بانسلا۔
 غان اینیک دہ سورین نلله نیچل کینت کنہ کیسری دہ اوکفایسیر لانوبقنہ
 طوققادس : امینہ بوسور لرگہ نلله نیچلہ اوکفایسیر لانوب نلله نہ رسہ دن
 نکلہ نوب خواب بیرگان بوسلی تلہ تلامہ س کنہ جلوب بیرہ ایریک :
 ... تصیر یلمیم ؟ یا خشی صا وضا بوغای ایندی ...

بوسور کیسولگاچ، طوغا نکل برور مینوت اوکفایسیر غنہ طون حالر ایرلر آنزان
 صولک امینہ یابل یانینہ اولدی دہ نوتاسر غنہ برنہ رسہ اونیا یبہردی .
 بو- آحق اسسینا لردہ سانسائیکالار جہلی طورغان برکوی ایریک .

طوغا نکل ساعت ^{ایکین} گنہ بوقلا رشہ یاتیرلر . آلا رشہ اورن ایکسینہ
 بریولمہ دہ یبلگان ایریک . امینہ اول اورن کراواتینہ یا تمیحہ حیات یانینہ
 کیلوب یاتری ~~جہ~~ شوقلانوب آنلک اوستینہ بریبلگن صالری دہ سرلی
~~سینی صالک نیچل اصوب طوققادس~~ و اوایلج نراق طوشر بلان

- سینی صالک نیچلہ ایروب قوہا قلی ؟ - دیب صورادی . حیات طیاروب
 آنلک کورلرینہ طوب طونری قارادی دہ

- مونہ اور بائیں قری! نہ رسہ صورت بیت! - دیب کولوب پیورک .

ایشہ ~~قرار و نوب~~ ^{بیت} ~~کہ قابل ذکر~~ ^و او بالفان طاوسن بلاہن کولوب
پہر دی ^{معم} قرار و نوب منہ ^د کہ قابل ذکر ^{بیت} ^د آزار صولہ ^{بیت} جپتر گنہ ^{بیت}

~~طوغا نم~~ ^{بیت} ~~آنہ~~ ^{بیت} ~~سول~~ ^{بیت} ~~باس~~ ^{بیت} ~~اوش~~ ^{بیت} ~~کوش~~ ^{بیت} ~~کوش~~ ^{بیت} ~~بیر~~ ^{بیت} ~~بیر~~ ^{بیت} ~~بول~~ ^{بیت} ~~دی~~ ^{بیت} ~~دی~~ ^{بیت} ~~دی~~ ^{بیت}

ایشہ ^{بیت} ~~ایگان~~ ^{بیت} ~~بر~~ ^{بیت} ~~معم ^{بیت} ~~بور~~ ^{بیت} ~~بور~~ ^{بیت} ~~بور~~ ^{بیت} ~~بور~~ ^{بیت} ~~بور~~ ^{بیت} ~~بور~~ ^{بیت} ~~بور~~ ^{بیت} ~~بور~~ ^{بیت} ~~بور~~ ^{بیت}~~

~~امینہ~~ ^{بیت} ~~کاد~~ ^{بیت} ~~کاد~~ ^{بیت} ~~کاد~~ ^{بیت} ~~کاد~~ ^{بیت} ~~کاد~~ ^{بیت} ~~کاد~~ ^{بیت} ~~کاد~~ ^{بیت} ~~کاد~~ ^{بیت} ~~کاد~~ ^{بیت} ~~کاد~~ ^{بیت}

لاری سوندری . برستیوندا چنہ بولہ گہ فارا کفوق ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت}

برگہ نینک در برسرلی طلق انگرک ؛ یورد لویا ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت} ~~مطلق~~ ^{بیت}

کورازہ گی کمالی یلترانو ، بتون گہ وده گگ اوکفا ^{بیت} ~~بیر~~ ^{بیت} ~~بیر~~ ^{بیت} ~~بیر~~ ^{بیت} ~~بیر~~ ^{بیت} ~~بیر~~ ^{بیت} ~~بیر~~ ^{بیت} ~~بیر~~ ^{بیت} ~~بیر~~ ^{بیت} ~~بیر~~ ^{بیت} ~~بیر~~ ^{بیت}

سری پور آر تیبہ اورتندرک .
باشقہ وقت امینہ مونک عنہ سوزاردن قرار و نوب ایرک . بولوب اول
اور طاوسن یلترانو ^{بیت} ~~نلا~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت}

طوزک قارب کولوب ^{بیت} ~~کولوب~~ ^{بیت} ~~کولوب~~ ^{بیت} ~~کولوب~~ ^{بیت} ~~کولوب~~ ^{بیت} ~~کولوب~~ ^{بیت} ~~کولوب~~ ^{بیت} ~~کولوب~~ ^{بیت} ~~کولوب~~ ^{بیت} ~~کولوب~~ ^{بیت} ~~کولوب~~ ^{بیت} ~~کولوب~~ ^{بیت} ~~کولوب~~ ^{بیت}

حیات دن اوباری : طوغا ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت} ~~نیلک~~ ^{بیت}

- مونہ اور بائیں قری! نہ رسہ صورت بیت! - درگان سوزری آگار ،

- سینه سینک قرمز سوئیچ نورگہ یازمی طورخان نہرہل سوئیچہ سلک
کیا بیت - دریگہ معنی بی آٹلا تکل شکلک راک کٹو یولوب کیری
برآ سوئیچ سوئیچ سوئیچ یا تکلرل سوئیچ امینہ شہرقہ
- قاراہلی طوفانم، صالحی بی ^{سوئیچ} یولوب سوئیچ؟ - دیب سوادی، حیات
برآن طور و برآ جوب بیدی :
- مہلورج نیچان آتہ سلک آئی ... ^{سوئیچ} طور سلک بوغای ...

(21)

صالح نکل آناسی عدل بانو آبصطای، اورتاہہ طورمشای برآول مہلر سیک
قری، بیلک باسلو تہی صالح نکل آناسیہ ایکینی خانو ناٹقہ برلگان ایرک، طبیعتی
بلان اشپہن، بولر قالی وغیرتالی، بوخاتون بریا قتلر «یاش خانو» بولوب
قدراہ نوب، اورنیز و بوروقہ ایرک لہ نوب، ایکینی یا قدرلر کوئی کوئی ہارت خانو
بلان دشما نال سوئیچ طوروب، چایا، آھو چان، کیری ہم آھ سوور چان بولوب کتھان
اٹری،

حاضرانیک قارت قاتحفتک ٹولگانینہ دورت یل بلا ، عدل بانو آبصطای بہ
سؤل کوزت بیلی اورنیلک ایگی ایربالاس ، صالحی هم عبد اللہ بلان « قارت
خاتونہ » هم آنک بالالارنخ آبروم طور ایگ . عدل بانو آبصطای قارتنک
بروقتک نہ ناچارلق کورگاننہ خاطرہ می وسؤلنقدن آنک بلان برکہ اونکلرک
عمریہ اورک ، « ۱۰۰۰ بیعت » ۱۰۰ وطرلخانفہ صانی ایرک . اگر آنکن ،

- شوقکان عمرکہ کی نارسہ لری یاغشی ، غہ صانیسک ؟ نینک ساققل ، نینک
کونارکنی کونکالی وراحت اونطرلخانفہ حسابلسک ؟ - دیب ! صورالسه اول^{الہ}
تیرکنہ جواب بیرہ آلماس ، مونہ قاول نارسہ لری یاغشی اونطرلیر ، فلان کونار
فلان ساعت لماتور ٹوتدیر دیب ، سکلہ فلی گنہ آیتہ آلماس ایرک ؛ لکی
عدل بانو آبصطایک برکسی نہ آلا دیب صورامی وسؤلنقدن اول اورنیلک
قارت بلان طورک ٹولکارکان عمریہ قنا غلہ نورلک کہ حسابلاب یورک
بیرہ ایرک (جہلاب قاراخانفہ آنک سؤل ٹورکان شاققی اورون غنہ عمری
ایزیک صاغفورلق برنرسہ صی نہ یوق ، مونہ بوکونم ، بولسامتج بختلی کون
بختلی ساعت لیک " دیب آیتورلک برکوی ، برسامعی حتی برمینوی نہ
یوق ایرک آنک " یاغشی خاتونلق " ایرکہ لکینہ چولخانوب ٹولکان عمری آطلای یوشا
آطلایصقہ ٹورٹولکان ٹولہ کسہ سکلای ایرک ، کہ طشی یا غنڈرت راحت ویاظراوقال ،

اچ ياغندت آغول و صرچ ايرک ، مونه سئوئمار کوره عدرک بانوا بصيرطاي ، ياشينئک
آلمسقه بيگانينه قارامچه ، ياشلر سئهلکي ، چئتلي کونلارني ، کيله چه گننه کوتره ايرک :
- مونه صاللي ئولان نه ، کيلوه بولا ، کيلون ايتکلوگي (ايرگئولگي) ، کيلوه خومارکي
کورور کونلار نه ...

او قوجيلرنک ، بلکه ، موندک ^ي يعني ، چئتلي کونلارني کيله چه گننه کوتره طورغان
قارت و قارغيلار کورگانلارکي باردور . آلازني کورگانچ ، آلازني تکله چئت نه لي هامان
چئتني آله ني کونلار کوتوب آرساغانلقلارکي بلگانچ ، اختيار سز ، بلا يوب قويلارکي :
- نيندک ^{سئوق} سئوق چئنه کسي ! - ديب او بيليسلک ، آنزان صوئوق اختيار سز آلازني
قرغانوب قوياسلک ده ،

- صوئک توغئل ميگان ايندک قارنگه يم ؟ ياشلک بلان برگه چئتلي بولا آلو قابليتي
ده آغوب کيتيه ديميگان ؟ - ديب ، پوسئونوب بورلار نه قاريسلک .

- ياري ، ياري ، چئتلي بولوغز ، الله سرگه اوراق کونک ^{بيک} اوراق کورتکان
نارسه گزني بيرسون ^{سئيلک} صوئقني کوننه گنه بولسه ده ، عر قوياستورلک بايور ساغانلار
گنه بولسه ده بيرسون . الله نارسه ل ، الله کمال سرگه و چئتلي هاغغز ده چئتلي
بولوغزه ايرک بيروه گانار ، ترکلنگر گه آغو سيبک انار ، خدای بيرسون بولا آلساغز ،
حاضر چئتلي بولوغز ؛ لکن ، الله حق اچورد ، اول چئتني باشقه لرنک ، چئتلي بولور ^{ئولا}

ری نوحه گان کسبانی تجسز ^{لکنه} لصلو ارله موگر ؟

صلح آتاسزده قلفان طور صوهالی سودا استیلک اوری ، آتاسی هم
 اینسی حصه نولوسینه توشکان قدر لیسنه بتولاه نکه خواجه ایری . عدل بانو
 آبصطای اول است . برنه رسه ده آخالای ده هم آثار طغلی ده ایری . سئولک برا
 برنه بولورغه کیولک ^{اول} اور یورطور اور زینک کعب ساقی کوب راسخولی
 طور یورطوریک اهلی اشارنه صلح نلک قاتشوس برده تلام ^{تیک} ، نوی اهنه
 بون طور مشقه بر اوریک کنه خواجه بولوب طوری یاراتا ایری . اول یورط
 اینده کی هواسنی بیلک ^{بیلک} اولوب کورنزه ^{توشکان} کنگه کورک ^{یورط} بیلک
 یخنی ترتیب باروک صلح اچون اوکغای ، تکی عدل بانو آبصطای یا صلح
 ترتیبک اول نوبه کی الی واق استاری ده ^{بیلک} اور کورنزه توشکان ، سولقدن
 یورط اینده برقولوب کیمکان بریاقل ترتیب بیلک یاخنی بارا ایری .
 بواس بریاقران قاراغانده صلح اچون بیلک اوکغای ، اینی باقرن قاراغانه
 عدل بانو آبصطای تور و مکان بو ترتیب آرتق «چی مسلمانجه» لغی بلان
 آکاروق صلح اچونشولک بیلک اوکغایسزده ایری .

صلح فکری بلان بیگولن یا ورویا لاشقان کسئی بولماسه ده ، طسقی (بارک)
 طور مسنی یا ورویا جه ایته رکه یاراتا ، نامار طور مسیلک آرتق برتورلی لکی

ہم طاری یعنی لغت یا لغت ، آنکے شخصی اشارتہ قویانہ رامکاسیدرت
 طاروغادہ ثوی طور مساریج برتوری کیکرہک ، یادروہ جہ ارق قویاغہ
 نامی ، لکن سول طوغریہ اسکی بانٹاغان دھہراستہ آناسی ماغذک قاریج
 لق کورہ ایک ، عدک بانو آبصطای ہواشلرہ خصوص برکیریلک ، ایسول
 کیریلکی شکل ، معنی سر کیریلک کورسہ تہ ، اول بتون کوی بلان ہولر ماسقہ
 طریک ؛ آنزان صول ، اگر اینک آنکے طرسونہ دہ قاریج ہولا قالسا ، نیچک
 اتوب ہولسہ دہ ، سولجا واطارغہ ہمرگہ طرسا ایک :

موزیک ایکیل اول ، صالح اور اشارتہ ششوراجول ہروس پووار آلوب
 قاریج : عدک بانو آبصطای باللائغان صالا خانونلاری پشہ بلا طورخان :
 لاقشا ، پیلان ، ہولاو ، ہولس ، قولاما شکل ، چہ تاتار اشارتہ "غذہ
 صالحی بیلک طوبرغانلاری ایک اینک . عدک بانو آبصطای اول پووار
 آلدترحاستہ بیلک طریک ، سول ہفتہ صالح بلان انکی مرتبہ آچولانوسلوب دہ
 آدرک . لکن ~~صحت~~ آثار دہ قارامیجہ ، پووار آونفاج ، اول ایینی توری
 حرکتہ اتیک : پووار پووار صالح لردہ برآطنہ دن آرتق طور آلامدک : عدک
 بانو آبصطای آبی تلاء نینک سبیل طابوب ، ہولر بلہ سو روسچہ سی بلان
 اعلی کورہ و تدت ہفوب تیرگہ گان ایک ، دورنچی کوندک اول حساب آلوب

حقوق بہ کتیرک . صالحینک کونز رنگہ آسینہ طانی لاقینا . پیلان ، قولاما
 لار کیلا باشلادی . اول اینکینچی پووارده آلوب ~~قادر~~ قارادی ؛ لکن بوسی له
 اورن غنہ کون فرست اینک دہ عدل بانو آبصطانی ات اینوب تیرگہب : هفتب
 کتیرک . صالحقہ یانکادن لاقینا ، یانکادن قولاما آسینی باشلاریخہ
 طوغری کیلیرک . صالحی مہلی آناک بلان گنہ قوتولسه ، بلکه خدایہ شکر اینہر
 اینک ؛ پوقار بلان سوغو کوسوب کرگاج . عدل بانو آبصطانی نہلی آینی بولتقنہ
 قادر صادی :

- آناکش تیرگہ تور اچون بو اور صدارکنی آلاسک سؤل ! اول غنہ تیرہ نہ
 نہلی او یینی سوب دہ آل ، مینی قیناب هفتب کتیرک ! آناکش اور ویرن سوغو
 سؤل کیلا سؤل سینک ؛ سؤگار شووانوب طور سؤل سؤل سؤل ...
 موزک صولت صالح پووار آلمادی اینک ؛ کونز رنگہ آسینی ^{کوبون وقتن} ~~یکسین کتیرک~~ ریتا
 دانلارنک بزرسینہ باروب آسین طور ظان بولک .

ایک واق ^{تی گنہ} نرسہ ~~اور پیہ~~ اشلہ توہہ صالح قہ نلاہ نقر آرا بارادن صوغفہ میسر
 بولادیری ؛ بروقت صالحی خارینیہ بولب آل طور غانہ واق پلا صالح اولر آلوب قاتیرک
 هر طلی بانینہ سؤلارینی دہ کتیرہ باشلاریخہ قوسدک . لکن آنزان صوغنی ایک اولگی
 چایدولج عدل بانو آبصطانی آلارنی کپتور تدر مہدی • صالحی آغار هر کتیرک آورینہ

قابضہ بالقاسمی بلان برصاوتقہ مطلقہ جیرہ نگی ایکانہ، سونگار کو بروٹونہ
 اورینہ قابضی طورغان برحیسا بالقاسمی بلان ہرکم اورینہ کھنہ پرلا صاوتیہ
 وارنیہ بزلب آلوی ستورنہ نمده اور قاسمی بلان آلوتیوس ایکانہ، سولیب،
 بیلہ قروائبات ایقوب قارادی، عمل بانو ابسطی آثار،
 - آثار بلان ایلج دن جیرہ نغسلج ایکان سلیج اورینہ کتہ برصاوت بلان
 وارنیہ قویارمن، ... دیب کتہ جواب بیردی، موزنہ صولج صالح آثار،
 اورینہ سودا ~~کھنہ~~ اشاری بلان کیلہ طورغان روسلغہ جلی اچور کاندہ بوصوا
 تار سنہس توکل ایکانہ، ~~آنک~~ روسلغہ ہرکم توکر کلی بالقاسمی
 بلان صولجلا طورغان صاوتلاردن جیرہ ایکانہ کیرہ سولیب قارادی، عمل
 بانو ابسطی آثار،

- ایسلج کتیکان اول اور صلا ریگا، آلا ر اور لریج، قومخانسر نور کتہ نامی
 کتہ بلسونار، آلا ر کتیرن جیرن نوب طورغانی اور اور لریج کتہ جیرہ نسونار -
 دیب کتہ جواب بیردی،

سونگی مناظرہ اردن صوگہ نہ لہلی صالح قہ اول صلوتلار اور اق وقتانہ
 قدر اول صاوتلاری ~~ہر جلی یا نیہ مخصوص صورا~~ کونہ ہر لاریک
 مخصوص صورا بالقانہ خنہ کتہ روب پور شیل،

عین بانو آنصطائیہ ہونیک اشارتیں قایسیاری صالحہ قہ آرتق اوگھایسری
 لرا ایک دہ آنا بلان اوغل آراسنہ طور قہ قہ سنی دہ بولوب قولی ملک صبیحہ قہ سیکر
~~نہ سہ سہ بریلان کیمینی دہ ویدیکینی~~ ایک . لکن ہوقہ سار دہ بریاق
 ایکینی باقنی مینکہ آما غانفہ کورہ ہر ایکیں اور فکرنہ قالالار و سکوئار
 سکت لوبہ کی طور ~~سکوئار اور سیکر~~ مش دہ اور سیکر بلان بدین آرا
 ایک اورنگہ روپ ، بلان آراب بلان گنہ آرتق آقرین آما سونوب اور لوبی بلان آغا بہرہ
 ایک .

شکاکیل ~~بلان کلا سہ دن قاتو تازہ~~ ^{صالحہ} ~~اور لیک بلان آلوسن~~ ^{بریں ایسویلا}
 برسوداگر بلان خاتون و سکنسیس عیش روس کورنسیس برسویا بلان بلان خاتون و سکنسیس
 طبعی غوغا طوع بلان بریا ل خود قاتو زینہ طور غری کمالان ایک .

شکاکیل بل کوز کوز کو تارک بر سنہ صالحہ قہ قونا قار کلا بلان
 ٹوٹکان بل کوز کوز بروقت صالحہ قہ ایک قونا ق کلا بلان . بولار صالحہ قہ فرماسی
 بلان آلوسن بریں اتہہ طورغان بر طور روس سوداگر زینہ خاتون و ایکنسیس
 سکنسیس ایک . پہلی کو بول توکل گنہ نہ لی موزک ایک گنہ کوز اول صالحہ
 آلا ر بلان برنگہ مکار دہ قاتیقان ہم آلا تارک غ . سارنیک ایک اوج کوز
 قالاج ایکانار برہ بلان اوج اور نہ قونا ق قہ طارغان ایک : آنگار بولار ^{قہ} اور سون

گفته بولسه ده، بره تته،

- وقت طایوب بره که رحیم اینیاگر، شاد بولورسه - دیب، ایتوب اوخدرماسا
 کلوه، شمس سگلی طویغان ایریک ده اول بولاری ای قرمان ایریک .
 صالح قوناقلاری آهق بوز بلان قارسی آلوب، آلاغه جای تکلیف اینیک،
 قوناقلارده قبول اینیلر، او طریسیر . لکه عدک بانو آصطای اوغل یانیه
 سیکان «مارما» لرنی لهنج قنه، آنلک بلان آ ولا قلاب قنه جای امرتونی صیرلا
 آنادی: اول التفاتسن. غنه قوناقلارا وطنان بولما که کردی، آلاغه بیلک
 طویری غنه و کورلریه برآر آجولان قیافت هیا روپ اورا اوق قنه قازب
 طوردی؛ آنزان صولک نه ق آلا قار سندن عنی دیوانغه آلاقلاریه بولکله ب
 منوب اطر دی ده طووسی طنسن غنه یا گانه و ایغا دان آلاغه قازب قازب
 طور با سنادی . قوناقلارنک بقار سئلاردن بیلک اوکفا یسر لاندن لملق
 آهوقا گوزله ایریک، صالح ~~قوناقلارنک~~ ^{قوناقلارنک} بقون ~~قوناقلارنک~~ ^{قوناقلارنک} اولو بلان قاتووسی
 آهق قازب آلدی؛ اول قراروزنک، بر قوناقلارغه، بر آنا سینه قازنک هم بر
 مینو تته صولک برآر قاترا و قلی طووسی بلان آنا سندن .
 - مینک یومسک باره ماله ؟ - هییکه دیب صورا دی . عدک بانو آصطای
 قوناقلارده کورلریه آلمیجه غنه، مسقل ایریکان طووسی بلانوزنک .

- او علم مارجالار بلان بيلك كوكلای اطرل مکیان دیب قاری کردم - دریک
 قوناقلار زرت اویالو، آچو کیلوه هم سؤلوق وقتک اوریلک آناسینه قاریسی
 براسکه اسکی آما وی بلو - باریس برگیبلوب، بیریسی بلان بو طلوب، صالح
 نیک فکرین اسلا و دن طوقتا تکیلی. آرنک بوغازینه لاله نهرسه کیلوب طعلغان
 شکیلی بولری؛ اول آناسینه بر طوب ده بره آلا دی.

قوناقلار ~~بیر گنه آلا لار~~ ~~بیر گنه آلا لار~~ آلا مریه عاصاب قولقار چینا باوق
 لار زرت بره بو طوم غنه علم ی قایدیلارده تیر تیر گنه اورنلار زرت طور دیلر هم
 آطرلار زرت قوغان شکیلی آسکونو، سوب کیتوب ده باردیلار. صالح بولاری
 اوغاقوب ~~کروک~~ ^{ساج} قالدیر ایشان طاوسی بلان

- موندن صولان موزیک اسکل بولها سول، آبی! - دریک ده اوریک
 اکیچی بولک گه حیفوب، بود توپن قابلا نوب دیوانچه باندک. اکیچی باقران
 عدک بانقا بصطایک صالحین تیر گنه گانلیکی جا اچار کیلوب، جلا غامضا ق طاوسی
 بلان صالحین تیر گنه گانلیکی ایشموله اریک:

- های، مارجالار بولغاچ ده، لاله کم بولغانلار! آناغه بیت، آناغه...
 مارجا لور اهدا بیت! ادیا تدر، بدبخت، قهر تو شکان! ...
 صالح ملک حیات قه قولای نوی مسئله سی ده ~~هکلا~~ سو ما غنه توتنه آلاما غنه

اریک: عدک بانقا بصطای صالح قه ^{اور} ~~سهم~~ ^{سهم} لریک کی بر بانیک قر سیه آلوب
 بیور گنه بیلک نلگان، لکن مونس آلمان ~~س~~، «روسچو ده بله ایکان، بیلک
 ما تورد بیلک آبره اوین ده ایکان» دیب، حیات آی اوچی بیور تدر گان اریک.

ايرته طورغاچده، بوندە،
دورگ اوتورغە طوتون،
مىنە، اشە، طورە نىك
طنسلك طانارسك جەمە كون!
ع. توفايى.

طنە، اشە، لى مىى بل
تگرىدىن اشەرگە كون،
اشەب آرقاچىدىن پىرلەگاندىر
طىچ يوقلارغە تون.

19 24 13
شەبە

مىنەلە اندىى شوفايى.

دفتر

ايچون

نچى صنف

مكتب

طلبەسىندىن

آدرسى:
КАЗАНЬ, КНИГОДЕЛАТЕЛЬСТВО
„Маарифъ“.

ناشرى:
فزانده، معارفى كىتبخانهسى.

فزانده، ي. و. كازا كوف مەطبەخانىسى.

КАЗАНЬ, ТИП. В. Е. КАЗАНОВА.

شىخ طىچ «معارف» كىتبخانىسىغا قالدۇرۇلدى.

کوئل اور لڑیل قلیب بھونگان ترتیلری بلن برتوری گده ثوب
 طولدار : مونه ایزی حیاتیک کیلوی بولوب توستکانینه ده برآی براری . حیات
 برتری افریق طولخان لوسکان یورطره ده برآن اوزدن ، فاختار یورطیه و آن
 ترتیلکه ده برآرا ایله ندرک ، عدل بانوان بھانیک ~~برکتی~~ یومشای
 سوز و یومشای معاملہ سوز آستینه ستراب یا طاطر طاطک بلن نوزنگار
 لاطلاق کورم ، هیت اییو زده کونری . عدل بانو آنیضای سوزارز و معاملہ نند
 اوزر حیاتقده اورا نیک آئی لله نیک بنگول سوزیم بئرمه کالگه ، بلدیسه سکه
 طریقه سساده حیات یوره کینک لله قاسم برهیتی بلن بو اشغو سیزونه ،
 لکن آسما بیلک طوره اھیت بئرمه سکه طاسا ، اورا اورس اھیت بئرمه سکه ایر کسری
 ایل .

حیات کور وقتیکه کورم بارو درگان اشئی سوزده دره ده طور برارش ، کسبک
 ترکنکینک بیون جاده بیون یوره بلن سیر اولاک آلماشقو بلھم طولخان برھال کیب
 اوچیل طور مشنک طولخانده بیرلرین طور ترا طولخان برھال آلماشقو دس اوچی و
 اورا نیک کورم بارو درن سوزری ~~برکتی~~ کینت و قطن اوکگه ردا کورم ایری .
 لکن مونه ایزی کیم و گد بارغانینه ، چانوده بولوب کسکانینه بارنول ، قوروق اورا
 کینت ده ، آنک طویس نده سوزری کینت و قطن برآلما سوزو بولور کونگه سوز

قدر بلغانی بوق و تولد آنک یوسف کی سون قارانی و باهن الماسلوئی کولان
 کوه ایی .

قشنگ ایلک قصه کولی بیسار . کن بلارده اورانی بلان اول بلسر الماسلوئی
 الیه کله دال . بلارده کله هایات بلان کویین توکل کیه کیه و نه هفتاد و قوی ما نیلک
 موغنی سوزان ، بلان کولورنک بلانق طومانیل توتار . ، قشنگ باشی ^{سینه}
 سینه آنک قصه اروپه سینه کاله قورک . صورت کونان سینه لولک ، آرسیر و لیب ،
 آرد طومانیل اوتیه با سلا دیل .

ساعت نه بی دور تنی ره صوغیب فولکده کمان اییک اوزام انست بلانجی معولین
 حالک کلید ، اییبل اوزانیک حقیقو نوسالین حیرتالوسیده لی سوله له آمانه
 با سلا دیل ، کور کور که باروب جاوا کور غارن یا سقاوی فار مختلفه حیرت
 دله پیتیک کله و یا قتی تهر . هارینه صلا نوب ، بر لاله ناک اینه ^{کله} سینه اولان
 برار با قاطاندر و برار اویلا ^{برار}
 کشیک ^{کله} سینه اولان کور و برار فال قورق اییکری . حیات یوسواق کیه فیکه
 برار قورنراق یا طوب ، یا سینه و غنچه حیلک صبار . کله قاققان من مانقاوم انه کورن
 اوزار اییک با سلا دی .

حیات سلاون بولعب کدی کانه برلی حیا لی توندی کی حیرت انرا ایصطی تریسین
 برره اوری ملا اخی کله ز با برین . کوندر کی آشتیه اول اولدر کیم سلاک نامت
 اییکه نوک ساعت ده کله کله کله . سلا و سلا اییک . در اجه ایسما ایزیه ساعت

دورترین لفظ در
 او نیز اول او را **بیش** و در انوار الایضه صفی، کونرا **بگفتی** است، ساعت **دو** است **آنرا**
 قایتباری. آنرا صفت آلاء تا کنها غایب، **بگفتی** تبار که، با آنست موند بر زکات
 بار الاز و کجی سولایوب، اول انوار الایضه.
 ساعت **دو** است **بیش** بولم **بیش** اره زرا، نوشته مگه خورشید طوفان
 خورشید کورانیسی آینه بی پرویزان با صالکان، قیامی او سول سابق
 او را نیک نیکه و کف و اوق طایوس، بلان دورین صدقی، کور نه بی صالح
 قایتوب تیمه دی، حیات نهمه در، **بگفتی** و **بگفتی** کجکه بر نه طوفان
 او را نیک **بگفتی** اول انوار، ساعت **دو** است **بیش** صدقی که آنی بر نه دی، کف و اوق
 سیکونده غنه،
 - نیک قایتوب تیمه دی بو؟ - **دیب** او **بگفتی** آری در با نادر سول نیکه خفی و بیان
 کجکه بر نیکه طوفان **بگفتی** او را نیک و در **بگفتی** او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه،
 او را نیکه **بگفتی** او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه،
بگفتی او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه،
 اصابت مونه بر آن بر نی انوار طانی بولمان بو طایوس، بو بولمان الله نیکه
بگفتی او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه،
 - نیکه **بگفتی** او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه،
 او را نیکه **بگفتی** او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه، **بگفتی** او را نیکه،

ساعت کہ قارادی، اول بیش بلوار نے ۵۰ مینوت بارفرو کورہ تہ ایریک۔

- طاعی ہر کوئی شکل بولور میکانیکی؟ - دیب اور ای دی دہ، حیات تہ ریزہ یا نینہ

کیرک؛ گویا ~~صالح~~ موہہ حاضر آط بلورہ قانتوب کیلہ جلیج صالح نلہ قانتوب کوہ۔

جلج ایریک۔

صالح نلہ بولادی ~~تہ تہ قانتوب~~ قانتوب قانتوب قانتوب قانتوب قانتوب قانتوب قانتوب قانتوب قانتوب قانتوب

مرتبہ حیات نلہ خاطر ہر کیلگان "بر کوہ" بر آظہ ل ~~صالح~~ اول او تمان کوننگ

ہر کیب ایریک، اول کیبہ صالح بولادی کوننگ کی آنتہ قانتوب خانہ، بیلہ اوراد

کو تہر س گنہ کما ساحت اولہ ایکٹی بولخاج قنہ قانتوب ~~صالح~~ بر آن کیفیلہ نوب،

یکلہ لہ نوب اسور ہنہ نوب قانتوب ایریک، حیات اول توننی صالح بن کلاہ نیند

اور نینہ بولادی، یات ہر کئی شکل کورگان، ساعت بیسکہ قدر نوقلی دہ آمانادہ،

صالح نوب اولہ کینکاج، نولہ بروقت بر آن ~~صالح~~ دہ آمانادہ ایریک۔

طاعی ہر کوئی شکل بولور میکانیکی؟ "دیب اور ای دی دہ، آنتہ نینہ آرقلی ہر صوفیہ

یوگر دی، اول ستولای ہولما نینہ اسانور ہولہ قار یترہ سی بلورہ قابل انظار تہ

دہ آرقلی بلیج دقتلہ ب اور امضہ قاراب طور با سلاوی، قار ہماہ جاوا، اور امزہ

اور سانہ بارغاننہ ناچار کونہ ل، فقط صالح نلہ نلی ہولہ قانتوب ایریکی گنہ

آحق ہر صورت بولوب کوہ آرتیہ کیلہ با صقان شکللی، حیات قہ آرتیہ آحق

سېن: لوب، طور اېږد. - حيات، بر قولى بلان ته زړه نك، برياغا خنجه طايانوب، باشه،
 شون قولى او ستينه سويك كاره شته پوره لږ اتوب، طور، اياقلار تېه سېسېسې
 برسي مېلى (يكې سې او ستينه، له آو لغير صالا، وآلارنى يېش لېش آكاسسرا
 ايرك، سئولا توب، اولن منوت، طور غاچ، ساعته نك، بيشكه چيرك، قالغانى
 صوغوى، ايشتولرى، صالح همان قايتما دى. - حيات نك، پوسونوى او ستينه طاني
 نيندېر بر طويغور اور اور دى، قرغانو - سئول وقتك، قانجى طورخان صالح بى كوتوب
 خور طورخان حيات بى قرغانو طويغور سى قوسئولا باسئولا دى،
 - طاني بر كوڭى سئول بولور ايزك، ديب، اوللاب اور، اور نيه سويك توب، حيات
 تازيه يانينك كيتيك ده نلله كملر كه هم اور اور نيه صالح بى برده كوچمى كان سئول
 كورنور، اهور، بيزه، او سئول بى جيسندرز، طونك، بيزه، اور سئول كى
 هره نهرسه اور اور نيزه، سئول كورنور، آنى جيسندرونك برده كيرك، بوق ايرك،
 سئول كورنور، حيات نك اور او ستينه آثار و طيفه سى نلله بېچك منطقس، هم
 ايرى: پوره ككه او فسا توب يا صالغان بيزه و كورگيسينك اولك ياغند، طور اولوچ،
 ظور آديكالوك نيشيه سېه، حيات ممول يا قفه آلب قوبوب، آنلك اور نيه اولك
 يا قفه نيندېر بر طار تاي قوبوب، لكه بو طار تانك اورى اورى اهلوا و ده ايسر سئول
 ايرى، حيات آنى خوليه طوب بر آرز، طردى ده، آنلك صطك آنلك اهور
 آهور، قايلى، طار تانك اچ، هم آنده نهرسه بار لحن، حيات قه ايزى كورنور

معلوم ایں ، اول سول اولگی مانڈ برہ اوکھہ رمہ کان ، آندک اہنہ کی
 نہ سادہ همان سول اولگی مانڈہ قالفانہ ایان . حیات آن یاٹھان طانی
 رقات یاٹھا اور نینہ قویب قارادی ، لکس اورن ہجانہ اوکفا سیم بولاب ہوتی ،
 موزنہ صولک اینی حیات ~~اٹھان~~ مگی آدہ کاون مشیہ سیم ~~اٹھان~~ اور
 موزنک اور نیندہ آری ~~دہ~~ مونی اولگی اور نینہ قویبک ،
 شیہہ دہ اولگی اور نینہ قایتوب او طری . حیات طانی برہ رطارتا نایہ اور
~~اٹھان~~ اور نینہ آٹھان سول قارادی ، لکس آلازلت دہ یاٹھا اور نینہ اوکفا ~~اٹھان~~
 بولاب ہجہ دای ، سولای دہ حیات بولای یاٹھا دہ اولگی اور نینہ قایتوب

قویب دی :

- بار بار ایندی ...

موزنہ صولک حیات ساعتی قارادی ، اور تھانی بولای ہیشد روب قویب
 ساقتر وقت او طر لکان سول ~~بولاب~~ ساعتک کورس تونہ قارانا ^{طریسہ دہ}
 فقط ، برک مینوت او تکان ~~بولاب~~ اری .

- سولای برہی ایندی ، ہر کوئی سٹھائی تونلہ گنہ قایتور ایندی ! - دہیہ حیات
 ہجہ دای ہر گنہ کی گانہ فکر سہ تلی بلان ایتوب اورن اور نینہ آٹھان ~~اٹھان~~ :
 آٹھان اچی بو سٹا ایندی ، بولای ہوسو صالحی صاغنا نینہ توکل ، صالحی ملا ہیندی

خانوہار بابت بوری طوفاں در دیب اولیاب گولہ سنگا نرک کوئل، صالح بلان مویہ
 حاضر سنگا نرک تو سنگی راش بولیب نہ، سکول اسٹن وقتنہ کیمک ندرن
 توئل، ہتی صالح نی کدفاہ نوب قایتو، اورین کفیزلہ ندرور دیب اولیادون نہ
 توئل، **بلان قوری**، بلیکسین روشدہ اچ ہوسٹواریک: حیات نہ صالح قہ قاریسی
 اوئلہ برطوفیو قہ، سٹولقہ اول آئی، صاغنوب کوئی، صالحنی حیات بور، و قہ
 برفاہنی دیب نہ اولیاب، سٹوٹار کورہ، اول آنلان گولہ نمی؟ صالح بلان نای
 کدفاہ نوب قایتوی آثار برکون کفیزن بولسہ نہ، اوکوی مرتبہ نہ گی مارا فزورنگی
 سٹولقہ اولیاب طوفاں و سٹوٹار کورہ اول حاضر آنک طوفنہ نہ قورقنب
 اولیابی، بلکہ اورینہ صلح بولماغان ہوسٹو بلان ہوسٹو ناریک.

ماعت ہیشنی صوتقاج، حیات نلخاموسی بولہ سینہ مارخا آھر و کردی:
 - بارنیہ آئی ~~ماعت~~ کو بدن ایندی ٹوگر دی. ^{مہ آئی ہیرم} قارت ہارنا ہیرنی کوئ
^{تاجیست ہیرنی گامرات ہیرنی؟}
 ماعت بر آرت وقت جواب ہیرم طوری. آندان سوالہ مہ ہیرت کند،
 - حاضر **ہیچ!** - دیرک. ہوسور حیات نلخ طون بولہ سزہ نللا ہیرک یا کفراب
 کیری. حیات نلخ قولہ غنیہ کیلہب بہر لغان مٹول طونق یا کفراس آئی نللا ہیرک
 امیر سزہ زردی: گویا ہوسور آتوگاج اندری صالح نلخ آئندہ قایتوب ہوسولمانی
 قظا و ہیرما بکات، ہاندرنگہ قدر گلی تمام اوردلہب بہر گانہ امیر قزل کسولہب
 نوسٹکان سٹکل اریک.

حیات آسنی طورخان بولورگه قچقاندن عدک بانو آبصطای ایندک
 آنه ~~ساعت~~، حیات کیلوب آسن صوصقاندن کوتوب اولار ایرک،
 صالحی آسنی ساعت 4 که حاضرله نه باشلانچ، عدک بانو آبصطای اولی برآن
 وقتقه قدر بورتیبی قبول ایتیمه، براروی کنه ساعت 7 که حاضرله ترب آشاب
 یورسه ده، مویفانیک بر آظنه صالحی بلهن آسنی باشلان ایرک،
 حیات اوستهل یانینه کیلوب، عدک بانو آبصطایک تاریخک سینه آسن صوصا
 باشلانچ، کیلونینه قارامیچ غنه، اول،
 - صالحی قایتوب یتمه دی ایندک، آتی کوتوب آج اولوب بولماسا، دیرک، حیات
 اولی صالحی بی یاقلاب،
 - بره راستی بولوب کیمیکاندر سئول - دیب آیتورگه او بلاغان ایرک ده نلله نیمک
 کوکلی بوسورنی آیتورگه رضا بولادی، بولادی وقتقه قایتوب طورخان صالحی یاقلاب
 طورلو غنه مستحق توکل سئولی ایرک، کوزاری تاریخک دنه آلمیچ غنه،
 - نلله نیشلهب قایتوب یتمه دی ایچ، - دیرک ده اول قلیط قایره آناسی آدینه
 آسای تاریخکای قویرک - عدک بانو آبصطای جواب بیره دی، اول باشقه وقتقه دن
 حیات بلهن کیرک کلسور دن ~~باشلانچ~~ بوتنه ننی کوب سوبله نگی ایرک، قایره آنا -
 سنیک بوسور آرسور ایلگی حیات قه نلله نیمک آور تئیر ایتیه، شوکار کوره اول
 آنت بلهن یالفر غنه قالو غنه آور سونه، اگر ایندک قالور غنه طوغری کیلمه، اور بینه نیندی دن

بولسہ برائے طاریب، سونائے بلان سغلاہ نورگہ، مردہ بوئاب ~~کا~~ طور یا مسقہ طریا ایک
 اول طور، ~~وینجی~~ صاویجی قایمہ آناس آدرینہ املتوب، تو میکی دہ بورج صاوتیہ
 طوتوب قاراب، اور اورینہ آنتکان سغلاہ گنہ اتوب،

- بورج بنگان ایگان، طوتوب آلوب منیج - دیب اورزندہ قورغالی. صالحی دہ
 آتش یا نندہ بولسہ، اول زفانوکنہ باصار ایک دہ ~~ظوصہ~~ خدمتی کردن غنہ آئی
 طوتوب آلوب اور ایک. لکن حاضر اول آلابی آتہ دی؛ ^{بانو} ~~ی~~ آنبصطایلیک سورسز
 مجلسندک ایک گنہ مینوقہ بولسہ ن آیرلوب طور، بوسوز سن لکنی ~~بیشک~~
~~جاسک بلکہ بولسہ~~ قصہ غنہ بروقتہ بولسہ دہ اونوب، اور اوستند
 جس ایتھی طور و حیات نلک تلہ گی ایک.

حیات بورج طوتوب آلوب منکاج دہ اوستهل یا نندہ فی طلق بورلاری، باری
 عدک بانو ابصطای کورازین تلہ لیکہ سزب ^{کوئی} آتہ، قصقہ غنہ بروقتہ حیات اورینہ
 توسر ب آری دہ آشناوند دوام ایتی. حیات اور تلہ لیکہ مندہ گی آسٹہ، فوطہ،
 ایک قاسق آشادی: ~~آشیدی دہ کلب~~ ~~کلب~~ توکل، لگی آشاب دہ بویکی
 ایک. ~~صالی کوب بوسونظاہ کوئی~~ بوطن مجلس، عدک بانو ابصطایلیک بور
 قصقہ قارائی حیات نلک آنران باسقہ دہ صالحی کوئی بوسونظان کوئی آور
 بلیح آور برطاش ~~بلیح~~ بولوب باصا، عنابلاری، برولک بولوب یا ط، قارابر
 طومان بولوب قایلاناریک.

حیات عمل بانو آنصطانیك تہ لیکہ سندہ کی آسٹریہ آشاب ہر گامی صبرین
 لایوب کوتی د، اول ہر گامی اور ~~نہیں~~ ~~طوب~~ یا کاردن آسٹریہ صارفہ تہ نگان
 حکمتی قیافتہ اور نیک طوب، آقریہ غنہ طاووس بلعن،
 - طاعتی صوصیم، نہ نکی، برنی - دیرک، عمل بانو آنصطانی آنگار، اور نیک دستہ
 غنہ عارسی بلعن عاراب آلدی د،

- اور نیک آناما سنان، آلسونلاز انیری! - دیرک، حیات مہ ہہ تکنہ ہر
 حرکت بلعن آسٹری اور ی آسٹری ہفتوب کیتیک: اول شویش دقیقہ دہ آسٹری آلورقہ
 دیب خدمتچی قرینک کیلہب کروویزک ~~ہو~~ و سولایوب اور یہ اوست عمل بانو نیک
 طاعتی ہر نیچہ مینو تفعہ آیرولوب طور آلودہ شروع استوونک قورقا انیری،

حیات آسٹریہ گہ تویشکاج، آنتہ بی مارہا آہراودہ ہر تاتار آہراوہا تاتار دہ آنگار
~~تورگنہ توشربہ آری دہ آریہ قاراماسقہ نیشک:~~
 مجہلا سماعا غراف اشوب قارادیلر، حیات آلا ریگہ کھولیکہ فادمہ لیک بو قاراشاری
 آنگار نیک اوٹھاسین و اور انیری، کویا بو فادمہ ل حیات نیک کو کیندہ کی پوٹوئی
 سیروونہ کرد،

- صالح قانہادی بیت، خذ بلہ اول قاریہ یوری طور غازر، اما... سین ہچامو مونہ
 عمل بانو آنصطانیك اور قاراشاری آسٹریہ او طور غہ ہچور سیک... سینک
 مونہ تی شو نیک سببہ ہر آکلہز بیت! - دیب اولاب، آنگار قارنیک ^{سٹیلی} لریک، بو قاراش
 حیات نیک بو فادمہ ل اور نیک طب نفسینہ تیہ طور غان ہر قونانو ~~نور~~

آنکلی اریک . حیات هه هه کنه برکت بلان حاضر له نوب قولیفان قار کویرمه ص
 (را کویر) آری ده ، آسختانه ده هه هه کینه که آسختی . بو وقتک اول اوز اوز کچ بلان
 قزخانج شگللی مونه ستول بیلک قزخانج طور منشی خاوره ک طرفین ده قزخانول لوج درجه دن
 قزخانج شگللی حسو ایوب ، بره هه ترک صقانا و بره هه توب خولانا اریک . اول اوز نیک
 کویر ^{نه} شگللی نیش کیله باشلانخ سیر و نوب ^{اول} (الاری نیش نیش بو ، خالادی ده) .

- بارسی ده صالحه دن! - دیب ، اولای نیکه . یه شتار کوز نیک طسینه هه قیرجه جو لاری
 یوه کنه صالحه قه فارغی آهه طوره باشلادی :

- بارسی ده صالحه دن !

ته لیکه ل بانیته چی قی هه نیکه لره قولیفان بولسه ده ، یرک بانو ابصطای قان
 کویرمه سن قولی بلان گنه طوتوب آشی هه حیات نیک کویرمه نی هه نیکه بلان
 چی قی بلان کسوب ، هه نیکه بلان نیکه تروب ~~استانویه~~ ^{قاپونه} کلیدک عملی
 قصه غنه قارسی بلان کوز تو شریب آل ~~ده~~ ^{ده} اهزیک کنه ،

بوهار شیان
 - مار خه اوسک راجه ک قبیلانوب اهل اریک بو - دیب اولی اریک . ~~استانویه~~
 قارسی طومانلی غنه سیرونه طوره بلان حیات ده چی خورق و هه نیکه لری حالتل -
 تاسقه ، ته لیکه نی نمانلر تاسقه طرسوب ، طرسوب طسیر خه اور آرینه صالحان
 کیله کینک یارمن غنه طاروس طسیر غنه قاقالادی ده طوقتادی . یرک بانو
 ابصطای اوزی خصوصی صورته برضائق صاقل اریک . بولمه گنه نی هه سیرونه هه

غیره

آور بلاق قلاب بالوب: گویا مورخه ایکی کنی اولورس ، اول کنی اولی استامیلا بوسه
نخله اوستانه قلاب آری: بو سوخته ایکی کنی اولورس اول کنی اول استامیلا بوسه
ماستیان سلخه طرمانه بالور: همدار نه او فکان شلو صوره گن
مورده فانه لری (بالور صورتی استامیلا بوسه) طویل طویل صافی نالار سگالی اریک . حیات
آرتق بو طرمانه هرکی آلمادی: آفرینه و براتسن: طاوش بلور

- نه کنه ی ، بوگون صالح اورنیک قاجان قانیسون سزله آیتوب کیچه دیمی S- دیب
اول کورلرین قایط قایه آدامینه توشدی . عدک بانو آبصلای برآز طوروب دیوب
پیدی :

- یوق!

طایخی برآز طریخانج اول قصقه غنه آیتوب قه قاراب آری ده

- سینی تیا ترکه آلوب باراسی بار در بیت آتلیم ، کیره لک وقتینه قایتوب یته اول ! -
دیوب . حیات قه عدک بانو آبصلای نالور سینه لاله نیندی برسقله او آهوه کی آیتوبه
ایریک . بوسورلر آلت بوره گنیه بارور ، قادالفان سگالی برلیمیلر : اول برهلاب ده پیره
آلمادی . عدک بانو آبصلای دیلیمک . « سینی تیا ترکه آلوب باراسی بار در بیت آتلیم » دنگان
سوزنی لاله نیندی بریافسقی وسقل طاوش بلور لک آیتوب و اول سوزن لک
نیندی معنی ده آیتوب لک حیات ده آکلار سوه دیب طریقتان ایری : صلحی بله ده حیات
نکته هر کور ایچ دیب آیتوب لک کینه نویسک . لاله قایا « هفوب کیتولینه عدک بانو آبصلای
کوبره ایندی بوسونا وسوله بوسونوسیه نایم ده بولمه ، حیات نک اورنیه بر آتلا -

تورخه نالی، لکرم، طوغی، آنتوب و آنداشه اولون صالحی باهن قچه سوب آتلا تورخه توکل، بلکه
 صونه سوب سینی بوکونگی لری، شطرنجی بر طریقه آتلا تورخه نالی ایترک، «سینی تیا ترکه آردوب
 بارایی بار در بیت، آنزک» دنیان سوز، عمل، بانو، اقبصطاینج اوزنیه بیلک کعبه نرسه
 لر آتلا تا ایترک: بو سوز نلک اهنه کفاونن تیا ترکه آردوب بار اظرفان صالحی دن کولور،
 ایزی باهن تیا ترکه بار اظرفان هیات قه سول اسمی اچون «تور ندر» ، صالحی نی خانانوه
 قلم «رفان لقی اچون خورلاو، هیات قه بو اشک کیلو سکره گانگن آتلا تور، طانی
 کلاه نیبری «چکه» معنی لر، بار ایترک.

اوج صیرک ساعته مودر لقار، آسوق و قی هیات قه بیته بر، رشاهی اولون
 طولیری، صالحی کعبه آرزوان اوستیقه عمل بانو اقبصطای باهن اولوب طالقان هیات
 اوستیقل بائینک طرفوب کینچاچ، نلله نیزی بر آور «بار سیر لک» طوغوسینه بالوب
 برار بالوب، طوردی، بودقیقه، دن آتار دنیا ده نی همه قورسه لجه، قایقودن سادان ده
 راهسیر لک ده، راحتلان ده همه سی همه سیر، بار سیر شطرنجی ایترک، لک، بر آن دن بو آور
 بار سیر لک جو بلوب، اول طانی صالحی کونترکه طوتنک، میندیلر طانی آق نیلدیلر،
 کوردکی آردنک سا میندیلر هر صوغوی طانی اوزنیته بر تورکی بولوب، استواء و صابونه
 آلوا با سادردی، بولودگی کسشیر، لک، طانی کوشکجه آور طانی بولوب، انا ترکه
 طوتنک، هیات اور، کولک، اوردی، پروا توب قارادی:

- خورش صالحی بر ایکن ساعت وقتنک صوغوه فالقان، افان، آنداره نرسه ایلیز اولور؟

ایترک سناک دنیا ده اسمی بولاس، ایر بولاج ده اول همان معنی کعبه صاقوب اظرفونه
 دو سوبی صولک؟ اسمی بولان ندرده، صوغوه فالقاندر، صوغوه اسمی تمام بولورن قانتوب
 ده کیلور...

بو اولور اور، بیلک طوغی لقی، هم منطقه لکی باهن عقلمه تا نیر ایسه اده، بوردکجه
 طور تا نیر ایسه آلمادیلر، آلا بک هیات کینچی هایتک همدک نه لی صالحی بوکونخی غنه
 کونترکه قرار

«ХЭЯТ» ЭСЭРЕНЭ ЗАМАНДАШЛАРЫ БЭЯЛЭМЭСЕ

Яңа әсәрләр. Хәят

(Фатих Әмирхан әсәре. «Юл» нәшере)

Муллаларга тиеп дә, шәкерд вә мәдрәсә яманлап да, аның авыр тормышны сөйләп дә, жаның-тәнең белән бизәрлек дәрәжәдә тоелган татар хатыны, ишаны вә татар хәлфәсенең тәмсез вә кызганыч тормышын укый-укый косасы килерлек мәртәбәгә жителгән – инде ничек кенә булса да, нич булмаса, бер генә сәгатькә, тик бер генә минутка булса да, ул тормышлардан аерып, яңа, ят, рәхәт вә күңелле галәмгә алып китәрлек вә бик аз гына булса да ял итәрлек дә, рухың илә хәл алырлык бер нәрсә укыйсы – шуның илә жуанасы килә, әллә нинди эчке бер хәл илә шул теләнә иде.

Әдәбиятны үзләренең хәятендә мөһим бер урынга куйган адәмләрнең һәммәсе эчдән шуны хис кыйлганлар, хикәя һәм роман исемендә мәдрәсә һәм шәкерд тормышы илә бөтен хәяти язмышындан «аһ» орып торган татар хатынының кайгыларын укудан туеп, яңа бер нәрсә эзли башлаганлардыр, дип уйлыйм.

Шундый бер дәвердә «Хәят»ның килеп чыгуы бик урынлы булып китде. Әсәрнең бөтен йирендә жиңеллек, каләм осталыгы, бәйрәм, яшьлек вә шадлык хис кылына.

Әүвәлге сәхифәсен ач да укый башла: «Шунда ук шадлыклы май аеның бәйрәме якшәнбе килә. Мәгъсум ике дуст, ике фәрештә күрешәләр. Андан соң дача, андан сахра, табигать, яшьләр, жыенлар, уен-көлкеләр, сандугач сайравы, яшел чәчәк арасында яшь күңелдән чыккан беренче мәхәббәтләр... Бар да рәхәт, бар да жиңел һәм күңелле. Жиңел вә житез кулдан, жиңел вә оста каләм белән, матур, жанлы рәвешдә язылган бу жиңел хикәяне мин әдәбият мәйданына чыккан «яңа бер хәдисә»¹ итдереп карыйм.

Безнең бик күп мөхәррирләремез авыр вә үлтереп язлар. Күбесе бер бәхетсез каһарманны колагындан то-

¹ Хәдисә – хәл, күренеш.

тып ала да, шуның ялгызын хикәянең буена үстөрөп йөр-теп, татар тормышында булуы мөмкин күренгән һәрбер пычракга итеп чумдыра, батыра – шуның илә хикәя бетә торган була иде. Анларда буяу аз, анларда действие бул-мый – анлар чын мәгънәсе илә үлек кыйсса ясап чыгара-лар иде. Ә «Хәят»дә алай түгел. Монда мөхәррир үзе фәлән вакыйга булганын сөйләп кенә китми, бәлки каһарман-лар үзләре сөйлиләр, кунакга йөриләр, театрга баралар, кешеләр илә танышалар, уйныйлар, көлөләр, төнләр була, сандугачлар сайрый – хасыйл¹, монда әллә кемләр хакын-да кыйсса сөйләнми, бәлки каһарманлар үзләре яшиләр.

Дәхи бер жәһәте: башка күб хикәяләрдәге кеби, башкордның бөтен су буена сузылган озын жыры рәве-шендә, бер адәм хакында гына кыйсса сөйләнми. Унбиш вә егермеләп адәм кертелә. Монда Лизаның дачасында әлләни чаклы яшьләр жыела: монда бар Борһан абзый гаиләсе, монда бар Рәхимовлар гаиләсе, монда үзенң вөжүдә² илә һәр йиргә нур вә ямь биргән татар кызы Хәят алдында бөтен рус яшьләре сәждә итә. Монда берсе рус студентына гыйшык тотып, тын кичәләрдә ялгызы бикләнеп егълый, рус артисты Степановка еракдан вә яшерен мөхәббәт саклап йөри.

Шулар илә әсәрнең сай чыккан йирләре дә күп. Аның картиналары бөтен хәяте илә тулып, жанланып күз ал-дына килми, бонда яшь күңелләренең беренче мөхәб-бәте сыек чыга. «Хәят» тибының табигый икәнчелеге хакында да бик зур шөбһә бар. Дәхи Фатих әфәнде үзе-нең «татар кызы»на башка булган һәрбер әсәрәндәге кеби, бусында да сәнгать вә каләм йөртергә осталык илә «табигый агымны, каләмнең табигый барышын» күмеп ташлый, ягъни сәнгать табигатьне жиңә, бу исә реаль-ныйлекне дөгъва иткән әдипкә мактаулы сыйфат түгел. Әсәргә «милли хикәя» диелгән. Мин моның яңлышлы-гы хакында кул кисеп бәхәсләшә алам. Бер роман, бер

¹ Хасыйл – нәтижәдә.

² Вөжүдә – барлыгы.

хикәянең «милли» булуы өчен татарча язылып, мәүзугъ¹ итеп татарларны алган булуы гына җитми, бәлки аның мәркәзендә татарлык аңкып торырга, каһарманлар татар рухы илә мөкәммәл² рәвешдә сугарылган булырга кирәк. Үзе татар булган өчен генә татар студентын читкә какган Рәхимовлар гаиләсендә «татар рухы» эзләү габәс³ булган кеби, Борһан абзый гаиләсенә дә татарлык ягы аз ялтырый, шөйлә⁴ болар «милли»лекне хаклы итдерә алмыйлар.

Әсәрнең муаффакиятьле⁵ чыккан йирендән әйтеп, «Рөкыяның тын» караңгы төндә үзенә генә мәгълүм булган бер хис тәэсире илә ашкынып, ялгызы бер бүлмәгә бикләнеп егълавы «илә» Борһан абзыйның илаһи бер ихлас илә ястү укыгандан соң тын вә серле төнне моңайтып, «Лә Ястәви»не укып утырган хәлен әйтергә мөмкин.

Хәзергә хикәянең беренче җөзье генә нәшер кыйлынган. Шунлыктан боның мөхәррире боның кыйммәте әдәбиясе⁶ ни мәртәбәдә икәнлегә вә бу хикәядә алынган типларның табигый эшләнеп чыгып-чыкмавы хакында кисеп бер нәрсә әйтеп булмый – аны әсәрнең икенче бүлегә чыкканчыга калдырып торам. Шаяд⁷ озак көтәргә тугры килмәс.

Хикәя «Юл» нәшриятындан 38 нче данәсе итеп күрсәтелгән. Кәгазе, басылуы бик матур, бик нәфис чыккан. Бу җәһәте илә наширләре шаян тәхсиндер⁸. һәркемгә укып чыгарга тәүсыя кыйлам⁹.

Габди.

«Йолдыз» 15.11.1911; № 707.

¹ Мәүзугъ – тема.

² Мөкәммәл – камил.

³ Габәс – файдасыз.

⁴ Шөйлә – шулай да.

⁵ Муаффакиятьле – уңышлы.

⁶ Кыйммәте әдәбиясе – сәнгати кыйммәте.

⁷ Шаяд – бәлки.

⁸ Шаян тәхсиндер – мактауга лаектыр.

⁹ Тәүсыя кыйлам – киңәш итәм.

Яңа чыккан әсәрләр

Бу көнләрне генә яңа чыккан әсәрләрдән элекдә «Шура» журналында мөрәттәб¹ басылып киленгән «Йөз ел элек», «Хәят», «Кабак алды» китаблары кулыма төшдә.

Әүвәлге ике әсәрнең мөхәррирләре һәр икесе үзләренең үткен каләмләре белән бик тиз вакытта бөтен татар дөнъясының дикъкатен үзләренә жәлеп иткән Галимжан әфәнде Ибраһимов белән Фатих әфәнде Әмирханов жәнәбләрәдерләр. Бу әфәнделәр өстләренә йөкләгән шушы агыр мөхәррирлек хезмәтен әдә² юлында сирәк, сирәк кенә булса да, әдәбиятымызны үзләренең талантлы каләмләре астындан чыккан әсәрләре белән баета торалар. Аңлы сыйныфымызда боларның әсәрләрен сабырсызлык белән көтеп каршы ала вә һәм-мәсенең күңеле китапның эчендә нәрсәләр барлыкны белергә тиз генә омтыла. Бу ике әсәр менә шушы талантлы мөхәррирләремез тарафындан язылган кыйммәтле әсәрләр идекен аңлатып китсәк, янә алар хақында сүзне күп озайтырга хәзергә лязем дә юк. «Кабак алды» Шәриф Саттаров әсәрәдер. Менә бу китап хақында әдәбиятымыз исеменә бер-ике сүз әйтми уза алмыйм.

Нич шик юк ки, мөхәррирлек эшендә язарга иң агыр булган нәрсәләр – театральный әсәрләр, чөнки мондый китапларның алган темалары бер хикәя тарызында³ язылмый, бәлки төрле кешеләр тарафындан бер вакыйга мөрәттәб табигый вә жанлы рәвешдә укучының күз алдында эшләнергә вә алган темасының кайсы тарафындан булса да, укучының күкрәгенә рухны салырдай булырга лязем булдыгындан мондый әсәрләрнең язган мөхәрриргә күзалда тотарга иң элек тиеш булган нәрсә шушы вакыйгада эш күргән кешеләрнең ачык итдереп табигать (*характерь*. – *автор иск.*)ләренә төшенеп, һәркемдән үзенең табигате буенча сүз сөйләтеп эш эшләтү,

¹ Мөрәттәб – тәртипле рәвештә.

² Әдә – үтгәү.

³ Тарызында – рәвешендә.

укучы я тамашачы вакыйгада булган һәммә кешенең табигатен аңлап бер нәтижә чыгарсын.

Саттаров әфәнденең бу әсәре югарыда сөйләгән сыйфатлардан мэхрүм булуы өстенә, һәрбер мөхәррир булган кешенең хәтерендән чыкмаска лязем булган «Ничек язарга» Ни өчен язарга!» сөальләре аның башындан чыккан булырга кирәк, чөнки бу ике сөальнең берсенә дә аның китабында җавап юк. Китапның алган темасы күз алдымызда һәрвакыт эшләнә торган булуы белән бәрабәр, тормышның иң чирканычлы йирендән алынса да, нидәндер Саттаров әфәнде китабында: «Татарлар кабак алдында да дин саталар» максады белән генә кифаяләнгән (мин китапта томан эчендә генә шул мәгънәне аңладым). Хәлбуки, «Кабак алды» дигәч дә, китапта шул мәлгунь арагы тәәсире астында эшләнгән «бер дәншәтле вакыйга тасвир ителгәндер» дия хәтергә килә.

Китапның бөтен йитешмәгән йирләрен монда язучыны лязем тапмадым, чөнки китап бөтенләй әдәбиятка кертерлек түгел. Боларны язучы тик Саттаров әфәнденең киләчәк әсәрләренә өмид баглап кына.

Ярулла Шәриф.
«Идел», 1911 ел, 6 декабрь

Эчтәлек

Кереш	3
Хәят. 1 нче кисәк	15
Хәят. 2 нче кисәк	77
«Хәят» әсәренең факсимилесе	109
«Хәят» әсәренә замандашлары бәяләмәсе	302

Амирханов Фатих Зарифович

ХАЯТ

Компьютерная верстка *Н.Т. Абдуллиной*

Дизайн обложки *К.В. Кормушина*

Подписано в печать: 18.11.2016 г.

Формат 60×84 1/16. Гарнитура «Cambria». Бумага офсетная.

Печать офсетная. Усл.-печ. л. 17,9. Уч-изд. л. 12,31.

Тираж 300 экз. Заказ

Оригинал-макет подготовлен
в Институте языка, литературы и искусства им. Г. Ибрагимова АН РТ
420111, Казань, ул. К. Маркса, 12

Издательство Академии наук Республики Татарстан
420111, Казань, ул. Баумана, 20